

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจมีลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสาเหตุที่ทำให้เป็นหนี้ วิธีการกู้ยืมเงิน วิธีการชำระดอกเบี้ย และวิธีการชำระหนี้ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากเป็นหนี้และการแก้ไขปัญหา โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับคดี

การเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการกู้ยืมเงินหรือคำประกันการกู้ยืมเงินให้กับผู้กู้ ซึ่งสถานการณ์ (Status) หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลในสังคมหรือในกลุ่ม (จันงค์ และคณะ, 2545: 36) ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมบุคคลย่อมมีตำแหน่งต่างๆ มากมายบ้างน้อยบ้าง พนักงานรัฐวิสาหกิจก็เป็นตำแหน่งของบุคคลรูปแบบหนึ่ง

เมื่อบุคคลมีสถานภาพใดย่อมเป็นที่คาดหวังจากคนอื่นๆ ว่าจะต้องปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ควบคู่กับสถานภาพนั้น การที่บุคคลกระทำภาระหน้าที่ตามสถานภาพของตนนั้น เรียกว่าการแสดงบทบาท บทบาท (Role) จึงเป็นสิ่งที่คู่กับสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้เป็นการกระทำของบุคคล ผู้ที่มีสถานภาพเหมือนกันย่อมมีการแสดงบทบาทเป็นแบบเดียวกัน ตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ กล่าวคือลูกหนี้ทุกคนย่อมต้องมีบทบาทคล้ายๆ กันคือต้องชำระดอกเบี้ยและชำระหนี้ตามที่ได้มีข้อตกลงไว้กับเจ้าหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือดอกเบี้ยก็ต้องถูกลงโทษตามบรรทัดฐานที่สังคมนั้นวางไว้

แต่ลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีความแตกต่างจากลูกหนี้ตามกฎหมาย กล่าวคือ ต้องชำระดอกเบี้ยที่เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ให้แก่เจ้าหนี้ตามระยะเวลาที่ตกลงกัน เช่น ร้อยละ 5 ต่อเดือน ดังนั้น พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบจึงมีหน้าที่ในการชำระดอกเบี้ยที่เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ

ชื่อสมมติ	พี่สถาพร	พี่ณรงค์	พี่นที	พี่อุษา	พี่วีระ	พี่พินิจ	ป้าสุริยา
เพศ	ชาย	ชาย	ชาย	หญิง	ชาย	ชาย	หญิง
อายุ (ปี)	38	40	38	52	45	59	61
จังหวัดที่เกิด	กทม.	ขอนแก่น	นครศรี ธรรมราช	กทม.	กทม.	ลำพูน	ระยอง
ศาสนา	พุทธ	พุทธ	พุทธ	พุทธ	พุทธ	พุทธ	พุทธ
การศึกษา	ม.6	ม.6	ม.6	ปวช.	ปวช.	ปวช.	ปวช.
หน่วยงาน	การบิน ไทย	ขสมก.	การรถไฟ	ไปรษณีย์	สำนักงาน สลาก	กพน.	องค์การ โทรศัพท์
อายุงาน (ปี)	15	22	15	15	20	35	38
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยช่าง	นายตรวจ	ช่างฝีมือ	พนักงาน ธุรการ	ช่างทำ สลาก	พนักงาน ธุรการ	พนักงาน ธุรการ
รายได้	25,653	21,000	9,000	16,330	12,360	51,990	38,740
อาชีพเสริม	เย็บผ้า โหล	จับแท็กซี	ขายส่ง สลัด	ขายสุนัข	จับรถส่ง ของ	ไม่มี	ปล่อย เงินกู้
สถานภาพ สมรส	มีคู่อยู่ ด้วยกัน	อยู่กับคู่ คนใหม่	มีคู่อยู่ ด้วยกัน	มีคู่อยู่ ด้วยกัน	อยู่กับคู่ คนใหม่	มีคู่อยู่ ด้วยกัน	อยู่กับคู่ คนใหม่
จำนวนบุตร	3	5	2	2	7	2	3
บุคคลที่อยู่ใน ความดูแล	4	1	1	1	2	1	0
บุคคลที่ต้อง ดูแลคือ	พ่อแม่, พี่, ภรรยา	ภรรยาคน ที่ 2	ภรรยา	สามี	ภรรยา 2 คน	ภรรยา	-
จำนวนเจ้าหนี้ นอกระบบ	1	3	6	1	1	2	4
จำนวนครั้งใน การกู้	3	หลายครั้ง	หลายครั้ง	หลายครั้ง	2	หลายครั้ง	หลายครั้ง
จำนวนเงินที่กู้ จริง (บาท)	150,000	228,000	140,000	35,000	120,000	250,000	230,000
จำนวนหนี้ ตามที่ถูกฟ้อง	610,000	405,000	550,000	205,000	800,000	870,000	1,220,000

จากตารางจะเห็นได้ว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบธนาคารลักษณะภายนอกแล้วไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบหรือไม่ ดังที่พื้นที่บอกว่า

“ดูภายนอกไม่รู้ว่าเป็นยังไง มีหนี้ถูกบังคับคดี ไปกดคอมพิวเตอร์ที่ศาลถึงรู้ เจอชื่อนาย ส. โคนหัก 2,000 กว่าบาท โดยเจ้าหนี้ อ.” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การจะเรียกพนักงานรัฐวิสาหกิจคนใดว่าเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบนั้น บุคคลนั้นจะต้องมีคุณสมบัติของลูกหนี้คือมีหนี้ที่ต้องชำระหนี้หรือมีพันธะผูกพันทางกฎหมายกับเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบ ซึ่งจะต้องชำระหนี้ตามจำนวนที่กู้ยืมไป จากการสัมภาษณ์พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 7 คนพบว่าแต่ละคนมีข้อมูลลักษณะที่หลากหลาย โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจทั้ง 7 คนนี้เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งตามขอบเขตการวิจัยที่ระบุไว้ เพียงแต่ลูกหนี้บางรายไม่ต้องชำระหนี้ชั่วคราวในขณะที่ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย เนื่องจากกำลังอยู่ระหว่างต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้ในชั้นศาลอุทธรณ์

ข้อมูลพื้นฐานของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

1. เพศ จากข้อมูลพื้นฐานจะเห็นได้ว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นผู้ชายหรือผู้หญิงต่างก็สามารถเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบได้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับว่าจะมีผู้ชายหรือผู้หญิงมากกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแผนกและที่ทำงานของพนักงานรัฐวิสาหกิจ กลุ่มเพื่อนในแผนกมีผู้หญิงหรือผู้ชายทำงานอยู่มากกว่า และเมื่อมีคนหนึ่งรู้แหล่งเงินกู้แล้วก็จะมาบอกต่อๆ กัน

นอกจากการสัมภาษณ์เจาะลึกแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบอีก 113 คน เพื่อให้การอธิบายผลการวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยจากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของกระทรวงมหาดไทย พบว่ามีพนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่เป็นผู้ชาย 96 คน คิดเป็นร้อยละ 85.0 และเป็นผู้หญิง 17 คน คิดเป็นร้อยละ 15.0

ตารางที่ 4.2 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	96	85.0
หญิง	17	15.0
รวม	113	100.0

2. สถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ ลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบสามารถแยกเป็น 2 สถานภาพคือเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบในสถานะผู้กู้หรือสถานะผู้ค้ำประกัน จากการศึกษาข้อมูลคำร้องของกระทรวงมหาดไทยพบว่า มีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบในสถานะผู้กู้มากที่สุดคือ 95 คน คิดเป็นร้อยละ 84.1

ตารางที่ 4.3 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามสถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ

สถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้กู้	95	84.1
ผู้ค้ำประกัน	11	9.7
ทั้งผู้กู้และผู้ค้ำประกัน	7	6.2
รวม	113	100.0

นอกจากนี้ จากการศึกษาข้อมูลคำร้องของกระทรวงมหาดไทยพบว่า ลูกหนี้จำนวน 36 คนมีผู้ค้ำประกัน (คิดเป็นร้อยละ 59.0 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 61 คน) และลูกหนี้จำนวน 25 คนไม่มีผู้ค้ำประกัน (คิดเป็นร้อยละ 41.0 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 61 คน) แสดงให้เห็นว่ามีเจ้าหน้าที่ไว้วางใจลูกหนี้ได้ถึงร้อยละ 41.0 ที่ไม่ต้องมีคนค้ำประกัน แต่ส่วนใหญ่จะให้มีคนค้ำประกัน

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบจำนวน 27 คน (คิดเป็นร้อยละ 77.1 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 35 คน) มีผู้ค้ำประกัน 1 คน และลูกหนี้อื่นอีก 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 22.9 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 35 คน) มีผู้ค้ำประกัน 2 คน แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ให้ลูกหนี้ยื่นขอ

ระบบต้องนำผู้ค้าประกันอย่างน้อย 1 คนมาเป็นผู้ค้าประกันเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นหากลูกหนี้หลบหนี

ข้อสังเกตคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบคนหนึ่งนั้นสามารถเป็นลูกหนี้ในสถานะผู้กู้และผู้ค้าควบคู่กันไปได้ เนื่องจากผู้กู้และผู้ค้าประกันให้คนอื่นด้วย โดยที่สภาพร่ำถึงการเป็นคนค้าประกันว่า

“ค้าประกันให้เพื่อนเหลืออีกคนหนึ่ง พี่ค้าเขา ต่างคนต่างค้า ค้ากันไปค้ากันมา” (พี่สภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

3. อายุ จากข้อมูลของกระทรวงมหาดไทยพบว่าอายุเฉลี่ยของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบที่มีมาร้องเรียนคือ 47 ปี อายุน้อยที่สุดที่พบคือ 23 ปี อายุมากที่สุดที่พบคือ 59 ปี (จากผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอายุจำนวนทั้งหมด 101 คน) แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าอายุเท่าใดก็สามารถเป็นลูกหนี้ในระบบได้ ขึ้นอยู่กับว่าถ้าอายุน้อยแล้วมีครอบครัวเร็ว รายได้น้อย และอยู่ในกลุ่มสังคมที่มีผู้ปล่อยกู้ หรือมีเพื่อนที่ไปพึ่งพาแหล่งเงินกู้ในระบบจะทำให้เข้าสู่การเป็นลูกหนี้ในระบบได้ง่าย

4. จังหวัดที่เกิด พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีแหล่งภูมิลำเนาเป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด หรือมีภูมิลำเนาอยู่ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคตะวันออก ภาคใต้ ก็สามารถเป็นลูกหนี้ในระบบได้ทั้งนั้น ทั้งนี้เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครแล้ว มีค่าใช้จ่ายค่าครองชีพต่างๆ สูง ตลอดจนวัฒนธรรมองค์กรภายในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจทำให้ถูกชักจูงให้เสียค่าใช้จ่ายในเรื่องต่างๆ ไม่มากนัก

“พี่เกิดที่จังหวัดขอนแก่น มาเติบโตที่บางกะปิ และมีการย้ายบ้านหลายครั้ง จากบางกะปิ อ.บางคล้า (จ.ฉะเชิงเทรา) นครนายก มินบุรี ฯลฯ” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พวกที่ไม่เป็นลูกหนี้ในระบบเพราะเขามีรายได้พอ คนที่เป็นลูกหนี้ในระบบส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัดมาทำงานในกรุงเทพฯ ต้องเช่าบ้านอยู่ มีปัญหาต้องส่งลูกเรียน ไม่มีเงินพอเงินหมดก็กู้เงินมาใช้หนี้เดิม ดอกเบี้ยร้อยละ 10 เพิ่มขึ้น ไม่มีสังกัดเพิ่มจาก 2 คนเป็น 3 คน ในที่สุดเจ้าหนี้ก็ฟ้องบังคับคดี” (พี่พัลลภ, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. ศาสนา จากข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยพบว่าลูกหนี้ในระบบเป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม รวมถึงศาสนาคริสต์ด้วย แต่ทั้ง 7 กรณีที่ให้สัมภาษณ์เจาะลึกนับถือศาสนาพุทธ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ “สมัยเด็กเคยบวชเป็นสามเณร” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549) “พี่ไม่ใช่คนเกร นึกถึงพระตลอด” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นับถือศาสนาอิสลาม เป็นคนกรุงเทพ ทำไม...หน้าตาเหมือนเด็กบ้านนอกเหอ” (พีวัลดี, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

6. การศึกษา สำหรับการศึกษานั้น ลูกหนี้เงินกู้ในระบบทั้ง 7 กรณีมีการศึกษาในระดับที่ไม่สูงมากนักคือมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือปวช. นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้แยกได้เป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มแรกจบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้วมาทำงานเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ และกลุ่มที่สองพึ่งเรียนจบปริญญาตรีจากการทำงานไปด้วยเรียนไปด้วยเพื่อนำมาใช้ในการเลื่อนตำแหน่ง ส่วนใหญ่จะเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏในตอนคำหลังเลิกจากการทำงาน

“พอพี่จะฝากเข้าตั้งนานแล้วแต่พี่ไม่ไปสอบ คิดเที่ยว ตอนนั้นเรียนอยู่ ม.รามคำแหงปี 2 พอได้แฟน มีลูกเลยต้องหางานทำ ตอนลูกเล็กเรื่องเรียนก็ต้องทิ้งเลย” (พีณทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ผู้อำนวยการคนนี้ประกาศไว้ว่าใครเป็นหัวหน้าต้องจบปริญญาตรีเท่านั้น พี่ต้องคืนรนไปเรียน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“จบปริญญาตรี พึ่งรับปริญญาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549” (พีรังสรรค์, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

7. หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ไม่ว่าจะเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจในหน่วยงานใดก็ล้วนแล้วแต่มีโอกาสที่จะเป็นลูกหนี้ในระบบได้ ขึ้นอยู่กับว่าในหน่วยงานนั้นมีแหล่งเงินกู้ในระบบ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์เพียงพอต่อการกู้เงินของพนักงานหรือไม่ นอกจากนี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเอาจริงเอาจังในการรักษากฎระเบียบไม่ให้พนักงานภายในปล่อยกู้เงินนอกระบบให้เพื่อนพนักงานด้วยกันหรือไม่ อย่างไรก็ตาม หากภายในหน่วยงานไม่มีแหล่งเงินกู้ในระบบ พนักงานก็จะไปหาแหล่ง

เงินกู้ยืมจากภายนอกหน่วยงาน และเมื่อเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบทำให้ต้องออกจากงานไปก็มีหลายคน

“กฎหมายปล่อยกู้ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ป้าที่เคยได้ยื่นว่าห้ามแต่ไม่ได้เป็นระเบียบเข้มงวด คนมีเงินก็ปล่อยกู้ ปีๆ กัน รู้กันเฉพาะภายในเฉพาะกลุ่ม ผลคือ ผู้บริหารระดับผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน มีเงินมาปล่อยพนักงาน ฝ่ายกฎหมายก็ไม่ค่อยเข้มงวด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“สงสารก็แต่บุษบา (เพื่อนที่ไปกู้เงินด้วยกัน อายุน้อยกว่า) ยังทำงานอยู่ ไปกู้ด้วยกัน 3 คน อีกคนหนึ่งพี่อาภรณ์ เขาเออร์ลี่ (Early Retirement) ไปก่อนปีหนึ่ง จากนั้นป้าก็ตามออกมา เพราะมีเรื่องกับเจ้านายของป้าที่ให้ป้าทำสัญญาไว้ 6 ฉบับ” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่อยู่เพลินจิต พนักงานที่เป็นหนี้ระบบมีไม่เยอะ ส่วนใหญ่จะลาออกไปหมด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบต่อกระทรวงมหาดไทย พบว่า ผู้เขียนคำร้องเป็นพนักงานบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 22.1 พนักงานบริษัทไปรษณีย์ไทย จำกัด จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 23.9 และพนักงานการรถไฟแห่งประเทศไทย จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 54.0

ตารางที่ 4.4 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ	จำนวน	ร้อยละ
บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	25	22.1
บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด	27	23.9
การรถไฟแห่งประเทศไทย	61	54.0
รวม	113	100.0

8. อาชีพเสริม สิ่งที่น่าสังเกตคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบมักจะประกอบอาชีพเสริม จากกรณีศึกษา 7 กรณีมี 6 กรณีที่ประกอบอาชีพเสริม เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มเติมจากงานประจำ บางรายก็ไม่ได้เงินเดือนเนื่องจากถูกหักดอกเบี้ย หรือถูกหักอายัดเงินเดือนเพื่อชำระหนี้

“ยังช่วยแฟนเย็บผ้าโหล รับเขามาเย็บ แล้วแต่ order เย็บเป็นกระเป๋าก็มี ที่บ้านมีจักร” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่งสลัดตอนเช้าๆ จะตระเวนส่งตามร้านแถวประจักษ์เวศน์ ประตูนํ้า วัดเสมียนนารี ตอนเย็นซื้อของ ซื้อผัก หลังเลิกงาน ซื้อของที่ตลาดมหานาค พอตอนเช้าดี 4 ทำ พอทำเสร็จ พี่ก็ออกจากบ้าน 6 โมงเช้า ประมาณครึ่งชั่วโมงก็ถึงที่หมาย รายได้เมื่อก่อนกำไรเยอะ พอหลังๆ ของแพงขึ้น แต่เราต้องขายเท่าเดิม กำไรก็น้อยลง วันหนึ่งกำไร 400-500 บาท ส่งเป็นชุดคนที่รับซื้อ เขาเอาไปขายชุดละ 20-25 บาท แต่เราส่ง 15 บาท แฟนพี่จะเป็นตัวหลัก ทำมาหลายปีเข้าปีที่ 9 แล้ว” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แฟนพี่เขาขายลูกสุนัขที่สวนจตุจักร ไปปรับซื้อต่อมาก็อีกที อาทิตย์นี้ได้ 1,000 บาท” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ขับรถส่งของ เป็นรถของแฟน ส่งของให้บริษัทดิธแฮม ส่งตามห้างพวกของซิมต่างๆ Shelf ส่งพวกวัตถุดิบเหมือนโออิชิ Macro Lotus น้องสาวเป็นคนทำเกี่ยวกับพวกโปรโมทสินค้า ดิธแฮมทำหลายสินค้าแต่น้องสาวทำอาหารเช้า 3 โมงครึ่งเลิกพี่ไปช่วยงานกลับถึงบ้าน 3 ทุ่มให้วันละ 1,000 บาท เทียวละ 1,000 บาท” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แต่ก่อนพี่เคยขายน้ำส้มวันๆ คั้นน้ำส้ม 150 ขวดๆ ละ 10 บาทได้ 1,500 บาท ขายหมดทุกวัน ซื้อส้มเป็นลูกมากันมีลูกหลานช่วย” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ป้าให้พวกมอไซค์รับจ้างยืมเงิน เก็บรายวัน วันนี้เขาป่วยวันพรุ่งนี้เขาก็เอามาให้ คนละ 1,000-2,000 บาท นึกว่าป้ามีเงิน (จริงๆ เป็นลูกหนี้ในระบบเหมือนกัน) 1,000 บาทส่งดอกเบี้ยวันละ 50 บาท คนพวกนี้ถ้าไม่มีเงิน เขาจะไปพึ่งใคร เหมือนพวกแขก คนจนเขาจะกู้ที่ไหน ที่โดนเบี้ยวก็มี มันก็เสี่ยง แต่ก็ต้องช่วย ป้าต้องเลือกคนที่ไว้ใจได้ ป้าไม่เคยไปทวงใคร มี

แต่ฝากคนไปตามให้มาพบป่าหน้อย เราไม่มีเวลาไปตามใคร เขาให้เงินต้นป่าคิ่น ก๊อบกัน” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

9. อายุงาน ลูกหนี้ในระบบที่ให้สัมภาษณ์ 7 คนมีอายุงานนานพอสมควร โดยกรณีพื้นที่เล่าว่าเขาเริ่มเป็นลูกหนี้ตั้งแต่เริ่มทำงานเลย เมื่อนับจากที่เริ่มทำงานจนถึงวันที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ก็พบว่ากินเวลา 10 กว่าปีแล้ว “อายุงานรวมก็ 15 ปีแล้ว เริ่มทำงานก็เริ่มเป็นหนี้เลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

10. ตำแหน่งงาน ตำแหน่งของพนักงานที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นพนักงานปฏิบัติการ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับ 3-6 ได้รับคำตอบจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ว่า ผู้บริหารไม่ค่อยสนใจกฎระเบียบที่ห้ามไม่ให้พนักงานปล่อยกู้ และเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ก็เป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่คนรู้จักดีเป็นหัวหน้างาน หัวหน้าแผนก ดังนั้นเหตุที่พบว่าพนักงานซึ่งเป็นลูกหนี้ในระบบเป็นพนักงานในระดับปฏิบัติการเพราะพนักงานในระดับบริหารส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่มากกว่า พนักงานในระดับบริหารไม่ค่อยกู้เงินในระบบหากมีก็มีเป็นจำนวนน้อย

พนักงานรัฐวิสาหกิจบางคนเป็นลูกหนี้ตั้งแต่เป็นพนักงานระดับปฏิบัติการจนเรียนต่อและนำวุฒิการศึกษาไปสมัครเป็นผู้บริหาร โดยผู้วิจัยพบลูกหนี้รายหนึ่งที่ศูนย์ดำรงธรรมกระทรวงมหาดไทย ลูกหนี้คนนี้มีมาใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่เพื่อจะได้หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้ในระบบเพื่อไปรับตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกได้อย่างสบายใจ และนอกจากนี้พนักงานที่อยู่ในระดับผู้บริหารที่มีรายจ่ายมากก็สามารถที่จะไปกู้เงินนอกระบบได้

“ป่าไปกู้กับหัวหน้า หัวหน้าป่ากู้ 40,000 บาท ตอนนี้อยู่เกษียณก่อนกำหนดไปแล้ว เจ้าหน้าที่ให้เออร์รี่ (Early Retirement) จะได้เอาเงินมาใช้หนี้” (ป่าองค์, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สมัยพ่อยังอยู่ มีลูก 6 คน พี่เรียนโรงเรียนเซนต์จอห์น ป.1-ม.3 พอเรียน ม.ปลายย้ายมาที่โรงเรียนโยธินบูรณะ พ่อที่เป็นผู้บริหาร (แต่ถูกลูกน้องหลอก) มีลูกเยอะ มีลูกตอนแก่ มีลูกต้องกู้ 30,000 บาท ปี พ.ศ. 2519 โคนโกง โคนลูกน้องฟ้อง” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

11. รายได้ ลูกหนี้ในระบบส่วนใหญ่เป็นหนี้มาตั้งแต่เงินเดือนของตนไม่ถึงพันบาทจนในปัจจุบันได้ปรับเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากข้อมูลของกระทรวงมหาดไทยพบว่าผู้มีฐานะ

ขอความช่วยเหลือที่ให้ข้อมูลรายได้จำนวน 12 คน โดยพบว่าพนักงานที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบมีรายได้ประมาณ 13,995 บาท (ค่ามัธยฐาน-Median) รายได้ต่ำสุด 5,485 บาท รายได้มากที่สุด 74,000 บาท เหตุที่มีรายได้เพียง 5,485 บาทเนื่องจากแบบขอความช่วยเหลือต่อกระทรวงมหาดไทยนี้เขียนขึ้นไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2548 ซึ่งขณะนั้นเงินเดือนของพนักงานรัฐวิสาหกิจยังไม่ได้ปรับขึ้น นอกจากเงินเดือนแล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจยังได้รับเงินค่าตอบแทนอื่นๆ ได้แก่ ค่าตอบแทนในการทำงานล่วงเวลาหรือโอที (Overtime), เบี้ยขยัน, เงินพิเศษประจำปี(Bonus) ฯลฯ

“สตาร์ทเงินน้อย มีลูกเมียด้วย ไม่เป็นหนี้ต้องฟลุ๊คแล้ว พอสิ้นเดือนต้องหาเงินใช้หนี้” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นลูกจ้างเกือบ 20 ปีแล้ว รายได้ 12,360 บาท ค่าโอที 8,000 บาท เบี้ยขยัน 7,000 บาท เงินเดือนถูกหักรายจ่ายต่างๆ แล้วจะเหลือ 4,000 บาท” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าไม่ว่าลูกหนี้มีเงินเดือนมากหรือน้อยก็สามารถเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบได้ บางคนอาจสงสัยว่าพนักงานที่มีเงินเดือนสูงๆ เช่นประมาณ 40,000-50,000 บาททำไมยังเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ เหตุผลก็คือลูกหนี้พวกนี้มักจะซื้อบ้านและผ่อนบ้านอยู่กับธนาคาร ทำให้เงินเดือนถูกหักไปมาก เมื่อไม่พอใช้จ่ายและมีแหล่งเงินกู้ยืมในระบบก็ไปขอกู้เพื่อมาใช้จ่ายก่อนแล้วเมื่อกู้เงินในระบบจากสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานได้แล้วก็จะนำมาใช้คืนให้ จึงกลายเป็นลูกหนี้ในระบบ บางคนก็รู้จักกับเจ้านั้นในระบบมาตั้งแต่เงินเดือนไม่สูงมากจนเมื่อเงินเดือนสูงแล้วก็ยังต้องพึ่งพาเจ้านั้นอยู่

โดยสรุป พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ได้รับเงินเดือนมากแล้วเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบแสดงว่าถูกหักเงินเดือนเพื่อ (1) ผ่อนค่าบ้าน (2) ผ่อนให้กับสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ตนกู้ไป (3) ถูกหักอายุเงินเดือนจากเจ้านั้นคนอื่น จนเหลือเงินเดือนไม่กี่บาท ก็ต้องหาแหล่งเงินกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัว

12. สถานภาพสมรส ลูกหนี้ส่วนใหญ่จะมีครอบครัว มีลูกและมีบุคคลที่ต้องดูแล มีคนโสดที่เป็นลูกหนี้ในระบบน้อย ส่วนใหญ่ถ้าเป็นคนโสดแล้วเป็นหนี้ในระบบนั้นต้องได้เงินเดือนน้อยจริงๆ หรือมีการจะต้องดูแลพ่อแม่ที่ชราและเจ็บป่วยต้องเข้าโรงพยาบาลเสียค่าใช้จ่ายบ่อยๆ หรือไม่ก็เป็นพวกที่ขี้เกียจ เลี้ยงเพื่อนฝูง จนต้องเป็นหนี้

“ตอนนี้ครอบครัวที่มี 5 คน พี่, แฟน และลูก 3 คน พี่เคยแต่งงานมาแล้วครั้งหนึ่งแล้ว หย่า แฟนคนแรกมีลูก 2 คน ตอนนี้โตกันหมดแล้ว แฟนคนที่สองมีลูก 3 คน ลูกคนเล็กเป็นผู้ชาย เรียนอยู่ชั้นอนุบาล คนกลางผู้หญิงเรียนชั้น ป.1 คนโตเป็นผู้หญิงเรียนปวช. ปี 2” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าไม่มีครอบครัวก็ใช้จ่ายหมดไปกับเพื่อนฝูง ไปเลี้ยงต้อนรับน้องใหม่ เงินเดือนออกไม่กี่วันก็ใช้หมดแล้ว ยังไม่ถึงสิ้นเดือนเลย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจบางคนมีภรรยาหลายคน มีลูกกับภรรยาหลายคนทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น “พี่หย่ากับแฟนคนแรก บ้านก็ยกให้ลูกหมด พี่ไม่ได้เอามาเลย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่มีลูก 7 คน ลูกที่แฝด 5 คน ลูกที่อยู่พระราม 8 อีก 2 คน พี่แต่งงาน 2 ครั้ง มีลูกกับแฟนคนแรก 5 คน แฟนคนที่ 2 อีก 2 คน ลูกสาวคนโตอายุ 19 ปีแล้ว” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

13. จำนวนเจ้าหนี้ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบมักมีเจ้าหนี้หลายคน มีตั้งแต่ 1-5 คน บางคนก็มากกว่านั้น เพราะเมื่อเป็นหนี้กับเจ้าหนี้คนหนึ่งแล้วต้องกู้คนที่สองเพื่อไป “โปะ” (ใช้หนี้หรือจ่ายดอกเบี้ย) กับเจ้าหนี้คนแรก คนที่มีเจ้าหนี้คนเดียวบางคนก็กู้หลายครั้ง เมื่อถามถึงจำนวนครั้งในการกู้ ส่วนน้อยที่บอกว่ากู้มาครั้งเดียว ส่วนใหญ่ได้รับเงินกู้ครั้งหนึ่งแล้วก็จะไปกู้เพิ่มขึ้นอีก ถ้าดำรงความสัมพันธ์กับเจ้าหนี้ได้ดีก็ไม่มีปัญหาตามมา

14. ยอดหนี้รวม สำหรับยอดหนี้แบ่งเป็น 3 แบบ (1) ยอดเงินที่ขอกู้จริง หรือเงินที่ลูกหนี้ได้รับมาจริง (ที่ได้รับมาจริงจะต่ำกว่าเงินที่ขอกู้เล็กน้อย เพราะหักเงินค่านายหน้า แต่บางคนก็ได้รับเต็มจำนวน) (2) ยอดหนี้ในสัญญาหรือที่ถูกฟ้อง เป็นเงินที่ผู้ให้กู้หรือเจ้าหนี้กำหนดให้ผู้กู้เซ็นหรือเขียนไว้เกินจากข้อหนึ่ง เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่เบี้ยว หากเบี้ยวก็จะถูกฟ้อง และ (3) ยอดหนี้ที่กรมบังคับคดี หรือยอดหนี้ที่จะต้องชำระหนี้ตามกฎหมายบังคับคดีซึ่งเกินจากข้อหนึ่งและสอง เป็นอย่างมาก เจ้าหนี้บางรายให้เซ็นสัญญาเกินจำนวนที่ขอกู้จริงแล้วยังให้เซ็นสัญญาซ้อนหลังเพื่อจะได้รับดอกเบี้ยมากๆ เวลาฟ้องหรือบังคับคดี

“ถ้าพี่จะใช้หนี้หมด ตอนนี้ก็ต้องใช้เงิน 250,000 บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ไม่พอคืนต้น ถูกอายัดเงินเดือนส่งได้แค่ดอกเบี้ยอย่างเดียว ส่งแล้ว 3 ปี พี่ไปขอยอดมาเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 ยอดหนี้ยังคงค้างอยู่ 250,000 บาทเหมือนเดิม” (พ็อยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อพิจารณาข้อมูลพื้นฐานของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย อายุ 40 ปี เป็นคนกรุงเทพ นับถือศาสนาพุทธ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช. มักประกอบอาชีพเสริม आयงานประมาณ 10 ปีขึ้นไป ตำแหน่งงานส่วนใหญ่เป็นพนักงานปฏิบัติการ รายได้ประมาณ 15,000 บาท มีสถานภาพสมรสมีคู่อาศัยอยู่ด้วยกันกับ คู่ครอง มีจำนวนบุตรประมาณ 3 คน มีเจ้าหนี้ประมาณ 3 คน จำนวนหนี้ที่กู้มาจริงประมาณ 30,000 บาท ยอดหนี้รวมทั้งหมดที่ถูกฟ้องประมาณ 300,000 บาท สอดคล้องกับการวิจัยของ จันทิพา (2548) ที่พบว่าส่วนใหญ่นายทุนายชั้นประทวนที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีอายุมากกว่า 40 ปี และมีรายได้สูงกว่า 15,000 บาท รวมถึงกลุ่มที่มีอายุงาน 10-15 ปี

ลักษณะร่วมของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นหนี้ในระบบมีลักษณะที่แตกต่างจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่เป็นลูกหนี้ในระบบบางประการ เช่นการใช้จ่ายเงิน พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบให้ข้อมูลเกี่ยวกับพนักงานที่ไม่ได้เป็นลูกหนี้ในระบบไว้หลากหลายดังนี้

“คนที่ไม่เป็นหนี้ในระบบเพราะเขาหมุนได้ พออยู่พอกิน บางคนก็อยู่ตัวคนเดียว อยู่คอนโด ไม่มีภาระที่ต้องเลี้ยงดูลูก” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่ไม่เป็นหนี้ในระบบ มีส่วนใหญเป็นหนี้บัตรเครดิต 10 กว่าใบ มันพืงมี บัตรเครดิตยังมีวันหมด เงินในระบบหมดยาก เป็นแล้วส่งดอกเบี้ยไม่ไหว บัตรเครดิตคุณยังใช้เงินคืนที่เป็นจริง ดอกเบี้ยตามจริง แต่ทุกวันนี้บัตรเครดิตทำยาก วางหลักเกณฑ์วางทุกอย่าง เขาต้องดูเงินเดือนว่ายอดสุทธิเหลือเท่าไร” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ไม่เป็นหนี้ในระบบเขาคงไม่รู้แหล่ง มาเจอเพื่อน มีพ่อดี เจอแฟนใหม่ช่วยกันทำมาหากิน ก็ไม่เป็นหนี้ พี่มีประสบการณ์แล้ว ไม่กู้แล้ว ไม่เอาแล้วเงินในระบบ” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ในแผนกพีส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง พวกนี้มีเงินหลายล้าน มีแต่เราที่มีภาระหนักอยู่ พี่กินเที่ยวตลอด บาร์ในท์คลับ สมัยก่อนทำงานในห้องอาหาร เลิกงานก็ไปกินที่สามเหลี่ยมดินแดง มีหนี้เป็นล้านเพราะกินเที่ยว” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่ทำงานป่าที่ใหม่ (บางนาตราด) ป่าไม่ค่อยสนิทกับใคร แต่ก็เห็นเขาไม่เดือดร้อนกันนะ เขามีญาติช่วยเหลือ” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

ผู้วิจัยพยายามหาลักษณะร่วมของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ โดยเป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ ลักษณะดังกล่าวได้แก่

1. ไม่สามารถที่จะขอกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบได้ เนื่องจากกู้ไว้เต็มหมดแล้ว หรือไม่ได้เป็นสมาชิกของสหกรณ์เนื่องจากเงินเดือนน้อย

“โดนหักค่าสหกรณ์ ส่งบ้านด้วย 6,900 บาทต่อเดือน พังส่งได้ 7-8 เดือนเอง ซื้อแถวร่วมเกล้าเพราะเดี๋ยวต้องย้ายไปทำงานที่สนามบินสุวรรณภูมิ พี่มีรถมอเตอร์ไซด์ รถปิกอัพขับมาทำงาน รถก็ซื้อรถเก่ามา ผ่อนอยู่เดือนละ 5,692 บาท” (พีสถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ทำงานใช้หนี้ไปด้วย หักตอนนี้เงินเดือนเหลือไม่กี่พัน ถ้าไม่มีโอที (โอที ทำ 4 วันไม่ต่ำกว่า 7,000 บาท) ใช้หนี้สหกรณ์ 5-6 งวด เงินเดือนโดนหักให้สหกรณ์ 10,000 กว่าบาท” (พีสถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่เป็หนี้ในระบบ ก็เริ่มจากกู้เงินจากสหกรณ์เต็มแล้ว พอติดขัด อยากได้เงิน ก็กู้เงินนอกระบบกู้มาแล้วก็ไม่มีปัญญาส่งดอกเบี้ย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกไม่ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ กินยังไม่พอเลย จะให้สหกรณ์หัก ไม่คิดเล่น” (พีสนิท, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นไปเรื่อยๆ ดอกไม่แพง กู้หมดแล้ว กู้ค่าเล่าเรียนบุตร 15,000 บาทต่อคน 3 คนรวมแล้วก็ 45,000 บาท เราก็ต้องกู้เพราะไม่เสียดอก เงินเดือนน้อยก็กู้ได้น้อย” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้อยู่กับสหกรณ์ 1,100,000 บาท ตอนแรกเป็นน้อย แต่พอไม่มีเงินใช้ก็ขอกู้มา กินใช้ ครั้งแรกกู้สหกรณ์ 50,000 บาทจนปัจจุบันให้กู้ถึงล้าน กู้เพื่อสงเคราะห์อีก 100,000 บาท แต่ตอนเกษียณเขาจะเคลียหักหมด จำเป็นต้องเอา” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีบัตรเครดิต 17 ใบ หมุนไปเรื่อย หมุนเป็นลูกโซ่ รักษาหน้า พ่อไม่ใช่หนี้เจ้าหน้าที บัตรเครดิตก็โทรมาทวง แล้วพูดจาไม่ดีเลย พี่บอกเจ้าหน้าที่บริษัทบัตรเครดิตว่าคุณรอไปก่อน ต้องต่อคิว ถ้าเขาพูดดีๆ ก็จะใช้ให้หรอกนะ นี่พูดไม่ดี เลยบอกว่าให้ไปฟ้องเอา” (พีวัลลี, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

2. ไม่สามารถกู้เงินจากญาติพี่น้องได้ เนื่องจากเคยขอกู้มาแล้ว หรือไม่มีญาติพี่น้องที่สามารถให้ความช่วยเหลือเรื่องการเงินได้ เนื่องจากญาติพี่น้องก็ไม่มีเหมือนกัน หรือญาติพี่น้อง ร่ำรวยแต่ตนเองไม่กล้าไปเอ่ยปากเนื่องจากเป็นพี่คนโต หรือไม่ถูกกับพ่อแม่ หรือพี่น้อง

“พี่ตัดขาดจากพ่อ พ่อไม่เข้าใจ พ่อมีเมียหลายคน น้องคนละแม่ของพี่จบปริญญาโท มีเงินซื้อรถนิสสันพรอนเทียร์” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“น้องป้าอยู่ต่างจังหวัดก็รู้ว่าเขาลำบาก เราก็ไม่ได้ไปยุ่งกับเขา โดยเฉพาะน้องชายก็ไม่คุยกับเขาอยู่แล้ว เราเป็นพี่คนโตด้วย ก็ไม่รู้จักไปพูดกับเขายังไง” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ขี้แม่แฟนมา 300,000 บาท เป็น “หนี้เย็น” (คือหนี้ที่ไม่ต้องรีบใช้ หรือใช้เมื่อไรก็ได้) ไม่รีบร้อน ไม่ได้เซ็นสัญญาอะไร” (พีวัลลี, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

3. กินเที่ยว ค้มเหล้า สูบบุหรี่ รวมถึงเล่นหวย แต่ทั้งนี้ก็มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเหล่านี้นี้แต่ก็ ไม่เป็นลูกหนี้ในระบบก็มี เพราะว่าเขารู้จักกินรู้จักใช้และไม่ประมาท

“รอเวลาสักหน่อย ลิขิตชีวิตไม่แน่นอน เล่นหวย 4 ล้าน พอเคลียได้ บ้านอยู่ที่เก่า ลูกก็ อยู่สบาย” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ไม่เป็นหนี้ในระบบเพราะไม่ได้กินเที่ยว บางคนเที่ยวเขามีเงินเก็บก็มี มีหลาย อย่าง” (พีสถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่เป็ณว้ยรุ่นคั้มเหล้า กิณหวัรณ้า ตั้งแต่มีปัญหะเงินหายาก เราคัองประหัยค
ค้ำใช้จ้ำยให้ลูก ไม้ให้ล่ำบากเหมือนเรอ” (พีวี่ระ, สัมภษณั, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กลับไปบ้ำนก็เบียรค์วคหนึ่ง พี่เล็กสูบบุหรืตั้งแต่มีลูกสว หักคิบบจบบๆ ไปเลย” (พีวี่ระ, สัมภษณั, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่ชอบกินเหล้า อันนึ้ยอมรับ รับจ้ำงกินเหล้าท้่วประเทศ เคยท้ำงนอยู่อยู่ตะเถาคัเดือน
ก้ว เบ็ดเสร็จย้ำมท้ำงนที่ในกรุงเทพเพ็ญผู้ช้วยบวทนเคอร์ เหล้าท้ั้งนั้” (พีพินิจ, สัมภษณั, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

4. ใช้เงินเกินตัว ฟุ่มเฟือย

“เวลามีพี่ก็ใจถึงเหมือนกัน โทโรไปหาเพ็ญกินข้าวหรือยัง” (พีณรงค์, สัมภษณั, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สมัยก่อนทองบวชเดียวสวมหัวได้ ตอนนึ้เส้นเล็กลง พี่เคยมีทุกอย่งมีรคถมอไซค์จึ
ตอนนั้เช่าห้องอยู่คัเดือนละ 800 บาท มีวีดีโอ สเคอร์โอ พี่เล่นของไฟโอเนีย ไปซื้อที่พาหุรัด วัง
บุรพาแถวๆ นั้ พี่เคยถอนเงินจากรณาคารกรุงเทพไปปลุกบ้ำนให้ลูกที่อุบล ตอนนั้ยังไม้ได้ยู่
กับเพณคนนึ้” (พีณรงค์, สัมภษณั, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แข่งกันแต่งตัว คูณที่ท้ำงน เจอบ้ำนนึ้ดี เขาคัองท้ำตามให้เหมือนกัน คนที่ล่อออก
ไปถูกนงณ. ฟ้อง ชุดคัองเพ็ญฝ้ำไหมชุดละ 5,000-6,000 บาท บ้ำนเขาใช้ซุบเปอร์แวร็อย่งดี ภู
ท้ำงนั้มาโปะท้ำงนั้” (พีอุษา, สัมภษณั, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนั้สังคัมเยอะ ตอนนึ้หคคเลย สังคัมหนึ้หคคเพ็ญ ไปกินเลี้ยงกันจะให้ลูกนั้อง
ออกเงินก็ไม้ได้ เรากัต้องออก ไปโยนโบลั้ 300-400 บาท ออกค้ำล้งกาย สำนัคงานจ้ดแข่ง ถ้วย
เยอะที่บ้ำน บงท้งงานจ้ดให้รางวัลเพ็ญตัวโรงเรณอน 2 คิน ตัวเครื่องบินไปเพ็ญ
รัฐวิสาหกิจร่วกันทุกท้งน” (พีวี่ระ, สัมภษณั, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พนัคงานแต่ก่อนฟุ่มเฟือยมาก พอโคณคัคเงินพิเศษ เสร้จกันเพ็ญแถว เงินคัเดือน
40,000 รับ 60,000 บาท เขารั้คัคคัคคัคๆ ปี พ.ศ. 2543” (พีวี่ระ, สัมภษณั, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนโสดใช้เงินมือเติบ พอมีลูกคนเล็ก ถึงวันเกิดที่ต้องใช้เงิน 2,000 บาท โทรศัพท์ไปชวนเพื่อน เงินในกระเป๋าไม่ถึงบ้านไม่กี่ถัง กินเที่ยวหมด” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มี Capital OK (บริษัทปล่อยสินเชื่อเงินกู้) ชื่อของ ผ่อนอีก 3 เดือน ดูหนังฟังเพลงในเครื่องเดียวกัน เมียกับลูกใช้เงินมือเติบพอกัน ราคา 10,000 กว่าบาท สเตอริโอ จ่ายเดือนละ 800 บาท 18 เดือน” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่เป็นนี้อกระบบเพราะหัวสูง หรือไม่ก็มีเมียน้อย ใช้เงินเกินตัว กินใช้ฟุ่มเฟือย อย่างสมัยก่อนช่วงโทรศัพท์ไปติดตั้งโทรศัพท์ตามบ้าน เจ้าของบ้านก็จะให้เงินช่าง กลับมาที่ชุมชนสายก็ชวนเพื่อนไปเลี้ยงกัน แต่ก่อนเงินหาง่าย เดียวนี้มีบริษัทอื่นมาแข่ง คู่แข่งเยอะ ชาวบ้านไม่จ้อแล้ว” (พีวัลลี, สัมภาษณ์, 17 เมษายน พ.ศ. 2549)

5. มีความไว้วางใจเจ้าหนี้ หรือมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหนี้มาก่อน มีความใกล้ชิดกับแหล่งเงินกู้หรือมีเพื่อนคนรู้จักรู้แหล่งเงินกู้

“ถ้าเราไม่ได้เขาเราก็แย่ เขาก็มีบุญคุณ ทำงานใกล้ชิด กันแต่คนละแผนก ไว้วางกันอยู่ติดเดียวกัน” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้เป็นหัวหน้างาน คนที่ทำงานไปเอามาแล้วมาบอกต่อ เจ้าหนี้ จ. เจ้าหนี้ ร. เขาจะบอกใครไม่มีมาเอาที่นี้ได้นะ มีปากถุงให้” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รู้จักเจ้าหนี้เพราะทำงานอยู่ในกองเดียวกัน ตอนที่ทำงานยังเป็นการสื่อสารอยู่ เขาเป็นพนักงานธุรการ ตอนนั้นพี่ยังเป็นระดับ 3 แต่เขาระดับ 5-6 แล้วมั้ง ไม่ค่อยสนิทกันเท่าไร แต่รู้ว่าเขาออกเงินกู้ ไม่รู้ว่าเขาฟ้องลูกหนี้” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“โทรไปบอกว่าขัดข้อง เสร็จจากเจ้าหนี้ บวกดอกเบี้ยไม่ว่า แต่อย่าเพิ่งฟ้อง ใจเย็นๆ นะ ตอนนั้นมันเต็มที่แล้วไม่มีให้ เจ้าหนี้ก็ไม่ต่อว่า บอกว่า ‘ไม่มีปัญหา’” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มาเจอหนี้นอกระบบ เลยต้องออกจากงาน ก็เพราะเจ้านายคนนี้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้าเคยยกมือไหว้เจ้านายป้าตอนที่เจอกันที่ศาล แพนป้าเขายังบอกเลย ไปยกมือไหว้มันทำไม มันทำถึงขนาดนี้แล้ว ไอ้ความเคยชินเราเคยทำยังไงก็ทำอย่างนั้น ตั้งแต่เจอที่สำนักงานอัยการสูงสุด เขามาต่อว่าป้า จากนั้นป้าเลยไม่ยกมือไหว้เขาอีกเลย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อพิจารณาการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจแล้วพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจเคยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบ ความสัมพันธ์นี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้โดยหากลูกหนี้เงินกู้นอกระบบไม่ชำระหนี้หรือดอกเบี้ยตามที่ตกลงกันไว้ จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกันขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของ วิไลลักษณ์ (2546) ที่พบว่า “ผู้ให้กู้ยืมเงินกับผู้กู้ยืมเงินนั้นมีความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนทางสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ความขัดแย้ง การปกป้องผลประโยชน์อันนำไปสู่การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการสิ้นสุดของการกู้ยืมเงินนอกระบบ

6. มีภาระทางครอบครัวหลายด้าน ถ้าเป็นคนโสดก็ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เสียค่ารักษาพยาบาลสูง ถ้ามีครอบครัวก็ต้องส่งเสียให้ลูกเรียน

“ใช้จ่ายในครอบครัว 8 คน มีพ่อแม่ พี่ชาย แล้วก็ครอบครัวผม 5 คน ภาระครอบครัวมันเยอะ” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แฟนคนที่สอง เขาขยันทำงาน แพนบริหารเงินเป็น จบบัญชี เงินเดือนของพี่ให้เขาหมดเพราะพี่บริหารเงินไม่เป็น เงินเดือนหมื่นกว่า เบี้ยขยันให้เขาหมด พอไม่มีเงินก็ขอเขา ลูกทางโน้น (ลูกแฟนคนแรก) ขอมาก็ให้ไป” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกเรียน ป. 3 โรงเรียน... (ชื่อโรงเรียนเอกชนชื่อดังแห่งหนึ่ง ย่านประชาอุทิศ) หนูใหม่ เราต้องให้ลูกเรียนดีที่สุด ได้แต่สิ่งดีๆ เพราะแสบวิศุทธิ์แกไม่รู้เรื่อง ไม่ควรจะมารับรู้เรื่องอะไร” (พี่วัลลิ, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

7. เป็นคนที่เคยผ่านความลำบากมาก่อน เคยเช่าบ้าน หารายได้พิเศษต่างๆ

“พี่ลำบากมาตั้งแต่อยู่ชั้นป.1 เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย รดน้ำผัก หุงข้าว ทำทุกอย่าง” (พี ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนั้นเช่าบ้านอยู่ ค่าน้ำ ค่าไฟ รวมแล้วก็ประมาณ 3,000 บาท มาซื้อบ้าน ผ่อนไม่กี่ตั้ง รายจ่ายน่าจะต่ำลง มั่นน่าจะดีขึ้น แต่กลับเป็นเรื่อง ถ้าไม่โดนฟ้องพี่ยังมีเงินเหลือทุกเดือนๆ ละ 2,000 บาท พี่ลำบากมาตั้งแต่เล็กจนป่านี้นะจะเกษียณแล้ว” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่ทำงานมาตั้งแต่อายุ 13 ปี ไม่เคยหยุด ตอนเรียน ม.3 ขายเรียงเบอร์ ขายขนม ไม่เรียนต่อ เพราะมีน้องชาย และแม่ขายของคนเดียว ก็เลยออกมาทำงาน ให้น้องเรียนดีกว่า จะได้ช่วยแม่” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

8. ต้องหารายได้คนเดียวลำพัง เพราะสามีหรือภรรยาไม่ทำงานหรือหย่าร้าง หรือมีรายได้ไม่แน่นอน

“ถ้าต่างคนต่างทำรายได้แล้ว ตอนนั้นแฟนพี่ยังทำงานอยู่ แล้วตกงาน เมื่อก่อนแฟนเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัว พอพี่ได้งานแฟนก็กลับทรุด” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ส่วนใหญ่คนที่เป็นหนี้ในระบบเพราะต้องเลี้ยงลูกลำพัง อย่างบุษบาที่ไม่มีใคร พี่อาการก็ไม่มีญาติพี่น้องที่จะมาเจอจนได้ ก็ต้องไปกู้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พ่อเด็ก (สามีคนเก่าของป้า) อยู่เชิงราช บางเดือนเขามีก็ส่งเงินมาช่วย บางเดือนเขาไม่มี เราก็ต้องค้นรหา บังเอิญเข้าไปในวงจรรยาทุนโหด ก็ต้องเดือดร้อน” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

9. ส่วนใหญ่มีความอยากได้บ้าน โดยคิดว่าถ้าไม่ซื้อตอนนี้ก็ไม่มีโอกาสแล้ว

“อยากได้บ้าน แต่หาเงินมาโละหนี้ในสหกรณ์ไม่ได้ พี่ไปดูบ้านที่คลอง 6 ถ้าลูกกา ราคา 700,000 บาท พี่กู้ได้ 900,000 บาทตามเรตเงินเดือน ถ้าหาเงินมาโละหนี้สหกรณ์ได้ และถ้าเงินเดือนพี่ถูกหัก 10,000 บาท เหลือใช้ 10,000 บาท พี่ก็ขอกู้สหกรณ์ได้ พี่จะคุยกับเจ้าของโครงการพวกนี้เขาต้องมีพวก ช่วยลบบัตรที่พี่โดน Blacklist ถ้าเขาเรียกเงิน 5,000 บาทค่าเดินเรื่อง

พี่ยอมจ่ายขอให้ซื้อบ้านได้ ใส่ซองให้คนประเมิน 3,000 บาท ประเมินให้ 1,200,000 บาท หักเดือนละ 4,000-5,000 บาทเอง ถ้ากู้ได้ก็ใช้หนี้ในระบบได้ ยังเหลือเงินอีก 14,000 บาท บ้านตกแต่งแล้วด้วย ปูหินอ่อนอย่างดี” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รายรับกับรายจ่ายตอนนี้ยังตึงๆ คิดลบด้วยซ้ำ เราอยากจะได้บ้าน จองบ้านเอื้ออาทรไว้ โครงการให้เพิ่มอีก 3 ตารางวา จาก 21 ตารางวา กลายเป็น 24 ตารางวา ตารางวาละ 800 บาท ต้องเอาเงินไปจอง 19,200 บาท วันนี้เราลำบากแต่เดียวเราไม่มีโอกาส ไม่มีบ้านอยู่ไปตลอด ผ่อนเดือนละ 1,000 บาทจนถึงอายุ 70 ปี ราคาเต็ม 400,000 บาท รังสิต คลอง 4” (พีณทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ซื้อบ้านก็คิดเรื่องเดินทางไปทำงานเหมือนกัน แต่ถ้าจะไปอยู่ใกล้ๆ ที่ทำงานแถวแจ้งวัฒนะมันไม่มีที่ถูๆ อย่างมากก็เป็นล้านขึ้นไป บ้านที่ซื้อถึงมันไกลหน่อยก็ไม่ใช่ไร ตอนนั้นบ้านเอื้ออาทรมันยังไม่มา” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ถ้ายุติหมายบังคับคดีได้ จะไปทำอะไรก็ได้ แต่ตอนนี้กู้ซื้อบ้านก็ไม่ได้ อยากมีเงินก่อนตอนเราเกษียณ จะได้เอาเงินเกษียณไปซื้อบ้าน ที่อยู่ตอนนี้เป็นของพ่อแม่ พี่น้องอยู่ร่วมกัน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

10. ขอกู้เงินจากสหกรณ์เป็นประจำ เพื่อนำมาใช้จ่ายควบคู่ไปกับเงินนอกระบบ

“พอมาดอนนี้ต้องมาขอกู้เพื่อน 200,000 บาท บอกว่าถ้ากู้สหกรณ์ได้เดียวจะใช้คืนให้แต่ก็ไม่มีสัทธิ พอดีหมดก็กู้ใหม่ คิดหนี้ธนาคารออมสินอีก 40,000 บาท” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สหกรณ์ก็ถูกหักไปเรื่อยๆ ก่อนเกษียณ ดอกเบี้ยมันถูกกว่าแค่เดือนละ 50 สตางค์ ขอู้สหกรณ์ 300,000 กว่า ซัลดที่ก็ไปเอามาใหม่ ค่ากินค่าใช้ มันตั้งกี่ปี ไม่น้อยๆ เข้างานพี่ก็เริ่มกู้เลย” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้เงินเพื่อนร้อยละ 10 ต้องกู้สหกรณ์เพิ่มมาใช้หนี้เพื่อน 100,000 กว่า เร่งเราจนนอนไม่หลับ โทรมหาที่บ้าน” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

11. ไม่มีวินัยในการใช้เงิน

“กู้เงินนอกระบบ สมมติ 7,000 บาท ส่งดอกเบี้ยเดือนละ 700 บาท แรกๆ ก็ส่งดี พอเดือนที่ 8 เริ่มไม่มีส่ง ถ้าให้ไปแล้วเรากินอะไร พอไม่ส่ง มันก็เพิ่มขึ้น ภาระครอบครัว สารพัดค่า ส่วนใหญ่ลูกหนี้จะไม่ได้คิดล่วงหน้า หมุนไม่ทัน” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินแสนใช้เดียวเดียวหมด 10 กว่าปีเป็นหนี้เกือบ 1 ล้านเอาไปทำอะไรไม่มีชิ้นมีอัน” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนรฟไฟเป็นหนี้ระบบเพราะพนักงานการรฟไฟอยู่เป็นครอบครัว ครอบครัวใหญ่ เลี้ยงมาตั้งแต่พ่อแม่ ลูกหลายคน สังคมใหญ่ ไม่ค่อยรวย มีภาระ ชีวิตปั่นปลาวยังไม่มีบ้าน ซื้อบ้านไม่ได้เพราะเงินก้อนก็ไม่มีเก็บ ตลอด 60 ปีอยู่บ้านพักก็ทำให้ไม่มีความรับผิดชอบ ไม่มีวินัยการเงิน เป็นเชื้อสายมาเลย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ข้าวก็กินฟรี อยู่กับพ่อแม่ พอช่วงหลังคิดตัวเป็นนิสัย เคยมีพ่อแม่รับภาระให้ทุกอย่าง มีส่วนน้อยที่ไม่เป็นหนี้ คนรฟไฟไม่มีวินัยการเงิน เกษียณเอาเงินก้อน(บำเหน็จ) ตอนนี้นำเก็บขยะ ขยาย ขยายตลอดเตอรี ไม่ถึง 2 ปี เงินก้อนละลาย ถูกผู้หญิงหลอก บริหารเงินไม่เป็น” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกหนี้บางคนก็ร้าย เอาบัตรเอทีเอ็มให้เจ้าหนี้ แล้วไปแจ้งหาย” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

12. ไม่ค่อยมีความรู้ทางด้านกฎหมาย เวลาจะทำอะไรก็คิดไปตามสามัญสำนึก ไม่ค่อยสนใจกฎหมายในขณะที่จะขอกู้และใช้ชีวิตประจำวัน

“ทางแบงค์ขอใบสลิปเงินเดือนผู้กู้ร่วม (คือของแฟน) แต่ช่วงนั้นอยู่ในช่วงพักงานไม่มีใบสลิปเงินเดือน เพื่อนพี่ก็แนะนำให้ทำสลิปปลอมขึ้นมา” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กฎหมายเราไม่ได้สนใจ ตอนไปกู้เขาให้เขียนเงินไปก็เขียน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไอ้ความที่เราซื้อจนเป็นคนโง่งนี่แหละก็หลวมตัวเซ็นสัญญาให้เขา 6 ฉบับ” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้าก็เป็นคนหัวอ่อน รัฐบาลคุณคน เพราะไม่คิดจะโกงใคร ถึงได้เป็นอย่างนี้ อยากให้กฎหมายฟังกุณานุกุลบ้าง เจ้าหนี้ที่ไหนจะเซ็นตรงตามความเป็นจริง” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

13. อายเมื่อเจ้าหนี้มาทวงหนี้ และไม่ยอมให้คนในที่ทำงานรู้ว่าเป็นหนี้

“บางคนไม่เปิดเผย จะรู้เมื่อคนค้าโดนหักเงินเดือน ก็ต้องเอาไปคุยแล้วว่าคนนี้เป็นหนี้แล้วไม่ใช่หนี้ทำให้เขาเดือดร้อน” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าตอนนั้นถ้าเราไม่ไปกู้คนที่ 2-3 มาให้ดอกเบี้ยคนแรก ก็คงไม่มีปัญหา เพราะเราไม่มีดอกเบี้ยให้เขา เราอายุก็เลยต้องค้นหาที่อื่นมา พอใครบอกมีเจ้าหนี้ที่ไหนก็ไป จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 ถ้ายอมให้เจ้าหนี้เขาค่าเขาว่า เราก็ไม่จำเป็นต้องไปกู้ที่อื่น” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

14. รักลูกเป็นห่วงลูก อยากเห็นลูกมีอนาคตที่ดี

“ตอนไม่มีเงินติดกระเป๋า เจอเหรียญบาท พี่เคยเจอเหรียญที่ตู้โทรศัพท์ อยากจะโทรศัพท์ไปหาลูก ถามว่าลูกกินข้าวหรือยัง” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนเล็กจบปวส. อีกครั้งปีจะจบปริญญาตรี มาติคแฟนเลยเรียนไม่จบ พี่จูงเงินให้เขาเรียนเขาก็เรียนได้ เรียนภาคค่ำ เราก็เตือนเขา แต่เขาไม่เชื่อ เดียวนี้พี่ไม่พูดแล้ว โน่นเนาะไปอะไร บอด้แสดมอะไร โน่น ไม่อยู่บ้าน 20 กว่าแล้ว โตแล้ว คิดเหวอว่าเดี๋ยวนี้วุฒิ ปวส. จะพออะไร” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ลูกชายคบเพื่อนไม่ค่อยเรียนไปส่งมันข้างหน้า มันหลบออกข้างหลัง ครูโทรมาบอก พี่ไปจัดการ ไปเจอที่บ้าน เตะมัน นอนหลบอยู่ ซัดเลย มันหนี มึงอย่าหนีนะ ถ้ากูเห็นมึงตาย” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกคนเล็กพยายามให้เรียนพิเศษ เรียนภาษาอังกฤษเก่งๆ สมัยนี้คอมพิวเตอร์เปิดไปมีแต่ภาษาอังกฤษทั้งนั้น ลูกคนเล็กเรียนโรงเรียน... (ชื่อโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง) ถนนสุขุมวิท” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

15. ยอมรับว่าการกู้เงินนอกระบบเป็นเรื่องธรรมดาจนกลายเป็นวัฒนธรรม

“เจ้าหนี้คนที่สองไว้ใจ กู้มา 20,000-30,000 บาท กู้หลายครั้งรวมเป็นแสน เจ้าหนี้คนที่สองกู้ 150,000 บาทนานแล้ว เบ็ดเสร็จส่งบ้างไม่ส่งบ้าง ฟ้องบังคับคดีหักเงินเดือน 3,000 บาท ยอดหนี้ที่ฟ้องตามจริง เขาขอฟ้อง 200,000 บาท จะยกเลิกคดีให้ คนนี้ดีไม่โหด” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

โดยสรุปลักษณะร่วมของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ คือยอมรับวิธีการกู้เงินนอกระบบและเงื่อนไขต่างๆ ของเจ้าหนี้ ยินยอมที่จะปฏิบัติตามความต้องการของเจ้าหนี้เพื่อให้ได้เงินกู้นอกระบบมา

ลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ

เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจทำสัญญากู้ยืมเงินกับบุคคลผู้ให้กู้ซึ่งมิใช่สถาบันการเงินในระบบ และผู้ให้กู้ส่งมอบเงินตามจำนวนที่พนักงานรัฐวิสาหกิจขอกู้ยืมแล้ว พนักงานรัฐวิสาหกิจผู้กู้ยืมกลายเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบซึ่งมีหน้าที่ต้องชำระหนี้คืน รวมถึงผู้ค้ำประกันก็มีหน้าที่ต้องชำระหนี้คืนหากผู้กู้ไม่ชำระหนี้ ดังนั้นในเบื้องต้นจึงสามารถแยกประเภทของลูกหนี้ได้เป็น 2 ประเภทคือผู้กู้หรือผู้ค้ำ และเมื่อเวลาผ่านไปลูกหนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปใน 5 กลุ่มดังนี้

จากการสัมภาษณ์และการศึกษาข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้เงินกู้นอกระบบต่อกระทรวงมหาดไทยทำให้พบว่าลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจมี 5 กลุ่มดังนี้คือ

1. ลูกหนี้ที่ยังไม่ถูกฟ้องดำเนินคดี
2. ลูกหนี้ที่ถูกฟ้องแล้วและอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาล
3. ลูกหนี้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาได้
4. ลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับคดี

5. ลูกหนี้ที่เจ้าหนี้อ่อนบังคับคดีแล้วให้ลูกหนี้ชำระหนี้ภายนอก

1. ลูกหนี้ที่ยังไม่ถูกฟ้องดำเนินคดีแยกเป็น 2 ประเภทย่อยคือ

1.1 เป็นลูกหนี้ที่กำลังชำระหนี้หรือดอกเบี๋ยอยู่ ซึ่งเป็นดอกเบี๋ยเกินอัตราที่กฎหมาย

กำหนด

ดังกรณีของลูกหนี้คนหนึ่งที่มาร้องกับศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย ลูกหนี้ในกลุ่มนี้กำลังชำระดอกเบี๋ยอยู่ และยังไม่มียกเงินก้อนไปชำระหนี้คืนได้ เพียงแต่สามารถส่งดอกเบี๋ยได้อย่างเดียว

กรณีตัวอย่างคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้นอกระบบของนาย ส. (ลูกหนี้)

“ข้าฯ ได้ยืมเงิน (ชื่อเจ้าหนี้) มา 40,000 บาท แต่ได้ถูกบังคับให้เขียนสัญญา 70,000 บาท โดยเสียดอกเบี๋ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน ที่ต้องเขียนสัญญานี้เพราะถ้าไม่เขียน ทาง (ชื่อเจ้าหนี้) ก็จะไม่ยอมให้กู้ ต่อมา ข้าฯ เมื่อเสียดอกเบี๋ยแล้วไม่พอใช้และต้องใช้จ่ายต่างๆ ภายในครอบครัว บางเดือนเหลือ 1,000-2,000 บาท หรือไม่เหลือเลย ซึ่งทาง (ชื่อเจ้าหนี้) ก็ไม่ได้หักตามที่เคยตกลงกันไว้ กู้เงิน (ชื่อเจ้าหนี้) ตั้งแต่ 15 พ.ย. 45 - ปัจจุบัน เป็นเวลา 4 ปี”

1.2 เป็นลูกหนี้ที่ไม่ได้ชำระหนี้หรือดอกเบี๋ย แต่ยังมีพันธะผูกพันอยู่กับเจ้าหนี้เพราะสัญญายังคงอยู่ โดยอาจจะโดนเจ้าหนี้โทรศัพท์มาทวง หรือเจ้าหนี้อาจรอเวลาในการยื่นฟ้องดำเนินคดีต่อศาล

กลุ่มลูกหนี้กลุ่มนี้เห็นว่าตนเองส่งดอกเบี๋ยมาเป็นเวลานานแล้ว และไม่ได้ชำระหนี้ แต่ก็อยากจะปลดหนี้ โดยส่วนใหญ่จะเจรจากับเจ้าหนี้ขอผ่อนชำระหนี้ แต่เจ้าหนี้ไม่ยินยอมและได้รับการปฏิเสธจากเจ้าหนี้ ดังนั้นจึงไปปรึกษาเพื่อนหรือคนรู้จัก ซึ่งแนะนำให้หยุดส่ง ลูกหนี้กลุ่มนี้จะมาร้องกับศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทยเพราะเกรงว่าจะถูกฟ้อง

2. ลูกหนี้ที่ถูกฟ้องแล้วและอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาล

โดยกลุ่มนี้อาจแบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อยคือ กลุ่มที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา “ชั้นศาลอยู่ก็มี บางคนขึ้นศาลแล้วรอหักอาชญาเงินก็มี” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

โดยหากเป็นลูกหนี้ที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาลอุทธรณ์หรือฎีกา จะมี 2 กรณีคือ กรณีที่ลูกหนี้แพ้คดี และกรณีที่ลูกหนี้ชนะคดีแล้วเจ้าหนี้เป็นฝ่ายอุทธรณ์หรือฎีกา

2.1 ลูกหนี้ชนะคดีแล้วเจ้าหนี้อุทธรณ์ ลูกหนี้กลุ่มนี้เช่นกรณีของพี่ณรงค์ซึ่งถูกเจ้าหนี้ฟ้องเพราะไม่ได้ชำระดอกเบี้ยเป็นเวลานานเนื่องจากไม่มีเงินส่ง และก็หยุดส่งไปเฉยๆ โดยไม่ไปติดต่อกับเจ้าหนี้ ศาลชั้นต้นพิพากษาให้พี่ณรงค์ชนะ เจ้าหนี้อุทธรณ์ ดังนั้นเรื่องคดีจึงอยู่ระหว่างอุทธรณ์ เหตุที่ชนะเนื่องจากเป็นสัญญาปลอมลูกหนี้ไม่ได้เขียนสัญญาเอง แต่เจ้าหนี้นำไปเขียนเอง โดยกรอกจำนวนเกินจริง

2.2 ลูกหนี้แพ้คดีแล้วอุทธรณ์หรือฎีกา ลูกหนี้ที่อยู่ในกลุ่มนี้จะมีน้อยเนื่องจากไม่มีเงินจ้างทนาย แล้วส่วนใหญ่ต้องการจะประนีประนอมกับเจ้าหนี้มากกว่า แต่หากเจ้าหนี้ไม่ยอมประนีประนอมก็ต้องสู้คดีถึงศาลอุทธรณ์หรือฎีกา เพราะเจ้าหนี้เห็นว่าฝ่ายตนเป็นฝ่ายได้เปรียบกว่า ย่อมมีสิทธิชนะคดีมากกว่า

กรณีตัวอย่างคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของนาย จ. (ลูกหนี้)

“นายทุนเรียกเงินคืนเกินเหตุเกินจำนวนจริงไปมาก เงินต้น 3 แสน เขียนสัญญา 6 แสน ฟ้องศาล 682,500 บาท และเมื่อขอคุยตกลงก็ไม่ยอม และขณะนี้อยู่ขั้นตอนของศาลอุทธรณ์อยู่”

ข้อสังเกต ลูกหนี้ที่กำลังต่อสู้คดีในศาลชั้นต้น อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทย่อยคือ คดีแพ่งกับคดีอาญาขึ้นอยู่กับวิธีการกู้ ส่วนใหญ่จะเป็นคดีแพ่ง แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นคดีอาญาเนื่องจากไปเซ็นเช็คไว้ให้กับเจ้าหนี้เพื่อเป็นการค้ำประกันการกู้ยืมเงินไว้

อนึ่งหากลูกหนี้ในกลุ่มนี้ชนะคดีแล้วเจ้าหนี้ไม่อุทธรณ์หรือฎีกาต่อไป ลูกหนี้จะหลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ ซึ่งมี 2 กรณี คือ (1) กรณีที่ศาลพิพากษาไม่ต้องชำระหนี้เลยเนื่องจากเจ้าหนี้ปลอมแปลงเอกสาร กับ (2) ศาลพิพากษาให้ชำระหนี้เท่ากับจำนวนที่รับไปจริงซึ่งไม่ใช่ตามสัญญา เมื่อชำระหมดก็จะหลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

กลุ่มลูกหนี้ที่ขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่เพราะไม่เคยได้รับรู้ระหว่างการพิจารณาคดีของศาลมารู้ตัวเมื่อถูกบังคับคดีแล้ว ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้เช่นเดียวกัน โดยหลักเกณฑ์การขอให้ศาลพิจารณาคดีแพ่งใหม่มีดังนี้ (1) จำเลยหรือลูกหนี้เป็นฝ่ายแพ้คดี โดยศาลมีการสั่งให้เป็นฝ่ายขาดนัดยื่นคำให้การ (2) จำเลยต้องไม่ใช่สิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาผลคำพิพากษา (3) ต้องมีข้อคดีที่ขอให้พิจารณาคดีใหม่รอบที่สอง (4) ต้องยื่นคำขอให้พิจารณาใหม่ภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้ส่งคำบังคับให้จำเลยทราบ หรือไม่เกิน 6 เดือนนับแต่ได้มีการยึดทรัพย์หรืออายัดเงินเดือนลูกหนี้ (ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 199 ตรีและ 199 จัตุวาประกอบ)

3. ลูกหนี้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาได้

ลูกหนี้กลุ่มนี้อาจเรียกได้ว่าเจ้าหนี้ที่ยื่นฟ้องต่อศาลเป็นฝ่ายชนะคดี แบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อยคือ (1) ลูกหนี้ที่เซ็นสัญญาประนีประนอม และ (2) ลูกหนี้ที่ต่อสู้อย่างเต็มที่แล้วแพ้คดี ศาลพิพากษาให้ชำระหนี้ตามสัญญา (หมดระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว)

3.1 เป็นลูกหนี้ที่ถูกศาลพิจารณาคัดสินให้ชำระหนี้เนื่องจากไปเซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาล และศาลพิพากษามาตามยอมให้ชำระหนี้ แต่ยังไม่ถูกบังคับชำระหนี้

ข้อสังเกตมีลูกหนี้ประเภทหนึ่งซึ่งน่าสนใจ เนื่องจากเป็นลูกหนี้ที่ยังไม่ได้รับมอบเงินกู้จากเจ้าหนี้ แต่เจ้าหนี้ให้ผู้กู้มาเซ็นสัญญาประนีประนอมที่ศาลก่อน ทำที่ว่าได้รับเงินไปครบถ้วนแล้วต้องการมาไกล่เกลี่ยประนอมหนี้ แต่นิติกรรมการกู้ยืมยังไม่เกิดขึ้น เป็นเพียงแต่เจ้าหนี้ยืมวาทกรรมศาลเพื่อเป็นการเสริมอำนาจต่อรองให้แก่ตนเองในการทวงหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระดอกเบี้ยหรือไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้สามารถบังคับคดีได้ทันที วิธีการกู้แบบนี้พบในเจ้าหนี้บางราย ซึ่งจะทำอยู่เป็นประจำหากลูกหนี้มาขอกู้เงินในวงเงินสูงเช่น 100,000 บาท ดังกรณีของพี่สถาพร ลูกหนี้ในกลุ่มนี้เมื่อประนีประนอมเสร็จแล้วถึงจะได้รับเงิน จึงจัดลูกหนี้กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว แต่ยังไม่บังคับคดี

กรณีตัวอย่างจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของ นาง ส. (ลูกหนี้)

“ได้กู้ยืมเงินจาก(ชื่อสำนักงานทนายความแห่งหนึ่ง) อยู่สะพานสูง ได้ขอความกับศาลแล้วเป็นจำนวนเงิน 300,000 บาท แต่ได้รับเงินจริง 100,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 4 บาท ต่อเดือน โดยยึดบัตร ATM ของกรุงไทยไว้ ตอนนี้ได้ผ่อนชำระเงินต้นไปแล้ว 20,000 บาท ยังคงค้าง

80,000 บาท ปัจจุบันนี้ทาง(ชื่อสำนักงานทนายความแห่งหนึ่ง) ได้โทรมาบอกจะขอหักเดือนละ 3,600 บาทเป็นเวลา 2 ปี แล้วจะถอนหมายศาลออกให้ ตอนนี้ลูกหนี้ก็ยังคงผ่อนชำระอยู่”

ดังนั้นกลุ่มลูกหนี้ที่เซ็นสัญญาประนีประนอมแล้วศาลพิพากษาตามยอมจึงมี 3 กลุ่มย่อยคือ (1) เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้เซ็นสัญญาประนีประนอมก่อนแล้วจึงให้เงินกู้ (2) เซ็นสัญญาประนีประนอมหลังจากถูกเจ้าหนี้ฟ้องเนื่องจากผิดสัญญาไม่ชำระดอกเบี้ย และ (3) เจ้าหนี้ขอทำสัญญาประนีประนอมกับลูกหนี้เพราะเห็นว่าลูกหนี้มีแนวโน้มจะชนะคดี

3.2 ลูกหนี้ที่ถูกฟ้องแล้วเป็นฝ่ายแพ้คดีต่อเจ้าหนี้ถูกศาลพิพากษาให้ชำระหนี้

ลูกหนี้ในกลุ่มนี้ต้องชำระหนี้ตามที่ศาลพิพากษาแล้ว ต้องชำระหนี้มากกว่าที่กู้มาจริง เนื่องจากทนายความของเจ้าหนี้มีหลักฐานที่ชัดเจนมากกว่าพยานและหลักฐานการต่อสู้คดีของลูกหนี้ โดยหากไม่ชำระหนี้ตามคำพิพากษา เจ้าหนี้ก็จะยื่นคำร้องต่อศาลให้บังคับชำระหนี้ต่อไป ลูกหนี้กลุ่มนี้เป็นลูกหนี้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ชำระหนี้ และไม่ยื่นอุทธรณ์ภายในระยะเวลาที่กำหนด ทำให้ต้องชำระหนี้ โดยที่ไม่ได้ผ่านการประนีประนอมยอมความกับเจ้าหนี้ที่ศาล หรือลูกหนี้แพ้คดีในศาลอุทธรณ์แต่ยื่นเรื่องฎีกาไม่ทัน ต้องชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ หากไม่ชำระหนี้จะถูกเจ้าหนี้ยื่นคำร้องต่อศาลให้บังคับคดีลูกหนี้

4. ลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับคดี

โดยลูกหนี้กลุ่มนี้ถูกกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนอยู่เป็นประจำทุกเดือน แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ กลุ่มที่โดนอายัดเงินเดือนโดยหมายศาลหมายเดียว กับกลุ่มที่โดนอายัดเงินเดือนโดยหมายศาลมากกว่า 1 หมาย

“เงินเดือนเหลือเดือนหนึ่งเฉลี่ย 2,000 กว่าบาท ถ้ายังไม่ถูกหักอะไร เงินเดือนเต็มๆ 16,330 บาท” (พ็อญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

ลูกหนี้กลุ่มนี้มีทั้งที่เป็นคนกู้เงินและเป็นคนค้ำประกัน โดยที่ไม่ได้ใช้เงินเลยแต่ต้องถูกบังคับคดี เป็นลูกหนี้ที่เกิดจากการเซ็นค้ำประกันการกู้ยืมเงินนอกระบบให้บุคคลอื่น ภายหลังผู้กู้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้จึงฟ้องร้องให้ผู้ค้ำประกันเป็นผู้ชำระหนี้แทน

กลุ่มลูกหนี้ที่ถูกอายัดเงินเดือน เมื่อถูกอายัด (หักเงินเดือนส่งศาล) แล้วต้องมีเงินเหลือไม่น้อยกว่า 10,000 บาท (ก่อนหักค่าสหกรณ์ ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าที่นายจ้างจัดสวัสดิการให้) ซึ่งก่อนปี พ.ศ. 2547 ลูกหนี้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย เมื่อถูกอายัดแล้วต้องมีเงินเหลือไม่น้อยกว่า 4,100 บาท ต่อมาปี พ.ศ. 2547 ได้เพิ่มมาเป็นเดือนละ 7,000 บาท ปี พ.ศ. 2548 ได้รับความคุ้มครองให้มีเงินเดือนเหลือไม่น้อยกว่า 10,000 บาท ตามคำสั่งของกรมบังคับคดีที่ 536/2548 (กรมบังคับคดี, 2548)

ถ้าลูกหนี้ถูกอายัดเงินเดือนและเงินเดือนเหลือไม่ถึง 10,000 บาท สามารถขอลดการอายัดเงินให้เหลืออย่างน้อย 10,000 บาทต่อเดือน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 286(3)) การลดอายัดใช้หลักฐานอ้างอิงการอุปการะครอบครัว บิดามารดาประกอบการลดอายัดได้

ลูกหนี้ถูกเจ้าหนี้อายัดเงินเดือนได้หลายหมายเนื่องจากลูกหนี้กู้เงินหลายครั้ง หรือกู้เงินกับเจ้าหนี้หลายคนแล้วผิดสัญญา เจ้าหนี้อื่นร้องขอให้บังคับชำระหนี้หลายหมาย ซึ่งกลุ่มลูกหนี้ที่ถูกอายัดเงินเดือนหลายคดี (มากกว่าหนึ่งคดี) ลูกหนี้มีสิทธิขอให้ศาลหรือเจ้าพนักงานบังคับคดีลดการอายัดให้อายัดได้ไม่เกินร้อยละ 30 สำหรับเงินเดือน และอายัดได้ไม่เกินร้อยละ 50 สำหรับเงินโบนัส ส่วนเจ้าหนี้อื่นๆ ก็ไปขอเฉลี่ยเอากับเจ้าหนี้ที่ได้สิทธิอายัด

ลูกหนี้กลุ่มนี้พบว่ามีบางคนไม่ได้ถูกอายัดเงินชั่วคราวเนื่องจากเงินเดือนไม่ถึง 10,000 บาท ลูกหนี้กลุ่มนี้จะไม่ถูกอายัดเงินเดือนหรือเงินโบนัสชั่วคราว แต่เมื่อเงินเดือนเกิน 10,000 บาท ก็จะถูกอายัดเงินเดือนเพื่อชำระหนี้ ข้อเสียของการไม่ถูกอายัดเงินชั่วคราว ลูกหนี้จะถูกคิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีของทุนทรัพย์ที่ฟ้องไปเรื่อยๆ ตามระยะเวลาตั้งแต่วันฟ้องจนกว่าจะชำระหนี้หมด

กลุ่มลูกหนี้ที่ถูกบังคับคดีนี้เกิดขึ้นเมื่อถูกศาลพิพากษาแล้วไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา เจ้าหนี้จึงยื่นคำร้องต่อศาลให้อายัดทรัพย์ของลูกหนี้ โดย “การอายัดทรัพย์สิน” เป็นวิธีการบังคับคดีรูปแบบหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่การบังคับกับทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของลูกหนี้โดยตรง แต่เป็นการบังคับกับสิทธิเรียกร้อง หรือเงินที่บุคคลภายนอกจะต้องชำระให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา ส่วนวิธีการอายัดทรัพย์สินจะกระทำโดยเจ้าพนักงานบังคับคดีมีหนังสือแจ้งไปยังบุคคลภายนอกไม่ให้ชำระเงินให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่ให้ชำระต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีแทน ณ เวลาหรือภายในเวลาที่กำหนดไว้ในคำสั่ง และนอกจากนั้นในขณะเดียวกัน เจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องแจ้งการอายัดดังกล่าวให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาทราบโดยห้ามจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สิน หรือสิทธิเรียกร้องแก่บุคคลอื่นอีกด้วย (อรรถฎา, 2546)

กรณีตัวอย่างคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของ นาง อ. (ลูกหนี้) ซึ่งกำลังถูกบังคับคดี

“ข้าพเจ้านาง อ. ได้ไปทำสัญญากู้ยืมเงินกับนาง จ. (เจ้าหนี้) ในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2537 จำนวนเงิน 50,000 บาท แต่นาง จ. ได้ให้ทำสัญญาเป็นตัวเลขไว้ 200,000 บาทถ้วนเพื่อค้ำประกันตนเองไว้ เพราะข้าพเจ้าไม่มีหลักทรัพย์ใดมาค้ำจึงได้เขียนจำนวนเงินไว้ โดยผู้ให้กู้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน ข้าพเจ้าได้ส่งดอกเบี้ยมาโดยตลอดนับแต่วันที่ไปกู้ยืมเดือนละ 2,500 บาท โดยไม่มีหลักฐานให้ข้าพเจ้าเลยนับแต่วันที่ไปกู้ยืม 24 มีนาคม พ.ศ. 2537 มาจนถึง 30 ธันวาคม พ.ศ. 2539 รวมเป็นเงินที่ข้าพเจ้าได้นำส่งเป็นจำนวนเงิน 85,000 บาท (รวม 34 เดือน) หลังจากนั้นข้าพเจ้าคิดว่าได้นำส่งเงินไปมากแล้วจึงได้หยุดส่ง นาง จ. ได้นำหมายฟ้องมาเรียกข้าพเจ้าไปทำยอมที่ศาล และบังคับให้ข้าพเจ้านำส่งเดือนละ 3,000 บาท ข้าพเจ้าได้นำส่งได้ 2 เดือน ข้าพเจ้าก็หยุดส่ง เพราะส่งไม่ไหวข้าพเจ้าได้รับเงินเดือน 9,875 บาท ข้าพเจ้ามีภาระข้าพเจ้าเลยถูกบังคับคดีหักเดือนละ 3,000 บาทมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงทุกวันนี้ก็ยังหักอยู่”

5. ลูกหนี้ที่เจ้าหนี้ถอนบังคับคดีแล้วให้ลูกหนี้ชำระหนี้ภายนอก

ลูกหนี้กลุ่มนี้ผ่านการประนีประนอมกับเจ้าหนี้โดยผ่านทางกระทรวงมหาดไทย หรือสำนักงานอัยการสูงสุด แล้วเจ้าหนี้ตกลงจะถอนบังคับคดีให้ แต่ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ต่อไปทางธนาคารหรือโอนเข้าบัญชีเจ้าหนี้ตามแต่ที่เจ้าหนี้กับลูกหนี้จะตกลงกัน

หากเจ้าหนี้ยกหนี้ให้ทั้งหมดแล้วถอนบังคับคดีให้ก็ถือว่าลูกหนี้สิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ หรือหากลูกหนี้ที่ชำระหนี้หมดแล้วก็หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเช่นเดียวกัน

กรณีตัวอย่างจากการเจรจาประนีประนอมหนี้ที่กระทรวงมหาดไทยระหว่าง นาง พ. (เจ้าหนี้) กับนาย อ. (ลูกหนี้) จำนวนหนี้คงเหลือ ณ ปัจจุบัน 103,631.51 บาท (เป็นยอดหนี้คงเหลือจากกรมบังคับคดี)

“ผลการเจรจา: ลดหนี้เหลือ 30,000 บาท โดยมีเงื่อนไขการชำระเงิน ดังนี้

1. ลูกหนี้จะชำระหนี้ 30,000 บาท ครั้งเดียวในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2549

2. หากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ทำกันไว้ตามข้อ 1 เจ้าหนี้จะใช้สิทธิตามหนี้เดิมจำนวน 103,631.51 บาท ที่อยู่ในการบังคับคดี
3. เจ้าหนี้จะถอนการบังคับคดีให้”

“เจ้าหนี้ถอนบังคับคดีไปแล้วให้ส่งนอกคดี พี่ต้องส่งให้เขาเดือนละ 5,000 บาท ส่งมา 4 งวดแล้ว” (พิพัฒน์, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ลูกหนี้ในระบบ 1 คน อาจอยู่ในสถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบหลายลักษณะในเวลาเดียวกันเนื่องจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบของเจ้าหนี้หลายคน

การพ้นสภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

1. ลูกหนี้ที่ยังไม่ถูกฟ้องดำเนินคดีจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เมื่อนำเงินไปใช้หนี้ (เงินต้น) ให้กับเจ้าหนี้ได้ครบตามจำนวนที่ขอกู้ยืมมา และเจ้าหนี้คืนเอกสารสัญญากู้หรือทำลายสัญญากู้แล้ว

“เพราะว่าการกู้เงินสหกรณ์ในองค์กรนี้แหละ บางคนเขามีเงินเดือน 20,000 บาท ขอกู้สหกรณ์ 200,000 บาท ผ่อนส่งสหกรณ์ 5 ปี พอกู้มาได้ 4 ปี ก็ทำเรื่องขอกู้ใหม่ ได้เงินประมาณ 180,000 บาท ก็เอามาใช้หนี้ในระบบได้ เขาก็เป็นหนึ่งองค์กรอย่างเดียว คนที่หลุดได้เพราะเขากู้มาน้อย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

2. ลูกหนี้ที่ถูกฟ้องแล้วและอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาลจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบได้เมื่อคดีถึงที่สุด แล้วลูกหนี้เป็นฝ่ายชนะคดีกับเจ้าหนี้ โดยศาลพิพากษาให้ไม่ต้องชำระเลย หรือหากศาลพิพากษาให้ชำระตามความจริงที่ขอกู้ยืมมา เมื่อชำระหนี้ครบจำนวนแล้วก็สิ้นสุดการเป็นลูกหนี้ในระบบ

“ไปกันเองกับเด็กกู้มาแล้วถูกฟ้อง ช่วยที่ศาลฝั่งธนได้ปลดหนี้เป็นแถว” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

3. ลูกหนี้ที่ถูกศาลพิพากษาแล้วแต่ยังไม่ถูกบังคับคดีจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เมื่อชำระหนี้ได้ครบตามที่เจ้าหนี้ต้องการ โดยอาจจะไม่ครบตามจำนวนเงินที่ทำสัญญาประนีประนอมไว้ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่ได้ผิดนัดชำระดอกเบี้ย

“กูสักรณมาใช้หนี้ ให้เจ้าหนี้ไปเลยไม่ได้ยุ่งเลย” (พิศอาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

หากเซ็นสัญญาประนีประนอมหลังจากที่ถูกเจ้าหนี้ฟ้องเนื่องจากผิวนัดชำระดอกเบี้ยแล้วศาลพิพากษาให้ชำระหนี้ตามสัญญาประนีประนอม พนักงานรัฐวิสาหกิจจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เมื่อนำเงินมาใช้หนี้แก่เจ้าหนี้ครบตามจำนวนเงินในสัญญา ลูกหนี้กลุ่มนี้มักไม่พบมากนักเนื่องจากสัญญาประนีประนอมมีจำนวนเงินสูงมาก ลูกหนี้จึงผิวนัดและถูกบังคับคดีมากกว่า หรือลูกหนี้ต่อสู้คดีแล้วแพ้คดี ศาลพิพากษาให้ชำระหนี้จะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เมื่อชำระหนี้ตามคำพิพากษาหมดแล้ว

4. ลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับคดีจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้ในระบบ เมื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ โดยการถูกหักอายัดเงินเดือนจนครบตามจำนวนที่ศาลพิพากษา ลูกหนี้กลุ่มนี้มักจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเมื่อเกษียณอายุ หรือบางคนเกษียณแล้วยังชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่หมด เจ้าหนี้สามารถตามไปยึดทรัพย์ลูกหนี้ได้

“พี่เป็นคนค้าประกันให้เพื่อน เพื่อนกู้ 30,000 บาท เซ็นชื่ออย่างเดียว เจ้าหนี้เอาไปกรอกตัวเลขที่หลัง 150,000 บาท แล้วเพื่อนไม่ส่ง พี่โดนเจ้าหนี้ฟ้องอายัดเงินเดือน เงินเดือนเดือนละ 4,200 บาท ไปขอลดเหลือ 2,500 บาท ส่วนโบนัสโดนหมด 3 ปีแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 จะหักหมดปลายปี พ.ศ. 2549” (พิรังสรรค์, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บางคนสงสัยว่าพี่ไม่โดนยึดทรัพย์ ก็เพราะมันยึดไม่ได้ บ้านยังผ่อนอยู่กับธนาคาร และพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าแถมมาพร้อมกับบ้าน เจ้าหนี้เลยยึดไม่ได้” (พิอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าเรามีเงินไปเคลียได้ก็หลุดจากการเป็นหนี้ แต่มัน (เจ้าหนี้) ไม่ยอมถือว่ามันฟ้องแล้วหักไปเยอะแล้ว” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ภายใน 17 เดือนก่อนเกษียณถ้าเคลียไม่ได้ บ้านก็ไม่มีอยู่ รอปาฏิหาริย์” (พิพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. ลูกหนี้ที่เจ้าหนี้ออนบ่งคับคดีแล้วให้ลูกหนี้ชำระหนี้ภายนอกจะสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบเมื่อชำระหนี้ภายนอกแก่เจ้าหนี้จนครบจำนวนหนี้ที่ได้ตกลงกัน

โดยสรุปหากแบ่งประเภทลูกหนี้ในระบบตามขั้นตอนการพิจารณาคดี สามารถแบ่งกลุ่มลูกหนี้ออกเป็น 5 กลุ่มคือ (1) กลุ่มลูกหนี้ที่ยังไม่ถูกฟ้องดำเนินคดี (2) กลุ่มที่ถูกฟ้องดำเนินคดีแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลพิพากษาถึงที่สุด (3) กลุ่มที่พิพากษาแล้วแต่ยังไม่ถูกบังคับคดี (4) กลุ่มที่กำลังถูกบังคับคดี และ (5) กลุ่มที่เจ้าหนี้ออนการบังคับคดีให้แล้วแต่ให้ชำระหนี้ภายนอก จากการศึกษาข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบจากกระทรวงมหาดไทยพบว่า มีลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับคดีมากที่สุด

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ

ลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ	จำนวน	ร้อยละ
ยังไม่ถูกฟ้อง	18	16.5
ถูกฟ้องแล้วศาลยังไม่พิพากษา	4	3.7
ศาลพิพากษาแล้วแต่ยังไม่บังคับคดี	7	6.4
กำลังถูกบังคับคดี	74	67.9
เจ้าหนี้ออนบ่งคับคดีแล้ว	6	5.5
รวม	109*	100.0

หมายเหตุ: *จำนวนพนักงานรัฐวิสาหกิจไม่ครบ 113 คนเนื่องจากอีก 4 คนไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่ถูกบังคับคดีหรือถูกศาลพิพากษาแล้วแต่ยังไม่ถูกบังคับคดี

ข้อวิจารณ์

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจมีลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสาเหตุที่ทำให้เป็นหนี้ วิธีการกู้ยืมเงิน วิธีการชำระดอกเบี้ย และวิธีการชำระหนี้ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากเป็นหนี้และการแก้ไขปัญหา โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับคดี หรือกล่าวได้ว่าสาเหตุ

ที่ทำให้เป็นหนี้ วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากเป็นหนี้และการแก้ไขปัญหา ส่งผลต่อการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ

สาเหตุที่ทำให้เป็นหนี้ส่งผลต่อการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบเพราะเมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบได้รับเงินกู้มาครั้งหนึ่งแล้ว มักจะไปขอกู้ยืมเงินกับเจ้าหนี้อีกเป็นครั้งที่ 2 และ 3 หรือมากกว่านั้น เนื่องจากมีความต้องการนำเงินไปใช้จ่ายภายในครอบครัว และเรื่องต่างๆ รวมถึงเพื่อไปชำระหนี้เดิม ดังคำให้สัมภาษณ์ของพื้นที่และปัสสุริยา

“เอาเอทีเอ็มจาก นาง ร. (เจ้าหนี้คนที่สอง) มาไว้ที่คนที่สามนี้ บัญชีก็เอามาด้วย เป็นหนี้ไปเรื่อย ไม่พอก็เอาที่อื่นมาโปะมีแต่หนี้ขึ้นมา ส่ง 2 ปี” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้แค่ 30,000 บาท เขาไม่ให้เยอะ ซื้อมา ไม่ให้มากกว่านี้ ได้ประทังชีวิตหน่อย มันกลายเป็น “พอก” เดือนหน้าก็เริ่มไม่พอ เราก็ต้องเอา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ความเครียดเงินเดือนเราออก จะเอาเงินที่ไหนไปโปะ เอาใจดี มีที่ไหนให้หมุนก่อน แบนน้ำหนัก เล่น (พนัน) รายดีใจ ให้รางวัลกับตัวเองหน่อย ทุกคนอยากมีความสุขบ้าง มีโอกาสมันก็ไป ไปคาราโอเกะ” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้มันก็กลุ้ม หาทางจ่ายดอกเบี้ยเขา ถ้าตอนนั้นเราไม่ไปกู้คนที่ 2-3 มาให้ดอกเบี้ยคนแรก ก็คงไม่มีปัญหา เพราะเราไม่มีดอกเบี้ยให้เขา เราอายุก็เลยต้องคืนรหาที่อื่นมา พอใครบอกมีเจ้าหนี้ที่ไหนก็ไป จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 ถ้ายอมให้เจ้าหนี้ให้เขาค่าเขาว่า เราก็ไม่จำเป็นต้องไปกู้ที่อื่น ดอกเบี้ยที่เอามาใหม่ก็เพิ่มขึ้น มันก็ทำให้เราคิดอยู่ตลอดเวลา” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้ยังส่งผลต่อการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบเพราะเมื่อลูกหนี้เซ็นสัญญากู้ยืมเงินถือเป็นการเริ่มต้นของการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ และสัญญากู้ยืมเงินนี้เป็นเสมือนหลักฐานที่เจ้าหนี้สามารถอ้างได้ว่าลูกหนี้ได้รับเงินกู้ไปจริง และสามารถนำไปฟ้องร้องต่อศาลได้หากลูกหนี้ผิดนัดชำระดอกเบี้ยหรือไม่ชำระหนี้ นอกจากนี้หากลูกหนี้สามารถนำเงินไปชำระดอกเบี้ยและชำระหนี้ได้ก็ส่งให้พนักงานรัฐวิสาหกิจหลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบได้ ดังเช่นกรณีพิสดาพร เป็นต้น

“หลุดยากเพราะให้เขียนสัญญา หักเกินเหตุ” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่หลุดยากเพราะเสียเปรียบตั้งแต่เริ่มแรก ทำเป็นหนังสือ แต่หมดหนี้ยาก หลุดได้เมื่อมีเงินก้อน” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไม่นาน ปล่อยมาประมาณ 4 ปี เอาสหกรณ์มาเคลีย” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ใช้เขาก็จบกัน ยืมมานานประมาณ 5-6 เดือนก็ใช้เขา กู้เรื่องลูกเรียน ใช้เขาเป็นเงินสดเลย เอาไปให้เขาที่กอง” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากเป็นหนี้ส่งผลต่อการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเพราะเมื่อลูกหนี้ประสบปัญหาไม่สามารถชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้ได้ จะถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องต่อศาลจนนำเรื่องยุ่งยากต่างๆ มาสู่พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ โดยเมื่อไม่สามารถต่อรองกับเจ้าหนี้ได้ พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องชำระหนี้เป็นเงินเกินกว่าจำนวนเงินที่ได้รับมาจริง

“พวกนั้น 2 เดือนยื่น Notice (ใบทวงหนี้ขอให้ชำระหนี้ที่กู้ยืมไปซึ่งออกให้โดยนายความของเจ้าหนี้) เขาทำธุรกิจ ไม่ส่งดอกเบี้ยภายใน 3 เดือนจะฟ้องนะ บอกเสร็จหมายศาลมาเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่บอกว่าโบนัสจะออกเดือนกุมภาพันธ์ พี่จะส่งคืนให้หมดเลย แต่ขอเลื่อนชำระดอกเบี้ยไป 3 เดือน จากเดือนพฤศจิกายน ก็เหลืออีกไม่กี่เดือน มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ อย่างนั้นคุยกับพี่ชายเขา ไอ้ ว. (ชื่อเจ้าหนี้ในสัญญา) พี่เจ็บใจมาก” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกคิดว่าเขาคงไม่ฟ้อง ให้เครดิตเขาคนเดียว ถ้าเราส่งดอก มีเงินก้อนไปให้เขา เขาก็ไม่ฟ้องเรา ถ้ามันฟ้องแล้ว มันไม่ยอมเลย เดี่ยวจะหาว่าเขาเลวไปหมดเลย แต่ถ้าไม่มีเดือนเดียวเขาฟ้องเลย ขอผลัด เสร็จแล้ว ไม่ใช่เรานิ่งไปเฉยๆ เจ้าหนี้โทรมาถามก่อนว่า ตกลง จะเอาอย่างไร พี่บอกว่าจะเอาอย่างไรก็ตามใจ กลับมาบ้าน แฟนพี่โทรกลับมาหาเขา ต่อรองขอเลื่อนส่งไปอีก 3 เดือน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ฟองมันบอกว่าให้เอาเงินก้อนมาให้มัน 35,000 บาท บวกค่าทนายแล้ว รวมเป็น 50,000 บาทไปให้ แล้วก็ผ่อน 3,500 บาทเป็นดอกเบี้ยไป พี่ไม่มี ถ้ามีแล้วจะหยุดส่งดอกเบี้ยทำไม พี่บอกว่ากูมกาจะใช้ทีเดียวนะ แต่มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นหลังจากเป็นหนี้ยังส่งผลต่อการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบเพราะเมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจถูกฟ้องและถูกบังคับชำระหนี้แล้วบางคนสามารถเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้ได้ โดยผ่านทางกระทรวงมหาดไทยหรือหน่วยงานอื่นๆ เช่น สำนักงานอัยการสูงสุด แต่ลูกหนี้บางคนก็ไม่สามารถเจรจาต่อรองกับเจ้าหนี้ได้ ต้องถูกบังคับชำระหนี้ตามหมายบังคับคดีที่เกินจากความเป็นจริงไปจนกว่าจะครบจำนวนหนี้ ดังเช่นกรณีพี่อุษาเป็นต้น

“เจ้าหนี้คนแรก ได้ปลดหนี้เมื่อวันจันทร์ กูมาจริง 30,000 บาท เซ็นสัญญา 80,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อเดือน ฟ้องคดีหลังจากวันกู้ 9 ปี 10 เดือนเป็นเงิน 187,000 บาท ส่งดอกเบี้ย 6 ปีกว่าเกือบ 7 ปี เดือนละ 2,100 บาท เขาฟ้องปีที่ 9 เพราะพี่ไม่ส่งดอกเขา ตอนนั้นเขาปลดอาชัคแล้ว” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่สอง ได้ปลดแล้ว เจ้าหนี้ ร. เอามา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท เขาฟ้องมาแล้ว หักบังคับคดีเกือบ 70,000-80,000 บาท ส่งดอกเขา 4 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ไม่ได้จ่ายดอก 3 เดือนเขาฟ้องบังคับคดี เขาเห็นว่าเราส่งเขามาบ้างแล้วเขาก็ปลดให้” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เวลาประนีประนอมขอเดือนละ 1,000 บาท คุณต้องไหว ถ้าไม่ไหวเป็นเรื่อง บางคนมาไถ่เกลี้ยที่มหาดไทยขอหนี้ 100,000 บาทขอส่งเดือนละ 500 บาทนายทุนยังเอาเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลงทะเบียนคนจนที่อำเภอบางบัวทอง วิ่งไปศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย เขาออนไลน์ถึงกัน ทำอะไรเจ้าหนี้ไม่ได้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้มีบ้านเป็นบ้านทรงไทยอยู่คลองประปา DSI (กรมสอบสวนคดีพิเศษ) มีแฟ้มประวัติเขาด้วย ตอนที่เขาเรียกพี่ไป ยังเอาแฟ้มมาให้ดูว่าคนนี้หรือเปล่า พอตอนหลังเขาโทรมาคุย

กับนาง ณ. มันไม่กลัว เพราะทนายของมันบอกว่าให้อยู่เฉยๆ แล้วมันบอกว่าพู่มา 200,000 บาทจริง พี่ก็เลยกลายเป็นคนโกหก พยานก็ไม่มี” (พู่ยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่พบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับคดีเนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจกู้เงินนอกระบบหลายครั้ง จนเมื่อไม่สามารถชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้ได้จึงถูกเจ้าหนี้นำสัญญากู้ยืมเงินไปฟ้องร้องต่อศาล เมื่อถูกฟ้องลูกหนี้ก็ไม่มีเงินไปจ้างทนายในการต่อสู้คดี ส่วนใหญ่จึงยอมเซ็นสัญญาประนีประนอมยอมรับชำระหนี้เมื่อไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมจึงถูกเจ้าหนี้ยื่นคำร้องต่อศาลบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ดังนั้นจึงพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจจำนวนมากที่กำลังถูกกรมบังคับหักอายัดเงิน เมื่อถูกบังคับชำระหนี้แล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบบางคนสามารถประนีประนอมไกล่เกลี่ยให้เจ้าหนี้ลดหนี้ให้ได้ แต่บางคนไม่สามารถประนีประนอมได้ก็ต้องถูกบังคับชำระหนี้ไปจนกว่าจะครบจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้ต้องการ

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่พบว่าลูกหนี้ที่กำลังถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับคดีมีจำนวนมากที่สุด เป็นเพราะลูกหนี้กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกกรมบังคับคดีหักอายัดเงินเดือนเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด ทำให้เหลือเงินเดือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพหรือบางรายไม่เหลือเงินเดือนเลย เพราะฉะนั้นลูกหนี้กลุ่มนี้จึงปรากฏตัวเพื่อต้องการร้องขอความช่วยเหลือขอให้ลดจำนวนเงินที่ถูกหักอายัดลง ดังจะเห็นจากคำให้สัมภาษณ์ของ ปรีวุฒิ (โพสต์ทูเดย์, 2548ค: A3) ประธานกลุ่มพิทักษ์ธรรมหรือแกนนำลูกหนี้ต่อสู้เจ้าหนี้ในระบบ ซึ่งกล่าวว่า “พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ถูกเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบฟ้องและศาลตัดสินให้บังคับคดีแล้วหลายคน ได้รับความเดือดร้อนจากการบังคับคดีของเจ้าพนักงานบังคับคดี กรมบังคับคดี ซึ่งมีระเบียบกำหนดให้อายัดเงินเดือนลูกหนี้ร้อยละ 30 และเงินโบนัสร้อยละ 50-100 และรายได้อื่นๆ ชำระให้กับเจ้าหนี้ ในกรณีลูกหนี้มีเจ้าหนี้หลายรายทำให้ลูกหนี้ไม่เหลือเงินเลี้ยงตัวเองและครอบครัว จึงได้เข้าพบนายไกรสร บารมีอวยชัย อธิบดีกรมบังคับคดี เพื่อขอความเห็นใจแก้ไขระเบียบดังกล่าวเพื่อเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการอายัดเงินเดือนและโบนัส” ส่วนพนักงานที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบที่ยังไม่ถูกฟ้องนั้นมาร้องเรียนกับกระทรวงมหาดไทยน้อย เนื่องจากยังสามารถดำรงความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหนี้ได้

สาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบสมมุติฐานข้อที่ 2 ที่ว่าสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบเกิดจากการต้องการจำเป็น (Need) และความต้องการที่ไม่จำเป็น (Want) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

สาเหตุในที่นี้หมายถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจกู้เงินนอกระบบ หรือตัดสินใจค้าประกันเงินกู้ยืมในระบบให้ผู้อื่น รวมถึงจุดประสงค์หรือความตั้งใจว่ากู้เงินไปเพื่ออะไร และเมื่อได้เงินกู้แล้วนำไปใช้อะไรบ้าง ซึ่งอาจไม่ได้ตรงกับความต้องการในตอนแรกก็ได้

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นลูกหนี้ในระบบในสถานะเป็นผู้กู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้ยืมในระบบ และกลุ่มที่เป็นลูกหนี้ในระบบในสถานะเป็นผู้ค้าประกันการกู้ยืมเงินนอกระบบให้กับบุคคลอื่น ดังนั้นสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจ 2 กลุ่มนี้กลายเป็นลูกหนี้ในระบบจึงมีความแตกต่างกัน

สาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลุ่มแรกกู้ยืมเงินเกิดขึ้นเนื่องจากต้องการใช้เงินก่อน ประกอบกับตนเองไม่มีเงินจำนวนมากเพื่อสนองความต้องการตรงนั้น นอกจากนี้ยังเกิดจากการไม่สามารถกู้ยืมเงินในระบบได้เพราะกู้เต็มอัตราแล้ว จึงตัดสินใจกู้ยืมเงินนอกระบบ

ส่วนสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลุ่มที่สองยอมเซ็นคำประกันการกู้ยืมเงินนอกระบบให้บุคคลอื่นนั้นเกิดขึ้นจาก 2 สาเหตุคือ สาเหตุแรกเกิดขึ้นกับกลุ่มพนักงานที่เป็นผู้กู้และผู้ค้าในเวลาเดียวกัน เนื่องจากข้อตกลงของนายทุนเงินกู้ที่ให้ผู้กู้และผู้ค้าต้องเซ็นชื่อในช่องผู้กู้และผู้ค้าสลับกัน หมายถึงผู้กู้ 2 คนจะต้องเป็นผู้ค้าให้กันและกัน หากไม่ทำตามก็จะไม่ให้กู้ ลูกหนี้จึงยอมเซ็น สาเหตุที่สองเกิดขึ้นกับกลุ่มพนักงานที่ตนเองเป็นผู้ค้าประกันให้บุคคลอื่นฝ่ายเดียว ไม่มีส่วนได้เสียกับจำนวนเงินที่กู้ สาเหตุที่ยอมเซ็นคำประกันเกิดขึ้นเนื่องจากความไว้วางใจว่าผู้กู้ยืมเงินจะสามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ และความสงสารเห็นใจว่าเพื่อนจำเป็นต้องใช้เงิน

เหตุผลที่พนักงานรัฐวิสาหกิจกู้ยืมเงินนอกระบบ

จากการสัมภาษณ์พบว่าสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลายเป็นลูกหนี้นอกระบบมีหลายสาเหตุประกอบกัน เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการกู้ยืมเงินนอกระบบจนทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องกลายเป็นลูกหนี้นอกระบบ ได้แก่

1. ความต้องการจำเป็นเร่งด่วน

โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจอธิบายถึงจุดประสงค์ที่กู้ยืมเงินนอกระบบไว้หลายประการแตกต่างกัน เช่น ต้องการนำเงินไปเป็นค่าเล่าเรียนบุตร นำไปใช้จ่ายภายในครอบครัว ค่ากิน ค่าใช้จ่ายให้ลูกไปโรงเรียน กู้เพื่อนำเงินไปชำระดอกเบี้ยของเจ้าหนี้คนก่อนหรือกู้เพื่อไปชำระหนี้เดิมที่ครบกำหนดต้องชำระหนี้ เป็นต้น

“แสนหนึ่งใช้จ่ายในบ้าน ค่าวงจรรถ ค่าบัตรเครดิต ถ้าสุดค่าประกันชีวิต ความจำเป็นมันบังคับเข้ามา ถ้ามันมาทีละเดือนก็พอไหว แต่ถ้ามาพร้อมกัน ประกันชีวิต 1 ปี 1 วงด 7,000 กว่าบาท บัตรเครดิต 5-6 ใบ ใช้กดเอทีเอ็มปกติ” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราไม่มีกินเราอดได้ แต่เมียเรา ลูกเราอดไม่ได้ เรากู้มาแล้วก็ส่งดอกเบี้ย พอขาดส่งเรารู้ว่าต้องถูกเบิ้ล จากร้อยละ 10 เป็น ร้อยละ 20 ก็ต้องเอา ไม่เอาแล้วจะไปหาที่ไหน เขาบอกอยู่แล้วว่าปล่อยกู้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เริ่มจากพี่ไม่พอ มีช่องทางไหน มีนายทุนที่ไหนก็ต้องไปเอา บังคับเริ่มจากไม่พอ ตั้งแต่เข้างาน กู้เงินตา บ. (เจ้าหนี้) กู้ได้ระดับหนึ่ง ไม่ครบยก” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถามว่าถ้าคนจะตายวันนี้ ร้อยละ 50 คุณจะทำไหม เผลอๆ ร้อยละ 100 คนมันจะตาย ยังต้องเอาเลย คนฟุ้งเพื่อนไปอย่าง ทำยังไงคุณก็ต้องเอา ไม่ได้คิดถึงคนที่เดือดร้อน” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทีแรกๆ กู้ 5,000 บาท ใช้หนี้เขาก็จบกัน ยืมมานานประมาณ 5-6 เดือนก็ใช้เขา กู้เรื่องลูกเรียน” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ลูกต้องเตรียมไว้ 800 บาทเก็บไว้ให้เรียนพิเศษ ซอยลาซาน เสาร์ละ 200 บาท เรียนโรงเรียนแพง เอนอกระบบมาจ่าย ค่าไฟก็ต้องหมน ค่าโทรศัพท์ต้องจ่ายที่สำนักงาน จ่ายค่าโทรศัพท์ไปหาน้องต่างจังหวัด” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ช่วงนั้นลูกเรียนอยู่โรงเรียนเซนต์จอห์นเทอมสุดท้าย เลยต้องเข้าไปกู้นาย ส. (เจ้าหนี่) ตอนนั้นก็รวมตัวสู้กันอยู่ กู้ 10,000 บาท ทำสัญญา 80,000 บาท ลูกหนี้รวมตัวกันแจ้งความเป็นคดีอาญา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทนายถามลูกหนี้ว่าคุณก็มีการศึกษาแล้วทำไมไปเซ็นสัญญาเปล่า คนพวกมันไม่รู้ถึงความรู้สึกของคนที่เคยรื้อนว่าเป็นยังไง ถ้าเรามีที่อื่นเอาได้ เราก็ไม่ต้องพึ่งตรงนั้นหรอก ขนาดป้าไม่ใช่คนเล่นหวย ยังเป็นขนาดนี้เลย มาเจอหนี้ในระบบ เลยต้องออกจากงาน ก็เพราะเจ้านายคนนี้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ครั้งแรกป้ากู้มาเป็นค่าเทอมลูก 70,000 บาท ส่งดอกเบี้ยเขา 3,500 บาท เจ้านายป้าเห็นว่าป้าส่งดอกเบี้ยเขาดี เขาโอนเงินเข้าบัญชีให้อีก 100,000 บาท ป้าก็แบ่งกับเพื่อนบ้าง พอมากเข้าเพื่อนไม่มีส่ง ป้าก็ไม่มีส่ง เขาก็คิดดอกเบี้ยที่ค้างไว้ เรียกให้ป้าไปทำสัญญาใหม่ 6 ฉบับ รวมแล้วรวมล้านกว่าบาท” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนั้นโดนจับเข้าห้องขัง แล้วเพื่อนให้ป้าไปกู้เงินจากนาย พ. มาเพื่อจ่ายเป็นค่าปรับออกไป โดนจับเพราะไปค้าประกันเชคให้เพื่อน อยู่ห้องขังโรงพักปทุมวัน 3 วัน เมื่อโดนจับก็ไปกู้นาย พ. มาจ่ายหนี้เสีย ค. เลยออกจากปทุมวันมาได้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มันก็ไม่คุ้มหรอก เงินที่ได้มากับดอกเบี้ยที่เสียไป แต่ก็จำเป็นต้องเอา ป้าไม่อยากไปคิดอะไรมาก ถ้าไม่มีเขามาช่วย อาจจะหมดอนาคตทำมาหากินไปตลอด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“บางทีแฟนคลอด ใช้เงิน ลูกต้องเรียน สมัยก่อนเบิกค่าเทอมต้องเป็น 10,000 บาท ค่าเสื้อผ้า รัฐไม่ได้ให้สมุด ดินสอ เข้าเรียนใหม่ๆ ต้องโดน” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

2. ความต้องการส่วนบุคคลแต่ไม่จำเป็นเร่งด่วน เช่น ชำระค่าบัตรเครดิต นำเงินไปจองซื้อบ้าน การเดินเรื่องกับธนาคารเพื่อผ่อนส่งบ้านจะต้องติดต่อและต้องเคลียหนี้ในสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานเพื่อให้ธนาคารเห็นว่ามีเงินเหลือพอที่จะชำระหรือผ่อนบ้านได้

“ชำระค่าสินค้า ใช้จ่ายในครอบครัว 8 คน มีพ่อแม่ พี่ชาย แล้วก็ครอบครัวผม 5 คน พี่ชายรับจ้างทั่วไปจบ ม.7 สมัยก่อน เขาไม่ค่อยช่วยอะไร กินอยู่กับเราหมด” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีค่าใช้จ่าย พ่อแม่ก็ต้องเลี้ยง ค่าใช้จ่ายไม่เหมือนกัน บางคนมีดวง มี OT เยอะก็ไม่ใช่หนี้ ค่าใช้จ่ายเยอะ รายรับน้อย เงินเดือน 1 หมื่นกว่า ระยะเวลาหลังพึ่งปรับฐานเงินเดือน ค่าครองชีพสูง ค้มเหล้ากินอยู่บ้าน ไม่เที่ยว ไม่สูบบุหรี่ การพนันไม่มี แต่ห่วยพอเล่นบ้าง 10-20 บาท ลีดเดอร์ก็มีแต่ไม่เที่ยว” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่วนตัว โอกาสข้างหน้าก็เป็นหนี้ได้ หมุนไม่ทันอีกก็ไปเอาอีก” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ต้องหมุน เพราะ มีลูก ไม่อยากให้ลูกเล่นทางอื่น เสียตั้งชื่อเองไม่ดีกว่าเธอ เราใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยอาจเป็นไปได้ ที่จำเป็นของลูกก็มี บางอย่างไม่จำเป็น เงินเดือนน้อยก็ไม่ซื้อ ลูก 3 คน ก็ต้องให้เหมือนกัน ผมดูความเหมาะสม” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สมัยก่อนลูกอยากได้อะไร ก็ซื้อให้ตามอย่างเพื่อน พี่ซื้อให้ที่เกี่ยวกับการเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ใช้พิมพ์งานเท่านั้น ไม่ต่ออินเทอร์เน็ต ต้องรู้จักใช้จ่าย” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้แฟนบริหารเงินเขาเป็นคนถือ ความคิดอยู่กับเรา กับข้าวมื้อหนึ่ง 200 บาทไม่อยู่ พี่ชายก็กินอยู่กับเราเขาไม่ช่วย” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เอามาให้ค่าลูกไปโรงเรียนบ้าง เอามาเช่าบ้านหลังนี้ ค่าตกแต่งต่อเติมบ้านบ้าง พ่อเยอะเขาก็เป็นดินพอกหางหมู จีบไอ้โน้นมาใช้หนี้โน้น เงิน 150,000 บาท ปีเดียวหายวับไปกับตา” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เอาเงินมาโละหนี้ในสหกรณ์ เพื่อจะให้เบงค์เห็นว่าพี่มีเงินเดือนเหลือพอที่จะขอกู้เบงค์ได้ ซื้อบ้านราคา 950,000 บาท แต่ให้คนที่ตีราคาบ้าน ตีราคาสูงเป็น 1,200,000 บาท พี่ก็จะมีเงินเหลือ 200,000 กว่า มาใช้หนี้นอกระบบได้ ทุกคนทำแบบนี้กันหมด” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เอาเอทีเอ็มจาก นาง ร. (เจ้าหนี้คนที่สอง) มาไว้กับคนที่สามนี้ บัญชีก็เอามาด้วย เป็นหนี้ไปเรื่อย ไม่พอก็เอาที่อื่นมาโปะมีแต่หนี้ขึ้นมา ส่ง 2 ปี” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราส่งรักษา “เค” (ย่อมาจากเครดิต) ผูกพันเป็นโคมิโน เจ้าหนี้ จ. 3 ปี เจ้าหนี้ ร. 4 ปี ตา บ. 6-7 ปี เว้นช่วง ตา บ. ทำงานอยู่ในโรงงานเดียวกัน ไม่อยากให้เสียอายุขายจื๋หน้าเขา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เอาของเจ้าหนี้ จ. มาให้ เจ้าหนี้ ร. กะว่าของ เจ้าหนี้ จ. ดอกเบี้ยจะถูกกว่า แต่ที่ไหนได้ เท่ากัน เมื่อเอามาแล้วก็กลายเป็นว่ากู้มาให้ดอกเบี้ยเจ้าหนี้ ร. ไม่ได้ใช้คืนคั่นหมด เงินกู้ก็เอาไปใช้จ่าย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้แค่ 30,000 บาท เขาไม่ให้เยอะ ซ้อต เจ้าหนี้ไม่ให้มากกว่านี้ ประทั่งชีวิตหน้อยมันกลายเป็น “พอก” เดือนหน้าก็เริ่มไม่พอ เราก็คงเอา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ความเครียดเงินเดือนเราออก จะเอาเงินที่ไหนไปโปะ เอาใจดี มีที่ไหนให้หมุนก่อนแบกน้ำหนัก เล่น (พนัน) รวยดีใจ ให้รางวัลกับตัวเองหน้อย ทุกคนอยากมีความสุขบ้าง มีโอกาสมันก็ไป ไปคาราโอเกะ” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้มันก็กลัว หาทางจ่ายดอกเบี้ยเขา ถ้าตอนนั้นเราไม่ไปกู้คนที่ 2-3 มาให้ ดอกเบี้ยคนแรก ก็คงไม่มีปัญหา เพราะเราไม่มีดอกเบี้ยให้เขา เราอายุก็เลยต้องดิ้นรนหาที่อื่นมาพอใครบอกมีเจ้าหนี้ที่ไหนก็ไป จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 ถ้ายอมให้เจ้าหนี้ให้เขาค่าเขาว่า เราก็คงไม่จำเป็นต้องไปกู้ที่อื่น ดอกเบี้ยที่เอามาใหม่ก็เพิ่มขึ้น มันก็ทำให้เราคิดอยู่ตลอดเวลา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

4. ความต้องการกู้เงินไปลงทุนเพื่อประกอบอาชีพเสริม เช่น กู้เงินนอกระบบเพื่อมาลงทุนเปิดร้านขายของชำ ร้านอาหาร ฯลฯ

“เขาอยากจะแข่งอยู่แล้ว เขาบนเจ้าที่ไว้ว่าขอให้แข่งร้านได้ 40,000 บาท ก็แข่งได้จริงๆ พอดีก็อยากได้ ตอนนั้นแฟนที่ออกจากงาน แฟนที่เคยเป็นกระเป๋ารถเมล์สาย 65 ออกจากงานมากี่

มาเป็นลูกจ้างร้านขายของชำฝั่งตรงข้าม ก็เลยกู้เงินมาเช่าร้านก๋วยเตี๋ยว อยากให้แฟนขายก๋วยเตี๋ยว เรือ ขอเช่าร้านเขารวมทั้งสอนสูตรทำก๋วยเตี๋ยวเรือด้วย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“จังหวะที่ต้องเช่าบ้านอยู่เอง ค่าขายยังไม่อยู่ตัว รายได้น้ำเดียว แฟนเพิ่งจบ ม.6 ทำงานไม่คุ้มก็เลยให้เขาอยู่บ้านเฉยๆ ค่าขายผลไม้ ขายทุกอย่าง แพลตพนักงานเขาไม่อยู่ พนักงานที่ได้ไม่อยู่เองก็เลยให้เช่าเดือนละ 2,500 บาท เงินเดือนสตาร์ทที่ 2,800 บาท อยู่ 4 ปีแล้ว ปรับให้เป็น 3,770 บาท ปรับอีกเป็น 4,880 บาท ค่าเช่าบ้าน 2,500 บาทบวกกับค่าดอกเบี้ย 2,100 บาท ไม่พอก็ต้องหาโปะ กู้เงินนอกระบบ ค่าขายหามาเต็มตลอด 10 ปีที่จ่ายดอกเบี้ยอย่างเดียว ครอบครัวต้องหาเองต่างหาก ค่าขายเสี่ยงน้อยที่สุด ได้กินได้ใช้ไม่พอหรอก” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตา บ. กู้มาลงทุนค้าขายและใช้หนี้นาง ร. (เจ้าหนี้) ขายอย่างอื่นมาก่อนที่จะขายสัลด” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มาเริ่มกู้ 20,000 บาท ตอนนั้นรับจ้างพิมพ์ดีด เพื่อนเปิดร้านอยู่ใกล้ๆ ราชภัฏพระนคร ส่งงานให้เรา ปริ้นเตอร์มันเสีย ออกใหม่ปริ้นสีด้วย เลยซื้อมาทีเดียวเลย ตอนนั้นยังเช่าบ้านอยู่” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่เอาไปลงทุนเปิดร้านที่บ้าน รัยขายของชำ ซื่อคู่เย็น ตอนนี้อยู่แล้ว ไม่มีใครอยู่ ออกบ้านหมดเลย ของเก็บไว้บ้าง ขายไปบ้าง อยู่ที่บ้าน ตกวันละ 1,500-2,000 บาท เป็นเงินหมุน ได้เงินมาก็ซื้อของเข้าร้าน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. ไม่มีเงินออมจำนวนมากเพียงพอกับความต้องการใช้ เหตุผลที่พนักงานรัฐวิสาหกิจไม่มีเงินออมนั้น เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของพนักงานรัฐวิสาหกิจบางส่วนที่นิยมดื่มสุรา เบียร์ สูบบุหรี่ และเล่นการพนัน

“ที่บ้านไม่เคยมีถึง 2 หมื่นกว่าบาท” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“อยู่กรุงเทพฯ กินเที่ยวตลอด บาร์ไนท์คลับ เลิกงานไปกินที่สามเหลี่ยมดินแดง เป็นหนี้เป็นล้านเพราะกินเที่ยว” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนของพี่ปัจจุบัน (21,000 บาท) หักค่าต่างๆ แล้วเหลืออยู่ประมาณ 1,000 บาท ไม่เคยเดินเข้าแบงก์เลย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“การใช้จ่ายแทบจะไม่เหลือ ปี พ.ศ. 2546 หมายศาลมา 2 ใบ ใบละ 9,500 บาท เงินเดือนเป็นศูนย์ ปี พ.ศ. 2546 เลยเป็น 0 บาท ทยอยมาปี พ.ศ. 2546-2547 รวม 2 ปี หมุนอยู่กับพรรคพวกด้วย ลูกเมียต้องหาไปให้เขา” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แฟนไม่เคยประหยัดค่าใช้จ่ายสุรุษสุราย มีเงินก็ไปเที่ยว 4,000-5,000 บาทจะเอาโน่น เอานี้ 600-700 บาท ซื้อของ เวลาอยู่เฉยๆ ไม่ใส่ใจ น้ำมันพืชหมด เราต้องเป็นคนดู” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“จะว่าพยายามประหยัด เก็บยังงั้นก็ไม่พอ แล้วลูกเรียนก็มีค่ากิน ให้ไปเดือนละ 1,000-2,000 บาท ค่าเทอมยิ่งเรียนสูงค่าเทอมก็ยิ่งแพง ภูได้ 100,000 บาท ลูกป้า 3 คนเปิดเทอมหนู คิดว่าเป็นเงินเท่าไร ภูสหกรณ์ได้บรรเทาไปบ้าง ปีต่อไป 6 เท่ายังค้างอยู่ในสหกรณ์ยังไม่หมด เงินเดือนก็ยังโดนหัก แล้วจะทำยังไงถ้าไม่กู้นอกระบบ ขนาดป้าไม่ใช่คนเที่ยว คนเล่น ยังเป็นหนี้เยอะ แล้วมาเจอนายทุนโหดนี่” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

6. ไม่สามารถกู้เงินในระบบจากธนาคารหรือสถาบันการเงินอื่นที่ไม่ใช่ธนาคาร เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ สาเหตุแรกพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบส่วนใหญ่กู้เงินจากในระบบเต็มอัตราแล้ว และมีการกู้เงินที่อื่นมาชำระหนี้เดิมหมุนเวียนกันไป แล้วข้อมูลเครดิตของธนาคารเป็นระบบที่เชื่อมโยงถึงกันจึงทำให้ทราบว่าเป็นลูกหนี้เงินกู้จากที่ใดบ้าง มีผลให้ไม่ได้รับการอนุมัติการกู้ยืม สาเหตุที่สองคือกู้เงินในระบบเช่นในสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานไม่ได้ เพราะไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์

การกู้เงินในระบบของลูกหนี้ในระบบ ส่วนใหญ่กู้ในระบบเต็มแล้ว เมื่อภูสหกรณ์ก็ต้องถูกหักเงินเดือนเพื่อใช้หนี้สหกรณ์ แต่ดีที่หนี้ในระบบลดลงทั้งเงินต้นทั้งดอกเบี้ย เมื่อภูในระบบจนไม่สามารถกู้ได้อีก เมื่อจำเป็นต้องการใช้เงินก็ต้องหาแหล่งเงินกู้นอกระบบ แล้วเมื่อเงินในสหกรณ์สามารถกู้ได้อีก ก็นำเงินจากในสหกรณ์มาชำระหนี้ในระบบ เรียกว่า “การหมุน”

“สหกรณ์ก็กู้ยาก คนค้าก็หายาก ไม่มีใครกล้าค้า พนักงานพวกคนขับ, กระเป๋า ต้องให้คนค้าที่ทำงานธุรการ พี่ค้าสหกรณ์ได้ 3 คน” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เดินห้างบ้าง ซื้ของใช้ มีบัตรเครดิตอาศัยหมุนไป เป็นหนี้สหกรณ์ 700,000-800,000 บาท ใ้กู้ยืมผ่อนระยะยาว 30 เท่าของเงินเดือน แต่ยังคงดีว่าเป็นหนี้ในระบบเพราะได้ปันผลด้วย” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู้ในระบบสหกรณ์อย่างเดียว กู้กับ bank ไม่เคย เพราะจะต้องเอาโฉนดเราไม่มี ที่บ้านเป็นของพ่อ พ่อไม่ได้ทำงาน กู้ไม่ได้” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“จำนองไม่เคย เราจะเอาอะไรไปจำนอง ถ้ายืมเงิน จำนำของก็มีบ้าง มีเงินก็ถ่ายออก แต่กู้ได้น้อย” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจมีความเห็นว่าการกู้เงินในระบบมีความล่าช้าและต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ประกอบกับหาคนค้ำประกันได้ยาก ขณะที่การกู้ยืมเงินนอกระบบทำได้สะดวกรวดเร็วกว่าและได้รับเงินทันที

“กู้เงินจากสหกรณ์ของขสมก.ก็ต้องเสียค่าวิ่งเดิน ทั้งที่เป็นเงินกู้ของเรา สหกรณ์ 15 กู้ได้ 190,000 บาท ได้จริงๆ แค่ 170,000 บาท เสียค่าโน่นค่านี้ ...กินเป็นทอดๆ จ่ายให้คนเดินเรื่อง ต้องจ่ายค่าจ้างให้คนที่มาค้ำประกันเราอีก พอกู้สหกรณ์มาได้ก็มาใช้หนี้ในระบบ” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีสหกรณ์หลายอย่าง ที่ขสมก.จะมีสหกรณ์ 05 สหกรณ์ 15 ใ้พนักงานกู้เงินได้ กู้ได้ 10 เท่าของเงินเดือน พี่เงินเดือน 20,000 ก็กู้ได้ 200,000 บาท พี่กู้สหกรณ์ 05 และ 15 มายอดเต็มเลย เขาจะหักใ้หนี้จากเงินเดือนทุกเดือนๆ ละ 2,000 บาท พอ 3 เดือน พี่จะไปกู้ฉุกเฉินได้ 6,000 บาท ตอนนี้พี่ก็ไปกู้ยืมเพื่อมาใช้จ่ายในครอบครัว 3 เดือนพี่จะไปกู้ครั้งหนึ่ง” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนี้เป็นหนี้สหกรณ์ 05 อยู่ 140,000 บาท ธนาคารออมสิน 40,000 บาท สหกรณ์ 15 เป็นหนี้อยู่ 190,000 บาท กู้ฉุกเฉินมาอีกเดือนละ 2,000 บาท รวมๆ แล้วเป็นหนี้ในระบบอยู่ 350,000 บาท” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เริ่มจากกู้เงินจากสหกรณ์เต็มแล้ว พอติดขัด อยากได้เงิน ก็กู้เงินนอกระบบ กู้มาแล้วก็มีปัญหาเรื่องดอกเบี้ย” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไม่กู้สหกรณ์ เพราะเข้าไม่ได้ ตอนแรกพี่ไม่ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์ กินยังไม่พอเลย จะให้สหกรณ์หัก ‘ไม่คิดเล่น’” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนตอนที่ซื้อบ้านเหลืออยู่ 4,000 บาท พี่โชคดีธนาคารให้เรื่องพี่ผ่าน वासนาจะได้บ้านหลังนี้ ธนาคารยอมปล่อยให้ ตอนนั้นเช่าบ้านอยู่ก็ต้องเสียเงินเดือนละ 2,600-2,700 บาทอยู่ดี” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้ในระบบกู้ลำบาก ธนาคารประชาชนเดี๋ยวนี้อยู่ไม่ได้เลย” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ธนาคารไม่เคยไปกู้ แต่รู้ว่าไม่ได้แน่ สลิปเงินเดือนไม่เหลือเงินแล้ว กู้สหกรณ์ด้วย เขาหักยอดสุทธิ บัตรวิซ่า เขาหักแล้วเหลือเท่านี้ ต้องเหลือ 50-60% ของเงินเดือนขึ้นไป พวกนอก ระบบถึงหาเงินได้ เงินเดือนเราอย่างนี้คงไม่มีปัญญาแน่” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เดิมเคยกู้ธนาคาร บัตรเครดิตรุ่นแรกของไทยพาณิชย์กับcity bank กู้ 20,000 บาท 30,000 บาท โดน Blacklist หกตก เลยกู้ไม่ได้อีก ก็ไม่ต้องยุ่งยาก ตอนนั้นหมุนไม่ทัน เงินเดือนก็น้อย แต่มั่นใจ Credit เรา” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บัตรเครดิตทำไว้เมื่อสมัยยังทำงานอยู่ หลายเจ้า ออกจากงานแล้วไม่มีเงินให้เขา ตอนนั้นแบงค์มาหาลูกค้าบัตรเครดิต เงินเดือนป้าเยอะก็ทำได้ บัตรกรุงไทยเอามาใช้จ่าย ใช้หนี้บ้าง” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้ในระบบป้าก็กู้พวกบัตรเครดิตกรุงไทย และตอนนี้ป้ายังมีเพื่อนที่เป็นลูกหนี้อยู่ สระแก้ว ถ้าเขาโอนเงินเขาจะโทรมาหาป้า ป้าก็เอาไปใช้หนี้บัตรเครดิต” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้ามีบัตรเครดิตของกรุงไทย กลสิกรไทยก็มี ยื่นที่ไหนก็ผ่านหมด แต่อยู่กับธนาคารยังไม่เคย มีแต่บัตรเครดิต หาทางนั้นใส่ทางนี้ เลี่ยงลูกค้าใช้จ่ายมันเยอะ เงินเดือนป้าโดนหักเรื่องบ้านด้วย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เงินในที่ทำงานก็มีให้กู้ 6 เท่าของเงินเดือน แต่ไม่ทันกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ส่ง 3 ปี อย่างเก่งส่ง 3 ปี แล้วปีนั้นได้มา แล้วปีต่อไปละ เพราะเงินเก่าก็ยังอยู่ก็กู้ไม่ได้ ส่งปีเดียวก็โดนหักเยอะ ปีต่อไปก็ต้องเปิดเทอมทุกปี” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้ธนาคารสรีนครป้าก็เคยกู้ ที่ช่วยการศึกษาไปกู้กับเพื่อนเหมือนกัน ที่เราแย่งเพราะมาเจอเจ้าหนี้ในระบบที่ไม่ทำตามจริง ดอกเบี้ยแพง” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่หันไปกู้เงินนอกระบบเนื่องจากแหล่งเงินกู้ในระบบ คือ การกู้จากสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงาน ไว้เต็มอัตราเงินใจที่สหกรณ์กำหนดให้กู้ได้ ดังนั้นการที่พนักงานกล่าวว่าเงินในระบบกู้ยากนั้นหมายความว่า พนักงานไม่ได้เข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบแต่ต้องการให้แหล่งเงินกู้ในระบบผ่อนผันระเบียบข้อบังคับให้กู้ได้มากขึ้น จะได้ไม่ต้องกู้เงินนอกระบบ สอดคล้องกับการวิจัยของ อัจฉรา (2537) พบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการคงอยู่ของตลาดเงินนอกระบบมีทั้งลักษณะของตลาดเงินนอกระบบที่มีความยืดหยุ่นสูง ในเงื่อนไขของการให้กู้ ความสะดวกและระยะเวลาในการกู้ และข้อจำกัดในการให้กู้ของสถาบันการเงินในระบบ

7. ขอกู้กับญาติพี่น้องหรือคนรู้จักไม่ได้ หรือขอกู้มาหลายครั้งแล้วยังไม่ได้ใช้คืน

“ยืมเงินน้องสาวมา 20,000 บาท ไม่ให้ดอกเบี้ย ยังไม่ได้คืนเลย และกู้ยืมเงินจากเจ้าของร้านขายของชำที่อยู่ตรงข้ามด้วย ช่วงที่ขายกล้วยเดี่ยวเรือ พวกหมู ผัก น้ำปลา เครื่องปรุง ฯลฯ ก็ไปเอามาจากที่ร้าน เหมือนกับเชื่อเขาไว้ก่อน พอขายได้กำไรก็เอาเงินไปคืน” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ช่วง 5-6 เดือนที่ขายกล้วยเดี่ยว คิดหนี้ค่าของอยู่ 7,000 บาท ต้องกู้สหกรณ์มาใช้” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ญาติพี่น้องไม่ได้มาช่วย ก็ไม่อยากรุงกับเขา ต่างคนต่างอยู่ คิดต่อเฉพาะเมื่อเวลาใครตายใครแต่งงาน ถ้าเอ่ยปากได้ ก็ไม่เอานาง ณ. (เจ้าหนี้ในระบบ) หรือ เเค่เอ่ยแล้วเขาบอกไม่มี พี่น้อง ถ้าปฏิเสธแล้วจะรู้สึกยังไง ถ้าเราไม่เอ่ยเขาก็ไม่ปฏิเสธเรา” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“น้องรายยิ้ม 6,000 บาทยังไม่ได้ใช้คืน น้องบอกพี่เยอะแล้วนะ 6,000 บาท มีรถ 3 คัน พี่เป็นพี่คนโต มีน้อง 7 คนตายไป 2 คน” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“อย่างบุษบาที่ไม่มีใคร พี่อาภรณ์ก็ไม่มีญาติพี่น้องที่จะมาเจอจนได้ ก็ต้องไปกู้ ป้ามีน้องสาวที่ระยอง 1 คน และน้องชาย 1 คนเป็นครู ก็ไม่เคยไปยุ่งเรื่องการเงินเขา พ่อแม่ป้าเสียชีวิตนานแล้ว น้องป้าอยู่ต่างจังหวัดก็รู้ว่าเขาลำบาก เราก็ไม่ได้ไปยุ่งกับเขา โดยเฉพาะน้องชายก็ไม่เคยไปคุยกับเขา แล้วเราเป็นพี่คนโตด้วย ก็ไม่รู้จะไปพูดกับเขายังไง พ่อเด็ก (สามีคนเก่าของป้า) อยู่เชิงราช บางเดือนเขามีกี่ส่งเงินมาช่วย บางเดือนเขาไม่มี เราก็ต้องดิ้นรนหา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

8. หาเงินจากที่อื่นไม่ทัน

“กู้ครั้งที่สองประมาณสิ้นปี ห่างจากครั้งแรก 5-6 เดือน หาเงินไม่ทันตอนนั้นลด OT ใหม่ๆ ลูกเรียนด้วย” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

9. ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนชักจูงเพราะรู้แหล่งเงินกู้ เพื่อนก็ไม่มีเงินเหมือนกันจึงพากันไปกู้

“เพื่อนชวนที่ไหนปล่อยกู้ก็ไปกับเขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มีที่ไหนปล่อยบ้าง ถ้าขาดขึ้นมา พรรถพวกก็ไปกู้กัน” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

10. ความเชื่อมั่นในตนเองที่คิดว่าสามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ ลูกหนี้ในระบบกู้เงินมากกว่า 1 ครั้ง แรกๆ สามารถชำระหนี้ได้ไม่มีปัญหา ทำให้เจ้าหนี้เห็นว่าเครดิตดี แต่พอลูกหนี้ขอกู้ก็เรื่อยๆ กลับชำระดอกเบี้ยไม่ได้เพราะเงินต้นมากขึ้น ส่งผลให้ดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นตามไปด้วย และลูกหนี้บางคนเริ่มต้องผ่อนชำระค่าบ้าน จากที่เคยมั่นใจว่าตนชำระหนี้ได้ไม่มีปัญหาที่เริ่ม “ซู้ด”

“เพราะคิดว่าสามารถกู้เงินในระบบได้จึงไปขอกู้นอกระบบ จะได้เอาในระบบมาใช้
นอกระบบได้ ก็หมุนไปใช้จ่ายแบบนี้ คนที่มีปัญหาคือหมุนไม่ได้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29
มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บางคนกู้เงินจากสหกรณ์ 3 ปีก็ใช้หนี้สหกรณ์หมด แต่พอกู้ได้ 2 ปีกว่า จะทำเรื่องใหม่
ขอกู้มาใหม่ ทำให้ต้นทุนกู้ในสหกรณ์เพิ่มมากกว่าเดิม เพื่อเอามาใช้หนี้นอกระบบ ทบตรงนี้ บาง
คนเขามีเงินเดือน 20,000 บาท ขอกู้สหกรณ์ 200,000 บาท ผ่อนส่งสหกรณ์ 5 ปี พอกู้มาได้ 4 ปี ก็
ทำเรื่องขอกู้ใหม่ ได้เงินประมาณ 180,000 บาท ก็เอามาใช้หนี้นอกระบบ” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29
มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไปคุยบ้าน แฟนพี่เขาชอบ บอกว่า OK เราพอไปได้ ธนาคารอาคารสงเคราะห์มาดูตรง
นี้นะ ธนาคารที่ดินนี้นะ เลยไปขอกู้นอกระบบมาเดินเรื่องซื้อบ้าน” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23
เมษายน พ.ศ. 2549)

“สนิทกับเจ้านี่เหมือนญาติ ตอนที่กู้ไม่คิดว่าจะมีปัญหา คิดว่าส่งหนี้เขาได้ มันวูบ
ไม่มีใช้จ่าย” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

11. ตอนที่กู้ไม่ได้คิดว่าจะเกิดปัญหาตามมา

“ตอนแรกพี่ไม่รู้ว่าเขาเป็นคนแบบนี้ ไม่รู้ประวัติว่าเขาโหดร้ายขนาดนี้ ถ้ารู้ก็ไม่กู้เขาถึง
35,000 บาท พี่เห็นว่าคนทำงานอยู่ที่เดียวกัน ถ้ารู้พี่ก็ท่อนมาส่งคืนให้มันเลย ใครอยากจะเป็นหนี้
เพราะกู้ 35,000 บาทแล้วถูกฟ้อง 200,000 บาทไม่มีใครอยาก” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ.
2549)

“ตอนที่เซ็นไม่คิดว่าจะมีปัญหาตามมา คิดว่าเรามีความสามารถส่งดอกเบี้ยได้ ไม่ได้คิดเลย
โดยเฉพาะเจ้านายป่า ไม่คิดว่าเขาจะเป็นถึงขนาดนี้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

12. ความสะดวกในการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบมีความสะดวกหลาย
ประการ “เวลาไปเอา ง่ายๆ ถ้าขาดส่ง จะโดนด่า เวลาโดนด่า เขาก็ด่ายับเลย ถึงโคตรเหง้า” (พี
ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“วันหนึ่งพี่ไปดูหนัง ตอนนั้นเรื่อง “บันทึกรักของนวลวิ” เห็นเพื่อนมากับกิ๊ก หนีเมียมา เงินมันหาง่าย พวกกระเป๋าก็ได้ค่าเบี้ยเลี้ยง เงินพิเศษวันหยุดนักขัตฤกษ์ออกทุกวันที่ 12 ของเดือน ช่วงต้นเดือนก็บอกพวกนายทุน เจียมนเงิน 1,000 ซิ เดียววันที่ 12 ให้ จะพาเด็กไปดูหนัง โดยเฉพาะกระเป๋าคะเจอะคนเยอะ เห็นเด็กพาณิชย์ขึ้นมา ไม่เก็บตัง เด็กมันก็รู้แล้ว เฮ้ยโชคดีว่ากระเป๋าคะไม่เก็บตัง มองตากันแป๊บเดียว เดียวก็ได้แล้ว” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พวกนี้โดนบังคับคดี 4-5 ปี บางคนโดนบังคับ 10 ปี เจ้าหนี้ได้กำไรไปยิ่งกว่าเงินกู้ม พอไม่มีใครต่อสู้ก็ได้ใจ ลูกหนี้พูดไปก็ไม่มีใครเชื่อว่ากู้มาแค่หมื่นแต่โดนฟ้องเป็นแสน แล้วก็กลัวเขาด้วย กลัวจะฟ้องเขาไม่ได้ กลัวเขาไม่ให้กู้คราวต่อไป พอพี่ใช้หนี้หมดแล้ว 50,000 บาท ขออีก 20,000 นะ เพราะพวกนี้ไปกู้กับใครเขาไม่ได้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่พี่ได้รับความสะดวก เจ้าหนี้ให้ความไว้วางใจดีมาก แต่พอฟ้องแล้วไม่บอกกันเลย” (พีณิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สมัยนั้นเจ้าหนี้ในระบบที่โหดไม่ค่อยมี พวกที่ซ่อมลูกหนี้พึ่งมีระยะหลังนี้ ส่วนใหญ่พวกวินมอเตอร์ไซด์ พวกแม่ค้ามากกว่า พวกพนักงานไม่มี” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

13. มีเจ้าหนี้ในระบบในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

ในหน่วยงานหากผู้บริหารปล่อยให้พนักงานระดับบริหารหรือหัวหน้างานในระดับต้นปล่อยกู้ให้กับพนักงานระดับล่างและเอาเปรียบ ก็จะส่งผลเสียหายให้กับองค์กรได้ ทำให้จำนวนลูกหนี้เพิ่มมากขึ้นเช่น การรถไฟ ขสมก. บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

“เขาเป็นหัวหน้าระดับแผนกที่ทำงานอยู่ด้วยกัน กฎห้ามปล่อยกู้ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจเขาก็เคยได้ยิน แต่ไม่ได้ระบุนู่มากมายว่าห้าม เคยได้ยินว่าห้าม ไม่ให้ปล่อย แต่ไม่ได้เป็นระเบียบเข้มงวด ไม่ได้เป็นกฎ คนมีเงินก็ปล่อยกู้ ปิดๆ กัน รู้กันเฉพาะภายในเฉพาะกลุ่ม เป็นเรื่องอื้อซ่า เผลอๆ ผู้บริหารระดับผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน มีเงินมาปล่อยพนักงาน แต่ก็รู้กันเป็นภายใน ฝ่ายกฎหมายก็ไม่ค่อยเข้มงวด” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

การเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบขึ้นอยู่กับตัวพนักงานรัฐวิสาหกิจเองที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ผลออกไปกับสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ห้ามยาก เมื่ออยู่ในสังคมที่เป็นลูกหนี้ในระบบย่อมต้องกลายเป็นลูกหนี้เข้าสักวัน โดยหากในหน่วยงานไม่มีนายทุนให้กู้ยืมเงินในระบบ พนักงานรัฐวิสาหกิจก็จะไปหาแหล่งเงินกู้อื่นจากภายนอกหน่วยงาน

14. มีนายทุนเงินกู้ในระบบหลายรายคอยให้บริการ

เนื่องจากเป็นอาชีพที่ให้รายได้สูง โดยที่ไม่ต้องออกแรงใดๆ มากนัก ทำให้นายทุนเงินกู้พยายามที่จะแสวงหาลูกค้าเพื่อที่ตนเองจะได้รายได้จากดอกเบี้ยในอัตราสูง โดยการขยายเครือข่ายนายหน้าในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และจงใจด้วยการให้ผลตอบแทนแก่นายหน้าที่แนะนำผู้กู้รายใหม่ให้กับนายทุน อีกทั้งเห็นว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ที่มีรายได้ดีเหมาะแก่การชำระหนี้ ซึ่งต่างจากการปล่อยกู้ให้กับคนยากจนทั่วไปที่ต้องเสี่ยงกับการถูกโกงจากลูกหนี้ นอกจากนี้การปล่อยกู้ให้พนักงานรัฐวิสาหกิจยังง่ายต่อการบังคับชำระหนี้โดยการหัก आयัดเงินเดือน จึงมีพนักงานรัฐวิสาหกิจจำนวนมากตกเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

“ใกล้เกษียณแล้วฟื่อง เจ้าหนี้ยี่ก็ได้เป็นเงินก้อน เต็มตัวเงิน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขาทำธุรกิจ ส่งดอกมาแล้ว 36 เดือน หากไม่ส่งต่อภายใน 3 เดือนจะฟื่อง บอกเสร็จหมายศาลมาเลย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ทำงานไปกู้มาแล้วมาบอกต่อ เจ้าหนี้ยี่จ. เจ้าหนี้ยี่ร. บอกว่าใครไม่มีมาเอาที่นี้ได้นะ มีปากถุงให้” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ไปกู้ มันเป็นธุรกิจของเขา ลูกหนี้คิดว่ารับไหวไหม ถ้าไหวก็เอา เราไม่สามารถกำหนดได้เอง เราไม่มีสิทธิ์ต่อรองดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ผู้วิจัยพบว่าเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบรายหนึ่งเป็นเจ้าหนี้ของผู้ที่ให้สัมภาษณ์ซ้ำกันหลายคน แสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบคนหนึ่งปล่อยกู้ให้กับพนักงานรัฐวิสาหกิจในหลายหน่วยงาน เช่นเจ้าหนี้ ศ. ปล่อยกู้พนักงานการรถไฟแห่งประเทศไทย พนักงานบริษัท การบินไทย

จำกัด (มหาชน) และบริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด เจ้าหนี้ พ. ก็เช่นเดียวกัน โดยมีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเป้าหมายของการปล่อยกู้ของเจ้าหนี้ในระบบไว้ดังนี้

“ถ้าเป็นราชการมันไม่ให้ เพราะห้ามหักเงินเดือนข้าราชการ แต่รัฐวิสาหกิจหักได้” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทำไมไม่ให้มันเห็นชาตินี้ คนจะได้กลัวบาปกลัวกรรม ถ้าทำบาปแล้วได้ดีพี่ก็ทำ โกงไปแล้วเอาไปทำบุญทำทาน พี่ก็ทำ ปล่อยกู้ เพื่อนยังมาชวนเลย เอาใหม่หุ้นกันปล่อยกู้ พวกแม่ค้าทำแล้วคนอื่นเดือดร้อนแล้ว ไม่ทำดีกว่า ออกคอกให้พี่พี่ถือว่ามันโกงหมด เพื่อนมันใส่ทองเส้นใหญ่ๆ ตอนนั้นพี่ยังไม่เป็นหนี้ก้อนนี้” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“นายทุนเขาไม่คิดอย่างนั้นซิหนู ผลประโยชน์ของเขา เงินก้อนเขาเอาไปทำอะไรได้ตั้งเยอะ เราผิดกติกาเขา กรมบังคับคดีหักจนครบจำนวนหนี้ นาย ส. (เจ้าหนี้) ถึงได้ถอนอายัด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“วันดีคืนดีก็นัดวันทำสัญญา เขามาเรียกให้ป้าเซ็นสัญญาเช่นอย่างเดียว อย่างอื่นไม่ได้กรอก เงิน 100,000 บาท ป้าก็แบ่งให้เพื่อนบ้าง แล้วก็เอาเพื่อนมาเป็นคนกู้ร่วม เขามีแผน พอเกษียณแล้วเขามีเงินได้จากป้าทุกเดือนๆ ละ 1,800 บาท” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

15. ค่าครองชีพสูง

นอกจากสาเหตุที่กล่าวไปแล้วนั้น การเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบยังเกิดจากบริบทของสังคมเมืองที่เอื้อให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลายเป็นลูกหนี้ในระบบได้ เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น หากพนักงานรัฐวิสาหกิจคนใดมีลูกหลายคน และกำลังอยู่ในช่วงที่ต้องรับการศึกษาจึงต้องหาแหล่งเงินกู้ในระบบเมื่อมาใช้จ่าย ถึงแม้หน่วยงานรัฐวิสาหกิจจะมีเงินช่วยเหลือเรื่องทุนการศึกษามอบให้กับพนักงาน แต่พนักงานรัฐวิสาหกิจมักให้ลูกเรียนโรงเรียนเอกชน หรือมหาวิทยาลัยของเอกชนซึ่งมีค่าเทอมสูง

“ไม่ค่อยพอหรอก ในกรุงเทพ ค่าครองชีพมันสูง ลูก 7 ขวบ เพื่อนอยากมีอะไรก็อยากมีอย่างเขา” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไปเที่ยวห้างบ้าง ลูกสาวจะหนักไปทางการกิน คนเล็กก็เล่นจน ญาติข้างแฟนก็มาเยี่ยม บ้าง ค่าเอฟที ค่าไฟขึ้นอีกแล้ว ค่าน้ำไม่เท่าไร บ้านพี่มีแอร์ตัวเดียว” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ค่าใช้จ่ายต่อเดือนค่อนข้างสูงไม่รวมค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำ ค่าไฟ คิดดูละกันว่าลูก 3 คน ขาดระดม 3 อย่างแล้ว” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เปิดให้จองบ้าน ตอนแรกมาดูเฉยๆ เราก็ชอบ มีเครื่องทำน้ำอุ่น เราไม่เคยสัมผัสมาก่อน เราคิดว่าไปไหวเพราะไม่แพงมาก ปกติพี่ก็เสียเงินค่าเช่าบ้านอยู่ดี ถ้าซื้อบ้านก็อยากได้ดีๆ แต่ถ้าเป็นล้านเราคงไม่มีปัญญา และไม่รู้จักประมาณคน” (พีชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่พนักงานรัฐวิสาหกิจค้าประกันการกู้ยืมเงินนอกระบบ

จากการสัมภาษณ์พบว่าสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจค้าประกันการกู้ยืมเงินให้กับผู้อื่น และทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องกลายเป็นลูกหนี้ในระบบ สาเหตุเหล่านั้นได้แก่

1. ความเชื่อใจและความมั่นใจว่าบุคคลที่ตนค้าประกันให้จะสามารถหาเงินมาชำระหนี้ และเป็นเรื่องของการช่วยเหลือกัน

“เห็นแก่ตัวเกินไปถ้าไม่เซ็นคำให้เขา ตอนที่เรารู้ตัวว่าเขาจะเซ็นให้เรา” (พีพัลลภ, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกเพื่อนแนะนำจับคู่กับเขา คำให้เขาหน่อย จากแฟลตสะพานพิบูลสงคราม ตึกแถว 4 ชั้น กดกริ่งเรียก มีผู้หญิงเดินออกมาและพาขึ้นไปคุยกับนาย ส. (เจ้าหนี้) เพื่อนที่กู้เงินกูไปเรียน เอาไปทำทุนทำร้านอาหารเอง นาย ส. (เจ้าหนี้) บอกว่า วีระถ้าไม่กู้ จะเสียเปรียบนะ พี่ก็เลยนิ่งไปตัดสินใจ” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

2. ความสงสารเพื่อนเห็นใจเพื่อน

“ก็เหมือนผีถึงป่าช้า ไม่เซ็นก็ต้องเซ็น เพื่อนสนิทกัน สงสาร เขาชวนป่าไป ป่าก็ไป เซ็นคำให้เขา ไปแล้วถ้าไม่เซ็นมันก็น่าเกลียด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เพื่อนทำหน้าละห้อย เขาบอกว่าถ้าป่าไม่ช่วยเขาแน่แน่ 10,000 บาทไม่ได้เต็มนะ โคน หักปากถุงอีก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

3. ความสนิทและไว้วางใจกัน

“จากไม่เคยเป็นหนี้ คำประกันให้เพื่อน ต้องวิ่งหาเงินใช้หนี้แทน เงินเดือนไม่ถึง 30,000-40,000 บาท โอทีก็ไม่ค่อยมี ตัดโอทีไป คนคำคิดว่าเงินเดือนสูงคงไม่มีปัญหา คนคำให้ เพราะความรักเพื่อน เพื่อนกัน พียงคำรอดเพื่อนอยู่คนหนึ่ง ถ้าไม่สนิทกันมาก ไม่ไว้วางใจกันหรอก” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

4. โคนเพื่อนหลอกจนใจอ่อน

“เพื่อนคนหนึ่งเขาลงมาหาบอย คำให้หน่อย พี่ก็บอกให้ไปหารายอื่นละกัน เงินเดือนเราน้อย เงินเดือน 20,000 บาท เขาเงินเดือน 50,000 บาท ลงมาทุกวันก็ใจอ่อน” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนี้ออกจากงานไปแล้ว พอเจ้านี่มาเก็บเขาบอกให้มาเก็บกับพี่ ฝากเงินกับพี่ ไว้แสบมาก โทรขึ้นไปบอกว่าฝากคุณวีระไว้แล้ว เป็นผู้หญิงเวลาออกจากงาน เจ้านี่มาดักเยาะเจอใครไม่ได้ ‘ยิ่งกว่าเรือโททานิค’ ภูไม่ได้แล้ว” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. เจ้านี่ให้ผู้กู้ 2 คนเซ็นคำประกันให้กันและกัน

“นาย ส. นี่คำคู่จับคู่กัน” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

6. เป็นหนี้เพราะผู้กู้ไม่ชำระหนี้ ผู้กู้ตายหรือผู้กู้หนีออกจากงาน ผู้คำประกันต้องชำระหนี้แทน

“หมูนไม่ทัน ที่จะโก่งก็มี อย่างสมุดกับบัตร ส่งเดือนเดียว แจ้งสมุดหาย ย้ายไปอีกที่หนึ่ง ฟ้องไปชิงส่งเป็นรายเดือน ไม่นึกถึงคนค้าประกัน” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เคยค้าให้เพื่อนที่เป็นคนขับรถเมล์ ออกจากงานไปเฉยๆ พี่ต้องใช้หนี้แทน รู้จักกันมานาน มีลูกตัวเล็ก เราก็อดส่งสารไม่ได้ เพื่อนกู้มา 7,000-8,000 บาท อยู่ๆ ก็ลาออกไปขับรถแท็กซี่ เจ้าหนี้ทบทมาเป็น 20,000 บาท อยู่ๆ เจ้าหนี้ก็มาทวง เฮ้ยใช้หนี้เพื่อนมึงให้หมดก่อนนะ พี่ก็ส่งจนหมด พอจะตามไปทวงที่เพื่อน มันก็ไม่มี” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้คนที่ 2 พี่ค้าให้เพื่อนแล้วเพื่อนลาออก ลาออกหนี” (พีธีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ป้าค้าประกันให้เพื่อน แล้วพอเพื่อนไม่ส่ง เราก็ต้องโดนหักเงินเดือนเพราะเป็นคนค้า ทำให้เราเริ่มขาด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้าเคยไปค้าเชคให้เพื่อนสนิทจนโดนติดคุกมาแล้ว เลีย ต. ที่เมืองนน ให้ป้าเซ็นเชคจนต้องติดห้องขังแทนเพื่อนหลายวันเหมือนกัน นานแล้ว สมัยนั้นคดีเชค ต้องมีหลักทรัพย์ประกันตัว ใช้ตำแหน่งประกันไม่ได้ ต้องอยู่ห้องขัง พอหลานรู้จักเอาเงินไปจ่ายให้ 20,000 บาท พอโบนัสออกก็จ่ายให้อีก 20,000 ก็จบ” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้สินอกระบบต่อกระทรวงมหาดไทย มีลูกหนี้สินอกระบบให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เป็นลูกหนี้สินอกระบบ 32 คน คิดเป็นร้อยละ 28.3 ของจำนวนผู้ร้องขอความช่วยเหลือทั้งหมด 113 คน

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามสาเหตุที่ทำให้เป็นลูกหนี้
เงินกู้นอกระบบ

สาเหตุ	จำนวน	ร้อยละ
ขาดเงินใช้จ่ายในครอบครัว	13	28.9
นำไปใช้จ่ายค่าการศึกษาบุตร	11	24.4
รายได้ไม่น้อยแต่ค่าใช้จ่ายสูง	3	6.7
เพื่อนและคนในหน่วยงานแนะนำ	3	6.7
นำไปใช้ผ่อนชำระค่าบ้าน	2	4.5
ชำระหนี้ในระบบที่ค้างชำระ	2	4.5
นำไปลงทุนเปิดร้านอาหาร	2	4.5
ผู้ค้าต้องใช้หนี้แทนเพราะคนกู้ตาย	1	2.2
นำไปใช้จ่ายค่าการศึกษาของตนเอง	1	2.2
เพื่อนขอให้เป็นผู้ค้ำประกัน	1	2.2
นำไปชำระค่าบัตรเครดิต	1	2.2
นำไปลงทุนเปิดร้านขายของชำ	1	2.2
ต้องเลี้ยงลูกลำพังเพราะหย่ากับสามี	1	2.2
นำไปใช้ผ่อนชำระรถยนต์	1	2.2
นำไปใช้จ่ายค่าต่อเติมที่อยู่อาศัย	1	2.2
ไม่สามารถหาเงินจากที่อื่นมาใช้ในครอบครัว	1	2.2
รวม	45*	100.0

หมายเหตุ: *เหตุที่มีจำนวนสาเหตุมากกว่า 32 สาเหตุ เนื่องจากลูกหนี้ 1 คนให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เป็นลูกหนี้ในระบบมากกว่า 1 สาเหตุ

โดยสรุปสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกู้เงินนอกระบบ แบ่งได้เป็น 2 ประการคือ ประการแรกเกิดขึ้นจากความต้องการกู้ยืมเงินเพื่อการผลิต ได้แก่ การลงทุนประกอบธุรกิจ หรือ ประกอบอาชีพหารายได้เสริม เช่น การกู้ยืมเงินเพื่อเปิดร้านขายของชำ เป็นต้น ประการที่สอง เกิดขึ้นจากความต้องการกู้ยืมเงินเพื่อการบริโภค ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ การบริโภคที่จำเป็นกับการบริโภคที่เกินความจำเป็น การบริโภคที่จำเป็น เช่น ค่าเล่าเรียนบุตร ส่วนการบริโภคที่เกินความจำเป็น เช่น การจองซื้อบ้าน การดาวน์รถ เป็นต้น

สาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลายเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบนั้นมาจากความต้องการเงินจากนายทุนเพื่อมาสนองความต้องการทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นต่างๆ โดยเหตุผลที่กู้เงินนอกระบบนั้นเนื่องจากอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องการเงิน และไม่สามารถกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบได้เนื่องจากกู้ไว้เต็มแล้ว

ข้อวิจารณ์

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมุติฐานข้อที่ 2 ที่ว่าสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบเกิดจากความต้องการจำเป็น (Need) และความต้องการที่ไม่จำเป็น (Want) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ผลการวิจัยพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบเพราะความต้องการที่ไม่จำเป็น จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบ 7 คน ให้เหตุผลถึงการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบว่าเกิดจากความต้องไม่จำเป็น เช่น ต้องการนำเงินไปจองซื้อบ้าน ลงทุนค้าขาย ซื้อรถตู้ ชำระค่าบัตรเครดิตรวมถึงเกิดจากเพื่อนชักชวนให้ไปเป็นคนค้าประกัน โดยพนักงานคนหนึ่งยอมรับว่าเป็นหนี้เงินกู้ยืมระบบมากเพราะกินเที่ยว

“อยู่กรุงเทพฯ กินเที่ยวตลอด บาร์ไนท์คลับ แอวสามเหลี่ยมดินแดง เป็นหนี้เป็นล้าน เพราะกินเที่ยว” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

และมีพนักงานที่ยอมรับว่าเกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย “ต้องเอาเงินไปหมุน เพราะ มีลูก ไม่อยากให้ลูกเล่นทางอื่น เสียตั้งชื่อเองไม่ดีกว่าหรือ เราใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยอาจเป็นไปได้ ลูก 3 คน ก็ต้องให้เหมือนกัน” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

อย่างไรก็ตามมีพนักงานบางส่วนที่ให้สัมภาษณ์ถึงการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบว่าเกิดจากความต้องการจำเป็น เช่น นำเงินไปใช้จ่ายภายในครอบครัว หรือนำเงินไปใช้ประกันตัวหลังจากถูกจับเป็นผู้ต้องหา เป็นต้น หากไม่ได้เงินกู้ยืมระบบแล้วตนเองและครอบครัวคงเดือดร้อน

“เราไม่มีกินเราอดได้ แต่เมียเรา ลูกเราอดไม่ได้ เราสู้มาแล้วก็ส่งดอกปกติ พอขาดส่งเราก็รู้ว่าต้องถูกเบิ้ล จากร้อยละ 10 เป็น ร้อยละ 20 ก็ต้องเอา ไม่เอาแล้วจะไปหาที่ไหน เขาบอกอยู่แล้วว่าปล่อยกู้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

แต่ความจำเป็นดังกล่าวเกิดจากพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยด้วย เช่น ดื่มเหล้า เบียร์ เล่นการพนัน เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของพีณรงค์และพื้นที่

“ในซอยนี้ตั้งแต่ปากซอยที่เห็นได้ทุกร้าน กินได้ทุกร้าน เขาเชื่อในศักดิ์ศรีเงินเดือนของ นายตรวจ แต่จริงๆ ไม่มี อันนี้แหละที่เขาเรียกว่าเครดิต ร้านในตลาดที่ยังค้างค่าเบียร์ไว้ 3 ขวด” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มาแทบทุกวัน เล่นการพนัน เล่นพอหมดก็หยุด มีมันก็ไม่พอ เสี่ยง เพื่อมันจะพอ งามอยู่ หลายปี คิดแต่เล่นรวบ กับมา พออายุมากขึ้นมานั่งมองลูกเมีย เสียเวลาเป็น 10 ปี กว่าจะมีเหมือน คนอื่นก็คงคิดหนัก” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าสาเหตุที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเป็น ลูกหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบเกิดจากความต้องการจำเป็น (Need) ในการใช้เงิน และความต้องการที่ไม่ จำเป็น (Want) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โดยหากจะวิเคราะห์ว่าการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบ เป็นความจำเป็นสำหรับพนักงานรัฐวิสาหกิจหรือไม่ ต้องพิจารณาว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากการกู้ยืมเงินนอกระบบหรือไม่ จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงาน พบว่าสามารถมีชีวิตอยู่ได้ถึงแม้จะไม่มีเงินกู้ยืมนอกระบบ

“ยังเคยนั่งคิดว่าเงินเดือนเหลือ 0 บาท เรายังมีชีวิตอยู่ได้ แต่ทำไมตอนนั้นขาดเงินนิดเดียว เราถึงวิ่งไปหาเขา” (พิวลัย, สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เพราะเราไม่มีสติเรื่องถึงเป็นแบบนี้ เราว่าวามเกินไป เราสติแตก ตอนนั้นคิดว่าตายแน่ แต่ก็อยู่มาทุกวันนี้ยังไม่ตายเลย” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่พนักงานรัฐวิสาหกิจดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากเงินกู้ยืมนอกระบบเพราะมีเงินเดือน ประจำ และค่าตอบแทนอื่นนอกเหนือจากเงินเดือนเช่น เงินโบนัส เป็นต้น และที่สำคัญหากไม่ใช้ ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยและรู้จักประหยัดก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างเช่นพนักงานรัฐวิสาหกิจคนอื่นที่ไม่ได้ เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบ

“ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 พี่ได้ขึ้น 2 ขั้น เงินเดือนเหลือ 1,000 กว่าบาท” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“โบนัสขึ้นเป็นประจำทุกปี ขึ้นเป็นเปอร์เซ็นต์ขึ้นครั้งถึง 2 ขึ้น ได้ 37 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือน ถ้าเงินเดือนได้ 10,000 บาทก็ได้โบนัส 3,700 บาท โบนัสออกปีละ 2 ครั้ง มีนาคมกับกันยายน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ไม่เป็นหนี้ระบบเพราะเขาหมุนได้ พออยู่พอกิน บางคนก็อยู่ตัวคนเดียว อยู่คอนโด ไม่มีภาระที่ต้องเลี้ยงดูลูก กระเป๋าตังค์ก็รวยได้ เขาเก็บเงินเก่ง” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

แต่เพราะวัฒนธรรมบริโภคนิยมในสังคมไทยทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเห็นว่าการเป็นลูกหนี้เงินกู้ระบบกลายเป็นความจำเป็นไปแล้ว หากไม่มีเงินพอใช้จ่ายก็ยังคงหาแหล่งเงินกู้ระบบเพื่อหมุนใช้ในครอบครัวอีก

“พนักงานแต่ก่อนฟุ่มเฟือยมาก พอโดนตัดเงินพิเศษ เสรีจกันเป็นแถว เงินเดือน 40,000 รับ 60,000 บาท เขาเริ่มตัดต้นๆ ปี พ.ศ. 2543” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่วนตัว โอกาสข้างหน้าถ้าไม่พอก็กู้ระบบอีก ก็เป็นไปได้หมุนไม่ทันอีกก็ไปเอาอีก แต่คงไม่ใช่เจ้าหน้าที่คนเดิมแล้ว ไม่ค่อยพอหรอก ในกรุงเทพฯ ค่าครองชีพมันสูง ลูก 7 ขวบ เพื่อนอยากมีอะไรก็อยากมีอย่างเขา” (พีศถาวร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

สำหรับคำถามที่ว่าวัฒนธรรมบริโภคนิยมเกิดขึ้นเมื่อไรนั้น Bello et al. (สุรนุช, 2542: 9) กล่าวว่า “คนที่เป็นแบบอย่างการใช้ชีวิตแบบบริโภคนิยมของพวกเขาเอง คนรุ่นที่สองหรือรุ่นที่สามที่สืบเชื้อสายมาจากคนจีนที่อพยพมาอยู่เมืองไทย ได้แต่งงานกับชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลางชาวไทย พ่อแม่ของเด็กรุ่นนี้ได้ล้มความประหยัดมัธยัสถ์ (บางคนเรียกสิ่งนี้ว่า ความตระหนี่ถี่เหนียว) ของพ่อค้าคนจีนไปแล้ว คนรุ่นนี้ได้รับความร่ำรวยของพ่อแม่มาบวกกับความต้องการที่จะโอ้อวดความมั่งคั่งดังกล่าว ซึ่งเป็นวิธีที่จะเสริมสร้างสถานะของตนให้สูงขึ้น”

วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบอยู่ภายใต้ความประสงค์ของเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบ โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องยอมตาม (Compliance)

จากความต้องการกู้เงินนอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจรัฐวิสาหกิจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบได้ จนกว่าพนักงานจะรับเงินกู้นอกระบบจากเจ้าหนี้และปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ ที่เจ้าหนี้ต้องการ พนักงานรัฐวิสาหกิจจึงจะมีสถานภาพเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบและมีหน้าที่ที่จะต้องชำระดอกเบี้ยและชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ หรืออาจกล่าวได้ว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบนำไปสู่การดำรงสถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบอย่างแท้จริง

เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจมีความต้องการใช้เงินและคิดที่จะกู้ยืมเงินนอกระบบ พนักงานรัฐวิสาหกิจจะมีขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้ได้เงินกู้นอกระบบมาเพื่อใช้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยขั้นตอนหรือวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบที่กล่าวถึงนี้ เริ่มตั้งแต่การติดต่อกับนายหน้าที่อยู่ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจหรือติดต่อกับเจ้าหนี้โดยตรงเพราะทราบจากเพื่อนว่าเจ้าหนี้ปล่อยเงินกู้ การเตรียมเอกสาร การเดินทางไปยังสถานที่นัดหมาย การเซ็นสัญญากู้ยืมเงิน การส่งเอกสารที่เตรียมไว้และการรับเงิน จากนั้นก็เป็นขั้นตอนการชำระหนี้และดอกเบี้ย โดยนายทุนเงินกู้นอกระบบนั้นมีวิธีการให้กู้ยืมเงินที่แตกต่างกัน หรือกล่าวได้ว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจนั้นมีความแตกต่างกันไปตามผู้ให้กู้

องค์ประกอบของการกู้ยืมเงินนอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจ

1. การติดต่อเจ้าหนี้ พนักงานรัฐวิสาหกิจติดต่อกับเจ้าหนี้โดยตรงเพราะทราบจากเพื่อนว่าเจ้าหนี้ปล่อยเงินกู้ยืมที่ไหนบ้างหรือมีแหล่งเงินกู้ที่ไหนบ้าง ข้อสังเกตคือหากในหน่วยงานไม่มีเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบ พนักงานรัฐวิสาหกิจจะไปขอกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้นอกระบบภายนอกหน่วยงานที่ไม่ได้เป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ

“รู้จักเจ้าหน้าที่จากพรรคพวก แนะนำไป เอา 100,000 บาท” (พีธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

จากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบต่อกระทรวงมหาดไทยพบว่า เจ้าหนี้ในระบบที่ถูกหนี้ร้องเรียนเป็นผู้ชาย 40 คน คิดเป็นร้อยละ 35.4 และผู้หญิง 73 คน คิดเป็นร้อยละ 64.6 แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงนิยมประกอบอาชีพเป็นนายทุนปล่อยเงินกู้ในระบบมากกว่าผู้ชาย

“เจ้าหนี้คนแรก เป็นหัวหน้าช่าง ปล่อยเงินกู้ในนี้ อยู่โรงเดียวกับพี่ เดือดร้อนก็ไปกู้ ส่วนเจ้าหนี้ ร. พี่รู้จักกับน้องชายเขา รู้ว่าพี่สาวปล่อยเงินในรถไฟ เขารู้กันหมด กู้จากเจ้าหนี้ ร. เลยไปกู้กับเจ้าหนี้ จ. (เจ้าหนี้คนที่สาม) รู้จักเขา เขาอยู่แฟลตที่ก.ม.11 เป็นแฟลตรถไฟ สามี่เป็นผู้บริหารของการรถไฟ โรงรถจักร มีหลายเจ้า” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รู้จักเจ้าหนี้เพราะทำงานอยู่ในกองเดียวกัน กองอำนวยการ ตอนที่ทำงานยังเป็นการสื่อสารอยู่ เขาเป็นพนักงานธุรการ ตอนนั้นพี่ยังเป็นระดับ 3 แต่เขาระดับ 5-6 แล้วมั้ง ไม่ค่อยสนิทกันเท่าไร แต่รู้ว่าเขาออกเงินกู้ ไม่รู้ว่าเขาฟ้องลูกหนี้ เลยโทรศัพท์ไปขอกู้เงิน” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้คนที่สาม เพื่อนแนะนำให้อัปกับเขา ตอนแรกเพื่อนมาขอว่าทำให้เขาหน่อย” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นาย ป. (เพื่อนที่เป็นลูกหนี้) ก็แนะนำพี่ไป รู้จากคุณ พ. (เพื่อน) ต่อๆ กันมาอีกทีหนึ่ง” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549) “เพื่อนเป็นคนแนะนำ เพื่อนเป็นคนบอก” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้านายป้าอายุ 70 กว่าแล้ว เป็นเจ้าหนี้ในระบบเคยทำงานอยู่กองเดียวกัน” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่เซ็นไม่คิดว่าจะมีปัญหาตามมา คิดว่าเรามีความสามารถส่งดอกได้ ไม่ได้คิดเลย โดยเฉพาะเจ้านายป้า ไม่คิดว่าเขาจะเป็นถึงขนาดนี้ เขาเป็นหัวหน้าระดับแผนกที่ทำงานอยู่ด้วยกัน” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบนั้นต้องมีเครือข่ายในการทำธุรกิจปล่อยเงินกู้ยืมระบบ โดยสร้างเครือข่ายจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไปกู้คนแรกก่อน ให้ช่วยบอกต่อกับเพื่อนว่าสามารถมากู้เงินที่นี้ได้ เจ้าหนี้บางรายเป็นที่รู้จักของพนักงานรัฐวิสาหกิจหลายหน่วยงานเป็นประจักษ์พยานให้เห็นถึงผลจากการสร้างเครือข่ายของเจ้าหนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิไลลักษณ์ (2546) ที่พบว่า “การที่จะเป็นผู้ให้กู้ได้นอกจากจะต้องมีเงินแล้วยังต้องมีความสามารถในการสร้างเครือข่ายเป็นผู้มีประสบการณ์กว้างขวาง รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการติดตามบังคับหนี้ด้วย ส่วนผู้กู้ยืมนั้นก็ต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมในการเข้าถึงเงินกู้ยืมระบบด้วย”

2. การติดต่อกับนายหน้า พนักงานรัฐวิสาหกิจให้สัมภาษณ์ว่ามีนายหน้าที่อยู่ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ บางคนไม่มีนายหน้าแต่ติดต่อกับเจ้าหนี้โดยตรง

“ไม่มีนายหน้า ไม่มีคนค้า ติดต่อดirect มาเริ่มกู้ 20,000 บาท ตอนนั้นรับจ้างพิมพ์ดีด” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่เหมือนคนดวงไม่ดี ชำมะพะสาหลอย เจอคนรู้จัก นับถือเป็นที่ ผู้ชายเกษียณ 2-3 ปีแล้ว คนที่เจอเขาทำงานศาลแพ่ง ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ศาล บอกว่าช่วยหาลูกค้าให้เพื่อนหน่อย ซื้อข้าวอยู่แล้วไปเจอ เขาพาไปเจอ นาย ส. (นายทุนเงินกู้ยืมระบบรายใหญ่) ตอนแรกหาลูกค้าให้เขา พี่ยอมรับ แต่พี่ไม่รู้จักนาย ส. มาก่อน ดวงช่วย” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นาย ป. นาง น. (เพื่อนที่ทำงานที่พี่พินิจแนะนำให้ไปกู้) พาไปอยู่กับนาย ส. (เจ้าหนี้) แล้วเขาให้ค่านายหน้า 3 เปอร์เซ็นต์ กู้ 30,000 บาท ได้ 900 บาท ไม่ถึง 1,000 บาท ค่านายหน้าประมาณ 10 กว่าคน บางคนเอาชื่อพี่ไปอ้าง พี่ไม่ได้เห็นตอนที่เขากู้กัน นั่งรออยู่ที่มานั่งข้างล่าง คนกู้อยู่ข้างบน เราไม่รู้สภาพการกู้” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พินิจเขาเป็นนายหน้า พาลูกหนี้ไปกู้ ตอนแรกอยู่ข้างเจ้าหนี้ ต่อมาเจ้าหนี้หันมาฟ้องเขา” (ป๋อณรงค์, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราต้องเป็นคนพาไป ได้แค่เปอร์เซ็นต์ เจ้าหนีน้อยวงค์สว่าง ตรงข้ามบิ๊กซี วงค์สว่าง” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้ให้เมียน้อยนำเงินส่งมา ใส่มากับมือ ทุกคนรู้ว่าพี่เป็นนายหน้า ผมเป็นนายหน้า หาลูกค้ามาให้” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

3. วันเดือนปีที่กู้ “กู้มา 10,000 บาทตอนเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2545 ต่อจากที่กู้ครั้งแรก 20,000 บาท” (พ็อญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้นาย ส. มาประมาณ 5 ปีที่แล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2542-2543” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้เป็นคนแรกเลย ตอนนั้นทำงานอยู่กรุงเทพฯ ส่งเข้าจบไปนานแล้ว ทำงานใกล้ๆ กันแต่คนละแผนก ไว้ใจกันอยู่ดีทีเดียว ตอนนั้นประมาณปี พ.ศ. 2516 ตอนหลังถึงมากู้กับเจ้านายป่า ปี พ.ศ. 2537” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

4. การเตรียมเอกสาร “พอเวลาไปกู้ให้เอกสาร บัตรประชาชน สำมะโนครัว สลิปเงินเดือน สมุดธนาคาร บัตรเอทีเอ็ม ผู้ค้า 2 คน ไปที่สำนักงานทนายความแห่งหนึ่ง” (พีศดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“1.สลิปเงินเดือน 2.บัตรประจำตัวพนักงานของผู้กู้และผู้ค้า 3.สมุดบัญชีกับ 4.บัตรเอทีเอ็ม เงินเดือนออกจริงไหม เจ้าหนี้รัดกุม” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไปกู้กับเพื่อน กู้ 20,000 บาทเหมือนกัน ใช้บัตรพนักงานอย่างเดียว” (พ็อญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กฎหมายเราไม่ได้สนใจ ทำสัญญาเงินกู้ สัญญาค้ำประกัน เจ้าหนี้ถ่ายรูปพี่ไว้เป็นหลักฐาน ใช้สลิปเงินเดือน ยึดบัตรเอทีเอ็ม ตอนหลังเขาจะกดเงินมันไม่เข้า” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เอกสารใช้สลิปเงินเดือน รูปถ่ายบัตรพนักงาน บัตรประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน เขาให้เราเปิดบัญชีธนาคารบัตรเอทีเอ็มเขาเอาไปกด สมุดอยู่ที่เรา” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนึ่บางรายใช้ใบรับรองเงินเดือน บัตรพนักงาน ทะเบียนบ้าน (ถ่ายสำเนา) บัตรประชาชน” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

5. ผู้ค้าประกัน “ค้าประกันเหลืออีกคนหนึ่ง แกลงศาลนนทบุรี ส่งรายเดือนยังไม่บังคับคดี” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่ค้าเขา ต่างคนต่างกู้ ค้าไปค้ามา” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ผู้ค้า 1 คน เพื่อน จ. เป็นคนค้าให้ มันกู้พี่กู๊ ต่างคนต่างค้า ทำงานเท่าๆ กัน ทำงานพร้อมกัน มันกู้มากกว่าพี่ โดนฟ้องเหมือนกัน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู๊เงินนาง ร. และนาง จ. (เจ้าหนึ่) พี่ใช้คนค้าคนเดียวกัน ยืมใคร เรากู้ 2 คน ไม่บอกให้ใครรู้ มันก็อาย เสียเกียรติ รู้น้อคนคิดกว่า คนรถไฟถึงรวมตัวยาก” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู๊พร้อมกัน กู๊คนละ 20,000 บาท ต่างคนต่างค้าให้กัน เจ้าหนึ่เขาให้ค้าสลับกัน ไป 2 คนสลับกันค้า” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มีคนค้าคนเดียว เจ้านายให้ลูกชายป้าเป็นคนค้า” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

6. การเดินทางไปยังสถานที่ที่เจ้าหนึ่ปล่อยเงินกู้ “เพื่อนพาไป พี่ไปรถเพื่อน เสียคนละ 500 บาท ตรงสี่แยกบางซื่อ คลองประปาไม่รู้ซอยอะไร พอแยกประชาชนกุดเลี้ยวซ้าย ตรงไป ถึงแยกข้ามสะพานย้อนกลับมา เลี้ยวซ้าย ถัดไปอีก 200-300 เมตร เจอตลาด อยู่ซ้ายมือ ป้ายสีน้ำเงิน (ชื่อสำนักงานทนายความแห่งหนึ่)” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นัดกันที่ห้องโถงที่การสื่อสารฯ รวมแล้วมี 3 คน” (พิศดาพร, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“จากสะพานพิบูลสงคราม จะเจอดีกแถว 4 ชั้น กดกริ่งเรียก มีผู้หญิงออกมา เดินขึ้นไปคุย” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549) “เชิงสะพานพิบูลสงคราม ปัจจุบันย้ายไปอยู่วงศ์สว่าง เป็นดึกแถว” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้โดนยึดทรัพย์ทั้ง 2 ที่คือ วงศ์สว่าง กับเกียกกาย (หมดสัญญาเช่า) บ้านสารภี 1 สารภี 2 อีกที่หนึ่ง พี่ไปมาทุกที่เลย” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

7. การเจรจาเรื่องจำนวนเงินที่ขอกู้ เจ้าหนี้ชักชวนผู้ค้าประกันให้กู้ด้วยจะได้ไม่เสียเปรียบ “นาย ส. บอก คุณวีระถ้าไม่กู้ จะเสียเปรียบนะ พี่นึ่งไปตัดสินใจ นาย ส. (เจ้าหนี้) ตอนใหม่ๆ เคยสั่งน้ำส้มกับพี่อาทิตย์ละ 2 ครั้ง ตอนนั้นพี่คั้นน้ำส้มขาย ขายได้เยอะตอนที่กู้นาย ส.” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คิดเงินเสีย ค. อยู่ 2,000 บาท พี่ขอกู้เข้ามา 3,000 บาท” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

8. การเซ็นสัญญากู้ยืมเงิน “30,000 บาทเขียนสัญญา 90,000 บาท ให้เขียนชื่อผู้ให้กู้หลายชื่อ นาย อ. นาย พ. และนาง บ.” (พีศพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้ให้ใส่ชื่อคนอื่นเป็นผู้ให้กู้ ของพี่กู้นาย พ. ให้ใส่ชื่อนาง บ.” (พีพัลลภ, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

9. ค่าปากถุง “หักปากถุงทุกครั้ง กู้ครั้งแรก 100,000 บาทหักค่าปากถุง 18,000 บาท ได้ไม่ครบ ก่อน 30,000 บาท ให้ 29,000 กว่า เจ้าหนี้ที่เสียมยที่โตะเอาไป” (พีศพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นาง ร. มีค่าปากถุงด้วย เป็นธรรมเนียมค่าปากถุง นาง จ. และนาง ร. เอามา 30,000 บาท เอาปากถุง 500 บาท เหลือ 29,500 บาท ยืมกับเขาตรงๆ ไม่มีนายหน้า เขาบอกเป็นค่าธรรมเนียม” (พีณทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนอื่น 30,000 บาทเหลือ 24,000 บาท โดนหักออกเยอะเพราะค่านายหน้า ค่าเอกสาร” (พีพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“10,000 บาทไม่ได้เต็มนะ โดนหักปากถุงอีก นายทุนโหด พอตอนหลังป่าไปเก็บเงิน กลับมาได้ 20,000 บาท คดีค้างเมื่อ 20 ปีมาแล้ว” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

10. จำนวนครั้งในการกู้ “กู้ครั้งแรก 100,000 บาท ประมาณ 5-6 เดือน หาเงินไม่ทันตอน นั้นลด OT ใหม่ ๆ ลูกเรียนด้วย ไปเอามาอีก 30,000 บาท พออีกประมาณ 2-3 เดือนมากู้ครั้งที่ 3 อีก 20,000 บาท สัญญาตัวนี้เป็น 80,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 5” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นาง ท. พี่กู้ 2-3 ครั้ง 10,000 บ้าง 5,000-6,000 บ้าง 7,000 บ้าง พี่ก็กู้ได้ตลอด ได้ 3 ครั้ง ส่งดอกเบี้ยยทุกเดือน” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตา บ. พี่กู้เข้ามา 30,000 บาท เขียนสัญญา 80,000 บาท เอามาก่อนแรก 20,000 บาท แล้วเอามา 10,000 บาททีหลัง (เอามาทีละ 2,000 บาทจนครบ 10,000 บาท) รวมเป็น 30,000 บาท” (พี่นที, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู้ 5,000 บาททำอยู่ทุกอาทิตย์ กู้มาแล้วใช้คืน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้ 2 ครั้งๆ ละ 60,000 บาท คนค้าคือ 1.นาย ป. 2.นาง จ. กู้ครั้งแรกเพื่อนยังไม่ออกจาก งาน” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู้เพิ่ม 10,000-20,000 บาทจนเป็นแสน จนที่สุด หลังสุดมันบอกว่า ‘พี่พอแล้วนะ เยอะแล้วนะ’” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้มา 10 ปีแล้ว ค่าใช้จ่ายสูง หามาเติมต่อเนื่อง หมุนจาก 2 เป็น 3 จาก 3 เป็น 4 ที่ไม่หลุดเพราะความจำเป็น ไม่มีเงินส่งให้เขา ส่งดอกเบี้ยให้เขามาตลอด กู้ที่อื่นด้วย ทำให้เพิ่ม ภาระ ไม่หลุดจากหนี้ในระบบเพราะมีแต่หนี้เพิ่มขึ้นมา” (พี่พัลลภ, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

11. เวลาที่กำหนดคืน ส่วนใหญ่เจ้าหนี้ในระบบไม่ได้กำหนดเพราะลูกหนี้ส่วนใหญ่ไม่มีเงินมาชำระหนี้คืน บางรายกำหนดห้ามคืนต้นก่อน 2 ปี “กฎห้ามมาเคลียก่อนระยะ 2 ปี” (พีธาดพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขาหักดอกเบี้ยเป็นรายเดือนอยู่แล้วเขาชอบดอก” (พีธาดพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ใช้เขาก็จบกัน ยืมมานานประมาณ 5-6 เดือนก็ใช้เขา” (พีธาดา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

12. เงื่อนไขอื่นๆ เช่น เคยถูกเจ้าหนี้ฟ้อง หรือเคยถูกบังคับชำระหนี้หรือไม่ เป็นต้น “เขาไม่ให้ ถ้าคุณรับหมายศาล ไม่มีใครให้กู” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ

1. วิธีการให้ผู้กู้เขียนรายละเอียดในสัญญาด้วยตนเอง โดยจำนวนเงินในสัญญามากกว่าที่รับมาจริง และมีผู้ค้ำประกัน โดยเจ้าหนี้บางคนอาจให้เซ็นใบมอบอำนาจเพิ่มเติม

“พี่เข้าทำงานเมื่อปี พ.ศ. 2534 เป็นหนี้ปี พ.ศ. 2536 กู้มาจริง 30,000 บาท เซ็นสัญญา 80,000 บาท” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่สอง เอามา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท ยังเหลือรายที่สามเอามา 30,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท ฟ้องมาเกือบ 150,000 บาท บวกดอกเบี้ย เจ้าหนี้คนที่ 4 กู้มา 5,000 บาท ให้ทำสัญญา 30,000 ยืมจริง 5,000 บาทปล่อยให้ไม่มาก แค่ 5,000 บาท ดอกร้อยละ 10 ต่อเดือน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่หลุดยากเพราะเสียเปรียบตั้งแต่เริ่มแรก ทำเป็นหนังสือ แต่หมดหนี้ยาก หลุดได้เมื่อมีเงินก่อน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้ 20,000 บาท เขาให้เกียรติให้กู 20,000 บาท แต่คุณเขียนมอบฉันทะ เรื่องทนายเราเซ็นมอบฉันทะไว้” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราต้องการเงิน จำเป็นคุณต้องเขียนตามนี้ตามนี้นะ เขียน 2 ใบ 300,000 บาท ครั้งที่ 2 เขียน 370,000 บาท” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขียนเอง 300,000 บาท กับ 370,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ถ้ายรูปเวลาเซ็น สัญญา เต็มตัว การเขียนสัญญา 2 ใบ มอบฉันทะแต่งตั้งทนายความ 2 ใบ เพื่อเขาจะได้ฟ้องได้เลย ทำได้เลย จ้างทนายแล้วไปยอม ไม่มีหมายศาลมาหาพี่” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกหนี้รายก็มี สัญญาเดี๋ยวนี้เขาถึงต้องระบุว่าลูกหนี้จะไม่ย้ายสมุดบัญชี และบัตร เอทีเอ็มไปไหน ลูกหนี้ได้ให้สมุดบัญชีเลขที่นี้ พร้อมบัตรเอทีเอ็มนี้ไว้ แล้วจะไม่เปลี่ยนไป” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ไปกัน 3 คน คนค่า 2 คน ก๊วนกัน ผลัดกันค่า สัญญาเขาพิมพ์มา เรากรอกเป็นบางตัว จำนวนตามที่เขาต้องการ ป้าเอา 20,000 บาท เขาให้กรอก 160,000 บาท บุษบาเอา 30,000 บาท เพราะลูกเขาใช้แพง กรอก 240,000 บาท แต่ป้าไม่ได้เต็ม 20,000 บาทหรอก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้าจำหน้ามันได้ ถึงตอนนี้ก็ยังจำได้ มันถ่ายรูปป้าไว้ด้วย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตรงสะพานพิบูลสงคราม ตรงแยกเกียกกาย เป็นตึกแถวอยู่อาศัย ตอนหลังปิดตาย กดออก ขึ้นไปชั้นบนไป 3 คน ไม่มีนายหน้า เงินเขาให้ไม่ได้เต็มบอกว่าเป็นค่าใช้จ่าย 500 บาท ใน 3 คนเราไม่รู้ใครเป็นคนบอก คือพวกนี้พอมีที่ไหนปล่อยกู้ ก็จะบอกต่อๆ กัน เพื่อนป้าคงไปถาม คนอื่นมาอีกที” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

2. วิธีการให้ผู้กู้เงินนอกระบบเซ็นชื่อในกระดาษเปล่าหรือสัญญาเปล่า ส่วนรายละเอียด และจำนวนเงินผู้ให้กู้เป็นผู้กรอกเอง โดยเจ้าหนี้บางคนให้เซ็นใบมอบอำนาจไว้เพิ่มเติมด้วย

“เซ็นชื่ออย่างเดียว เขารวมยอดเลย 200,000 บาท แต่พี่รวมได้ 25,000 บาท” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ขอกู้กับนาง ท. ไร่บัตรประชาชนใบเดียว เพราะสนิทกัน และตำแหน่งผมเป็นที่นับหน้าถือตาได้ รู้จักคนเยอะ” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549) ไม่มีผู้ค้า

“เขาให้พี่เซ็นชื่ออย่างเดียวนะ เช่น 2 ใบ มารู้ทีหลังว่าเป็นใบมอบอำนาจ มีปัญหา เขาจะเพิ่มตัวเลขเอง กู้ 10,000 บาท ฟ้องหมิ่นละเมิด ยอดหนี้รวมจริงแค่ 35,000 บาท กู้แค่เจ้านี่เจ้าเดียว” (พิณษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ใช้ใบสัญญาปิดพับครึ่งไม่ให้พี่เห็นแล้วให้พี่เซ็นอย่างเดียวนะ เขาให้พี่เซ็น 2 ใบ” (พิณษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ให้พี่เซ็นชื่ออย่างเดียวนะ ไม่ได้กรอกอะไร ก็เราจะเอาเงินเขา เราไม่มีอะไรต่อรอง เราไม่มีอะไรจะเหนือกว่าเขาได้เลย” (พิณษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้ยังมีวิธีการที่ลูกหนี้ไม่ต้องเซ็นอะไรเลย เจ้าหนี้ให้เงินและจดชื่อลูกหนี้ไว้อย่างเดียว เนื่องจากมีวิธีการติดตามหนี้โดยไม่ต้องใช้สัญญา กล่าวคือให้ลูกหนี้ไปติดตามหากไม่ชำระหนี้และดอกเบี้ย เช่นเจ้าหนี้มอบระบบที่อุดรประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ

3. วิธีการให้ผู้กู้เงินกรอรายละเอียดในสัญญาและเซ็นชื่อด้วยตนเอง โดยจำนวนเงินในสัญญามากกว่าที่ได้รับมาจริง และยังให้ผู้กู้ยืมเงินเซ็นเช็คอีกฉบับหนึ่งเพื่อแสดงว่าได้รับเงินกู้มาจริงตามจำนวนในสัญญา

วิธีการนี้นายทุนเงินกู้จะให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเขียนสัญญาด้วยตนเอง โดยระบุจำนวนเงินมากกว่าที่กู้มาจริง เช่น ขอกู้จริง 40,000 บาท อัตราดอกเบี้ยตามจริงร้อยละ 5 ต่อเดือน ผู้ให้กู้กำหนดให้ระบุในสัญญาว่าผู้กู้ขอกู้ 120,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี จากนั้นจะให้ผู้กู้เซ็นรับเช็ค 1 ฉบับระบุว่าได้รับเช็คจำนวน 120,000 บาท โดยเช็คนี้นายทุนเงินกู้จะเก็บไว้เป็นหลักฐานเพื่อป้องกันผู้กู้ไม่ชำระหนี้

เหตุผลที่นายทุนเงินกู้ให้ผู้กู้เซ็นชื่อรับเช็คไว้เพื่อใช้เป็นหลักฐานในศาล โดยหากผู้กู้ไม่ชำระหนี้ นายทุนผู้ให้กู้จะนำเช็คไปขึ้นเงินและทำให้เหมือนว่าผู้กู้ใช้เช็คเบิกเงินจากบัญชีของนายทุนผู้ให้กู้ไปจริง 120,000 บาท แต่พนักงานรัฐวิสาหกิจผู้กู้ไม่เคยไปธนาคารและได้รับเงินจากเจ้าหนี้จริงๆ มาเพียง 40,000 บาท เพื่อให้ศาลพิพากษาให้ผู้กู้หรือลูกหนี้ชำระหนี้ 120,000 บาท

อย่างเช่นในกรณีของเจ้าหนี้ ศ. มีลูกหนี้รายหนึ่งมาร้องเรียนที่ศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย (ลูกหนี้ ธ.) เล่าว่า “เมื่อประมาณ 19 ส.ค. 2545 ข้าพเจ้านาย ธ. และนาย ข. (เป็นผู้ค้าประกัน) ได้ทราบว่าเพื่อนร่วมงานที่แผนกไปกู้ยืมเงิน นางสาว ศ. เป็นนายทุนเงินกู้จึงไปขอกู้ยืมเงินตามบ้านดังกล่าว โดยมีนางสาว ศ.และนาย พ. เป็นสามีภรรยา กัน ในการกู้ยืมเงิน เจ้าหนี้ทั้งสองขอตรวจเอกสารบัตรประจำตัวพนักงาน สลิปเงินเดือน บัตรเอทีเอ็ม (เจ้าหนี้ยึดไว้) จึงจะให้กู้ยืมเงินได้ นาย พ. ให้กู้ได้ 40,000 บาทและบอกให้เขียนสัญญา 120,000 บาท ถ้าไม่เขียนสัญญาตามที่นาย พ. บอก ก็ไม่ให้ยืมเงินและให้เซ็นเช็คด้านหลัง เซ็นต้นขั้วเช็คของนางสาว ศ. (เจ้าหนี้) แต่ไม่เคยไปธนาคาร”

4. วิธีการให้ผู้กู้เป็นผู้เขียนสัญญาและเซ็นชื่อด้วยตนเอง โดยจำนวนเงินที่ระบุในสัญญา มากกว่าจำนวนเงินกู้ที่ได้รับมาจริง และผู้กู้ยืมเงินต้องเซ็นเช็คส่งจ่ายให้ผู้ให้กู้ 1 ฉบับ

“ป่าเคยไปค้าเช็คจนโดนติดคุกมาแล้ว เสีย ต. ที่เมืองนน ให้ป่าเซ็นเช็คจนต้องติดห้อง ขังแทนเพื่อนหลายวันเหมือนกัน นานแล้ว สมัยนั้นคดีเช็ค ต้องมีหลักทรัพย์ประกันตัว ใช้ ตำแหน่งประกันไม่ได้ ต้องโดนห้องขัง พอหลานรู้จักเอาเงินไปจ่ายให้ 20,000 บาท พอโบ๊ตสอออก ก็จ่ายให้อีก 20,000 ก็จบ สมัยนั้นมีลูกหนี้ เสีย ต. เมืองนนเยอะ เรื่องเช็คมีแต่คนกลัวกัน จนบางคนต้องออกจากงาน ตอนนั้น โชคดีที่หลาน (เป็นลูกของพี่สาวแฟนเก่า) ช่วยเอาเงินไปจ่ายให้ เพื่อนกู้มา 10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 10 เพื่อนสนิทออกจากงานไปแล้ว พอคนกู้ออกจากงาน เสีย ต. จะเล่นคนค้า ป่าไม่รู้รายละเอียดเขาให้เซ็นเป็นผู้กู้คู่กัน ป่าก็เซ็น” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่อยู่กับเสีย ต. เรื่องเช็ค (คดีอาญา) ต่อมามีการแก้กฎหมายให้ใช้ตำแหน่งประกัน ตัวได้ เจ้าหนี้เลยเปลี่ยนมาเป็นวิธีเขียนเกินจำนวนเงิน แล้วผู้ทางแพ่งแทน ชำนาญแต่ได้เงิน เยอะ” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

วิธีการนี้นายทุนผู้ให้กู้ยืมเงินนอกระบบจะให้ผู้กู้เขียนสัญญาด้วยตนเอง โดยจำนวนเงินที่ผู้ระบุในสัญญามากกว่าจำนวนเงินที่กู้จริง จากนั้นผู้ให้กู้จะให้ผู้กู้เซ็นเช็คส่งจ่ายให้นายทุนผู้ให้กู้ 1 ฉบับ ตามจำนวนที่ระบุไว้ในสัญญา เพื่อป้องกันผู้กู้ไม่ชำระหนี้

เหตุผลที่นายทุนเงินกู้ให้ผู้กู้ส่งจ่ายเช็ค 1 ฉบับไว้นั้นเพื่อนำไปใช้ฟ้องคดีในศาล โดยหากผู้กู้ไม่ชำระหนี้ นายทุนเงินกู้จะนำเช็คไปขึ้นเงิน ปรากฏว่า จะไม่สามารถขึ้นเงินได้เพราะเป็น

เช็ดที่งอใจปลอมขึ้น จากนั้นนายทุนจะนำเช็กไปฟ้องร้องต่อศาลเป็นคดีอาญาเพื่อให้ผู้ชำระหนี้ให้นายทุนนอกระบบตามจำนวนที่ระบุในเช็ก

ตัวอย่างเช่นพนักงานรัฐวิสาหกิจรายหนึ่งร้องเรียนในคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องนี้นอกระบบต่อกระทรวงมหาดไทยว่า “กระผมและนางส. ทำงานอยู่ที่บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) มีเพื่อนที่ทำงานชื่อนาย ศ. ได้แนะนำและพาไปกู้เงินจากนาย อ. (เจ้าหนี้ในระบบ) อยู่ที่กล้วยน้ำไท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ทำกู้เงินคนละ 40,000 บาท ทั้ง 2 คนทำสัญญาเงินกู้คนละ 80,000 บาท ทั้ง 2 คน นาย อ. ได้ให้นาย ศ. เขียนเช็คธนาคารศรีนครลงวันที่ 27/12/44 จำนวนเงิน 160,000 บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นบาทถ้วน) ไว้เพื่อเป็นการค้ำประกันอีกชั้นหนึ่ง นาย อ. จึงจะจ่ายเงินให้ และเมื่อรับเงินมา นาย ศ. ก็มาหักเงินที่รับมาจากนาย อ. ดังนี้คือ (1) กระผมรับมา 40,000 บาท นาย ศ. มาหักไป 10,000 บาท ตกลงกระผมรับมาจริง 30,000 บาท (สามหมื่นบาทถ้วน) (2) นาง ส. รับมา 40,000 บาท นาย ศ. มาหักไป 20,000 บาท ตกลงนาง ส. รับมาจริง 20,000 บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) นาย ศ. อ้างว่าต้องหักเพราะว่าเขาเป็นคนตีเช็คค้ำประกันเอาไว้ ต้องเอาส่วนหนึ่งและต่อมากะผมและนาง ส. ก็นำดอกเบี๋ยส่งให้กับนาย ศ. ไปในส่วนที่กระผมและนางส. เอาเงินมาก็ร้อยละ 5 ส่วนที่นาย ศ. เอาไปเขาก็ส่งดอกเอง ทำอยู่อย่างนี้ระยะหนึ่ง นาย อ. ได้เรียกนาย ศ. ให้ไปทำการแก้ไขเช็คโดยแก้ พ.ศ. จาก 44 เป็น 45 โดยการขีดฆ่าแล้วให้ทำการเซ็นชื่อกำกับเอาไว้ หลังจากนั้น นาย ศ. ได้หลบหนีไปคือออกจากบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) เนื่องจากทำแบบนี้ไว้หลายราย นาย อ. จึงเอาเช็คดังกล่าวมาทำการฟ้องร้องต่อศาลให้ดำเนินคดีกับกระผมและนาง ส.”

5. ผู้ให้กู้กำหนดให้ผู้กู้เขียนสัญญาเงินกู้เองทั้งหมดโดยระบุจำนวนเงินในสัญญามากกว่าจำนวนที่ขอกู้ จากนั้นจะนัดให้ผู้กู้ที่ต้องการเงินเดินทางไปศาลเพื่อไปทำสัญญาประนีประนอมยอมความว่าลูกหนี้ยอมรับว่าผิดสัญญาไม่ชำระหนี้ตามสัญญานั้น และเจ้าหนี้ทำที่ว่าฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ทั้งที่ลูกหนี้ยังไม่ได้รับเงินจากเจ้าหนี้เลย

“เที่ยวแรกกู้หลักแสนขึ้นแถลงศาล เรายินยอมประนีประนอม กลับมาถึงรับเงิน” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไปศาล บรรยายกาสิโนศาล ไม่ได้ขึ้นบัลลังก์ 3 คน คนไปเอาถึงแสนเจ้าหนี้ให้ไปประนีประนอมที่ศาลก่อน ขึ้นที่ศาลสัญญาบัตร ถามรายละเอียดว่าได้รับเงินหรือยัง แต่ทนายให้ลูกหนี้ตอบว่าได้รับเงินไปแล้ว ขาดส่งจะมาประนีประนอม ของพี่ขึ้นศาลสัญญาบัตร ศาลไม่วาง เช่นยินยอม

ที่เคาร์เตอร์ทั่วไป อยู่ด้านนอก โต๊ะพวกที่ไปขึ้นศาลนั่ง ทนายที่ไปกับเราติดต่อบัลลังก์ก็ไม่ว่าง
เซ็นยินยอม กลับมาเอาเงินที่บางซื่อ สำนักงานทนายความแห่งหนึ่ง” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12
มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“วันแรกส่งเอกสาร ตรวจสอบเอกสาร 2 วัน โทรไปเช็คเขาอนุมัติ วันที่สองทำสัญญา ถ่าย
เอกสาร โทรไปเช็ค วันที่สามไปทำสัญญาอีกตัวหนึ่ง 2 วันอนุมัติ” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12
มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สัญญาเขียนเองทุกตัวอักษร กระดาษตามนี้ ชื่อนี้ ที่อยู่ ดอกเบี้ยปกติตามกฎหมาย
ร้อยละ 15 ต่อปี” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สัญญาแถลงศาลเอามา 100,000 บาท แถลงศาลว่า 440,000 บาท จำเศษไม่ได้ ที่แรก
ยื่นกะจะไม่เอา เขาไม่ยอม ดำเนินการคุณต้องเสียเงิน 18,000 บาท ยกเลิกไม่ยากเป็นหนี้เยอะเลย
จำยอมเอาไปหมุน หมุนไม่ทัน” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู้ 60,000 บาทได้ 50,000 บาทเราก็ต้องรีบเอา เสียค่าศาล ทำเรื่องศาล 10,000 บาท
เขาจะมาเป็นหนังสือยินยอม ประนีประนอมขึ้นศาลก่อนเป็นหนี้ 400,000 บาท จะผ่อนใช้ทุกเดือน
จนกว่าจะหมด ถ้าเราหยุดส่งจะบังคับคดี” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขึ้นศาล พวกที่ศาลก็ถาม คุณยังกู้เงินนาย ส. อีกหรือ รู้จักนาย ส. เป็นพวกๆ เขา
ประนีประนอม ขึ้นศาลเสร็จก็ไปบ้านเขา เอาเงินให้ 50,000 บาท ไม่มีนายหน้า ไปกัน 2 คนกับ
เพื่อน ป. ไปศาล หัก 3,000-5,000 บาท เขาบอกว่าเป็นค่าธรรมเนียมศาล” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8
มิถุนายน พ.ศ. 2549)

วิธีการนี้เป็นวิธีการโกหกศาลต่างๆ ที่นิติกรรมยังไม่เกิดขึ้น เจ้าหนี้ยังไม่มอบเงินให้
ลูกหนี้เลย แต่ลูกหนี้ก็ยอมไปโกหกศาลเพราะต้องการเงินกู้จากเจ้าหนี้ เจ้าหนี้ใช้วิธีการนี้เพื่อให้
เจ้าหนี้มีอำนาจในการติดตามชำระหนี้จากลูกหนี้โดยหากลูกหนี้ไม่ชำระดอกเบี้ย เจ้าหนี้ก็ยื่นคำ
ร้องต่อศาลให้บังคับคดีได้ทันทีไม่ต้องเสียเวลาฟ้องร้องและต่อสู้คดีกับลูกหนี้

พนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ขอกู้ยืมเงินนอกระบบจากนายทุนเงินกู้นอกระบบ
มากกว่า 1 ครั้ง โดยผ่านการเจรจาขอกู้ยืมเงินนอกระบบจากเจ้าหนี้คนเดิมที่ขอกู้ครั้งแรก และ

ทำสัญญากู้ยืมเป็นครั้งที่ 2 ทั้งๆ ที่ในการกู้ยืมครั้งแรกยังชำระหนี้ไม่หมด โดยลูกหนี้จะขอยืมครั้งละน้อยๆ เช่น 2,000 บาท แต่หลายครั้ง ตามแต่ความจำเป็นที่ต้องการใช้เงิน

6. วิธีการให้เงินผู้กู้ไปใช้ก่อนแล้วค่อยเรียกลูกหนี้มาเขียนสัญญาภายหลัง โดยให้ผู้กู้เป็นคนค้ำประกันเงินกู้

“กู้มาครั้งแรก 70,000 บาท เขาเห็นป่าส่งดอกเบี๊ยะเขาดี เขาโอนเข้าบัญชีป่ามาอีก 100,000 บาท วันดีคืนดีก็นัดวันทำสัญญา เขามาเรียกให้ป่าเซ็นสัญญาเซ็นอย่างเดียว อย่างอื่นไม่ได้กรอก เงิน 100,000 บาท ปากก็แบ่งให้เพื่อนบ้าง แต่ป่าเซ็นชื่อในสัญญาคนเดียว เพื่อนไม่ได้เซ็น” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่กู้กับเจ้านายป่า ทำสัญญาในที่ทำงานเลย เป็นตึกเอเชียเซ็นเตอร์ องค์การโทรศัพท์ไปเช่าอยู่” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“บังเอิญเข้าไปในวงจรรยาทุนโหด คนเดือดร้อนก็ต้องกู้เงินเขา ต้องทำตามระเบียบของเขา” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“รวมสัญญาที่ทำกับเจ้านายป่า 6 ฉบับ ครั้งที่หนึ่ง 70,000 บาท ทำสัญญา 100,000 กว่าเพื่อนเอาไปด้วย เพื่อนก็ช่วยส่งบ้างแรกๆ หลังๆ ก็ไม่มี เขาเรียกให้ป่าทำสัญญาใหม่ เอาดอกเบี๊ยะที่ค้างส่งมาทำสัญญาครั้งที่ 3 จนถึงสัญญาที่ 6” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เขาจะให้ป่าทำสัญญาใหม่ทุกปี ป่าถือว่าเขาเป็นเจ้าหนี้เรา ทำให้เจ้าหนี้สบายใจว่าเราไม่คิดจะโกง” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้ยังมีวิธีการอื่นๆ เช่น ให้ทำสัญญาโดยตกลงให้ลูกหนี้ชำระเงินต้นและดอกเบี๊ยะไปพร้อมกัน หรือวิธีการให้ลูกหนี้รวมสัญญาหลายสัญญาเป็นสัญญาฉบับเดียว

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่ามีลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบจำนวน 61 คน จากผู้ร้องขอความช่วยเหลือทั้งหมด 113 คน โดยทั้ง 61 คนได้อธิบายวิธีการกู้เงินนอกระบบดังนี้

ตารางที่ 4.7 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ

วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ	จำนวน	ร้อยละ
ลูกหนี้เป็นคนเขียนสัญญาเองระบุจำนวนเงินเกินจริง	45	41.7
ลูกหนี้ตกลงว่าจะใช้หนี้คืนภายในเวลาที่กำหนด	9	8.4
ลูกหนี้กู้เงินนอกระบบหลายครั้ง	8	7.4
เจ้าหนี้ให้ไปทำสัญญาประนีประนอมที่ศาลก่อนให้เงิน	8	7.4
เจ้าหนี้ยึดบัตรเอทีเอ็มและสมุดเงินฝากไว้เป็นประกัน	4	3.7
ลูกหนี้เสียเงินค่าปากถุงร้อยละ 5 จากเงินที่ขอกู้	4	3.7
เจ้าหนี้เป็นคนบอกให้ลูกหนี้เขียนจำนวนเงินในสัญญา	3	2.8
ลูกหนี้นำเงินไปใช้คืนบางส่วนแต่เจ้าหนี้ไม่ทำหลักฐานให้	3	2.8
เจ้าหนี้รวมสัญญาเป็นฉบับเดียวโดยให้ลูกหนี้เขียนสัญญาใหม่	3	2.8
เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้เซ็นเช็คเพื่อเป็นการค้ำประกันว่าจะชำระหนี้	3	2.8
เจ้าหนี้บอกว่าถ้าไม่เขียนตามจะไม่ให้กู้	2	1.9
เจ้าหนี้กำหนดให้มีผู้ค้ำประกัน 2 คน	2	1.9
เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้สลับกันเป็นคนค้ำประกัน	2	1.9
หลักฐานที่ใช้คือสมุดเงินฝาก, บัตรเอทีเอ็ม, สัญญากู้	1	0.9
เจ้าหนี้ไม่ได้ให้หลักฐานอะไรกับลูกหนี้เลย	1	0.9
เจ้าหนี้ให้ผู้กู้เขียนสัญญาย้อนหลัง 1 ปี	1	0.9
เจ้าหนี้ตรวจบัตรพนักงาน, สลิปเงินเดือน, บัตรเอทีเอ็มก่อนให้กู้	1	0.9
เจ้าหนี้บอกให้เขียนสัญญาเกินจริงแต่จะไม่เอาไปฟ้อง	1	0.9
ผู้ค้ำประกันไม่ทราบที่ผู้กู้ไปทำสัญญาประนีประนอมที่ศาล	1	0.9
เจ้าหนี้บอกว่าใครมากู้ก็ให้เขียนสัญญาเกินจริงทั้งนั้น	1	0.9
เจ้าหนี้เอาดอกเบียที่ค้างชำระไปทำเป็นเงินต้นต่อไป	1	0.9
ลูกหนี้ชำระดอกเบี้ยในส่วนที่ค้างอยู่หลังจากใช้หนี้ไปบางส่วนแล้ว	1	0.9
เจ้าหนี้ให้เซ็นเช็คเพื่อแสดงว่าลูกหนี้รับเงินจากเจ้าหนี้ไปจริง	1	0.9
เจ้าหนี้ให้ไปทำสัญญาประนีประนอมเมื่อไม่ชำระดอกเบี้ยก่อนให้เงินกู้เพิ่ม	1	0.9
มีนายหน้าแนะนำให้ไปกู้	1	0.9
รวม	108*	100.0

หมายเหตุ: * เหตุที่จำนวนผู้ให้ข้อมูลเกินจาก 61 คนเนื่องจากแต่ละคนให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการกู้ยืมเงินมากกว่า 1 ข้อ

จากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบ พบว่า ลูกหนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนเงินที่กู้ยืมไปจริงประมาณคนละ 50,000 บาท (ค่ามัธยฐาน-Median) จำนวนเงินกู้จริงที่น้อยที่สุดคือ 3,000 บาท มากที่สุดคือ 700,000 บาท รวมจำนวนเงินที่ลูกหนี้กู้ไปจริงเท่ากับ 6,483,000 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 91 คน)

จำนวนเงินกู้ในสัญญาที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ระบุประมาณคนละ 120,000 บาท (ค่ามัธยฐาน-Median) จำนวนเงินกู้ในสัญญาที่ระบุน้อยที่สุดคือ 20,000 บาท มากที่สุดคือให้ระบุ 1,800,000 บาท รวมจำนวนเงินที่เจ้าหนี้ให้ระบุในสัญญาทั้งหมด 16,300,600 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 81 คน)

จำนวนเงินที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ระบุในสัญญาเกินจากจำนวนที่ส่งมอบให้ลูกหนี้จริงประมาณคนละ 80,000 บาท (ค่ามัธยฐาน-Median) จำนวนที่เกินไปน้อยที่สุดคือ 0 บาท และจำนวนเงินที่เกินไปมากที่สุดคือ 1,100,000 บาท รวมจำนวนเงินที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ทำสัญญาเกินความจริงไป 10,510,600 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 78 ราย)

จากข้อมูลที่พบทำให้ทราบว่าเจ้าหนี้ที่ตรงไปตรงมากับลูกหนี้ คือทำสัญญาตรงกับจำนวนที่ลูกหนี้ขอกู้จริงก็มีแต่มีจำนวนน้อย “เจ้าหนี้ที่ตรงไปตรงมาตามสัญญา หา 1 ใน 100 จะเจอไหมละหนู” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เป็นเพื่อนกัน พี่ยืมเงินมาดาวน์บ้าน 200,000 บาท ทำงานด้วยกัน คัดดอกเบี้ยยร้อยละ 3 ต่อเดือน แต่พี่ก็ไม่เคยส่งดอกเบี้ยเลย บอกเพื่อนว่ามีเดี๋ยวมาคืน เพื่อนมันก็เอาไปกู้เงินมาให้เซ็น พี่ก็เขียนในสัญญาว่า 200,000 บาท แล้วก็เซ็นชื่อ เขาบอกว่าเซ็นเพื่อไว้ ยืมมา 3 ปีแล้วยังไม่มีมาคืน เพื่อนคนนี้เป็นคนโสด ผู้หญิง เริ่มทำงานมาด้วยกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ตอนนั้นเขามีเงินเก็บเป็นล้านแล้ว กระเป๋าารถเมล์ถ้าไม่กินไม่เที่ยวก็รวยได้ มีเบี้ยเลี้ยง ตอนนั้นเขาก็ยังเป็นกระเป๋ายู่ คิดว่าคงไม่พอง พองมาระกัชนีนะ เพราะเราเขียนในสัญญาว่าขอกู้และได้รับเงินมาจริง 200,000 บาท แต่คิดว่าคงไม่พอง เพื่อนคนนี้ได้ปล่อยเงินกู้เป็นอาชีพ” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู๊คราวหลังมาอีก 150,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือน ก็เดือนละ 4,500 บาท ไม่ได้ทำสัญญาไว้ เป็นคนรู้จักกัน คุยกันได้ เดือนนี้ไม่มีให้นะอย่าพึ่งกด (ถอนเอทีเอ็ม) ไปนะ คนนี้ติดกับเรา พี่โทรไปขอยืมเขาเอง เคยรู้จักกัน ไม่เหมือนเจ้าหนี้คนแรก มาหาเลือดกับปู ขอยุติที่ 70,000 บาท ไม่ยอมจะเอา 150,000 บาท” (พีวัลลี, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

วิธีการชำระดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในระบบ

หลังจากพนักงานรัฐวิสาหกิจกู้ยืมเงินจากเจ้าหนี้แล้วนั้น พนักงานรัฐวิสาหกิจจะกลายเป็นลูกหนี้ในระบบและมีหน้าที่ต้องชำระหนี้และดอกเบี้ย แต่ส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์พบว่าลูกหนี้จะชำระเพียงดอกเบี้ยในแต่ละเดือนเท่านั้น เหตุผลก็เพราะอัตราดอกเบี้ยที่สูงทำให้ลูกหนี้สามารถชำระได้เพียงดอกเบี้ยเท่านั้น โดยมีวิธีการหรือขั้นตอนในการชำระดอกเบี้ยหลายวิธีดังนี้

1. เจ้าหนี้เงินกู้ยืมในระบบเบิกเงินที่เป็นดอกเบี้ยด้วยตัวเอง โดยใช้บัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้ตามอัตราดอกเบี้ยที่ตกลงกัน

“เราหักแต่ดอกเบี้ยของเงินต้น 100,000 บาท ดอก 4,000 บาท ยึดบัตรเอทีเอ็ม กับสมุดไป พอเงินเดือนออกก็กดเบิกไป ที่เหลือจะโอนฝากธนาคารเข้าบัญชีอื่นให้ เป็นเงินที่คืน” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ในขั้นตอนการกู้ยืมเงินพนักงานรัฐวิสาหกิจจะนำบัตรเอทีเอ็มให้แก่นายทุนผู้ให้กู้ไว้ จากนั้นเมื่อครบกำหนดสิ้นเดือนเจ้าหนี้หรือนายทุนเงินกู้จะนำไปกดเบิกจากตู้เอทีเอ็มด้วยตนเอง เจ้าหนี้มีรหัสผ่านของบัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้แต่ละคน ส่วนเงินเดือนส่วนที่เหลือลูกหนี้ก็ไปปรับด้วยตนเองที่บ้านเจ้าหนี้ เช่นกรณีของพื้นที่ หรือเจ้าหนี้จะคืนเงินที่เหลือโดยโอนเงินเข้าบัญชีหนึ่งให้คืน เช่นกรณีของพี่สถาพร

“เจ้าหนี้คนที่หักกูมา 20,000 บาท ลำบาก พอเงินเดือนออกต้องไปโรมันจนเย็น ทำงานยืนรอกว่าจะกลับ รอรับเงินเดือน หลังจากหักดอกเบี้ยร้อยละ 7 ไม่เหมือนเจ้าหนี้ ร. เจ้าหนี้จ. ไปเอาปั๊บได้ปั๊บ เลยรีบหาไปใช้เขา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เปิดบัญชีธนาคารใหม่ ให้เจ้าหนี้เอาบัตรเอทีเอ็มไปกดเบิกได้ แต่มั่นวูบ ไม่มีใช้จ่ายส่งดอกเขาไป 30,000 กว่าบาท เขาเอาบัตรเอทีเอ็ม ส่งไป 2-3 ปี เราเอาเงินใส่ธนาคารให้เขากดเดือนละ 1,000 บาท พอถูกเพิ่มเป็น 100,000 บาทก็ส่ง 10,000 บาท บางเดือนก็ไม่ถึง” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เอาเงินเข้าธนาคาร 500 บ้าง 1,000 บ้างไม่เต็มตามร้อยละ 10 เดือนหนึ่งต้องโอน 10,000 บาท บางทีก็ถึง บางทีก็ไม่ถึง แต่เราไม่ขาดการติดต่อ บอกเขาว่า ยังค้างอยู่ ใจเย็นๆ หน่อยนะ” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ดังนั้นวิธีการชำระดอกเบี้ยที่เจ้าหน้าที่กดเบิกจากบัตรเครดิตเอเอ็มของลูกหนี้มี 2 กรณีย่อยคือ (1) เจ้าหน้าที่คนในบัญชีที่เงินเดือนเข้าอยู่แล้ว หรือ (2) เจ้าหน้าที่กดจากบัญชีที่ลูกหนี้เปิดบัญชีใหม่ โดยลูกหนี้จะต้องโอนเงินเข้าทุกสิ้นเดือน

“ส่งดอกเบี้ย 4 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ผাগใบเอเอ็มเอาไว้กับเจ้าหน้าที่ กดดอกเบี้ย 4 ปี” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่งดอกเบี้ย 2 ปี ร้อยละ 7 ต่อเดือน เอาเอเอ็มจากเจ้าหน้าที่ ร. มาไว้ที่เจ้าหน้าที่ จ. บัญชีก็เอามาด้วย เป็นหนี้ไปเรื่อย ไม่พอก็เอาที่อื่นมาโปะมีแต่หนี้ขึ้นมา” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขอแต่เอเอ็มกับเจ้าหน้าที่ ร. เราต้องหลอกว่าเดี๋ยวโอนดั่งให้ ขอไปกดเองก่อน เขาขอมแค่เอเอ็ม ตอนหลังเราก็กู้เขา” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินพิเศษ 50 เปอร์เซนต์ สำนักงานสลากฯ ให้พนักงานมีคนละ 2 บัญชี บัญชีเงินเดือนกับบัญชีเงินพิเศษ เอาเอเอ็มไปให้เจ้าหน้าที่ พนักงานสำนักงานสลากฯ เค็ดรื้อนก็ไปกู้เงินนอกระบบ แล้วเอาเอเอ็มบัญชีเงินพิเศษให้เจ้าหน้าที่ไว้กดเอาดอกเบี้ย ตอนนั้นเพื่อนบอกให้ทำไว้ 2 บัญชี ถ้าทำบัญชีเดียว มันจะกดเงินเดือนยาก หนี้สินมันเยอะ เจ้าหน้าที่รู้ข้อมูลว่ามีเงินพิเศษ กู้ครั้งที่ 2 เอาบัญชีของเงินเดือนจริงให้เจ้าหน้าที่ไว้” (พีวาระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เอาบัตรเอเอ็มไปกดดอกเบี้ย ที่เหลือคืนให้ลูกหนี้” (พีวาระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

2. ลูกหนี้เป็นผู้โอนเงินที่เป็นดอกเบี้ยเข้าบัญชีของเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบในแต่ละเดือนตามอัตราที่ตกลงกัน ดังกรณีของป้าสุรียา

“กู้มากี่ส่งดอกเบี๊ยะเขาไปเดือนละ 3,500 บาท ไม่เคยขาด” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้านายป้าเคยเขียนไว้ ให้ป้าส่งดอกเบี๊ยะเข้าบัญชีเขา ระบุว่าให้ส่งเข้าชื่อบัญชีเจ้านาย ป้า ที่สาขาสะพานขาวทุกเดือนเป็นดอกเบี๊ยะ” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ใบฝากโอนเข้าบัญชี 3,500 บาท ทนายป้าก็แจ้งต่อศาลว่าคิดเป็นร้อยละ 5 ต่อเดือน เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ทนายป้าสู้ชนะเพราะเขาเขียนด้วยลายมือเขาเอง ให้ป้าโอนเงินเข้าชื่อ บัญชีเขา” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

วิธีการนี้เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือนพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้จะนำเงินดอกเบี๊ยะไปฝากที่ธนาคาร โดยมีชื่อบัญชีและหมายเลขบัญชีของเจ้าหนี้หรือนายทุนเงินกู้ ซึ่งนายทุนเงินกู้ให้ไว้ในวันทำสัญญากู้ยืมเงิน

3. เจ้าหนี้ส่งตัวแทนไปเก็บเงินดอกเบี๊ยะจากตัวลูกหนี้เองถึงที่ทำงาน

วิธีการนี้เมื่อถึงสิ้นเดือนลูกหนี้จะเตรียมเงินสดไว้ตามอัตราดอกเบี๊ยะที่ตกลงกับเจ้าหนี้ในวันทำสัญญากู้ยืมเงิน เมื่อถึงเวลาจะมีตัวแทนของเจ้าหนี้มารับเงินดอกเบี๊ยะถึงในที่ทำงานของลูกหนี้ ซึ่งตัวแทนของเจ้าหนี้จะมีรายชื่อของลูกหนี้และจำนวนเงินดอกเบี๊ยะที่ลูกหนี้ต้องจ่ายมาด้วย

เช่นกรณีเลี่ย ค. และนาง ท. เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบในอุดรประจำทางของขสมก. มีลูกน้องไปเก็บถึงในอู่ โดยที่ผู้บริหารอู่ก็นั่งและเดินผ่านเห็นอยู่ประจำ

“ลูกน้องมันมาทวงดอกเมื่อวาน (28 มิถุนายน พ.ศ. 2549) 180 บาท” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่ก็ขึ้นเสียงบอกมันไปว่า ก็มันไม่มี เงินกินข้าวยังไม่มีเลย ยืมเงินกินข้าวก่อนซิ มันก็เลิกทวง ลูกน้องคนนี้ (ขับซ้อปเปอร์) มันดี ใช้ได้ ถ้าเป็นลูกน้องอีกคนหนึ่งนะ (คนอ้วน) ทำตัวอย่างเจ้าพ่อเลย คนนี้ (คนอ้วน) เคยเป็นคนขับรถสาย 50 เคยไปเอาเมียคนขับจนเขาต้องออกจากงานทั้งคู่ ทำใจไม่ได้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“หัวหน้าเขาไม่มาสนใจหรอก ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น มีทุกวงการแหละ” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ลูกหนี้บางคนมีตำแหน่งค่อนข้างสูงเช่นเป็นพนักงานธุรการระดับ 4 อาจพวกกระเป๋ารถเมล์ก็ให้ลูกน้องเอาเงินไปให้ตัวแทนของเจ้าหนี้ที่ส่งมาเก็บ

4. ลูกหนี้นำดอกเบี้ยยไปให้เจ้าหนี้เอง

“เวลาส่งดอก เขาคิด 2,500 บาท (จากเงินต้น 25,000 บาท) นั่งรถไปส่งเขาที่อยู่... (ชื่ออยู่รถประจำทางของขสมก.แห่งหนึ่ง) ส่งกับตัวเขา แต่เขาไม่มีใบเสร็จให้ เขาก็จะลงในสมุดว่าเดือนนี้เราส่งแล้ว” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่งดอกเขาอีก กู้เขา 20,000 บาทเขาคิดดอก 7 บาท ก้อน 10,000 บาทเขาคิด 10 บาท พี่ต้องส่งดอกเขา 2,500 บาทก็เลยซื้อด ไม่มีเงินส่งดอกเขา ห่าง 3 เดือน” (พิณญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“การชำระดอกเบี้ย ส่งดอกเป็นเงินสด เอาไปให้เขาที่กอง 20,000 บาทส่งเขาเดือนละ 1,400 บาท บวกกับ 1,000 บาท (ก้อนที่ยืมมา 10,000 บาท) รวมเป็น 2,400 บาท บวกกับอีก 100 บาท (ที่ยืมมา 5,000 บาท) รวมเบ็ดเสร็จ จ่ายให้เขา 2,500 บาท” (พิณญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

ข้อสังเกตหากเจ้าหนี้ส่งตัวแทนไปเก็บดอกเบี้ยแสดงว่าเจ้าหนี้มีลูกน้องที่ต้องจ้างอยู่ตลอดเวลา และแสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบทำเป็นขบวนการ รวมทั้งได้รายได้ดีจึงมีเงินมาจ้างลูกน้องไปเก็บเงินดอกเบี้ย แต่ถ้าให้ลูกหนี้มาส่งกับตัวเจ้าหนี้เองไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน หรือที่ทำงานเพราะทำงานอยู่ที่เดียวกัน ก็จะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจ้างลูกน้องในการเก็บค่าดอกเบี้ย

วิธีการชำระดอกเบี้ยของเจ้าหนี้แต่ละคนจึงแสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายที่เจ้าหนี้จะต้องเสียไปด้วย หากกดเอทีเอ็มด้วยตนเองก็เสียค่าใช้จ่ายน้อย หากให้ลูกหนี้โอนเงินเข้าบัญชีก็ต้องเสี่ยงกับการที่ลูกหนี้ไม่ยอมโอนเงินเข้าบัญชี ดังนั้นมี 2 เรื่องที่เจ้าหนี้ต้องคำนึงคือ (1) ค่าใช้จ่ายในการเก็บดอกเบี้ย (2) ความเสี่ยงของการที่ลูกหนี้จะไม่จ่ายดอกเบี้ย เจ้าหนี้ต้องเลือกวิธีที่ตนเสียค่าใช้จ่าย

น้อย และไม่เสี่ยงกับการที่ลูกหนี้จะไม่ชำระดอกเบี้ย วิธีนำบัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้ไปกดเงินเดือน จึงเป็นวิธีที่นิยมมาก

5. ลูกหนี้ให้เงินค่าดอกเบี้ยกับเพื่อน ฝากให้เพื่อนเดินทางไปส่งที่สำนักงานหรือที่บ้านของ เจ้าหนี้เอง วิธีการนี้ลูกหนี้จะรู้จักกับเจ้าหนี้เป็นอย่างดี เช่นกรณีของนาง ส. (ลูกหนี้) ฝากเงินสดกับเพื่อนไปให้เจ้าหนี้

กรณีของนาย พ. (เจ้าหนี้) สมัยก่อนก็ให้ลูกหนี้ไปส่งดอกเบี้ยที่สำนักงานทนายความ แห่งหนึ่งของเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบ แล้วจะมีเจ้าหน้าที่สำนักงานคอยบันทึกไว้ เจ้าหนี้ไม่ต้องส่ง ตัวแทนไปเก็บ แล้ววิวัฒนาการวิธีการชำระดอกเบี้ยมาเรื่อยๆ เพราะสมัยก่อนยังไม่มีเอทีเอ็ม ชื่อนำ ดังเกิดอีกข้อหนึ่งคือการใช้บัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้ทำให้เจ้าหนี้ต้องใช้เวลาในการกดเบิกเงิน ดอกเบี้ยเพราะมีลูกหนี้ในสังกัดมาก โดยอาจแยกให้ผู้ร่วมธุรกิจไปกดเป็นกำไรในการร่วมลงทุน

สำหรับอัตราดอกเบี้ยนั้น มีลูกหนี้อธิบายการคิดดอกเบี้ยของเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบไว้ ดังนี้คือ “เจ้าหนี้คนนี้ ต้องเสียดอกเบี้ยแบบธรรมดา (เขียนสัญญากู้ยืมเงิน) ให้เขาร้อยละ 5 ต่อ เดือน ถ้าแถลงศาล (ทำสัญญาประนีประนอมที่ศาลก่อนรับเงิน) คิดดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อเดือน” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พออัศจรรย์ไม่ได้ส่ง ก็ยอมให้เขาทบดอกเบี้ย และคิดดอกเบี้ยเพิ่มจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 20 และเขาก็ฟ้องพี่บอกว่าพี่เอามา 200,000 บาท แต่จริงๆ แล้ว 25,000 บาท” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ส่งดอกเบี้ย 2,500 บาท พอเลขวันที่ 27 ของเดือน คิดเป็น 5,000 บาท” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“การคิดดอกเบี้ยตามสัญญาหากกู้ 200,000 บาท ดอกเบี้ยตามกฎหมายร้อยละ 15 ต่อปี คิด เป็น 30,000 บาทต่อปี หรือ 2,500 บาทต่อเดือน ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ความเป็นจริงกู้มา 25,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อเดือน จ่ายดอกเบี้ย 6 ปีกว่าเกือบ 7 ปี เดือนละ 2,100 บาท” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บัตรเครดิต 2 ปีก็ใช้หนี้หมดแล้ว แต่หนี้ในระบบดอกเบี้ยแพงร้อยละ 7 เจ้าหนี้ ร. ร้อยละ 5 ไม่มีต่ำกว่านี้” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าคิดดอกเบี้ยตามจริง (ตามกฎหมาย) ก็หมดไปนานแล้ว ไม่มีอะไรที่จะได้ดอกเบี้ยไปกว่าการปล่อยกู้เงินในระบบ” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ช่วงที่กู้ ตอนที่ไปกู้ มันเป็นธุรกิจของเขา ลูกหนี้รับไหวไหม ถ้าไหวก็เอา เราไม่สามารถกำหนดได้เอง เราไม่มีสิทธิ์ต่อรอง ร้อยละ 5 เจ้าหนี้มีสถานะอะไร จะเอาไหมละ ไม่ได้คิดว่าเป็นบุญคุณ ถ้าเป็นบุญคุณต้องไม่คิดดอกเบี้ย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“หากไม่พอชำระดอกเบี้ย 1,000-2,000 บาท เดือนหน้าเริ่ม “ยืมนอก” ร้อยละ 10 ต่อเดือน คุณไม่พอ ขาด 1,000 บาท เดือนหน้าต้องใช้เลย ดอกเบี้ยร้อยละ 10 เอาได้เรียกยืมนอก เช่นเจ้าหนี้ ร. 25,000 บาท ดอกร้อยละ 5 ก็ 1,250 บาท ไม่มีดอกเบี้ยให้เขาก็ขอยืมนอกล่อน (เท่ากับเดือนนั้นไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย) เงินเดือนออก บ่ายๆ ก็ไปเอาเงินเดือนที่เขา บ่ายไปรับ ยืมนอก 1,000 บาท ร้อยละ 10 คิดเป็น 100 บาท เดือนหน้าก็รวมเป็น 2,350 บาท (เงินที่ยืมนอกมา 1,000 บาท ดอกเบี้ย 100 บาท ดอกเบี้ยเงินก้อนเดิม 1,250 บาท รวมเป็น 2,350 บาท) หักกันจะเอาไหม” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มี 2 มาตรฐาน ยืมนอกร้อยละ 10 ต่อเดือน คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ถ้ากู้ไม่น้อยกว่า 50,000 บาท พี่ก็เลยบอกว่าเจ็กี่ให้มา 50,000 ซิ เขาบอกไม่ได้ เดี่ยวไม่พอหัก ตอนนั้นเงินเดือน 4,100 บาท อาจได้ก็ยังได้น้อย เขาก็พูดตรงๆ” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ดอกเบี้ยครั้งแรก 20,000 บาท ร้อยละ 7 ต่อเดือน เพราะมีคนค้า ครั้งที่สอง 10,000 บาท ไม่มีคนค้า คิดร้อยละ 10 ต่อเดือน กู้ 5,000 บาท คิดดอกเบี้ยอาทิตย์ละ 100 บาท เอาวันศุกร์ คืนวันจันทร์ เดือนละ 400 บาท (คิดเป็นร้อยละ 8 ต่อเดือน) เอามาเย็นวันศุกร์คืนเช้าวันจันทร์” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เป็นน้องทางแฟน ทำโรงงาน ยืม 3,000 บาท ร้อยละ 20 เดือนหนึ่งจ่าย 2 ครั้งรวม 600 บาทจ่ายเดือนต่อเดือนครึ่งเดือนจ่ายครั้งหนึ่ง ทุกวันที่ 15 กับ 30” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าจำนวนเงินค่าดอกเบี้ยที่ลูกหนี้ชำระต่อเดือนประมาณคนละ 3,750 บาท (ค่ามัธยฐาน-Median) จำนวนค่าดอกเบี้ยที่น้อยที่สุดคือ 1,000 บาท จำนวนค่าดอกเบี้ยที่มากที่สุดคือ 10,000 บาท รวมจำนวนเงินค่าดอกเบี้ยต่อเดือนที่ลูกหนี้ต้องจ่ายทั้งหมด 105,900 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 24 คน) หมายความว่าหากเจ้าหนี้มีลูกหนี้ 24 คนจะได้รับเงินค่าดอกเบี้ยเดือนละ 105,900 บาท

เจ้าหนี้เงินกู้ยืมในระบบคิดอัตราดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 5 ต่อเดือน (ค่ามัธยฐาน) อัตราดอกเบี้ยที่น้อยที่สุดที่พบคือร้อยละ 3 ต่อเดือน อัตราดอกเบี้ยที่มากที่สุดที่พบคือร้อยละ 20 ต่อเดือน จากการวิจัยเชิงปริมาณมีผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการชำระดอกเบี้ยจำนวน 16 คน มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.8 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามวิธีการชำระดอกเบี้ยเงินกู้ยืมระบบ

วิธีชำระดอกเบี้ย	จำนวน	ร้อยละ
เจ้าหนี้ยึดบัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้เพื่อไปกดดอกเบี้ยทุกเดือน	10	62.5
เจ้าหนี้คืนเงินเดือนของลูกหนี้หลังจากหักดอกเบี้ยแล้ว	2	12.5
ลูกหนี้นำเงินฝากให้เพื่อนนำไปชำระค่าดอกเบี้ยกับเจ้าหนี้เอง	3	18.7
เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้เปิดบัญชีธนาคารใหม่แล้วนำเงินไปฝากเพื่อชำระดอกเบี้ย	1	6.3
รวม	16	100.0

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าระยะเวลาที่ลูกหนี้แต่ละคนชำระดอกเบี้ยกับเจ้าหนี้ประมาณ 42 เดือน หรือประมาณ 3 ปีครึ่ง โดยระยะเวลาที่ลูกหนี้ชำระดอกเบี้ยน้อยที่สุดคือ 3 เดือน ที่มากที่สุดคือ 72 เดือนหรือ 6 ปี (จากจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 20 คน)

รวมดอกเบี้ยที่ลูกหนี้ชำระไปให้กับเจ้าหนี้แล้วเป็นเงินโดยประมาณคนละ 208,000 บาท จำนวนเงินดอกเบี้ยรวมที่น้อยที่สุดคือ 14,400 บาท มากที่สุดคือ 720,000 บาท รวมจำนวนเงินดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้ได้รับไปจากลูกหนี้ทั้งหมด 3,921,400 บาท (จากจำนวนลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลจำนวน 14 คน)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่าลูกหนี้แต่ละคนชำระดอกเบี้ยเงินไปจากจำนวนเงินที่กู้ไปจริงจำนวนประมาณ 110,000 บาท โดยค่าน้อยที่สุดคือ -64,000 บาท ส่วนค่ามากที่สุดคือ 520,000 บาท รวมจำนวนเงินที่ลูกหนี้จ่ายดอกเบี้ยเงินไปจากจำนวนเงินที่กู้มาจริงเท่ากับ 1,971,400 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 14 คน) แสดงให้เห็นว่าลูกหนี้ที่ยังชำระดอกเบี้ยน้อยกว่าเงินที่กู้ไปจริงก็มีอยู่ แต่ส่วนใหญ่จะเกินจากเงินที่กู้ไปจริงแล้ว หากมีแหล่งเงินกู้ในระบบที่ให้กับลูกหนี้ นอกกระบบก็ทำให้มั่นใจได้ว่าเป็นลูกหนี้ที่ดีได้ โดยมีลูกหนี้ส่วนน้อยที่ยังชำระไม่ครบจำนวนหนี้ โดยหากเจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยตามกฎหมายก็คงจะหลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้นอกระบบไปแล้ว

วิธีการชำระหนี้เงินกู้นอกระบบ

มีพนักงานรัฐวิสาหกิจบางส่วนที่สามารถชำระหนี้หรือชำระเงินต้นที่กู้ยืมมา คืนให้กับเจ้าหนี้ โดยวิธีการชำระหนี้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบมีหลายวิธีดังนี้

1. ลูกหนี้ชำระเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยในแต่ละเดือนไปพร้อมๆ กัน

“เจ้าหนี้โทรมาบอกเพื่อนที่พี่เซ็นคำประกันให้เขา แสนหนึ่ง หักลดต้นลดดอกผ่อนชำระเดือนละ 5,000 กว่าบาท 48 เดือน กู้มา 100,000 บาท นานกว่าจะหมด 48 งวด 4 ปี” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

2. ลูกหนี้ชำระหนี้ด้วยเงินก้อนเดียวโดยนำเงินไปชำระกับเจ้าหนี้ด้วยตนเอง

“พี่ไปกู้เขา 5,000 บาท พี่ติดดอกเบี้ยเขา 100 บาท พอเอาไปใช้เขา 5,000 บาทกับอีก 100 บาทก็หายกัน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ได้สหกรณ์มาที่โอนเข้าบัญชี เขาให้ชื่อบัญชีเขาไว้ ก็หมดกัน สัญญาจบ ไม่ได้ขอสัญญาคืน ไม่ค่อยใส่ใจหรอก มีหลักฐานที่โอนเข้าไป เหมือนเพื่อนฝูงกัน หาเจ้าหนี้ภายในยาก” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้ยี่เป็นคนแรกเลย ตอนนั้นทำงานอยู่กรุงเทพฯ เป็นคนในนั้น ส่งเข้าจบไปนานแล้ว ทำงานใกล้ๆ กันแต่คนละแผนก ว่างกันอยู่ติดเดียวกัน ตอนนั้นประมาณปี พ.ศ. 2516” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

พี่สถาพรเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เพิ่งปลดหนี้จากเจ้าหนี้ยี่รายหนึ่งมาได้ โดยที่ไม่ได้ถูกบังคับคดี แต่วิธีการที่เจ้าหนี้ยี่ให้ไปทำก่อนจะให้เงินกู้ยืมนี้ จะต้องไปทำสัญญาประนีประนอมที่ศาลก่อน หรืออาจเรียกได้ว่า ไปโกหกให้ศาลฟังก่อนว่าเป็นหนี้มากกว่าความเป็นจริง แล้วทำสัญญาประนีประนอมรับชำระหนี้ ให้ศาลรับรู้ แล้วจึงจะให้เงิน พี่สถาพรเมื่อได้รับเงินก็ผ่อนชำระดอกเบี้ยมาตลอด จนสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานของบริษัทแจ้งว่าสหกรณ์ปล่อยให้กู้เงินเพื่อนำไปชำระหนี้ในระบบ พี่สถาพรจึงดำเนินการ จนสามารถหลุดพ้นจากหนี้ในระบบมาได้ เหลือเพียงเป็นลูกหนี้ในระบบในสถานะผู้ค้ำประกันที่ไปค้ำประกันให้เพื่อน โดยเจ้าหนี้ยี่ให้ทำตามวิธีที่คล้ายกัน แต่เพื่อนยังไม่สามารถชำระหนี้ได้

“ตอนที่เอาไปเคลีย สหกรณ์เปิดโอกาส พี่ขอเอกสารเขามา เจ้าหนี้ยี่ พ. เขาจะไม่เอา พี่ขอเบอร์เขา แล้วถ่ายสัญญาที่มีลายเซ็นของเรามายื่นสหกรณ์แล้วถึงจะได้ เอาสัญญากู้เงินตัวจริงเขาไม่ให้ แดงศาล ไม่ได้โดนบังคับคดี เราจะไปชำระเอง” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไม่นาน ปล่อยมาประมาณ 4 ปี เอาสหกรณ์มาเคลีย” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

มีพนักงานที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบบางคนยอมให้เจ้าหนี้ยี่ฟ้องแล้วให้หักเงินเดือน โดยกรมบังคับคดีเพื่อชำระหนี้ นอกจากนี้มีวิธีการชำระหนี้โดยการเซ็นใบกู้เงินสหกรณ์ให้เจ้าหนี้ยี่ไปเบิกเงินกู้กับสหกรณ์เพื่อชำระหนี้ โดยเฉพาะลูกหนี้ที่เป็นพนักงานองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ

3. การชำระหนี้บางส่วน วิธีการนี้ลูกหนี้ชำระดอกเบี้ยไประยะหนึ่งแล้ว จะนำเงินก้อนไปคืนกับเจ้าหนี้ยี่ด้วยตนเองบางส่วน และอาจจะส่งส่วนที่เหลือตามภายหลัง โดยเงินที่ค้างอยู่ก็ให้เจ้าหนี้ยี่คิดดอกเบี้ยจากเงินส่วนที่เหลือมันก็ทำให้ดอกเบี้ยลดลง ดังเช่นกรณีลูกหนี้ที่ร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยบรรยายในคำร้องว่า

“ข้าพเจ้า นาย อ. (ลูกหนี้) ได้กู้ยืมเงินจากนาง ร. เมื่อปี พ.ศ. 2535 เป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท โดยนาง ร. คิดดอกเบี้ย ร้อยละ 5 ต่อเดือน ซึ่งข้าพเจ้าส่งดอกเบี้ยเป็นเงินเดือนละ 2,500 บาท ทุกสิ้นเดือนให้กับนาง ร. จนเมื่อปี พ.ศ. 2537 ข้าพเจ้าได้นำเงินไปชำระหนี้ให้กับนาง ร. เป็นเงิน 47,500 บาท ยังค้างเงินต้นอีก 5,000 บาท โดยข้าพเจ้าได้ส่งดอกเบี้ยเงินต้นที่ค้างอีก 5,000 บาทนี้ มาโดยตลอด ต่อมาอีก จนถึงปี พ.ศ. 2545 นาง ร. ได้นำสัญญาฉบับเดิมที่ยังไม่ได้คืนให้กับข้าพเจ้า ไปฟ้องศาลเพราะเห็นว่าสัญญาฉบับดังกล่าวใกล้จะหมดอายุความแล้ว และนาง ร. พร้อมกับ ทนายความได้นัดให้ข้าพเจ้าไปเซ็นสัญญายอมความ โดยระบุให้ข้าพเจ้าต้องชำระเงินจำนวน 65,000 บาท โดยให้ผ่อนชำระเดือนละ 2,000 บาท ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่านาง ร. คิดเงินต้นพร้อม ดอกเบี้ยเพิ่มเป็น 10 เท่าตัว จึงไม่ได้ผ่อนชำระให้แก่นาง ร. ต่อมานาง ร. จึงขออายัดเงินเดือนของ ข้าพเจ้า”

4. ลูกหนี้ชำระหนี้หลังจากเซ็นสัญญาประนีประนอมใกล้เคียงกับเจ้าหนี้แล้ว ทางธนาคาร หรือโอนเข้าบัญชีเจ้าหนี้

“ทุกวันนี้ทุกวันที่ 5 ป้าจะขาดส่งเขาไม่ได้เลย เจ้านายป้าเขาไปตั้งเรื่องไว้ที่กรมบังคับคดี เอาสัญญาเก่าๆ ไปตั้งเรื่องรอไว้แล้ว ถ้าป้าขาดส่ง เขาจะอายัดเงินเดือนลูกชายทันที” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้ารู้เพราะว่ามีอยู่เดือนหนึ่งวันที่ 5 ตรงกับวันอาทิตย์ ป้าก็เลยไปส่งวันจันทร์ เขาก็โทรศัพท์มาหาบอกว่าคุณสุรียามีปัญหาอะไรหรือเปล่า เห็นคุณยงยุทธเจ้าของเงินเขาโทรมาหาผม บอกว่าคุณยังไม่ได้ส่งเงินให้ ป้าก็ตอบเขาไปว่า ไม่ทราบ ไม่รู้จัก ก็โอนไปให้วันจันทร์แล้วไง เพราะวันที่ 5 ตรงกับวันอาทิตย์ เขาก็เสียบบเหมือนไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่ เขาบอกว่าเงินที่ให้ป้ากู้ เป็นเงินเพื่อนเขาไม่ใช่เงินเขา” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

5. ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นอย่างอื่น เช่น ส่งแชร์แทนเจ้าหนี้เช่นกรณีของป้าสุรียา และส่ง ประกันชีวิตให้แม่ของเจ้าหนี้ ซึ่งถือว่าการชำระหนี้วิธีหนึ่งของลูกหนี้

“เขาให้ป้าส่งแชร์ให้เขา แต่เขายังไม่พอ แล้วยังมาทำกับป้า เขาบอกว่าป้ายังคิดหนี้เขา อีก 600,000 นะ ป้าบอกว่าอะไรส่งให้ไปตั้งเยอะแล้วนะ เขาบอกว่าไม่รู้สัญญามันมี” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้คนที่ 4 กู้ 5,000 บาท ร้อยละ 10 ส่ง 3 ปีจนส่งไม่ไหว ส่งประกันให้แม่เขา (แม่เจ้าหนี้) เป็นหลักฐานว่าพี่เป็นคนชำระ แม่เจ้าหนี้ทำประกันมีชื่ออยู่ ศาลพิเคราะห์แล้ว ยกฟ้อง (ลูกหนี้ชนะคดี) ศาลบอกกับทนายของเจ้าหนี้ร้อยละ 10 ยังไม่พออีกหรือ” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

6. ลูกหนี้ถูกบังคับคดีจนชำระหนี้หมด จนครบจำนวนหนี้ (ตามสัญญา)

“เจ้าหนี้คนที่สองกู้ 150,000 บาทนานแล้ว เบ็ดเสร็จส่งบ้างไม่ส่งบ้าง ฟ้องบังคับคดีหักเงินเดือน 3,000 บาท ยอดหนี้เขาขอฟ้อง 200,000 บาท ถ้าครบ 200,000 แล้วจะยกเลิกคดีให้ คนนี้ไม่โหด” (พิพนิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอไม่มีส่งเราก็ไม่ได้คิดจะสู้กับใคร ก็ยอมให้เขาบังคับคดี จริงๆ เราก็คิดที่ไม่มีความเสียใจให้เขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ส่งดอกเขาไม่ได้ เขาฟ้องป้า หักบังคับคดีให้เจ้าหนี้จนหมด โดนฟ้องหลายหมื่น รู้สึกประมาณ 60,000 บาท รวมดอกเบี้ยด้วยก็ตกเข้าไปเยอะ ฟ้องแล้วป้าไปทำยอม เพราะคิดว่าเราผิดที่ไม่มีความเสียใจให้เขา ป้าไม่เคยคิดจะโกง หากเราไม่ได้เขามาช่วยตอนนั้น เราก็ไม่รู้จะคิดห้อยแข้งไปนานเท่าไร เผลอๆ หมดอนาคตไปด้วย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้อีกคนหนึ่ง ป้ากู้เขา 20,000 บาทเขาให้ทำสัญญา 160,000 บาท ส่งดอกไม่ครบ บางเดือนขาด เขาให้ป้าไปทำยอม 3 คนเดิมนี่แหละ (ป้า บุษบา อารมณ์) ไปกู้ด้วยกัน ป้าไม่ชำนาญเรื่องศาลยอมตามในหนังสือสัญญาประนีประนอม เขาบอกว่า เขาไม่ได้เอาพี่เต็มตามนี้หรอก สัญญา 160,000 บาท เขามันบังคับคดีจนเกินไปไม่รู้เท่าไร 300,000-400,000 บาทมัน อาศัยเงินเดือนป้าเดือนละ 6,000 บาท ฟ้องคดี แล้วป้าไปทำยอมก็เหมือนกับเริ่มต้นสัญญาใหม่ ดอกเบี้ยตามกฎหมายร้อยละ 15 ต่อปี แล้วสัญญาทำไว้ตั้งแต่ปีก่อน มันก็คิดดอกเบี้ยจากเงิน 160,000 บาท ตามสัญญาด้วย แล้วระหว่างบังคับคดีก็คิดดอกเบี้ยเดินไปด้วย ประมาณ 3 ปีก็ครบแล้ว ป้าไม่ค่อยมีปากเสียง ก็ยอม” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อชำระหนี้หมดพนักงานรัฐวิสาหกิจจะสิ้นสุดสถานภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบกับเจ้าหนี้รายที่ชำระหนี้หมดแล้ว แต่หากมีเจ้าหนี้หลายคน พนักงานรัฐวิสาหกิจก็ยังคงเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบอยู่ต่อไป จากการวิจัยพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่

สามารถชำระหนี้ได้เนื่องจากประสบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย “พอมีเงินก้อนก็ไม่อยากใช้หนี้เพราะกู้ยาก เลยเก็บไว้ใช้ก่อน เงินกระเป๋ามาเดือนเดียวก็มีเงินเข้ามา ไม่เหมือนกระเป๋ามีแต่จะใช้ออกไป เลยเก็บเอาไว้ใช้หมุนก่อน” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

โดยสรุปวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระหนี้และดอกเบี้ยของพนักงานรัฐวิสาหกิจมีวิธีการที่คล้ายกันในเรื่องการคิดอัตราดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดคือร้อยละ 15 ต่อปี และการได้รับเงินที่กู้ยืมไม่ตรงตามที่ระบุในสัญญา ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นความประสงค์ของเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบจำเป็นต้องปฏิบัติตาม

เหตุผลที่พบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่กู้ยืมเงินโดยวิธีการกรอรายละเอียดยศสัญญา กู้ยืมเงินเองทั้งหมด เนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้สามารถใช้สัญญากู้ยืมเงินที่ลูกหนี้เป็นผู้กรอกข้อความเองทั้งหมดไปใช้ฟ้องร้องต่อศาลให้พิจารณาตัดสินบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้จึงต้องการให้ลูกหนี้กรอกสัญญาเองมากกว่า

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบส่วนใหญ่ชำระดอกเบี้ยโดยวิธีการให้เจ้าหนี้เบิกเงินด้วยบัตรถอนเงินอัตโนมัติ (บัตรเอทีเอ็ม) ของลูกหนี้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่สะดวกสำหรับเจ้าหนี้ และวิธีการนี้ไม่ต้องกลัวว่าลูกหนี้จะไม่ชำระดอกเบี้ยในแต่ละเดือน เมื่อหน่วยงานที่พนักงานรัฐวิสาหกิจสังกัดอยู่โอนเงินเดือนเข้าบัญชีของพนักงาน เจ้าหนี้สามารถกดเบิกเงินค่าดอกเบี้ยจากเครื่องถอนเงินอัตโนมัติ (ตู้เอทีเอ็ม) ได้ทันที และเจ้าหนี้ไม่ต้องกลัวว่าลูกหนี้จะชำระดอกเบี้ยเลยเวลาที่กำหนด

เมื่อพิจารณาอัตราดอกเบี้ยของพนักงานรัฐวิสาหกิจแล้วพบว่ามีความใกล้เคียงกับลูกหนี้เงินกู้นอกระบบกลุ่มอื่นๆ แต่วิธีการชำระดอกเบี้ยยังมีความแตกต่างอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบที่ปล่อยกู้ให้กับพนักงานรัฐวิสาหกิจมีนายซึ่งมีความรู้ทางกฎหมายคอยให้คำแนะนำถึงวิธีการดำเนินธุรกิจนี้ไม่ให้เกิดหนี้สูญ ซึ่งต่างจากลูกหนี้กลุ่มอื่นๆ ในต่างจังหวัด ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยของ พัฒนา (2542) ที่พบว่า “เจ้าหนี้นอกระบบในภาคใต้ส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับตัวลูกหนี้และขาดประสบการณ์ในการทำธุรกิจปล่อยเงินกู้ยืม ทำให้การดำเนินธุรกิจของเจ้าหนี้นอกระบบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาหนี้สูญมากพอสมควร”

เจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบมีวิธีคิดดอกเบี้ยและเขียนสัญญาทำให้สอดคล้องกับอัตราดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเมื่อเรื่องถึงศาลข้อเท็จจริงทุกอย่างจะเข้าข้างเจ้าหนี้พอดี วิธีการต่อไปนี้

สูตรเฉพาะเจ้าหนึ่กลุ่มหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เมื่อลูกหนึ่ต้องการที่จะกู้เงิน 30,000 บาท เจ้าหนึ่จะคิด ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน เท่ากันทุกเดือนซึ่งลูกหนึ่ส่งดอกเบี้ยเดือนละ 3,000 บาท และลูกหนึ่ ต้องเขียนสัญญากู้ด้วยลายมือตัวเองทุกตัวอักษร (ตามแบบฟอร์มมาตรฐานที่เจ้าหนึ่มีให้ดูที่บ้าน เจ้าหนึ่) ให้สัญญากู้เป็นจำนวนสูงเกินจริงถึง 8 เท่า ตามตัวอย่างนี้ลูกหนึ่ก็จะต้องเขียนลงใน สัญญากู้ถึง 240,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี และลูกหนึ่ต้องลงชื่อในช่องผู้กู้มอบให้เจ้าหนึ่ เก็บไว้ฝ่ายเดียวเพราะไม่มีสำเนาหรือฉบับให้ฝ่ายลูกหนึ่แน่นอน เมื่อลูกหนึ่รับเงินไปเพียง 30,000 บาท ทุกเดือนก็ส่งดอกเบี้ยเดือนละ 3,000 บาทตลอดมา (คำริ, 2548ก)

ถ้าลูกหนึ่ที่รอบคอบเวลาส่งดอกเบี้ยแต่ละเดือนจะส่งทางธนาคารหรือเช็คเงินสด ส่งไปให้ ฉบับละ 3,000 บาท แต่หลักฐานเพียงเท่านี้ทำอะไรเจ้าหนึ่ไม่ได้ หรือไม่ป็นประโยชน์ต่อลูกหนึ่ ในส่วนที่จะช่วยลดหย่อนเงินต้นได้เลย เพราะเจ้าหนึ่จะอ้างว่าลูกหนึ่ส่งธนาคารให้เดือนละ 3,000 บาท นั้นเป็นดอกเบี้ยของยอดเงินกู้จำนวน 240,000 บาท ตามสัญญาที่เขียนโดยลายมือของ ลูกหนึ่เอง ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ตามที่ระบุในสัญญาและเป็นอัตราที่กฎหมายกำหนด พอดี เจ้าหนึ่ก็ยืนยันว่าเงินต้น 240,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี เฉลี่ยเดือนละ 3,000 บาท พอดี นี่คืสูตรการปล่อยกู้แบบที่เจ้าหนึ่ใช้ทำธุรกิจ ถ้าลูกหนึ่ขาดส่งดอกเบี้ยเดือนละ 3,000 บาท เมื่อไร ก็จะถูกฟ้องเรียกเงินต้น 240,000 บาท (ทั้งๆ ที่เจ้าหนึ่รู้ว่าเขาส่งมอบเงินให้แก่ลูกหนึ่เพียง 30,000 บาท)

เมื่อสัญญาเขียนไว้ด้วยลายมือของลูกหนึ่ชัดๆ ว่า 240,000 บาท และมีหลักกฎหมายระบุ ว่าห้ามนำสืบพยานบุคคล หรือเพิ่มเติมตัดทอนหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมข้อความในเอกสาร (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94) กรณีเช่นนี้ลูกหนึ่จะสืบพยานบุคคลให้ ศาลเห็นว่าตนเองได้รับเงินกู้มาเพียง 30,000 บาทมิใช่ 240,000 บาทตามสัญญาที่ตนจำใจเขียน เพราะหากไม่เขียนก็ไม่ได้เงิน เป็นสิ่งที่ลูกหนึ่ทำได้หรือนำพยานบุคคลเข้าเบิกความให้ศาลเห็นว่า รับเงินจากสัญญาจริงในวันนั้นเพียง 30,000 บาทเท่านั้น ถ้าจะให้ลูกหนึ่ต้องรับผิดชอบฟ้อง 240,000 บาท ย่อมไม่เป็นธรรมแน่นอน

ในเรื่องนี้ศาลได้วินิจฉัยว่าลูกหนึ่หรือจำเลยนำสืบตัวพยานบุคคลได้ไม่ขัดต่อกฎหมาย เพราะเป็นรื่องนำพยานบุคคลเข้าสืบเพื่อจะพิสูจน์ถึงความไม่สมบูรณ์ของหนึ่หรือสัญญาและผล ที่สุดศาลฟังพยานทั้งสองฝ่ายแล้วก็ตัดสินใจให้ฝ่ายจำเลยชนะ โดยให้จำเลยรับผิดชอบใช้เงินตาม สัญญาเพียง 30,000 บาท (เท่าที่รับในคำให้การของศาล) พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีของเงิน ต้น 30,000 บาท (มิใช่ 240,000 บาทตามคำฟ้องโจทก์)

ข้อวิจารณ์

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมเงินนอกระบบอยู่ภายใต้ความประสงค์ของเจ้าหนี้เงินกู้ยืมเงินนอกระบบ โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องยอมตาม (Compliance)

วิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบถูกกำหนดโดยผู้ให้กู้ ซึ่งผู้ให้กู้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการให้ผู้กู้เขียนสัญญาด้วยตนเอง โดยระบุจำนวนเงินกู้ในสัญญามากกว่าที่ขอกู้ยืมจริงเพื่อเป็นหลักประกัน และเซ็นชื่อกำกับในช่องผู้กู้ จากการวิจัยเชิงปริมาณจากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพบว่า ผู้ให้กู้ใช้วิธีการให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเขียนสัญญากู้ยืมเงินด้วยตนเองคิดเป็นร้อยละ 41.7 ของวิธีการทั้งหมด โดยระบุจำนวนเงินมากกว่าที่ขอกู้ยืมจริง ซึ่งเมื่อคำนวณจำนวนเงินที่พนักงานขอกู้เงินจากเจ้าหนี้นอกระบบโดยประมาณจากค่ามัธยฐาน (Median) พบว่าพนักงานขอกู้เงินนอกระบบคนละ 50,000 บาท และเจ้าหนี้ให้เขียนระบุจำนวนเงินในสัญญาประมาณคนละ 120,000 บาท ตัวอย่างการเขียนสัญญากู้ยืมเงินเกินจากที่ขอกู้ยืมจริงพิจารณาได้จากคำให้สัมภาษณ์ของพื้นที่

“เจ้าหนี้คนที่สอง เอามา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้ยังพบว่าเจ้าหนี้บางส่วนยังใช้วิธีการแบบอื่นๆ ในการให้กู้ยืมเงิน เช่น ให้ลูกหนี้เซ็นชื่อในสัญญากู้ยืมเงินอย่างเดียวและเซ็นใบมอบอำนาจไว้ ดังกรณีของพี่อุษา หรือให้ลูกหนี้ไปทำสัญญาประนีประนอมยอมความรับชำระหนี้ที่ศาลก่อนแล้วจึงให้เงิน ดังกรณีของพี่วีระ เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับเจ้าหนี้ในการติดตามทวงหนี้ได้ดียิ่งขึ้น

“เขาให้พี่เซ็นชื่ออย่างเดียว เซ็น 2 ใบ มารู้ทีหลังว่าเป็นสัญญากู้ยืมเงินกับใบมอบอำนาจ มีปัญหา เขาจะเพิ่มตัวเลขเอง กู้ 10,000 บาท ฟ้องหมิ่นละแสน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู้ 60,000 บาทได้ 50,000 บาท เสียค่าศาล ทำเรื่องศาล 10,000 บาท เขาจะทำเป็นหนังสือยินยอม ประนีประนอมขึ้นศาลก่อนว่าเป็นหนี้ 400,000 บาท จะผ่อนใช้ทุกเดือนจนกว่าจะหมด ถ้าเราหยุดส่งจะบังคับคดี” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การทำสัญญากู้ยืมเงินกันระหว่างผู้กู้กับผู้ให้กู้นั้นทำให้ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิและหน้าที่เกิดขึ้น ถือเป็นความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะได้รับเงินคืนพร้อมดอกเบี้ย และลูกหนี้มีสิทธิที่จะได้รับเงินกู้ โดยต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ซึ่งและกันคือ เจ้าหนี้มีหน้าที่มอบเงินกู้ให้กับลูกหนี้ ลูกหนี้มีหน้าที่ที่จะต้องชำระหนี้คืนพร้อมดอกเบี้ย หรือกล่าวได้ว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบทำให้ความสัมพันธ์ทางการแลกเปลี่ยนระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้เกิดขึ้น ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจมีสถานภาพใหม่เกิดขึ้นคือการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ และต้องมีการบทบาทในการชำระหนี้และดอกเบี้ย

แต่ด้วยเหตุที่ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้เงินกู้นอกระบบเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่นอกเหนือกฎหมาย กล่าวคือลูกหนี้เงินกู้นอกระบบต้องชำระดอกเบี้ยมากเกินไปกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ (คือมากกว่าร้อยละ 15 ต่อปี) ดังนั้นเพื่อให้ความสัมพันธ์อยู่ภายใต้กฎหมายเจ้าหนี้จึงให้ลูกหนี้ทำสัญญากู้ยืมเงินเกินจากจำนวนหนี้จริงที่เกิดขึ้น ไว้เพื่อเป็นหลักประกันการชำระหนี้อีกชั้นหนึ่ง เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นผู้กู้หนี้ไม่มีหลักประกันใดๆ ไว้ให้เจ้าหนี้ คำถามที่เกิดขึ้นคือทำไมผู้ให้กู้หรือนายทุนเงินกู้นอกระบบจึงไม่ให้ลูกหนี้ทำสัญญากู้ยืมเงินตามความเป็นจริงคือกู้เท่าไรก็เขียนสัญญาเท่านั้น ทำให้สัมพันธภาพของปัสสุริยาจะเป็นคำตอบของคำถามนี้ได้

“เจ้าหนี้ที่ตรงไปตรงมาตามสัญญา หา 1 ใน 100 จะเจอไหมละหนู” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่เจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบให้พนักงานรัฐวิสาหกิจเขียนสัญญาไว้เกินกว่าจำนวนที่ขอกู้จริง เพราะเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบหวังที่จะได้กำไรจากการให้กู้มากกว่าอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย หรือกล่าวได้ว่าเจ้าหนี้ทำธุรกิจเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดจากการให้เงินกู้กับพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเหตุผลนี้พนักงานที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบก็ตระหนักดี

“พวกนั้น 2 เดือนยื่น Notice (หนังสือทวงหนี้) เขาทำธุรกิจ ไม่ส่งดอกเบี้ยภายใน 3 เดือนจะฟ้องนะ บอกเสร็จมีหมายศาลมาเลย” (เพ็ญทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่บอกว่าขอหยุดส่งดอกเบี้ย โบนัสจะออกเดือนกุมภาพันธ์ แล้วจะใช้หนี้คืนให้ทั้งหมดจากเดือนพฤศจิกายนก็เหลืออีกไม่กี่เดือน มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ” (เพ็ญญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

ถึงแม้พนักงานรัฐวิสาหกิจจะทราบว่าเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบทำธุรกิจ แต่ก็ต้องยอมทำตามวิธีการกู้ยืมเงินตามความประสงค์ของผู้ให้กู้หรือเจ้าหนี้ ซึ่งพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นผู้กู้หรือลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบไม่สามารถกำหนดวิธีการเขียนสัญญาเองได้ จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 7 คนไม่สามารถกำหนดวิธีการกู้ยืมเงินได้เอง โดยให้เหตุผลว่าที่ยอมทำทุกอย่างเพราะต้องการเงินจากเขาและคิดว่าคงไม่มีปัญหาเกิดขึ้น คิดว่าตนเองสามารถหาเงินมาชำระดอกเบี้ยได้

“เขาให้พี่เซ็นชื่ออย่างเดียว ไม่ได้กรอกอะไร ก็เราจะเอาเงินเขา เราไม่มีอะไรต่อรอง เราไม่มีอะไรจะเหนือกว่าเขาได้เลย” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ไปกู้ มันเป็นธุรกิจของเขา ลูกหนี้คิดว่าดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน รับไหวไหม ถ้าไหวก็เอา เราไม่สามารถกำหนดได้เอง เราไม่มีสิทธิ์ต่อรอง ไม่ได้คิดว่าเป็นบุญคุณ ถ้าเป็นบุญคุณต้องไม่คิดดอกเบี้ย นี่มันเป็นผลประโยชน์” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ทนายถามลูกหนี้ว่าคุณก็มีการศึกษาแล้วทำไมไปเซ็นสัญญาเปล่า คนที่พูดไม่รู้ถึงความรูสึกของคนที่เคยคร่ำครวญว่าเป็นยังไง ถ้าเรามีที่อื่นเอาได้ เราก็ไม่ต้องพึ่งตรงนั้นหรอก ขนาดป่าไม่ใช่คนเล่นหอย ยังเป็นขนาดนี้เลย ก็เพราะเจ้านายคนนี่” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการวิจัยเชิงปริมาณจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจพบว่าวิธีการชำระดอกเบี้ยถูกกำหนดโดยเจ้าหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการถอนเงินค่าดอกเบี้ยจากบัญชีเงินเดือนของลูกหนี้ด้วยตนเอง โดยใช้บัตรเครดิตอัตโนมัติ (บัตรเอ ที เอ็ม) ของลูกหนี้ที่ยึดไว้ คิดเป็นร้อยละ 62.5 ของวิธีการทั้งหมด และอัตราดอกเบี้ยที่พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบต้องจ่ายคิดประมาณโดยค่ามัธยฐาน (Median) เท่ากับร้อยละ 5 ต่อเดือน เมื่อคิดเป็นจำนวนแล้วพบว่าพนักงานจ่ายเงินค่าดอกเบี้ยประมาณคนละ 3,750 บาทต่อเดือน ตัวอย่างวิธีการชำระดอกเบี้ยโดยเจ้าหนี้เกิดจากบัตรเอทีเอ็ม เช่นกรณีของพี่สถาพร

“เขาหักแต่ดอกเบี้ยของเงินต้น 100,000 บาท ดอก 4,000 บาท ยึดบัตรเอทีเอ็ม กับสมุดเงินเดือนพนักงานไป พอเงินเดือนออกก็กดเบิก ที่เหลือจะโอนฝากธนาคารเข้าบัญชีอื่นให้ เป็นเงินที่เหลือ” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่เจ้าหนี้เงินกู้ยืมในระบบส่วนใหญ่ยึดบัตรเอทีเอ็มและสมุดเงินฝากพนักงานไป เนื่องจากป้องกันลูกหนี้ไม่ชำระดอกเบี้ยประจำเดือนและไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการทวงดอกเบี้ย

นอกจากนี้ลูกหนี้บางส่วนมีวิธีการชำระดอกเบี้ยที่แตกต่างออกไปบ้าง เช่น ลูกหนี้นำเงินโอนเข้าบัญชีธนาคารของเจ้าหนี้ หรือเจ้าหนี้ส่งตัวแทนมาเก็บเงินค่าดอกเบี้ยที่ทำงาน เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมในระบบแต่ละคน

สำหรับวิธีการชำระหนี้ นั้น ลูกหนี้ที่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ใช้วิธีนำเงินไปจ่ายให้กับเจ้าหนี้ด้วยตนเอง โดยทั้งนี้มีพนักงานบางส่วนชำระหนี้โดยการโอนเงินเข้าบัญชีของเจ้าหนี้ หรือให้เจ้าหนี้กดเบิกจากบัตรเอทีเอ็มของลูกหนี้ จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างการกู้ยืมเงินในระบบกับการกู้ยืมเงินนอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจ กล่าวคือ พนักงานจะกู้เงินได้จากทั้งในระบบและนอกระบบ แหล่งเงินกู้ในระบบ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานที่มีอยู่ในทุกรัฐวิสาหกิจ เมื่อกู้เงินในระบบเต็มแล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจก็หันมากู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบในขณะเดียวกันเมื่อสามารถขอกู้เงินในระบบได้ก็นำมาชำระหนี้ในระบบ

“ตอนที่เอาเงินไปเคลีย สหกรณ์เปิดโอกาสให้พนักงานเคลียหนี้ในระบบ พี่ไปขอเอกสารเขามา ตอนแรกเจ้าหนี้เขาจะไม่ยอม พี่ขอเบอร์เขา แล้วถ่ายเอกสารการกู้ยืมเงินที่มีลายเซ็นของเรามายื่นสหกรณ์ แล้วถึงจะได้ พอได้เงินจากสหกรณ์ก็เอาไปชำระเองที่สำนักงานเจ้าหนี้” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

จากการวิจัยพบว่าลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบเคยเป็นลูกค้าที่ดีคือสามารถชำระหนี้ได้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ที่เคยติดต่อกันมาก่อน ดังเช่นกรณีของพี่อุษา

“พี่ไปกู้เขา 5,000 บาท ดอกเบี้ย 100 บาท พอเอาไปใช้เขา 5,000 บาทกับอีก 100 บาทก็หายกัน เอาไปให้เขาที่กอง (หน่วยงาน)” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

การชำระหนี้ถือเป็นการสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ และผลการวิจัยยังพบว่าเมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบชำระหนี้คืนเจ้าหนี้แล้ว มักจะไม่ขอสัญญากู้คืน โดยถือว่าชำระหนี้แล้ว

“ได้สหกรณ์มาก็โอนเข้าบัญชี เขาให้ชื่อบัญชีเขาไว้ ก็หมดกัน สัญญาจบ ไม่ได้ขอสัญญาคืน ไม่ค่อยใส่ใจหรอก มีหลักฐานที่โอนเข้าไป เหมือนเพื่อนฝูงกัน หาเจ้าหน้าที่ภายในที่ทำงานยาก” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เมื่อลูกหนี้กับเจ้าหนี้มีความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนครั้งหนึ่งแล้ว ลูกหนี้มีแนวโน้มที่จะขอกู้เงินจากเจ้าหนี้อีก โดยสังเกตได้จากที่ลูกหนี้แต่ละคนจะขอกู้เงินจากเจ้าหนี้คนเดิมมากกว่า 1 ครั้ง เมื่อเจ้าหนี้ให้กู้ยืมในวงเงินที่มากขึ้นจนลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ ผลการวิจัยจึงพบว่าลูกหนี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถชำระหนี้ได้เนื่องจากลูกหนี้กู้เงินหลายครั้งจนมากขึ้น และเมื่อกู้เงินจากเจ้าหนี้หลายครั้งจนมากเกินไปที่เจ้าหนี้จะรับได้ ก็หันไปขอกู้รายที่สองรายที่สามต่อไป

“กู้เพิ่ม 10,000-20,000 บาทจนเป็นแสน จนครั้งสุดท้ายเจ้าหนี้บอกว่า ของพี่เยอะแล้วนะ เดี่ยวไม่มีใช้” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้คนแรกกู้เข้ามา 30,000 บาท เขียนสัญญา 80,000 บาท เอามาก่อนแรก 20,000 บาท แล้วเอา 10,000 บาททีหลัง (เอาทีละ 2,000 บาทจนครบ 10,000 บาท) รวมเป็น 30,000 บาท” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราส่งดอกเบี้ยรักษา “เค” (ย่อมาจากเครดิต) กลายเป็นโคมิโนผูกพันเจ้าหนี้คนที่สาม 2 ปี เจ้าหนี้คนที่สอง 4 ปี เจ้าหนี้คนแรก 6-7 ปี เว้นช่วง กู้หลายคนเพราะไม่อยากจะเสียหน้า อายขายจื๊หน้าเขาเป็นหนี้แล้วไม่มีเงินใช้” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขอกู้เงินจากเจ้าหนี้คนที่สามมาให้คนที่สอง กะว่าดอกเบี้ยของเจ้าหนี้คนที่สามจะถูกกว่าแต่ที่ไหนได้ เท่ากัน เมื่อเอามาแล้วก็กลายเป็นว่ากู้มาให้ดอกเบี้ยเจ้าหนี้คนที่สอง ไม่ได้ใช้คืนต้นหมด เงินกู้อีกเอาไปใช้จ่าย มันกลายเป็นพอก” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้มันก็กลุ้ม หาทางจ่ายดอกเบี้ยเขา ถ้าตอนนั้นเราไม่ไปกู้คนที่ 2-3 มาให้ดอกเบี้ยคนแรก ก็คงไม่มีปัญหา เพราะเราไม่มีดอกเบี้ยให้เขา เราอายุก็เลยต้องค้นหาที่อื่นมา พอใครบอกมีเจ้าหนี้ที่ไหนก็ไป จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 ถ้ายอมให้เจ้าหนี้ให้เขาค่าเขาว่า เราก็ไม่จำเป็นต้องไปกู้ที่อื่น ดอกเบี้ยที่เอามาใหม่ก็เพิ่มขึ้น มันก็ทำให้เราคิดมากอยู่ตลอดเวลา” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่กำหนดว่าวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระดอกเบี้ยและวิธีการชำระหนี้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบอยู่ภายใต้ความประสงค์ของเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบ โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องยอมตาม (Compliance)

สาเหตุที่เจ้าหนี้สามารถกำหนดวิธีการกู้ยืมเงินนอกระบบ วิธีการชำระหนี้และดอกเบี้ยนั้นเนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบไม่มีทางเลือกในการเข้าสู่แหล่งเงินกู้อื่นมากนัก ดังทฤษฎีอำนาจของ Blau (Turner, 1997: 273) ที่อธิบายว่า “ยิ่งบุคคลสามารถหาแหล่งรางวัลเป็นทางเลือกได้น้อยเพียงใด ผู้ให้บริการมีค่าจะยิ่งสามารถบังคับคนให้ยอมตามได้มากเพียงนั้น” และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จันทิพา (2548) ที่พบว่า “โครงสร้างตลาดของตลาดเงินกู้นอกระบบมีการกระจุกตัวสูง มีการแข่งขันต่ำ ส่วนการให้สินเชื่อของตลาดเงินกู้นอกระบบพบว่าผู้ให้กู้นอกระบบประกอบด้วยผู้ให้กู้ต่างๆ เช่น เพื่อนทหาร ญาติพี่น้อง พ่อค้า แม่ค้า และร้านทอง ส่วนใหญ่มีมูลเหตุจูงใจในการปล่อยเงินกู้คือการได้รับผลตอบแทนสูงในระยะสั้น เนื่องจากโดยเฉลี่ยได้รับผลตอบแทนร้อยละ 5-10 ต่อเดือน”

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพนักงานรัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 4 ที่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบเป็นปัญหาที่ไม่คาดคิดมาก่อน กล่าวคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบไม่สามารถหาเงินมาชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้คืนให้กับเจ้าหนี้ได้

พนักงานรัฐวิสาหกิจประสบปัญหาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่จำนวนครั้งและจำนวนเงินในการกู้หากู้เงินจำนวนมากและอัตราดอกเบี้ยสูง ทำให้เวลาชำระหนี้คืนก็ลำบาก ซึ่งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอุปสรรคที่ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจไม่สามารถพ้นจากสภาพการเป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ โดยหลังจากผ่านขั้นตอนการกู้ยืมเงินแล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบประสบกับปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ปัญหาเงินรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายทำให้ไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ตรงตามกำหนด

เมื่อเป็นลูกหนี้แล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจประสบปัญหาความยุ่งยากในการดำเนินชีวิต เพราะเวลาปกติที่ไม่เป็นหนี้ พนักงานมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายอยู่แล้ว เมื่อเป็นหนี้ระบบทำให้ต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราสูงก็เป็นเสมือนการเพิ่มรายจ่ายขึ้นมาในแต่ละเดือน

“นอกระบบ ส่งแต่ดอกเบี้ยไม่ยวบ สหกรณ์คิดแล้วดีกว่า” (พีธดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ติดค้างค่าเช่าเจ้าของบ้านอยู่ 6 เดือน รวมก็ 18,000 บาท เจ้าของบ้านอยู่แถวเทศบาลวันนี้พี่มีเงินติดตัวอยู่ 15 บาทเอง เอาไว้จ่ายเงินค่าไปโรงเรียนลูก พอเดือนเช้าไม่ได้ซื้อขนมให้แก ทุกวันจะซื้อขนมให้ลูกก่อนเข้าเรียน ลูกคนกลางอยู่ ป.1 สอบได้ที่ 1 มาตลอด” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่มีปัญหาเยอะเพราะกู้มาเยอะ กู้น้อยๆ เวลาใช้คืนจะได้ไม่ลำบาก” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบค่อนข้างสูง ทำให้ลูกหนี้ต้องชำระดอกเบี้ยในแต่ละเดือนเป็นจำนวนมาก โดยประมาณเดือนละ 3,000 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้จะต้องหักออกจากรายได้ของพนักงานรัฐวิสาหกิจทุกเดือน ทำให้ในบางเดือนรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่ายและขาดส่งดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบ เช่นในช่วงเปิดเทอม พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องเสียเงินค่าเทอมและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ให้นุตร เป็นต้น

“ไม่ค่อยพอหรอก ในกรุงเทพ ค่าครองชีพมันสูง ลูก 7 ขวบ เพื่อนอยากมีอะไรก็อยากมีอย่างเขา” (พีธดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ดอกเบี้ย 4,000 บาท เอาไปใช้อย่างอื่นได้ ก็ต้องโดนหักไป 4 ปี ทำไงได้ เป็นความจำเป็น ห้ามคืนเงินต้นภายใน 2 ปี เพื่อครอบครัวต้องดิ้นรน ไม่เคยบอกเรื่องเป็นหนี้ให้ลูกรู้” (พีธดาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แรกๆ ก็ส่งดี พอเดือนที่ 8 เริ่มไม่มีส่ง ถ้าให้ไปแล้วเรากินอะไร พอไม่ส่ง มันก็เพิ่มขึ้น ภาระครอบครัว สารพัดค่า ส่วนใหญ่ลูกหนี้จะไม่ได้คิดล่วงหน้า หมุนไม่ทัน พี่มีเงินเดือนเหลือ 1,000 บาท” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่มีเงินแค่ให้ลูกไปโรงเรียน แค่อ่านหนังสือไปวันๆ บางวันก็ต้องวัดดวงว่าจะมีแท็กซี่ขับหรือเปล่า นี่เจ้าของบ้านที่เช่าอยู่ก็เรียกให้ไปคุย (เขาส่งคนมาบอก) 18,000 บาทหลายเดือนแล้วที่ค้างค่าเช่าเขา ถ้าเขาไล่ก็ต้องย้ายไปอยู่ที่อื่นชั่วคราว ที่ใหม่ก็ต้องอยู่แถวๆ นี่เพราะลูกต้องไปโรงเรียน มีด มีอย่างเดียวถูกหวงหวงนี้ 104 ล้าน” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เมื่อเป็นหนี้แล้ว หาเงินมาใช้คืนไม่ได้ มันไม่มี ปัญหาสารพัด แต่พี่เป็นหนี้เจ้าเดียว เสียดอกเบี้ยละ 2,000 บาท บางคนเห็นว่าพี่มีเงิน มายืมเงิน 100 บาท แต่พี่ไม่มีเงินในกระเป๋าเลย มีเงินอยู่ในบัตรเชว่นอีเลฟเวน 70 บาท ซื้อกาแฟ มากฝรั่ง เหลือนิดหน่อย พอกลับบ้านมาสบู่ก็หมด ยาสระผมก็หมด ก็ต้องออกไปซื้อ เหลือเงินอยู่ในบัตร 15 บาท” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เช่าแฟลตของพนักงานอยู่ พนักงานที่ได้ไม่อยู่เองก็เลยให้เช่าเดือนละ 2,500 บาท เงินเดือนสตาร์ทที่ 2,800 บาท อยู่ 4 ปีแล้วปรับให้เป็น 3,770 บาท ปรับอีก 4,880 บาท ค่าเช่าบ้าน 2,500 บาทบวกกับค่าดอกเบี้ย 2,100 บาท ไม่พอก็ต้องหาโปะ ค่าขายหามาเดิมตลอด 10 ปีพี่ก็จ่ายดอกเบี้ยอย่างเดียว ครอบครัวต้องหาเองต่างหาก ค่าขายเสียน้อยที่สุด ได้กินได้ใช้ไม่พอหรอก” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แต่หนี้้นอกระบบดอกเบี้ยแพงร้อยละ 7 เจ้าหนี้ ร. ร้อยละ 5 ไม่มีต่ำกว่านี้” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายไม่ได้เกิดจากดอกเบี้ยแพงอย่างเดียว ยังอยู่ที่พฤติกรรมของลูกหนี้ด้วย ฟุ้งเฟ้อด้วย แต่มีบางคนจำเป็น ที่มรณันก็มีบ้านเล็กบ้านน้อย ก็ไม่พอ ความไม่พอมันเกิดขึ้น บ้านใหญ่แฟนทำงานได้บ้างไม่เดือดร้อน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้แค่ 30,000 บาท เขาไม่ให้เยอะ ซ้อด ไม่ให้มากกว่านี้ ประทังชีวิตได้หน่อย มันกลายเป็น “พอก” เดือนหน้าก็เริ่มไม่พอ เราก็ต้องเอา หมุน ตา บ. เจ้าหนี้ ร.” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้้นอกระบบ เริ่มจากความจำเป็น เงินไม่พอใช้ เป็นหนี้้นอกระบบแล้วตราหน้าได้เลยไอ้หนี้้นี้ไปตลอด เงินเดือนโตไม่ทันกับความจำเป็น เข้างานก็เริ่มเป็นหนี้เลย เหมือน

ทาสในเรือนเบี้ย เกิดมาก็เป็นหนี้เลย สตาร์ทเงินน้อย มีลูกเมียด้วย ไม่เป็นหนี้ต้องฟลุ๊คแล้ว พอสิ้นเดือนต้องหาเงินใช้หนี้ คู่มือโสดหรือแต่งงาน” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แล้วมาเจอดอกเบี๋ยร้อยละ 10 อีก 20,000 บาทดอกเบี๋ยเดือนละ 2,000 บาทแล้ว” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

2. เจออุบัติเหตุรายได้ที่เคยได้รับลดน้อยลงจากเดิม เช่น เงินที่กู้ยืมมาลงทุนประสบปัญหากิจการขาดทุน หรือเงินที่คาดว่าจะได้รับจากการกู้เงินในระบบประสบปัญหาได้ไม่พอที่จะชำระหนี้เงินกู้ในระบบ

“ขอเช่าร้านเขารวมทั้งสอนสูตรทำก๋วยเตี๋ยวเรือด้วย เขาก็บอกว่าต้องใส่อะไรบ้าง ทำอยู่ได้ประมาณ 6 เดือน ตอนแรกขายดี หลังๆ ขาดทุน คู่แข่งที่อยู่ดันขอยืมไม่ได้ เขาอยู่ปากทางลูกค้าก็เดินมาเจอร้านเขาก่อน” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แฟนพี่ตอนนั้นเป็นกระเป๋ารถแอร์ ไม่ได้เงินค่าตัว 7 ใบ เป็นเงิน 210 บาท ถ้าไม่ส่งเงินขาด ปิดบัญชีไม่ได้ ที่อุ้งก็ตั้งกรรมการสอบ ผลปรากฏว่าพนักงานธุรการผิด แฟนพี่ไม่ผิด แต่ก็ถูกพักงานในช่วงที่มีการสอบสวน ช่วงนั้นทางแบงค์ก็ขอใบสลิปเงินเดือนผู้กู้ร่วม (คือของแฟน) แต่ช่วงนั้นอยู่ในช่วงพักงานไม่มีสลิปเงินเดือน เพื่อนพี่ก็แนะนำให้ทำสลิปปลอมขึ้นมา จังหวะพอดีธนาคารตรวจพบว่า แฟนพี่ถูกพักงานแล้วทำไมไม่มีสลิปเงินเดือน ถือว่าปลอมแปลงเอกสารราชการ พี่ก็ไปพูดกับแบงค์ว่าแฟนผมไม่ได้ถูกออกจากงาน แสดงว่าแฟนผมไม่ผิด แต่ไม่ได้ผลแล้ว ชื่อพี่ถูกขึ้น Blacklist (บัญชีดำ) ไว้แล้ว ไม่สามารถกู้ซื้อบ้านได้อีก” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่ใช้หนี้ 35,000 บาทได้สบายเลย ถ้ากองสวัสดิการให้กู้เพิ่มอีก 100,000 บาท กู้นอกระบบมา 10,000 บาทตอนเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2545 ต่อจากที่กู้ครั้งแรก 20,000 บาท มาดูบ้านด้วยกัน แฟนพี่เขาชอบ บอกว่า OK เราพอไปได้ ธนาคารอาคารสงเคราะห์มาดูตรงนี้นะ ธนาคารติดขนาดนี้ ตอนแรกกู้ได้ 100 เปอร์เซ็น ตั้งให้ 500,000 บาท ราคาจริงราคา 430,000 บาท แต่คนประเมินๆ ให้ 500,000 บาท เขาใช้สัญญาซื้อขาย เวลาขอกู้ธนาคารอาคารสงเคราะห์ เขาเอายอดที่ 430,000 บาท กู้ได้ 90 เปอร์เซ็น พี่ก็หงายท้องดูเลย นึกว่า 90 เปอร์เซ็นของ 500,000 บาท ที่ไหนได้ พี่ต้องหาเงินอีก 45,000 บาท หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการบอกว่า คุณทำสัญญาเอะกู้เพื่อการ

เคหะเพิ่มได้อีก 100,000 บาท แต่จริงๆ กู้ได้ 45,000 บาท ได้เฉพาะส่วนที่ขาด มั่นก็พอดีราคาบ้าน แต่ไม่ได้ใช้หนี้นอกระบบ เพราะเงินไม่เหลือ” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พ็อบมาก่อนแล้วมาวิ่ง เตรียมตัว ถามว่าได้แน่ะ เขาบอกว่าได้แน่นอน ถ้าไม่ได้พ็อบไม่กู้” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ยัดให้คนประเมินไป 500 บาท เขาก็ประเมินเกินไว้เป็น 500,000 บาท ธนาคารเอาราคาจริง 430,000 บาท 90 เปอร์เซ็นต์มันก็เหลือ 390,000 บาท กู้เคหะได้ส่วนที่ขาด พ็อบเอาเงินเข้ามาแล้ว 10,000 บาทมาเดินเรื่อง พ็อบยกเลิกไม่ได้แล้ว เสียค่าประเมินบ้าน 2,000 บาท ยัดไปอีก 500 บาท 10,000 บาทแทบจะไม่เหลือ พ็อบวิ่งเรื่องบ้าน กลับลำไม่ได้ ได้ 390,000 บาท กองสวัสดิการบอกว่าได้ส่วนที่ขาด พ็อบคิดว่าดีกว่าไม่ได้ แล้วจ่ายค่ามัดจำเจ้าของบ้านไปอีก 4,000 บาท เสียขายเงินที่มัดจำไว้ รวมกับค่าประเมิน 2,500 บาท รวมเป็น 6,500 บาท เหลือ 3,500 บาท แล้วพ็อบมาหลายเที่ยว ไม่ใช่ครั้งเดียว ค่ารถอีก ตอนที่ธนาคารนัดโอนบ้านวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2545 พ็อบยังไม่รู้ว่าจะเอาเงินที่ไหนมาโอนบ้าน ก็จะขอผ่อนเดือนละ 800 บาท ปรากฏว่าค่าโอน 0 เปอร์เซ็นต์” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กู 5,000 บาททำอยู่ทุกอาทิตย์ กูมาใช้คืน มันเหมือนผีซ้ำด้ามพลอย หมาที่ลงทุนมันตายหมด เจ้าหนี้ก็เอามารวม” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนั้นเงินพิเศษหายไป เขาตัดเงินพิเศษ แต่ก่อนจะได้ 50 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือน ตอนหลังเขาตัดหมด เงินที่เคยได้ไม่มีมาใช้ หาเงินไม่ได้ เลยหยุดโอนเงินให้เจ้าหนี้” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขาตัดเงินพิเศษ 50 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือนออก เช่นเงินเดือน 8,000 บาทได้อีก 4,000 บาท ส่งให้เจ้าหนี้ 2,000 บาทเหลืออีก 2,000 บาท พนักงานแต่ก่อนฟุ่มเฟือยมาก เสร็จกันเป็นแถวเงินเดือน 40,000 รับ 60,000 บาท เขาเริ่มตัดเงินพิเศษต่างๆ ปี พ.ศ. 2543” (พ็อบ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินพิเศษคือ เงินที่สภาพแรงงานของกองสลากจ่ายให้กับพนักงาน เป็นเงินที่มาจากคนที่ถูกรางวัลแล้วไม่มารับรางวัล คนต่างจังหวัดมักจะไม่ค่อยตรวจรางวัลที่ 1 ตรวจแค่เลขท้าย 2

ตัว 3 ตัวแล้วโยนทิ้ง เงินรางวัลที่ไม่มีคนมารับ กองสลากจะมอบให้สหภาพแรงงานเอาดอกเบี๊ยมาให้พนักงาน พอตอนหลังถูกยกเลิก” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กู๊ครั้งทีหนึ่ง 70,000 บาท ทำสัญญา 100,000 กว่าบาท ดอกเบี๊ยร้อยละ 5 เดือนละ 3,500 บาท ส่งมาตลอด เพื่อนป้ามีหนี้สินกับป้าที่ต้องจ่ายเดือนละ 3,500 บาท หลังจากนั้นกู๊ครั้งทีสอง 100,000 บาท เพื่อนเอาไปค้ำย เพื่อนก็ช่วยส่งบ้างแรกๆ หลังๆ ก็ไม่มี ป้าก็ไม่มีส่งดอกเบี๊ยให้เขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

3. ปัญหาลูกหนี้ไม่สามารถชำระดอกเบี๊ยเมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน

“มีลูกหนี้บางคนจ้องจะโกงเขา รัฐบาลช่วยปราบนายทุนเงินกู้นอกระบบ ถ้าให้ข้อมูลกับทางการแล้วจะหมดหนี้ พนักงานเขาเข้าใจกันว่าถ้าทางการจับเจ้าหนี้้นอกระบบ เขาจะไม่ต้องใช้หนี้ แต่มันไม่ใช่ เราเป็นหนี้เราต้องใช้คืนเขา” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีเพื่อน ก. มาบอกว่าทางการจับเจ้าหนี้้นอกระบบ แล้วจะหมดหนี้ ถ้ารัฐบาลยึดทรัพย์แต่พอไม่ส่งดอกเบี๊ยก็รายที่รายโดนบังคับคดีหมด เป็นความจริงทั้งหมด พนักงานเข้าใจกันแบบนั้น” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตั้งใจเรายินยอมเอามาเอง หมุนไม่ทัน ทีจะโกงก็มี อย่างสมุดกับบัตร ส่งเดือนเดียวแจ้งสมุดหาย ย้ายไปอีกทีหนึ่ง ฟ้องไปชั่งเป็นรายเดือน ไม่นึกถึงคนค้าประกัน” (พีศถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนนอกเราต้องดูอย่างนี้ ถ้าเราขี้เมามาเดือน 2 เดือนเบี๊ยว อันนี้มีเจตนา แต่ถ้าจ่ายดอกเบี๊ย 2 ปีกว่าในขณะนั้นส่งเจ้าหนี้คนอื่นด้วย ปากกัดตีนถีบ เราต้องรักษา “เค” ด้วย มันกินเฉพาะดอกเบี๊ย วันหนึ่งมีปัญหาพังเป็นโดมิโน ต้องดูประกอบด้วย บางคนจ้องจะเบี๊ยว เอามาเดือนเดียวแล้วเบี๊ยวก็มี เขอะด้วย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ก่อนที่จะไม่มีส่ง ป้าส่งดอกเบี๊ยเขา 1,000 บาททุกเดือน ส่ง 2 ปี จนไม่มี เขาก็ฟ้องแล้วบังคับคดี มันก็ไม่คุ้มหรอก เงินที่ได้มากับดอกเบี๊ยที่เสียไป แต่ก็จำเป็นต้องเอา ป้าไม่ยอมไปคิดอะไรมาก ถ้าไม่มีเขามาช่วย อาจจะหมดอนาคตทำมาหากินไปตลอด” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

สำหรับลูกหนี้ที่ชำระดอกเบี้ยไม่ตรงเวลา เกิดขึ้นเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายเพิ่มขึ้น เช่นต้องผ่อนบ้านเช่นที่อยุธยา หรือค่าเล่าเรียนลูก ซึ่งต้องจ่ายทุกเดือนและโรงเรียนเอกชนบางแห่งก็มีค่าใช้จ่ายสูง แหล่งเงินกู้ในระบบกู้ไม่ได้อีกแล้ว จึงต้องเอาเงินเดือนไปใช้ก่อน เมื่อมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นมา ถ้าเจรจากับเจ้าหนี้ได้ก็ดีไป แต่ถ้าเจรจาไม่ได้ก็จะทำให้เกิดปัญหาอื่นขึ้นมาตามมา บางรายเกิดจากการใช้จ่ายเงินไปกินเที่ยว ฟุ้งเฟ้อมาก พอมีเงินทำอะไรก็ได้ แต่พอดูเงินที่เหลือในกระเป๋าอีกทีไม่พอใช้จ่ายไม่พอส่งดอกเบี้ยแล้ว

พนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้เพราะต้องส่งดอกเบี้ยให้กับเจ้าหนี้หลายคน เมื่อไม่พอก็ต้องหยุดส่ง โดยเหตุที่พนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบของเจ้าหนี้หลายราย ก็เพราะอายุไม่ยอมให้เจ้าหนี้รายแรกที่ไปกู้มาทวงดอกเบี้ย จึงต้องกู้เงินรายที่สองเพิ่ม เพื่อมาชำระดอกเบี้ยเจ้าหนี้คนแรก

เมื่อไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ทันตามกำหนดและไม่ชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ นำมาซึ่งปัญหาอื่นตามมา พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้จะถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องและถูกบังคับคดีตามสัญญาซึ่งถือเป็นหลักประกันเมื่อผิดสัญญา โดยหากเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่นที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้แล้วก็ถูกยึดหลักทรัพย์ค้ำประกันเช่นกัน ดังเช่นการวิจัยของ ภูษงค์ (2544) ที่พบว่า “การนำเงินมาชำระหนี้ที่ไม่ตรงตามกำหนดจนกระทั่งไม่มาชำระหนี้กลายเป็นหนี้ค้างชำระและนำไปสู่การยึดหลักทรัพย์ที่นำมาค้ำประกันการกู้ยืม” แต่พนักงานรัฐวิสาหกิจไม่มีหลักประกันจึงต้องถูกอายัดเงินค่าจ้างที่คาดว่าจะได้ในอนาคตแทน

4. ถูกทวงหนี้จากเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบ

“พวกนั้น 2 เดือนยื่น Notice (ใบทวงหนี้ขอให้ชำระหนี้ที่กู้ยืมไปซึ่งออกให้โดยธนาคารของเจ้าหนี้) เขาทำธุรกิจ ไม่ส่งดอกเบี้ยภายใน 3 เดือนจะฟ้องนะ บอกเสร็จหมายเลข” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. ถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องร้องดำเนินคดีต่อศาล

“พอกู้มาก สะสม พอคืนไม่ได้เจ้าหนี้ก็ฟ้องเอา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ช่วงนั้นคิดไม่ออก คือเจ้าหนี้ยี่มารูม ไม่รู้ทำยังไง ไม่ได้วางแผน ปล่อยไปตามเรื่อง ไม่มีเงินให้เขา เขาก็ฟ้องศาล” (พิพัฒน์, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“โดนฟ้องเป็นคดีโมโนสารเร่ (คดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก) เจ้าหนี้ยี่มีพยานหลักฐานเพียงพอ เป็นคดีไม่ยุ่งยาก ตัดสินไปตามพยานหลักฐาน ถ้าลูกหนี้ยี่ไม่ไปศาลก็ยิ่งตัดสินง่าย” (พิริยธรรม, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขามีทนายความ เราสู้เขาไม่ได้หรอก ทนายกับเขารู้กันอยู่ พฤติกรรมปล่อยกู้นอกระบบ ทนายเป็นเพื่อนกันกับเจ้าหนี้ยี่ พี่แพ้คดีทั้ง 2 คดี” (พิริยธรรม, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ยี่เงินกู้นอกระบบแล้วถูกเจ้าหนี้ยี่ฟ้องดำเนินคดีต่อศาล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ พนักงานที่ได้รับหมายศาลและไม่ได้รับหมายศาล

5.1 ได้รับหมายศาล

“เรื่องกันคนหนี้ยี่โดนฟ้อง ไม่ต่ำกว่าหลักแสน” (พิศพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“หมายศาลถูกส่งไปบ้านที่ จ.นนทบุรี เพราะซื้อฟุ้งอยู่ในทะเบียนของพี่ชาย เป็นคดีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 พี่ได้รับจดหมายขอเปิดซองออกมาก็คิดไม่ถึงว่าเจ้าหนี้ยี่ฟ้อง เอาละหว่า ถึงว่าไม่เคยมาตามทวงเลย” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ฟ้องคนได้เยอะ ใกล้เคียงแล้วฟ้องก็ได้เป็นก้อน เต็มตัวเงิน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เริ่มฟ้อง เจ้าหนี้ยี่ ร. ฟ้องก่อนตา บ. เจ้าหนี้ยี่ ร. ฟ้องปี พ.ศ. 2541 พอถูกเจ้าหนี้ยี่ฟ้อง คนหนี้ยี่แล้วปล่อยให้เขาฟ้องหมด ตา บ. (เจ้าหนี้ยี่ที่กู้คนแรก) ฟ้องปี พ.ศ. 2545 หลังจากวันกู้ 9 ปี 10 เดือน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขาฟ้องไว้แล้วยังไม่บังคับ เขาก็ไม่ยากบังคับคดี ฟ้องไว้กันสัญญามันจะครบเขาก็เป็นกฎหมาย เจ้าหนี้ในระบบไม่เคยรู้เรื่อง ทนายเป็นคนบอก” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่อยู่การไฟฟ้า หนี้ 20,000 บาท เขาฟ้อง 80,000 บาทจะเอาเงินไปให้ 20,000 ไม่ยอมเขาจะเอา 80,000 บาท เขาจะให้เอาตามที่ฟ้อง เขาฟ้องเกิน 20,000 บาทที่กู้ไป” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ปล่อยกู้จะเอาดอกเบี้ย เงินต้นมาส่งส่งได้ แต่ทุกเดือนต้องเอาดอกเบี้ยมาให้เขา ถ้าทั้งต้นทั้งดอกเบี้ยไม่มีให้เขาก็ผิดสัญญา รับหมายศาลไป ที่เดินเที่ยวซะแล้วศาล ไปเป็นพยาน” (พี่นิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“โดนเจ้านายคนหนึ่งจะเรียกว่าโกงก็ไม่ใช่ เขาทำถูกต้องตามกฎหมาย แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น ฟ้องป่าหลายฉบับรวมแล้วเป็นล้าน ป่าต้องออกจากงานเอาเงินกองทุนมาสู้คดีกับเขา เงินที่ได้ตอนเกษียณ (Early Retirement) 2,300,000 บาทไม่เหลือเลยใช้หนี้หมด” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้ฟ้อง บังคับคดีป่าเป็นหลัก 100,000-200,000 บาท เขาแยกฟ้องหลายศาล ศาลแขวงพระโขนง ศาลแพ่ง” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

5.2 ไม่ได้รับหมายศาล

“เจ้าหนี้ จ. เริ่มฟ้องไม่ส่งหมายเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แต่เวลาฟ้องเขาใช้ชื่อนาย ว. (ชื่อเจ้าหนี้ในสัญญา) ซึ่งพี่ไม่รู้จัก ไม่เคยเห็นหน้ามาก่อน เขาให้พี่เซ็นชื่ออย่างเดียว มารู้ทีหลังว่าเป็นใบมอบอำนาจ มีปัญหา เขาจะเพิ่มตัวเลขเอง กู้ 10,000 บาท ฟ้องหมิ่นละเมิด ยอดหนี้รวมจริงแค่ 35,000 บาท กู้แค่เจ้าหนี้เจ้าเดียว” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่ไม่ได้หมายศาล เซ็นมอบอำนาจไว้ แล้วเจ้าหนี้ให้คนค่าไปไกล่เกลี่ยคดี เซ็นใบมอบอำนาจตามเดียว สู้เขาไม่ได้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“นาง ฅ. พี่ไปเอาเงินเขามา มันโยนให้เป็นของนาย ว. ที่พี่ไม่รู้จัก เจ้าหนี้พี่ก็บอกว่าฉันไม่รู้เรื่อง แต่ในใบฟ้องมันเขียนว่านาง ฅ. เป็นพยานรู้เห็น แล้วมาบอกว่าไม่รู้จักได้ไง มันค้านในตัวอยู่แล้ว มันทำทุกอย่างในวันเดียว ใบฟ้องพี่อ่านแล้วอ่านอีกจนจำได้ จากไม่รู้กฎหมายศาลตัดสินในเจ้าหนี้ชนะ เพราะเจ้าหนี้ให้เพื่อนที่ค้าประกัน และไปกู้ด้วยกัน ตกลงแทนพี่ว่าไปกู้จริง จะใช้หนี้ 200,000 บาท มันไม่บอกให้เรารู้ ฟ้องศาลมันบิดพลิ้ว ให้คนค้าประกันไปประนีประนอมแทน แล้วศาลส่งให้กรมบังคับคดี บังคับเรา โดยที่พี่ไม่รู้เรื่องเลย ถ้ารู้พี่จะไปยอมทำไม” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คนเรานะก็ต้องรักตัวเองก่อน ถ้าคุณไม่เข้าข้างฉัน ฉันเล่นงานคุณนะ นาง ป. (คนที่ค้าประกันให้พี่) ก็เลยต้องยอม เจ้าหนี้มีสิทธิ์จะฟ้องใครก็ได้ ฟ้องคนค้าก็ได้ เขาเห็นใครฟ้องง่ายเขาฟ้องคนนั้น ปัจจุบันนาง ป. ก็ไม่ถูกฟ้อง” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนพี่เขาให้เซ็นชื่ออย่างเดียว คิดว่าเขาคงไม่ฟ้อง ให้เครดิตเขาคนเดียว ถ้าเราส่งดอก มีเงินก่อนไปให้เขา เขาก็ไม่ฟ้องเรา ถ้ามันฟ้องแล้ว มันไม่ยอมเลย เดี่ยวจะหาว่าเขาเลวไปหมดเลย แต่ถ้าไม่มีเดือนเดียวขอผลัด เสร็จแล้ว ไม่ใช่เรานิ่งไปเฉยๆ” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คนแรกโหดกูมา 20,000-30,000 บาท กูหลายครั้งรวมเป็นแสน โทรไปบอกว่าขัดข้อง เสร็จที่บอกว่าคุณบวกดอกไปนะ ตอนนั้นมันเต็มที่ไม่มีเงินส่งดอกเบี้ย เจ้าหนี้ก็ไม่ต่อว่าบอกว่า “ไม่มีปัญหา” กูปี พ.ศ. 2536 พอปี พ.ศ. 2537 เขาฟ้องโดยที่พี่ไม่รู้เรื่อง พอปี พ.ศ. 2546 รวม 9 ปี เขามาขึ้นเรื่องตัดเงินเดือนพี่ บังคับคดี กูมา 100,000 บาท เจ้าหนี้ให้ใช้ชื่อลูก 2 คน ฟ้องคนแรก 300,000 บาท คนที่สอง 370,000 บาท” (พ็พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่พี่ได้รับความสะดวกให้ความไว้วางใจดีมาก พอฟ้องแล้วไม่บอกกันเลย” (พ็พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มอบหนี้แต่ตั้งต้นนายความ 2 ใบ เพื่อเขาจะได้ฟ้องได้เลยทำได้เลย จ้างทนายแล้วไปยอม ไม่มีหมายศาลมาหาพี่ คุณก็ไปขึ้นศาลเลย สมบูรณ์แล้ว มันไม่ส่งหมายให้เรา ศาลออกหมายเจ้าหนี้ที่เอาไปโยนทิ้ง พวกนั้นอาจจะมีเอี่ยว เขารู้จักคนที่ศาลเยอะเลย มาเจออัยการรุ่นนี้ดีหน่อย มีคนไปฟ้องอีกหลายคน” (พ็พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ผลการวิจัยในเรื่องที่พนักงานรัฐวิสาหกิจถูกฟ้องโดยไม่ได้รับหมายศาล แล้วถูกบังคับคดีนี้เนื่องจากทนายความของเจ้าหนี้เงินกู้ธนาคารบอัสส์เลห์เหลี่ยมเทคนิคทางกฎหมาย เพื่อให้จำเลยหรือลูกหนี้เงินกู้ธนาคารที่ถูกฟ้องไม่มาศาลเพื่อที่จะทำให้สัญญากู้ยืมเงินที่ให้ลูกหนี้เขียนจำนวนเกินไว้ เป็นหนี้ที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือเรียกได้ว่าเป็นการฟอกสัญญา ทำให้หนี้ที่ไม่ถูกกฎหมายเป็นหนี้ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่ง บุญร่วม (มปป.: 85) กล่าวว่า “คดีแพ่งไม่เหมือนกับคดีอาญา คดีอาญาเราจะให้การแก้คดีหรือไม่ก็ได้ จะปฏิเสธหรือรับสารภาพก็ได้จะรับบ้าง ปฏิเสธบ้างก็ไม่ห้ามกัน แต่ในคดีแพ่งนั้น ถ้าเราไม่ให้การไว้ เราจะไม่มีการประนีประนอมต่อคู่คดีเลย”

“ศาลจะนัดวันเวลาสืบพยานโจทก์จำเลย เช่นว่า นัดสืบพยานโจทก์วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2531 เวลา 8.30 น. เป็นต้น พอถึงวันนัดเราเป็นจำเลยควรมาศาลกับทนาย เพื่อว่าหากข้อใดที่โจทก์นำพยานมาสืบไม่ตรงความจริงเราจะได้แถลงคัดค้าน หรือบอกทนายของเราว่าพยานโจทก์ที่เบิกความนั้นจริงหรือไม่จริงเพียงใด ถ้าเราไม่ไปศาลเลย ปล่อยให้ทนายไปคนเดียว ไม่ดีแน่เพราะบางอย่างทนายไม่รู้แต่เรารู้การสู้คดีก็จะเสียเปรียบเขา” (บุญร่วม, มปป.: 87) ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ธนาคารก็คือ เจ้าหนี้เงินกู้ธนาคารแต่งตั้งทนายแทนลูกหนี้ และให้ทนายไปทำสัญญาประนีประนอมยอมความรับว่าเป็นหนี้มากเกินจริง เพราะลูกหนี้เงินกู้ธนาคารไม่คิดจะต่อสู้คดีและบางคนก็ไม่รู้ว่าถูกฟ้อง เนื่องจากวันทำสัญญาเจ้าหนี้ให้เซ็นใบแต่งตั้งทนายไว้เรียบร้อยแล้ว

เมื่อเปรียบเทียบกรณีของพี่อุษากับพี่พินิจมีความแตกต่างกันตรงที่พี่อุษาไม่ส่งดอกเบี้ย 3 เดือนถูกบังคับคดีเลย แต่พี่พินิจ เจ้าหนี้ยื่นฟ้อง และเจ้าหนี้แต่งตั้งทนายทำสัญญาประนีประนอมเสร็จแล้ว ทั้งสัญญาประนีประนอมไว้สักระยะหนึ่ง 6-7 ปีเพื่อให้ดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นมากๆ พอจะครบอายุความ 10 ปี ก็เอาไปยื่นต่อศาลว่าเมื่อทำสัญญาประนีประนอมแล้วลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ถึงงวดก็ขาดส่ง ขอให้ศาลบังคับคดี ยื่นเรื่องกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือน จากตรงนี้ทำให้หนี้ของลูกหนี้เพิ่มขึ้นเป็นหลายเท่าตัว เนื่องจาก (1) จำนวนเงินเกินความจริงไปมากแล้ว (2) คัดดอกเบี้ยของเงินที่เกินจริงไปมากนั้นอีกร้อยละ 15 ต่อปีด้วย ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจหลุดพ้นจากลูกหนี้ได้ยาก

นอกจากนี้ มีกรณีตัวอย่างลูกหนี้ที่ขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่เนื่องจากไม่ได้รับหมายศาล จากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ของ นาย ร. (ลูกหนี้) ซึ่งบรรยายคำร้องไว้ว่า

“กระผมได้ขอกู้เงินจากนาง ส. (เจ้าหนี้) ครั้งแรก 40,000 บาท แต่ทางเจ้าหนี้ให้เซ็นสัญญาไว้เป็นเงินกู้ 100,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน โดยการยึดบัตรเอทีเอ็ม ของกระผมไว้ เมื่อเงินเดือนกระผมออกเจ้าหนี้จะกดดอกเบี้ยไปทุกเดือน ต่อมาตอนหลังกระผมได้ขอกู้อีกจำนวน 40,000 บาท เจ้าหนี้ให้เซ็นสัญญาอีก 1 ฉบับ จำนวนเงินกู้ 100,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทเหมือนเดิม กระผมได้ส่งดอกเบี้ยมาตั้งแต่กู้ครั้งแรกปี พ.ศ. 2534 จนถึงปี พ.ศ. 2544 รวมแล้วประมาณ 200,000 บาท ต่อมาข้าฯ มีความจำเป็นทางการเงินมากขึ้น เพราะบุตรสาวทั้ง 2 คน เรียนในระดับสูงขึ้น ภรรยาไม่มีรายได้ กระผมจึงหยุดส่งดอกเบี้ย โดยขอายัดบัตรเอทีเอ็ม ต่อมาเจ้าหนี้ฟ้องกระผมตามสัญญาเงินกู้ทั้ง 2 ฉบับจำนวน 334,794.52 บาท ศาลตัดสินกระผมแพ้คดี เพราะกระผมไม่ทราบว่าเจ้าหนี้ฟ้อง เพราะไม่ได้รับหมายศาลแต่อย่างใด ขณะนี้กระผมได้ร้องขอต่อศาลให้พิจารณาคดีใหม่”

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลซึ่งได้รับจากลูกหนี้จำนวน 20 คน พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ธนาคารบปให้ข้อมูลว่าถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องโดยได้รับคำฟ้องจากศาลต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 4.9 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามศาลที่ถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้อง

ศาล	จำนวน	ร้อยละ
ศาลแขวงดุสิต	3	15.0
ศาลแขวงนนทบุรี	1	5.0
ศาลแขวงพระโขนง	3	15.0
ศาลแขวงพระนครเหนือ	3	15.0
ศาลแพ่ง	4	20.0
ศาลแพ่งกรุงเทพใต้	6	30.0
รวม	20	100.0

จากตารางแสดงให้เห็นว่าศาลที่เจ้าหนี้เงินกู้ธนาคารยื่นฟ้องลูกหนี้เพื่อบังคับให้ชำระหนี้ นั้นมีทั่วทุกเขต โดยหากจะแยกประเภทคดีแพ่งหรือคดีอาญา สามารถแบ่งได้เป็นความแพ่ง 17 คน คิดเป็นร้อยละ 85.0 และความอาญา (คดีเกี่ยวกับเช็ค) จำนวน 3 คนคิดเป็นร้อยละ 15.0

จำนวนทุนทรัพย์ที่ถูกฟ้องเป็นเงินที่เจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบยื่นฟ้องร้องพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเป็นเงินที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ระบุจำนวนเงินเกินจากที่ได้รับจริง รวมกับดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้อ้างว่า ลูกหนี้ค้างชำระตั้งแต่วันทำสัญญาไปด้วยร้อยละ 15 ต่อปี (ตามกฎหมาย) ของจำนวนเงินที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ระบุในสัญญา ผลการวิจัยพบว่าทุนทรัพย์ที่ถูกฟ้องมีจำนวนประมาณคนละ 172,500 บาท จำนวนทุนทรัพย์ที่ถูกฟ้องน้อยที่สุดคือ 33,200 บาท มากที่สุดคือ 2,092,500 บาท รวมจำนวนเงินที่ถูกฟ้องเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบฟ้องทั้งหมด 13,041,927 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 47 คน)

เมื่อนำจำนวนทุนทรัพย์ที่ฟ้องลบด้วยจำนวนเงินที่เจ้าหนี้ให้ระบุในสัญญาพบว่า จำนวนทุนทรัพย์ที่เจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้เกินจากจำนวนเงินในสัญญาคนละประมาณ 34,936 บาท ค่าน้อยที่สุดที่ฟ้องเกินจากในสัญญาคือจำนวน 4,971 บาท ค่ามากที่สุดคือ 292,500 บาท รวม 1,688,427 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 30 คน) แสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้ทั้งสัญญาไว้ตั้งแต่วันที่ลูกหนี้ทำสัญญาเป็นเวลาหลายปีจนดอกเบี้ยค้างชำระแต่ละปีเพิ่มมากขึ้นสูงสุดถึง 292,500 บาท

โดยสรุป เจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบให้พนักงานรัฐวิสาหกิจทำสัญญาเกินไปจากเงินที่ขอกู้จริงประมาณคนละ 80,000 บาท และยังฟ้องร้องต่อศาลว่าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญา และไม่เคยชำระดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีเลยอีกด้วย (ซึ่งเป็นการโกหกศาล) โดยให้ศาลคิดดอกเบี้ยย้อนหลังจากวันที่ลูกหนี้ผิดสัญญาอีกประมาณคนละ 34,936 บาท รวมแล้วเจ้าหนี้มีรายได้จากการฟ้องลูกหนี้เพิ่มจากที่ลูกหนี้กู้ไปจริงรายละประมาณ 115,000 บาท

6. ปัญหาความยุ่งยากในการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบที่ถูกฟ้องแต่ศาลยังไม่พิพากษาถึงที่สุดประสบปัญหาแพ้งค์ เนื่องจากพยานหลักฐานของโจทก์ (เจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบ) มีน้ำหนักมากกว่า จึงยื่นอุทธรณ์ ในเอกสารคำร้องต่อศาลขอยื่นอุทธรณ์ของนาย จ. (ลูกหนี้) ซึ่งทนายเป็นคนร่างนั้นมีใจความดังนี้

ด้วยความเคารพในคำพิพากษาของศาลแพ่งแต่จำเลยไม่อาจเห็นพ้องด้วย เพราะยังมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนในปัญหาข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงอยู่หลายประการดังที่จำเลยจะประทานกราบเรียนต่อศาลอุทธรณ์ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชำระหนี้จำนวน 682,500 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ของต้นเงิน 600,000 บาท นับจากวันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์

จำเลยให้การว่าเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2545 จำเลยกู้ยืมเงินโจทก์ 300,000 บาท ต่อมาโจทก์ให้จำเลยเขียนสัญญากู้ยืมเงินอีกฉบับหนึ่งจำนวนเงิน 600,000 บาท เพื่อเป็น หลักประกันว่าจำเลยจะต้องชำระเงินตามสัญญากู้ยืมฉบับแรก สัญญากู้ยืมเงินที่โจทก์ฟ้องจึงไม่มี มูลหนี้ จำเลยมีฐานะไม่ดีไม่อยู่ในฐานะที่โจทก์จะให้กู้ยืมเงินจำนวน 600,000 บาท โดยไม่มี หลักประกันขอให้ยกฟ้อง

(ศาล) พิจารณาแล้ว เห็นว่า โจทก์มีสัญญากู้ยืมเงิน เอกสารหมายเลข จ.5 เป็นพยานระบุ จำนวนเงินที่กู้ยืมจำนวน 600,000 บาท มีจำเลยลงลายมือชื่อในฐานะผู้กู้ โจทก์เบิกความถึงที่มา ของจำนวนเงินที่ระบุในสัญญาอย่างเป็นลำดับตั้งแต่การทำสัญญาฉบับแรกแล้วมีการกู้ยืมเพิ่ม โดยรวมจำนวนเงินตามสัญญาฉบับก่อนๆ ที่ยังไม่มีการชำระเข้ากับจำนวนเงินที่กู้ยืมใหม่ทุกครั้งจน มาเป็นสัญญาฉบับสุดท้าย ตามเอกสารหมายเลข จ.5 สอดคล้องกับพยานเอกสาร สัญญากู้ยืมฉบับ ก่อนๆ เอกสารหมายเลข จ.2 ถึง จ.4 ทั้งโจทก์ยังมีนางสาว ส. พยานผู้รู้เห็นการกู้ยืมเงินระหว่างโจทก์ และจำเลยเบิกความยืนยันว่าจำเลยกู้ยืมเงินโจทก์จริง ที่จำเลยเบิกความว่าสัญญากู้ยืมเงิน เอกสาร หมายเลข จ.5 ทำกันในเดือนกันยายน พ.ศ. 2546 เพื่อค้ำประกันว่าจำเลยจะนำเงินโบนัสไปชำระหนี้ ให้แก่โจทก์จึงไม่มีมูลหนี้ นั้น ขัดต่อเหตุผล เพราะตั้งแต่จำเลยเบิกความยอมรับว่าเป็นหนี้โจทก์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 จำนวนประมาณ 100,000 บาท เป็นต้นมาแล้วมีการเจรจาตกลงกัน 2 ครั้ง ซึ่ง ทุกครั้งก็ไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยได้รับเงินกู้ใหม่เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด จึงไม่มีเหตุผลอย่างใดที่ จำเลยจะต้องยอมทำสัญญาที่เสียเปรียบถึงขนาดนั้นทั้งๆ ที่ไม่ได้รับเงินจริงอีกทั้งจำเลยยังอาจถูก โจทก์นำสัญญานั้นมาฟ้องร้องเป็นผลร้ายแก่ตนได้ในภายหลัง จำเลยไม่มีพยานหลักฐานอื่นมานำ สืบประกอบให้เห็นตามที่อ้าง พยานจำเลยปากอื่นๆ ก็ไม่รู้เห็นการกู้ยืมเงินของจำเลย พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมาจึงมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าพยานหลักฐานของจำเลย ข้อเท็จจริง รับฟังได้ว่าสัญญากู้ยืมเงินเอกสารหมายเลข จ.5 มีมูลหนี้ เมื่อจำเลยกู้ยืมเงินโจทก์ จำนวน 600,000 บาท และยังไม่ชำระคืนจำเลยจึงตกเป็นผู้ผิดนัด โจทก์ย่อมมีสิทธิเรียกให้จำเลยชำระหนี้ที่ค้างชำระ พร้อมดอกเบี้ยได้

พิพากษาให้จำเลยชำระหนี้จำนวน 682,500 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อ ปี ของต้นเงิน 600,000 บาท นับถัดจากวันฟ้องเป็นต้นไป (ฟ้องวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2546) จนกว่าจะ ชำระเสร็จแก่โจทก์ให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียมแทนโจทก์โดยกำหนดค่าทนายความ 5,000 บาท

จำเลยขออุทธรณ์คัดค้านในปัญหาข้อเท็จจริงดังนี้คือ คดีนี้โจทก์มีพยาน 2 ปากคือ โจทก์ และนางสาว ส. ในทางนำสืบโจทก์เบิกความตอบทนายจำเลยถามค้านว่า ในการที่โจทก์ให้กู้ยืมเงินแก่ลูกค้านั้นโจทก์และจำเลยนั้นไม่เคยเรียกร้องหลักประกันจากผู้กู้และไม่เคยยึดสมุดฝากเงินและบัตรถอนเงินอัตโนมัติ (เอ ที เอ็ม) จากผู้กู้ไว้ และไม่เคยใช้บัตร เอ ที เอ็ม ที่ยึดไว้จากลูกหนี้ไปกดถอนเงินจากบัญชีของลูกหนี้และของจำเลยเพื่อหักเอาดอกเบี้ยแล้วคืนเงินส่วนที่เหลือให้แก่ลูกหนี้ของโจทก์ไป ส่วนพยานปาก นางสาว ส. ได้เบิกความตอบทนายจำเลยถามค้านว่าในการที่โจทก์จะให้ผู้ใดกู้ยืมเงินผู้กู้จะต้องนำสมุดฝากเงินและบัตรกดถอนเงินอัตโนมัติมอบให้แก่โจทก์ยึดถือไว้เพื่อโจทก์จะได้นำไปกดถอนเงินจากบัญชีเงินฝากของผู้กู้มาทั้งหมดส่วนที่เหลือจะคืนให้แก่ผู้กู้ไปและยังเบิกความว่าตนเป็นลูกหนี้ของโจทก์ด้วย และได้มอบสมุดฝากเงินและบัตรกดถอนเงินอัตโนมัติให้แก่โจทก์ไว้ด้วยเพื่อกดถอนเงินเอาดอกเบี้ย พยานโจทก์ทั้งสองปากเบิกความขัดกันหากเป็นการกู้ยืมกันจริงถูกต้องตรงไปตรงมาและเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายโจทก์ไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องเบิกความปกปิดข้อเท็จจริงในเงื่อนไขในการให้กู้ยืมเงินที่จะต้องยึดสมุดฝากเงินและบัตรกดถอนเงินอัตโนมัติของผู้กู้ไว้ เพื่อนำไปกดถอนเงินเอาดอกเบี้ยทุกราย พยานปากนางสาว ส. เป็นพยานโจทก์นำมาเป็นพยานเพื่อเบิกความสนับสนุนโจทก์เบิกความสอดคล้องต้องกันกับจำเลยและพยานทั้ง 4 ปากของจำเลยว่าเงื่อนไขในการกู้เงินจากโจทก์ต้องนำสมุดฝากเงินและบัตรกดถอนเงินอัตโนมัติมอบให้แก่โจทก์และโจทก์จะนำไปกดถอนเงินจากบัญชีของลูกหนี้ทุกสิ้นเดือนเหลือเงินเท่าไรจะคืนให้แก่ลูกหนี้ การประกอบอาชีพปล่อยเงินกู้ของโจทก์เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายโดยได้เรียกดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อเดือนจึงกำหนดเงื่อนไขวิธีการในการเรียกเก็บดอกเบี้ยโดยวิธีให้ลูกหนี้มอบบัตรให้ไว้แล้วนำไปกดถอนเงินเองเพื่อป้องกันมิให้มีหลักฐาน นอกจากนี้โจทก์ยังเบิกความยอมรับว่ารายชื่อพยานตามบัญชีพยานของจำเลยก็เป็นลูกหนี้ของโจทก์ด้วย จำเลยได้ส่งหมายเรียก นาย ส. ซึ่งเบิกความว่าเป็นนายหน้าในการหาลูกค้าเงินกู้ให้แก่โจทก์ได้เบิกความถึงเงื่อนไขในการกู้ยืมเงินของโจทก์ว่าผู้กู้จะต้องนำสมุดฝากเงินและบัตรถอนเงินอัตโนมัติมอบไว้ให้แก่โจทก์ และจะต้องเขียนสัญญากู้ยืมเงินที่มีจำนวนสูงกว่าการกู้ยืมจริง 1 ถึง 2 เท่าตัวทุกรายไปซึ่งเบิกความสอดคล้องต้องกันกับ นาย ก. นาย ป. และนาย อ. ซึ่งก็เป็นลูกหนี้ของโจทก์ด้วย นอกจากนี้โจทก์และนางสาว ส. ยังเบิกความมีพิรุณขัดแย้งต่อเหตุผลหลายประการคำเบิกความไม่อาจเชื่อถือให้มั่นน้ำหนักได้ กล่าวคือได้เบิกความว่าจำเลยได้ขาดส่งดอกเบี้ยเป็นเวลานานและทราบว่ามีปัญหาทางการเงิน กลับให้จำเลยกู้เงินเพิ่มอีก 200,000 บาท รวมเป็น 600,000 บาท ทั้งที่ระยะการกู้จำนวน 400,000 บาท ลงวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2545 ซึ่งห่างจากการกู้จำนวน 600,000 บาท ซึ่งลงวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2545 ในการกู้ครั้งหลังสุดโจทก์ก็มีได้เรียกหลักประกันอะไรเพิ่มจากจำเลยและก็เบิกความต่อศาลว่าจำเลยขาดส่งดอกเบี้ยเป็นเวลานานกลับให้กู้ยืมเงินเพิ่มถึง 200,000 บาท การที่ศาลชั้นต้น (ศาลแพ่ง) ได้วินิจฉัยเชื่อว่าพยานของโจทก์ซึ่งมี

เพียงโจทก์และนางสาว ส. ซึ่งเบิกความขัดกันเองและนางสาว ส. ก็มีได้ลงชื่อเป็นพยานรู้เห็นในสัญญากู้ยืมเงินเป็นเพียงพยานลอยๆ นางสาว ส. เป็นผู้มีส่วนได้เสียกับโจทก์เพราะเป็นลูกหนี้โจทก์ ย่อมเบิกความช่วยเหลือโจทก์ จำเลยมีพยานทั้งหมด 5 ปาก เบิกความสอดคล้องและตรงกับพยานปากนาง ส. ย่อมมีน้ำหนักมากกว่าพยานโจทก์ การวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานของศาลจึงผิดพลาดคลาดเคลื่อนต่อหลักการและเหตุผล

การนำสืบของจำเลยเป็นการนำสืบถึงข้อตกลงอันเป็นมูลเหตุและความประสงค์ที่ทำให้สัญญากู้ตามเอกสารหมายเลข 5 ว่าโจทก์จำเลยไม่มีเจตนาจะเรียกร้องกันตามสัญญาผู้ดังกล่าวโดยจำเลยนำสืบว่ามีได้รับเงินตามสัญญาจำนวน 600,000 บาทตามฟ้องเป็นการนำสืบว่ามูลหนี้ที่จะทำให้อำนาจจำเลยต้องรับผิดชอบใช้เงินให้แก่โจทก์นั้นหาไม่จึงเป็นการชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 94 ตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 1756/2513 ดังเหตุผลที่ได้ประธานกราบเรียนศาลอุทธรณ์มาแต่ต้นขอศาลอุทธรณ์ได้โปรดมีคำพิพากษากลับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นที่พิพากษาให้จำเลยชำระหนี้ให้แก่โจทก์เป็นพิพากษายกฟ้องโจทก์ และให้โจทก์ชดใช้ค่าฤชาธรรมเนียมที่จำเลยได้จ่ายไปให้แก่โจทก์และกำหนดค่าทนายความให้แก่จำเลยอย่างสูงด้วย

กรรมสมควรแล้วแต่จะโปรด

7. ไม่มีเงินต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องร้องต่อศาลส่วนใหญ่ไม่มีค่าทนายความในการต่อสู้คดี ลูกหนี้ น. ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า “พี่เอาหมายศาลไปปรึกษาทนาย ทนายเรียกเงิน 10,000 บาท วันนั้นพี่มีแค่ค่ารถแท็กซี่ มีติดตัวอยู่ 200 บาท จะเอาเงินที่ไหนไปให้เขา พี่ก็เลยกลับบ้าน”

กรณีตัวอย่างพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ธนาคารที่ไม่มีค่าทนายความเช่นนาง ก. (ลูกหนี้) ซึ่งร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย บรรยายในคำร้องว่า

“รายที่ 2 ต่อสู้คดีถึงอุทธรณ์แต่ฎีกาไม่ทันเพราะไม่มีค่าทนาย ในชั้นอุทธรณ์ต้องชดใช้หนี้เป็นจำนวนเงิน 80,000 บาท จากการกู้ยืมจำนวนเงินต้น 50,000 บาท เขียนในสัญญาเงินกู้ 70,000 บาทและได้ส่งดอกเบี้ยมาตลอดร้อยละ 5 ต่อเดือน”

หากพนักงานรัฐวิสาหกิจถูกเจ้าหนี้เงินกู้ยืมกระบบยื่นฟ้องร้องต่อศาล แล้วลูกหนี้ไม่ได้รับหมายศาลหรือได้รับแต่ไม่ต่อสู้คดีโดยขาดนัด ทำให้ศาลพิพากษาไปโดยฟังคำเบิกความจากเจ้าหนี้ฝ่ายเดียว เมื่อตัดสินให้ลูกหนี้รับชำระหนี้แล้ว ลูกหนี้จะต้องชำระค่าทนายความ แทนเจ้าหนี้โดยจะคิดรวมไปกับจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้ฟ้องร้อง โดยให้กรมบังคับคดีอายัดจากเงินเดือนลูกหนี้ ซึ่งเงินค่าทนายความที่ลูกหนี้ต้องชำระแทนเจ้าหนี้มีจำนวนคนละประมาณ 2,452 บาท ค่าต่ำสุดคือ 1,000 บาท และค่าสูงสุดคือ 4,580 บาท (จากลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด 9 คน) ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นถึงความยากลำบากในการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้อเสียเปรียบที่เกิดขึ้นหากพนักงานรัฐวิสาหกิจไม่ไปศาลและไม่ต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้

จาตุรนต์ (ประเวศ และ จาตุรนต์, 2545: 9-10) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม อภิปรายสรุปการเสวนาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมกับปัญหาความยากจนในสังคมไทย” เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2545 ความตอนหนึ่งว่า “ที่กล่าวว่า บุคคลยอมเสมอกันทางกฎหมาย ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ฯลฯ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 นั้น เมื่อพูดถึงกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมจริงๆ แล้วพบว่ากฎหมายได้สร้างความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะเรื่องของการเลือกปฏิบัติ ดังเช่น กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องของการมีหนี้หรือไม่มีหนี้ที่กำลังจะปรับปรุงแก้ไขในขณะนี้ คือในคดีความผิดบางระดับควรต้องมีการจัดหาทนายความให้ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งก็เท่าเทียมกันในแง่ที่กระบวนการยุติธรรมไม่หาทนายให้ใคร แต่ว่าขณะเดียวกันก็เป็นความไม่เท่าเทียมกันที่คนมีเงินสามารถจ้างทนายความได้ ส่วนคนจนหาทนายความไม่ได้”

“กรณีโทษจำคุกอาจกล่าวได้ว่า “ถ้ากระทำความผิดเหมือนกันลงโทษเท่ากัน” นี่เป็นเรื่องของตัวกฎหมายที่ระบุไว้ แต่กรณีโทษปรับท่านบอกว่ากรณีปรับ 50,000 บาท หรือปรับ 100,000 บาทเท่ากัน ใครทำผิดก็ปรับเท่ากัน แต่สำหรับคนรวย เงินห้าหมื่น แสนหนึ่งมันนิดเดียว” (ประเวศ และ จาตุรนต์, 2545: 11)

มีพนักงานรัฐวิสาหกิจจำนวนน้อยที่ติดต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบเนื่องจากไม่มีเงินในการต่อสู้คดี ดังนั้นเมื่อถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องจึงยอมเซ็นสัญญาประนีประนอมกับเจ้าหนี้ที่ศาล เพราะพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบไม่ต้องการถูกดำเนินคดีที่ศาล ไม่ต้องการยุ่งยากในการถูกดำเนินคดี หลังจากเซ็นสัญญาประนีประนอมแล้วกลับประสบปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามที่ตกลงในสัญญาประนีประนอมได้

8. เซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาลแล้วไม่สามารถชำระหนี้ตามสัญญา

“ฟ้องทำสัญญาประนีประนอม 50,000 บาท ตกลงกัน 50,000 บาทส่งเดือนละ 2,500 บาทส่งได้แค่ 10,000 บาท แล้วไม่มีเงินส่งอีก เจ้าหนี้บังคับตามฟ้อง คือในสัญญาประนีประนอม จะบอกว่าหากขาดงวดหนึ่งงวดใดถือว่าไม่ได้ส่งมาทั้งหมดให้กลับไปซื้อ 1 ขอดหนี้ตามฟ้อง 120,000 บาท ตอนแรกก็นึกว่า 50,000 บาท กลายเป็นหนี้อยู่ที่กรมบังคับคดี 220,000 บาท เพราะ คัดดอกเบี้ยยอีกร้อยละ 15 ต่อปี” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เมื่อเซ็นสัญญาประนีประนอมบางคนหลงคิดว่าเจ้าหนี้ลดหนี้ให้ อย่างเช่นกรณีพินิติ เมื่อทำตามสัญญาประนีประนอมไม่ได้ ต้องกลับไปเป็นหนี้ตามยอดเดิมในสัญญา เงินที่ผ่อนชำระ กับเจ้าหนี้มาไม่มีความหมายเลย เพราะสัญญาประนีประนอมระบุว่า หากขาดส่งงวดหนึ่งงวดใดให้ถือว่าขาดส่งทั้งหมด ให้กลับไปซื้อหนี้เดิม

ลูกหนี้ที่ถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องต่อศาล เจ้าหนี้จะต้องเสียดำเนินศาล และหากเจ้าหนี้กับ ลูกหนี้สามารถตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันได้ เจ้าหนี้จะได้รับเงินค่าขึ้นศาลคืน ซึ่ง ค่าขึ้นศาลเฉลี่ยที่เจ้าหนี้เป็นผู้จ่ายมีจำนวนประมาณ 3,953 บาท ต่อ 1 คดี (ค่ามัธยฐานคำนวณจาก ลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด 12 คน) โดยค่าต่ำสุดคือ 937 บาท และค่าสูงสุดคือ 52,312 บาท ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ที่ฟ้องลูกหนี้ สำหรับเงินที่เจ้าหนี้ได้รับคืน หากสามารถทำสัญญา ประนีประนอมยอมความกันได้ เจ้าหนี้จะได้รับเงินค่าขึ้นศาลคืนประมาณ 3,300 บาท ต่อ 1 คดี ค่าต่ำสุดคือ 700 บาท ค่าสูงสุดคือ 45,800 บาท แสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้ไม่ได้เสียดำเนินสูงนักในการ ฟ้องร้องต่อลูกหนี้หากสามารถประนีประนอมกับลูกหนี้ให้ยอมรับชดใช้หนี้ และที่เจ้าหนี้เงินกู้ นอกกระบบอ้างว่าต้องเก็บค่าปากถุงเป็นค่าทนายความก็แสดงให้เห็นว่าทนายความของเจ้าหนี้เงินกู้ นอกกระบบ ถูกจ้างด้วยเงินของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ นอกกระบบ โดยที่เจ้าหนี้เงินกู้ นอกกระบบออกค่าใช้จ่ายเองน้อยมาก

9. ลูกเจ้าหนี้นำดอกเบี้ยยที่ค้างชำระทำเป็นเงินต้นใหม่

“ให้อีก 100,000 บาท ปากก็แบ่งกับเพื่อนบ้าง พอมากเข้าเพื่อนไม่มีส่ง ปากก็ไม่มีส่ง เขาก็คิดดอกเบี้ยที่ค้างไว้ เรียกให้ไปทำสัญญาใหม่ 6 ฉบับ รวมแล้วรวมล้านกว่าบาท” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เขาเรียกให้ป่าทำสัญญาใหม่ เอาดอกเบี๊ยที่ค้างส่งมาทำสัญญาครั้งที่ 3 จนถึงสัญญาที่ 6 เจ้านายจะมีสมุดจด มันคิดดอกเบี๊ยทุกวัน ยิ่งกว่าเบงค์อีก” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

10. ถูกเจ้าหนี้เรียกไปต่อว่าอย่างเสียๆ หายๆ ชูให้ลาออก ฯลฯ ปัญหานี้จะพบได้ในบางหน่วยงานรัฐวิสาหกิจเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ เป็นต้น

“ถ้าเป็นคนอื่น (ลูกหนี้คนอื่น) จะมีลูกน้อง (ของเจ้าหนี้) มาเรียก บอกว่าไปหาเจ้าน้อย ชู ตบตี” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่คนอื่นถูกบังคับคดีก็เพราะ 1.กลัว 2.เขาไม่ไปศาล 3.ไปหาเจ้าของเงินแล้วโดนว่า โดนให้ออกจากงาน เพื่อเจ้าหนี้จะได้เอาเงินค่าตอบแทนกรณีออกจากงานของลูกหนี้มาใช้หนี้” กลัวถูกฟ้องเลยไม่ไปศาล คนสมัยก่อนยังกลัวศาลก็เลยไม่ไป คิดว่าไม่อยากมีปัญหากับเจ้าหนี้แต่ปัญหากลับรุนแรงขึ้น” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ผัวมัน (ของเจ้าหนี้ ท.) ยังชูพี่เลย เคยเป็นเพื่อนกันมาก่อน มันบอกว่าเฮ้ย ไร่รงค์มึงอย่าเหลวไหล ส่งให้ตรงนะเว้ย พุดเสร็จมันก็เอาใบสหกรณ์มาให้พี่เซ็น 100 ใบ วันที่ 12 พอมันพุดกับพี่เสร็จ หลังจากนั้น 7 วันมันก็โดนยิงตาย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เวลาไปเอา เอง่าย ถ้าขาดส่ง จะโดนด่า เวลาโดนด่า เขาก็ด่ายับเลย ถึงโคตรเหง้า” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บางคนที่ไม่คิดลาออกเพราะยังมีภาระมากยังต้องส่งบ้านอยู่” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แล้วก็กลัวเขาด้วย กลัวจะฟ้งเขาไม่ได้ กลัวเขาไม่ให้กู้คราวต่อไป พอใช้หนี้หมดแล้ว 50,000 บาท ขออีก 20,000 นะ เพราะพวกนี้ไปกู้กับใครเขาไม่ได้ ไม่มีคนรู้จักก็เป็นอย่างนี้” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้จะแบ่งลูกน้องเป็นแผนก มีแผนกติดตามหนี้ เงินของเขาทุกบาททุกสตางค์จะต้องได้คืน นาง ท. (เจ้าหนี้) จะสั่งน้องมัน นาย ค. สั่งเป็นใบดำ ใบแดง ถ้าหากใบแดง ก็ซื้อปืน

จัดการ และทิ้งศพลงแม่น้ำ แล้วหนีไปอยู่เชียงใหม่ ให้นาง ท. รับหน้าตำรวจ คนตายพูดอะไรไม่ได้ นาง ท. ไปจัดการเรื่องก็เจ็บหาย เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ถ้าไปคำก็กระอักกระอ่วน หยอดน้ำข้าวต้ม” (ป่าเฉลียว, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ทุกคนอยากทำงาน ไม่อยากมีปัญหา ป้าก็บอกว่าตราบใดที่เรากลัวเขาเราก็จะเป็นขี้ข้าเขาไปอย่างนี้ คนจับที่เป็นลูกหนี้นาง ท. ก็กลัว กลัวถูกฆ่า ถ้าโดนยิงลูกเขาจะอยู่ยังไง เลยไม่กล้าทำอะไร ไม่กล้ามาเป็นพยาน ไม่อยากมีเรื่อง กระเป๋ารดเมล์ก็กลัว ถ้านาง ท. แกล้งให้ลูกน้องขึ้นไปบนรถเมล์ เอาตัวเก่าให้นายตรวจ นายตรวจตรวจเจอก็โดนให้ออกจากงาน” (ป่าเฉลียว, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มันว่าจริงๆ มันไปบอกว่าใครไปเป็นพยานมันจะฟ้อง แต่เขาไม่กล้าพูดให้พ้อ ให้เป็นพยานที่จะไป พี่ไม่มีอะไรจะเสียแล้ว เขาฟ้องพี่แล้ว ทนายของเจ้าหนี้ยังเคยบอกว่าเขาจะฟ้องหมิ่นประมาท” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“สำนักเลขาธิการนายก ให้หาคนคำไปเป็นพยาน ซึ่งนาง ป. (คนคำประกัน) ก็จะโดนด้วย ถ้าเป็นพยานให้พี่มันก็จะถูกฟ้องด้วย นาง ป. มันก็กลัว เลขาธิการนายกถามคนคำว่าเป็นหนี้เท่าไร คนคำมันก็ตอบไปว่าพี่เป็นหนี้เป็นแสน กลายเป็นพี่ช่วย เจ้าหนี้ยังเที่ยวพูดที่ทำงานว่าพี่เป็นหนี้เขาเป็นแสน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มันโกรธพี่ เพราะพี่เคยไปศาล เจ้าหนี้ยบอกจะฟ้องหมิ่นประมาท ไปเป็นพยานให้คนอื่น เราได้เห็นเพราะเราเป็นคนพาไปกุ้” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนไปเป็นพยานที่ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ มันโกรธพี่ที่ไปเป็นพยานให้ลูกหนี้ เจ้าหนี้ยฟ้องพี่ซื้อหาหมิ่นประมาท ตำรวจ สน.ชนะสงครามมีหนังสือให้ไปให้การ พอไปถึงสำนวนหมดอายุไปแล้ว ตำรวจไม่สอบ ตำรวจบอกว่ากลับบ้านเถอะ พี่เลยพลุก” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่รู้กฎหมายเรื่องการขึ้นศาล เมื่อได้รับหมายศาลจึงไม่ไปศาลตามที่นัด ไม่รู้ว่าจะต้องทำอย่างไร ทำให้ถูกบังคับคดีใช้หนี้ตามสัญญาที่เจ้าหนี้ยื่นฟ้อง

“ยังพวกกระเป๋ารถเมล์ส่วนใหญ่จบป.6 อายุก็40-50 ปี นายตรวจบางคนเซ็นชื่อได้อย่างเดียว แล้วจะไปสู้กับใคร ทุกคนอยากทำงาน อยากอยู่อย่างสงบ พอได้รับหมายศาลก็ไม่ว่ามันหมายถึงอะไร ก็ไม่ไปศาล พอไม่ไปศาลเขาก็ตัดสินข้างเดียว บังคับคดี เป็นอย่างนี้ทุกราย จนออกจากงานไปหลายคน ออกจากงานก็ไม่ได้เงินเพราะเจ้าหน้าที่จ้างคนไปเฝ้าหน้าสำนักงานใหญ่ คอยว่าลูกหนี้มาเซ็นลาออกเมื่อไร จะได้เงินค่าตอบแทนกรณีออกจากงาน ก็หิวปีกไปเบิกเงินมาใช้หนี้ เจ้าหน้าที่ก็ได้ไปเต็ม” (ป้าเฉลียว, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

11. ปัญหาลูกหนี้ถูกคำสั่งอายัดเงินเดือนเกินกว่าจำนวนเงินที่กู้มาจริง

“พวกนี้โดนบังคับคดี 4-5 ปี บางคนโดนบังคับ 10 ปี เจ้าหน้าที่ได้กำไรไปยิ่งกว่าเงินกู้ม พอไม่มีใครต่อสู้ก็ได้ใจ ลูกหนี้พูดไปก็ไม่มีใครเชื่อ กู้มาแค่หมื่นแต่โดนฟ้องเป็นแสน” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหน้าที่สอง กู้มา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท เขาฟ้องมาแล้ว หักบังคับคดีเกือบ 70,000-80,000 บาท ส่งดอกเขา 4 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ไม่ได้จ่ายดอก 3 เดือนเขาฟ้องบังคับคดี ไม่ได้สู้ ตัดสินฝ่ายเดียว” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ยังเหลือรายที่สามนาง จ. เอามา 30,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาทฟ้องมาเกือบ 150,000 บาท บวกดอกเบี้ย ถูกอายัดหมื่นกว่าก่อนหน้านี้ส่งดอก 2 ปี ร้อยละ 7 ต่อเดือน” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คดีเจ้าหน้าที่ ส. มา 2 คดี โดน 2,500 บาท 2 คดี รวมเป็น 5,000 บาท เงินเดือนไม่ถึง 10,000 บาท ศาลลดให้ ทำเรื่องขอกรมบังคับคดี เหลือไม่เกิน 1 คดี ทุกวันนี้หัก 2,500 บาท เงินเดือนเรามาก ต้องขยันทำงานไว้เหลืออีก 2 หมาয়” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ยัดบัตรเอทีเอ็ม ตอนหลังเขาจะกดเงินมันไม่เข้า เพราะว่าเงินจะเอาเขาเบงค์อีกบัญชีหนึ่ง เขากดไป 2 ครั้ง ไม่ได้เงินค่าดอกเบี้ย อยู่ๆ มีหมายบังคับคดี สำนักงานหักให้ศาล เงินเดือนเหลือไม่พอให้สหกรณ์หัก สหกรณ์เดือน เดือนร้อนคนค้า” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถูกบังคับคดี 2 คน คนละ 9,500 บาทต่อเดือน (เจ้าหนี้ให้ลูกชายกับลูกสาวเป็นคนทำสัญญา) โคนบังคับคดี เจ้าหนี้หักหลัง บอกว่าไม่มีปัญหา (เคยเป็นนายหน้าให้ ตอนหลังตัวเองด้วย) หากคนให้ 10 กว่าคน เขารับไป 4-5 ล้าน พี่โดนคนเดียว 2 ล้านกว่า ภายใน 17 เดือนก่อนเกษียณถ้าเฉลี่ยไม่ได้ บ้านก็ไม่มีอยู่ รอปาฏิหาริย์” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอดีเพื่อนป่าไม่มีเงินส่ง ป่าก็ไม่มี เจ้านายป่าเขาก็เริ่มฟ้องบังคับคดี เจ้าหนี้เอาสัญญาที่เขียนฉบับมาๆ ฟ้องก่อน 200,000 บาท กับ 300,000 บาท ป่าก็ไปเซ็นประนีประนอมยอมความที่ศาล แต่ตอนนั้นเงินเดือนป่าถูกหักให้เจ้าหนี้คนอื่นอยู่ เขาก็ไปหักเงินเดือนลูกชายแทน ลูกชายป่าโดน 2 คดี เพื่อนป่าที่ค้าก็โดนไปคดีหนึ่ง” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนป่าเหลือเป็นเศษดั่ง องค์การโทรศัพท์ตอนนั้นจะบังคับก็คดีได้ บางคนโดนบังคับคดีหลายสัญญา หลายคดีจนไม่มีกิน พอเดือดร้อนก็ไปหาญาติอื่นมาใช้จ่าย” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“บุษบาเพื่อนป่าก็โดนบังคับคดี 240,000 บาท คิดแล้วมันก็ไม่คุ้มหรอก ถึงรวมตัวกันต่อสู้กันอยู่” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ที่เราแย่เพราะมาเจอเจ้าหนี้ในระบบที่ไม่ทำตามจริง ดอกเบี้ยแพง เจ้าหนี้พวกนี้ เราก็เสียเปรียบ ทำเงินไม่ว่า แต่มาบังคับคดีเกินไปมากหลายเท่าตัว น่าจะหักสัก 1 ปี พอสมน้ำสมเนื้อ มันก็ได้จบ” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“นายทุนเขาไม่คิดอย่างนั้นซิหนู ผลประโยชน์ของเขา เงินก้อนเขาเอาไปทำอะไรได้ตั้งเยอะ เราผิดกติกาเขา กรมบังคับคดีหักจนนาย...ถอนอายัด” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ศาลจะดูหลักฐานเป็นหลัก ไม่ฟังพยานบุคคล สู้ไปก็เสียค่าทนายเปล่า ไม่มีใครสู้ เจ้าหนี้ฟ้องว่าเซ็น (สัญญาประนีประนอมยอมความ) ไปเถอะ ผมไม่เอาเต็มตามนี้หรอก ป่าก็เป็นคนหัวอ่อน ป่ารู้บุญคุณคน เพราะไม่คิดจะโกงใคร ถึงได้เป็นอย่างนี้” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจบางรายถูกบังคับคดีโดยไม่ถูกฟ้อง เพราะวิธีการกู้ยืมที่กล่าวไปแล้วว่าก่อนจะให้เงินกู้ เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ไปศาล เพื่อไปโกหกศาลว่าเป็นหนี้แล้วเซ็นสัญญาประนีประนอมไว้ก่อนแล้ว เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระดอกเบี้ยก็ยื่นต่อศาลให้บังคับคดีได้เลย

เมื่อลูกหนี้คนใดที่ยอมเซ็นประนีประนอมยอมรับสภาพหนี้แล้วจะถูกเจ้าหนี้ยื่นให้ศาลพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมว่าลูกหนี้เป็นหนี้จำนวนเงินถึงหลักแสนจริงตามที่ลูกหนี้เซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความไว้ และจากนั้นศาลจะพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกลายเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษา และเจ้าหนี้กลายเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา โดยเจ้าหนี้มีสิทธิยื่นเรื่องต่อศาลให้แต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีเพราะลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความ จากนั้นศาลจะยื่นหนังสือไปที่กรมบังคับคดีให้ดำเนินการอายัดเงินเดือนของลูกหนี้จนกว่าจะครบตามจำนวนเงินที่ศาลพิพากษา ในกรณีนี้กรมบังคับคดีจะหักอายัดเงินเดือนของลูกหนี้แต่ละเดือนเป็นจำนวนเท่าใด จะต้องปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ

จากการวิจัยเชิงปริมาณลูกหนี้ที่ถูกอายัดเงินเดือนให้ข้อมูลว่าถูกอายัดเงินเดือนประมาณเดือนละ 2,500 บาท ถูกอายัดเงินเดือนน้อยที่สุด 300 บาท มากที่สุด 8,600 บาท รวมจำนวนเงินที่พนักงานรัฐวิสาหกิจถูกอายัดเงินเดือนทั้งหมดเดือนละ 91,600 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 29 คน) แสดงว่ากรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนลูกหนี้เป็นประจำทุกเดือน โดยหากเจ้าหนี้เงินกู้ยืมออกระบบมีลูกหนี้ 29 คนจะได้เงินจากกรมบังคับคดีเดือนละ 91,600 บาท

นอกจากนี้ยังพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ถูกอายัดเงินโบนัส (จากจำนวนลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด 15 คน) โดยลูกหนี้ถูกอายัดเงินโบนัสประมาณร้อยละ 30 ของเงินโบนัสที่ได้รับทั้งหมด ค่าที่น้อยที่สุดคือร้อยละ 30 ค่าที่มากที่สุดคือร้อยละ 100 ซึ่งหมายความว่าลูกหนี้ถูกอายัดเงินโบนัสทั้งหมด

จากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้้นอกระบบพบว่าลูกหนี้ถูกกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนเป็นจำนวนมากเพื่อชำระหนี้ให้โจทก์ (เจ้าหนี้เงินกู้ยืมออกระบบซึ่งเปลี่ยนสถานภาพเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา) โดยกรมบังคับคดีจ่ายเงินที่อายัดจากลูกหนี้ 1 คน ไปให้โจทก์ (เจ้าหนี้) แล้วประมาณคนละ 134,588 บาท ค่าน้อยที่สุดที่จ่ายให้โจทก์ไปแล้ว 16,259 บาท ค่ามากที่สุดที่โจทก์ได้รับคือ 765,363 บาท รวมจำนวนเงินที่เจ้าหนี้ได้รับจากกรมบังคับคดีทั้งหมด 4,048,042 บาท (จากลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด 23 คน) หมายความว่าหากเจ้าหนี้มีลูกหนี้ 23 คนจะได้รับเงินจากกรมบังคับคดี 4,048,042 บาท

ผลการวิจัยพบว่าเจ้าหน้าที่นอกระบบได้รับเงินจากการบังคับคดีเกินจากหน้าที่พนักงานรัฐวิสาหกิจขอกู้มาจริงประมาณคนละ 98,683 บาท คำน้อยที่สุดที่เจ้าหน้าที่ได้รับเงินไปคือ -669,191 บาท และค่ามากที่สุดที่เจ้าหน้าที่ได้รับเงินไป คือ 592,675 บาท รวมเงินที่เจ้าหน้าที่ได้รับเงินไปจากที่ให้ลูกหนี้กู้จริง 2,059,633 บาท (จากจำนวนลูกหนี้ที่ให้ข้อมูล 20 คน) แสดงว่ามีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับเงินจากกรมบังคับคติน้อยกว่าเงินที่ให้พนักงานรัฐวิสาหกิจกู้ยืม สังกัดได้จากจำนวนเงินที่ติดลบ โดยทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้รับเงินค้ำจุนจากเงินค่าดอกเบี้ยของลูกหนี้

ด้วยเหตุที่อาชีพปล่อยเงินกู้นอกระบบทำรายได้ให้กับเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงมีฐานะขึ้นมามีฐานะอย่างรวดเร็วจึงเคยเป็นคนยากจนมาก่อน สอดคล้องกับการวิจัยของ พัฒนา (2537) ที่สรุปข้อค้นพบที่ได้จากผลการวิจัยไว้ว่า “โอกาสที่แม่ค้าดอกไม้ปากคลองตลาดจะประสบความสำเร็จในการเลื่อนฐานะตัวเองเป็นผู้ประกอบการมีปรากฏให้เห็นจากฐานะของแม่ค้าเงินกู้หลายราย ที่อดีตเคยเป็นแม่ค้าดอกไม้มาก่อน”

“นาง ท. (เจ้าหน้าที่นอกระบบ) เคยเป็นแค่กระเป๋ารถเมล์สาย 50 เขาเคยเล่าให้ฟัง พ่อเขาเป็นคนขับรถสาย 50 ถูกให้ออกจากงานเพราะกระเป๋ารถเมล์ตัวใหญ่ขายตัวไม่ได้ เขาไม่ได้มาจากศูนย์ธรรมดา เขามาจากดัดเบิ้ลศูนย์ คือยากจนมาก ตอนเช้าต้องขายตัวก่อนพอตอนเย็นรับเบี้ยเลี้ยง เอาเบี้ยเลี้ยงไปซื้อข้าวกิน เอาเงินเพื่อนมา 40,000 บาท มาลงทุนปล่อยกู้นอกระบบให้กับพวกกระเป๋ารถเมล์ เปิดเป็นร้านมินิมาร์ทใกล้อุรุเมธ ออกดอกเบี้ยร้อยละ 10 บาทต่อเดือน เก็บรายวัน รายเดือน จนตอนนี้มีเงินเป็นร้อยล้าน” (ป้าเจลิย, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

12. ปัญหาลูกหนี้ถูกกรมบังคับคดีหักอายัดเงินเดือนเป็นจำนวนมากจนเหลือไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากทนายของเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบซึ่งมีหน้าที่สืบหาทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้เพื่อมาแจ้งต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีให้ออกหมายยึดหรืออายัด เมื่อทนายของเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบยื่นคำร้องขอให้อายัดสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้โดยที่ไม่ทราบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบถูกเจ้าหน้าที่เดิมหักอายัดอยู่หรือไม่ ทำให้เกิดการหักอายัดเงินเดือนมากจนลูกหนี้เหลือเงินเดือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจกู้เงินนอกระบบหลายครั้งและกู้เงินนอกระบบจากเจ้าหน้าที่หลายคน

ขั้นตอนการขอให้ศาลบังคับคดีกับลูกหนี้ตามคำพิพากษา มีดังนี้คือ (1) ยื่นคำร้องต่อศาลขอให้แต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีเนื่องจากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ (2) ศาลแต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดี (3) ทนายของเจ้าหน้าที่มีหน้าที่แจ้งทรัพย์สินของลูกหนี้ว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินหรือมีสิทธิ

เรียกหรืออยู่อย่างไร โดยเจ้าหนี้เงินกู้ระบบแข็งไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดีว่าลูกหนี้มีสิทธิเรียกหรืออยู่ที่หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ (4) เจ้าพนักงานบังคับคดีแจ้งไปยังผู้บริหารของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจว่าให้หักเงินค่าจ้าง, โบนัส ฯลฯ ของลูกหนี้เงินกู้ระบบตามจำนวนที่เจ้าหนี้แจ้งมาส่งไปยังกรมบังคับคดี (5) เจ้าพนักงานบังคับคดีส่งหมายบังคับคดีแจ้งไปยังพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษาว่าเงินเดือนค่าจ้าง, โบนัส ฯลฯ จะถูกหักให้กรมบังคับคดี (6) ผู้บริหารหน่วยงานรัฐวิสาหกิจส่งจดหมายแจ้งว่าได้ส่งเงินมาให้แล้วตามหมายบังคับคดีและตามแบบฟอร์มที่กรมบังคับคดีกำหนดไว้ (7) เมื่อมีข้อขัดข้องผู้บริหารหน่วยงานรัฐวิสาหกิจจะส่งหนังสือแจ้งไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดี (8) ลูกหนี้ขอลดอาัยคเงินเดือนโดยยื่นคำร้องต่อศาล (9) ทนายฝ่ายเจ้าหนี้อาจยอมตามที่ลูกหนี้ร้องขอหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ต้องไปตกลงกันที่ศาล ซึ่งผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิจารณาว่าสมควรลดการอาัยคเงินให้ลูกหนี้หรือไม่ และส่งเรื่องต่อไปยังกรมบังคับคดี (10) เจ้าพนักงานบังคับคดีส่งเรื่องไปยังหน่วยงานรัฐวิสาหกิจหากมีการลดการอาัยคเงินของลูกหนี้ (11) เจ้าพนักงานบังคับคดี แจ้งให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษารับเงินของลูกหนี้ที่อาัยคไว้

ในความเป็นจริงแล้วพนักงานรัฐวิสาหกิจกลับประสบปัญหาการถูกคำสั่งอาัยคเงินเดือนมากกว่าที่กฎหมายบัญญัติ โดยกรมบังคับคดีหักเงินเดือนและเงินโบนัส เป็นจำนวนมาก และเงินเดือนที่เหลือหลังจากการถูกหักอาัยคเงินเดือนก็ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษามีเจ้าหนี้หลายคนที่ยื่นคำร้องขออาัยคเงินเดือน เมื่อถูกเจ้าหนี้หลายคนขออาัยคเงิน กรมบังคับคดีจะต้องไม่อาัยคเงินซ้ำซ้อนเพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 290 กำหนดไว้ว่า

“เมื่อเจ้าพนักงานบังคับคดีได้ยึดหรืออาัยคทรัพย์สินอย่างใดของลูกหนี้ตามคำพิพากษาไว้แทนเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ห้ามไม่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาอื่นยึดหรืออาัยคทรัพย์สินนั้นซ้ำอีก แต่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเช่นว่านี้มีอำนาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีให้ยึดหรืออาัยคทรัพย์สินนั้น เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ตนเข้าเฉลี่ยในทรัพย์สินหรือเงินที่ขายหรือจำหน่ายทรัพย์สินนั้นได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ไม่ว่าในกรณีใดๆ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอเช่นว่ามานี้เว้นแต่ศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำขอไม่สามารถเอาชำระได้จากทรัพย์สินอื่นๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา” (นัยนา, 2544: 227-228)

แต่เนื่องจากเจ้าพนักงานบังคับคดีของกรมบังคับคดีไม่ได้พิจารณาว่าเงินเดือนของลูกหนี้ตามคำพิพากษามีอยู่เท่าไรและถูกเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาที่คนขออาัยคเงิน รวมทั้งไม่ทราบว่

ลูกหนี้ตามคำพิพากษาถูกอายัดเงินเดือนจนเหลือเท่าไรและเหลือเพียงพอกับการดำรงชีพหรือไม่ ดังนั้นเมื่อมีหมายศาล (ซึ่งทนายของเจ้าหนี้ยื่นคำร้อง) มาให้บังคับคดีก็ทำตามคำสั่งศาล โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงกฎหมาย เพียงแต่เมื่อมีข้อขัดข้องจะขอให้ผู้บริหารหน่วยงานรัฐวิสาหกิจแจ้งมาให้ทราบ ปัญหาที่พนักงานรัฐวิสาหกิจถูกอายัดเงินเดือนจนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพจึงเกิดขึ้น ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องไปยื่นคำร้องขอลดการอายัดเงินให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 286 (3) กำหนดไว้ว่ารายได้ทุกรายการในแต่ละเดือนเมื่อถูกหักแล้วต้องเหลือรวมกันไม่น้อยกว่า 10,000 บาท (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2548 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2548)

“เริ่มไล่ฟ้อง 5-6 คน จนมาถึงเราฟ้องศาลสั่งอายัดต่อกรมบังคับคดี ส่งเรื่องมาที่ผู้อำนวยการ และที่สำนักกฎหมาย และที่ฝ่ายการเงิน สำนักกฎหมายไม่ได้ช่วยเหลือ ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อน ทำหนังสือมีเงินเดือนน้อยขอลดการอายัดเงินเดือน กรมบังคับคดีหักเราหมดเลย 8,000 บาทโดนอายัด 5,000 บาท สหกรณ์ 3,000 บาทก็หมดแล้ว ตอนแรกถูกหักโบนัส 80 เปอร์เซ็นต์ พอตอนหลังขอลดให้เหลือแค่ 50 เปอร์เซ็นต์ตามกฎหมาย โบนัสผู้กู้ 30 เปอร์เซ็นต์ ผู้ค้า 20 เปอร์เซ็นต์ เงินเดือน 10,000 บาทถูกอายัดแค่ 2,500 บาท” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบที่กู้เงินหลายครั้งและมีเจ้าหนี้หลายคน เมื่อไม่ชำระหนี้และถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องตามสัญญาถูกอายัดหักเงินเดือนหลายหมาย

“ถ้าตอนนั้นเราไม่ไปกู้คนที่ 2-3 มาให้ดอกเบี้ยคนแรก ก็คงไม่มีปัญหา เพราะเราไม่มีดอกเบี้ยให้เขา เราอายุก็เลยต้องคืนรันท่อนมา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

ในการบังคับคดีของกรมบังคับคดีจะยึดตามคำพิพากษาเป็นหลัก ลูกหนี้เงินกู้นอกระบบ บางรายกู้ยืมเงินหลายครั้งและถูกเจ้าหนี้ยื่นคำร้องต่อศาลให้บังคับคดีลูกหนี้ ทำให้ลูกหนี้ถูกหักเงินเดือนมากกว่า 1 หมาย รวมถึงหากเป็นผู้ค้าประกันให้บุคคลอื่นด้วยเมื่อผู้กู้ไม่ชำระหนี้ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เซ็นค้ำประกันก็ต้องถูกบังคับให้ชำระหนี้แทน ปัญหาการถูกกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนเพื่อชำระหนี้เป็นจำนวนมากและไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพจึงเกิดขึ้นกับลูกหนี้เงินกู้นอกระบบหลายราย

13. ถูกอายัดเงินใช้หนี้ตามคำพิพากษาไม่หมดสักที ยอดหนี้เพิ่มสูงขึ้นไม่ลดลง เนื่องจาก กรมบังคับคดีหักเงินเดือนได้น้อย และยอดหนี้รวมมีจำนวนสูงมาก ซึ่งยอดหนี้รวมที่อยู่ที่กรม บังคับคดีเป็นยอดหนี้ที่ประกอบด้วย (1) ยอดหนี้ตามคำพิพากษา และ (2) ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีของยอดหนี้ที่ลูกหนี้ระบุไว้ตามสัญญากู้ยืม

“ถ้าพี่จะใช้หนี้หมด ตอนนี้ก็ต้องใช้เงิน 250,000 บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ไม่พอ কিনดัน ได้แค่ดอกเบี้ยอย่างเดียว ส่งแล้ว 3 ปี พี่ไปดูยอดมาเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 ยอดหนี้ยังงกค้าง อยู่ 250,000 บาทเหมือนเดิม ถ้าจะส่งคืนต้นด้วยต้องส่งเดือนละ 3,500 บาท แต่เงินเดือนพี่เหลือไม่ ถึง ส่งได้แค่เดือนละ 2,000 บาท กรมบังคับคดีเอาดอกบวกต้นไปอีกร้อยละ 15 ต่อปี” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“อายัดเงินเดือนป่าเดือนละ 6,000 บาท ก็ไม่รู้ ฟ้องคดี แล้วป่าไปทำยอมก็เหมือนกับ เริ่มต้นสัญญาใหม่ ดอกเบี้ยตามกฎหมายร้อยละ 15 ต่อปี แล้วสัญญาทำไว้ตั้งแต่ปีก่อน มันก็คิด ดอกเบี้ยจากเงิน 160,000 บาทตามสัญญาด้วย แล้วระหว่างบังคับคดีก็คิดดอกเบี้ยเดินไปด้วย ประมาณ 3 ปีก็ครบแล้ว ป่าไม่ค่อยมีปากเสียง ก็ยอม” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นลูกหนี้ที่ถูกบังคับคดี ยังมีหนี้ คงเหลือ (หรือหนี้โจทก์คงเหลือ) ที่จะต้องถูกหักอายัดเงินเดือนอีกประมาณคนละ 156,000 บาท หนี้โจทก์คงเหลือที่น้อยที่สุดคือ 5,879 บาท ค่ามากที่สุดคือ 3,003,362 บาท รวม 7,680,671 บาท (จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 25 คน) แสดงให้เห็นว่าหากเจ้าหนี้มีลูกหนี้ 25 คน จะสามารถมีสิทธิได้รับ เงินจากกรมบังคับคดีอีก 7,680,671 บาท

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทุนทรัพย์ที่เจ้าหนี้ฟ้องกับจำนวนเงินดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งคิดจากวันฟ้องถึงวันที่ลูกหนี้ยื่นเรื่องสอบถามยอดหนี้จากกรมบังคับคดี ซึ่งหากกรมบังคับคดี อายัดเงินเดือนลูกหนี้เพื่อชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษายังไม่ครบ ดอกเบี้ยนี้ก็จะคิดต่อไปเรื่อยๆ จากข้อมูลลูกหนี้ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 15 คนพบว่าโดยเฉลี่ยถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องจำนวน 150,000 บาท โดยต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 15 ประมาณคนละ 169,286 บาท ซึ่งเมื่อนำดอกเบี้ยที่ ลูกหนี้แต่ละคนต้องชำระร้อยละ 15 ต่อปีหารด้วยทุนทรัพย์ที่ถูกฟ้องพบว่า ลูกหนี้ถูกคิดอัตรา ดอกเบี้ยเพิ่มร้อยละ 15 ต่อปีเฉลี่ย 1.14 เท่าของทุนทรัพย์ที่เจ้าหนี้ฟ้อง หมายความว่าเมื่อลูกหนี้ถูก เจ้าหนี้ยื่นฟ้องร้องเท่าไร จะต้องชำระหนี้ให้เจ้าหนี้เพิ่มอีก 1 เท่าตัวจนกว่าจะชำระหนี้หมด ซึ่งเมื่อคิด ยอดหนี้รวมแล้วเฉลี่ยลูกหนี้ต้องชำระหนี้ จากการถูกบังคับชำระหนี้จำนวนประมาณคนละ 341,786 บาท

เมื่อเปรียบเทียบยอดหนี้ที่กรมบังคับคดีจ่ายให้โจทก์ไปแล้วประมาณ 127,640 บาท กับ ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีที่ลูกหนี้ต้องชำระเป็นเงินประมาณ 169,286 บาท (จากลูกหนี้ที่ให้ข้อมูล จำนวน 15 คน) แสดงให้เห็นว่าจำนวนเงินที่กรมบังคับคดีจ่ายให้โจทก์ไปแล้วน้อยกว่าอัตรา ดอกเบี้ยที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ยอดหนี้คงเหลือสูงกว่าทุนทรัพย์ที่ถูกฟ้อง

จากข้อมูลลูกหนี้ที่ให้ข้อมูล 15 คนพบว่าค่ามัธยฐาน (Median) ของยอดหนี้คงเหลือ เท่ากับ 199,234 บาท สูงกว่าค่ามัธยฐานของยอดหนี้ที่ถูกเจ้าหนี้ฟ้อง 150,000 บาท แสดงให้เห็นว่า ยอดหนี้ที่ถูกกรมบังคับคดีหักอาัยคเงินเดือนนั้นยังไม่ลดลงเลย ดังนั้นอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ตามกฎหมายนั้นยังคงเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ยังสูงอยู่ จำนวนเงินเดือนของลูกหนี้เพิ่มขึ้นไม่ทันกับ ยอดหนี้ที่เพิ่มสูงขึ้น

ในการสัมภาษณ์จะสังเกตพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบโดนหักเงิน ค่าตอบแทนตอนเกษียณเพื่อชำระหนี้ตามคำพิพากษา ถึงจะสามารถหลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้ เงินกู้ในระบบได้ เช่นกรณีของป้าอองค์

“กู้มา 30,000 บาท เขียนสัญญา 240,000 บาท ก่อนเกษียณถูกหักเงินเดือนกับ โบนัสอยู่ 5 ปี พอเกษียณถูกอาัยคไปอีก 50,000 บาท” (ป้าอองค์, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

นอกจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบจะถูกหักอาัยคเงินเดือนเกินอัตราที่ กฎหมายกำหนด จนเหลือไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังประสบปัญหาหนี้ท่วมซ้ำ เนื่องจาก เงินเดือนที่ถูกอาัยคเพื่อชำระหนี้ต้องถูกหัก เป็นค่าธรรมเนียมแก่พนักงานบังคับคดี โดยเมื่อเจ้า พนักงานบังคับคดีจ่ายเงินที่ยึดหรืออาัยคแก่เจ้าหนี้ เจ้าพนักงานบังคับคดีจะได้รับค่าธรรมเนียม จำนวน ร้อยละ 2 ของจำนวนเงินที่ยึดหรืออาัยค (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2548) โดยอัตราร้อยละ 2 นี้ไม่ใช้บังคับแก่การบังคับคดีของ บรรดาคดีที่ได้ยื่นฟ้องไว้ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ดังนั้นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็น ลูกหนี้เงินกู้ในระบบจึงต้องจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าธรรมเนียมให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดีจำนวนร้อย ละ 3.5 ของจำนวนเงินที่ยึดหรืออาัยคตามตาราง 5 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้ บังคับอยู่ในวันที่มีการฟ้องคดีและบังคับคดี

โดยค่าธรรมเนียมเจ้าพนักงานบังคับคดีแบ่งเป็น 2 กรณีคือ (คำริ, 2548ข)

กรณีที่ 1 ค่าธรรมเนียมในการขายทอดตลาดหรือจำหน่ายโดยวิธีอื่นซึ่งทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัด ต้องเสียค่าธรรมเนียมจ่ายให้แก่พนักงานบังคับคดีร้อยละ 3 ของจำนวนเงินที่ขายหรือจำหน่ายได้

กรณีที่ 2 ค่าธรรมเนียมในการจ่ายเงินที่ยึดหรืออายัดแก่เจ้าหนี้ ต้องเสียค่าธรรมเนียมจ่ายให้แก่พนักงานบังคับคดีร้อยละ 2 ของจำนวนเงินที่ยึดหรืออายัด

จากข้อมูลจากลูกหนี้จำนวน 12 คน พบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบมียอดหนี้คงเหลือในการถูกบังคับคดีประมาณ 199,234 บาท ต้องจ่ายเงินค่าธรรมเนียมร้อยละ 3.5 เป็นจำนวนเงินเฉลี่ย อีก 6,973 บาท และค่าใช้จ่ายภายนอกอีกคนละประมาณ 369 บาท

14. เงินเดือนเหลือ 0 บาทเนื่องจากถูกหักอายัดเงิน โดยกรมบังคับคดีแล้วต้องผ่อนชำระเงินกู้สหกรณ์ ค่าบ้าน ฯลฯ

“กฎหมายกำหนดเงินเดือนเมื่อถูกหักแล้วต้องเหลือให้กิน 10,000 บาทก็จริง แต่ไม่สนใจว่าลูกหนี้จะถูกที่อื่นหักเท่าไร ถูกหักสหกรณ์ ค่าบ้าน ค่าใช้จ่าย ค่ารถ เงินเดือน 16,000 บาทก็จะได้ปรับ 5% ไม่ก็เดือนมานี่เอง พี่ถึงมีเงินเหลือ ก่อนหน้านั้นก็ 0 บาทมาตลอด” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“การใช้จ่ายแทบจะไม่เหลือ ปี พ.ศ. 2546 หมายศาลมา 2 ใบ เจ้าหนี้ 2 คน ใบละ 9,500 บาท เงินเดือนเป็น 0 บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ทยอยมาปี พ.ศ. 2546-2547 รวม 2 ปี หมุนอยู่กับพรรคพวกด้วย ลูกเมียต้องหาไปให้เขา” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

15. คนกู้ไม่ใช่หนี้หรือลาออกทำให้คนค้าประกันต้องชำระหนี้แทน

“ที่จะโก่งก็มี อย่างสมุดบัญชีกับบัตรเอทีเอ็ม ส่งเดือน 2 เดือน แจ่งสมุดหาย ย้ายไปอีกที่หนึ่ง ฟ้องไปชี้ส่งเป็นรายเดือน ไม่นึกถึงคนค้าประกัน” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ป้าค้าประกันให้เพื่อน แล้วพอเพื่อนไม่ส่ง เราก็ต้องโดนหักเงินเดือนเพราะเป็นคนค้า ทำให้เราเริ่มขาด เพื่อนชวนที่ไหนปล่อยกู้ก็ไปกับเขา ทำให้เงินเราซืด เพื่อนสนิทป้าเคยไปค้า เช็คนโดนติดคุกมาแล้ว” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เพื่อนออกจากงานเจ้าหนี้เลยจับป้า ป้าติดห้องขังเรื่องเช็ค 2 ครั้ง ที่ปากน้ำ 3 คืน ตอนเมือง 3 คืน ป้ามีพักร้อนเยอะ หลานเอาเงินมาประกันตัวก็ค่อยยังชั่วหน่อย” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

16. ปัญหาความเครียดสะสม

“โครมมาก ตา บ. เจ้าหนี้ ร. เจ็บใจ ฟ้องหลายเท่าตัว บรรยายว่าเราไม่ใช่ดอกเบี้ยยเลย เซ็นไว้ 187,000 บาท มันมีมนุษยธรรมบางไหมเคยเห็นใจครอบครัว ชีวิตบุคคลที่อยู่กับเรา ลูกเราอนาคตเขาจะเป็นยังไง” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้ จ. นัก เป็นผู้หญิง มีลูกสาว 2 คนน่าจะโตแล้ว เรียนโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง เงินพวกกูทั้งนั้นเลย ถึงมีรถขับ คิดอยู่เหมือนกันว่า จะเอาบุญเจอไปล็อกห้องที่มันพักอยู่ (เป็นแฟลต) จุกไฟเผามันให้ตายเลย เผาให้หมดเลยแล้วหนีไปอยู่ทางใต้ เจ้าหนี้ ร. ด้วยความแค้น ถ้าฟ้องตามสมควรก็พออภัยได้ กลับอาศัยสัญญา พอ 3 เดือนหมายศาลมาเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ความเครียดเงินเดือนเราออก จะเอาเงินที่ไหนไปโปะ เอาใจดี” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้กัดกินเรามาตลอด พี่อยากจะฆ่ามัน ไม่ก็อยากให้มันเข้าคุก ให้หมดโอกาสทำอาชีพนี้ ให้สูญพันธุ์ไปเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนอื่นเขาอยากให้ถึงปลายเดือนเร็วๆ แต่พี่ไม่อยากให้ถึง ทำงานแต่ไม่ได้เงิน พี่ก็ต้องหาเงินทางอื่น รักษาเครดิต ภายใน 6 ปี เพิ่มความเครียด” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอคิดถึงตอนเกษียณแล้วก็กลัว ไม่พอใช้หนี้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ไม่รู้มีใครคิดแบบพี่หรือเปล่า ถ้ากูฆ่าอีนี่ตายนะ กูไม่บาปหรอก ลูกหนี้คนอื่นของมัน ก็สบายด้วย” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“กินยานอนหลับทุกวัน ไม่อย่างนั้นนอนไม่หลับ คิดหลายเรื่อง” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“บางครั้งก็เครียด (สูบบุหรี่ไปด้วย) บางครั้งก็คิดว่าเป็นชะตาชีวิต สบายใจ พี่เป็นโรคตับแต่ไม่สน ก็กินเบียร์อยู่ ไม่มีปัญหาหรอก” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เป็นหนี้มันก็กลัว หาทางจ่ายดอกเบี้ยเขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

17. ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทำให้ติดเหล้า การพนัน หว่ย เที่ยวกลางคืน

“เมื่อก่อนแอ้ง ยังจะบ้า พุงต่างๆ ไม่มีทางออก” (พี่นที, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ปัญหาเข้ามาเนคือ 1.นิสัยเรา ทำให้กลายเป็นคนติดเหล้า ติดเที่ยว คืมมากขึ้นมีเงินได้ ก็เหมือนคลายเครียดเราก็จะเที่ยว สถานเริงรมย์ สมัยก่อนไม่มีที่เที่ยวเหมือนตอนนี้ ตอนนั้นมีแถว ห้วยขวาง มีนิตมีหน้อย เหลือก็ใช้ไป 2.เล่นการพนัน เสี่ยงหวังรวย 3.ความเครียด คุณภาพชีวิตต่ำ 4.ความสัมพันธ์ร้าวฉาน เจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย มีปัญหา มันไม่มีทางออก” (พี่นที, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เมาแทบทุกวัน เล่นการพนัน เล่นพอหมดก็หยุด มีมันก็ไม่พอ เสี่ยง เพื่อมันจะพอ ค้าขายกินกับค้าขาย คิดอยู่แต่ว่าเราจะต่อทุน งามอยู่หลายปี คิดแต่เล่นรวย กับเมา พออายุมากขึ้น มานั่งมองลูกเมีย เสียเวลาเป็น 10 ปี กว่าจะมีเหมือนคนอื่นก็คงคิดหนัก” (พี่นที, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีลูกหนึ่งบางคนไปค้ายาบ้า ก็พึ่งโดนจับเพราะเล่นพนัน ขายยาบ้า อยู่ตรงที่หยอดเหรียญรับซักผ้าแถวเฟลต เดินอยู่ แถวที่ซักผ้า ปลอยม้า ไม่มีทางเลือก เป็นหลายคน ปลอยม้า ทางออกที่จะได้เงิน อยู่ก็อดตาย แต่พี่ไม่เอา อยู่ทำงานยังมีอิสรภาพ” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีที่ไหนให้หมูก่หมูก่อน แบนน้ำหนัก เล่น (พนัน) รวยก็ดีใจ ให้รางวัลกับตัวเอง หน่อย ทุกคนอยากมีความสุขบ้าง มีโอกาสมันก็ไป ไปคาราโอเกะ มีแถวสะพานควาย ผู้หญิงไม่เท่าไร ส่วนใหญ่กินเที่ยว มาเต็มที บางทีถึงเช้าไม่กลับบ้าน ไม่ยุ่งยาก เล่นห่วย แพงปากเปล่า เครดิต วง 1,000 บาทเพื่อมันจะได้ ยิ่งเล่นก็ยิ่งคิด อดคิดไม่ได้ ยิ่งเล่น มนุษย์มีคัมภีร์ก็อยากใช้ ทั้งชุด แพง เดือนเดียวพลาดโอกาสลุ้น มานั่งจดที่ได้กับที่โดนแตกไป ก็คิดได้ เงินตัวนี้ไร้ประโยชน์ เผาตำราไปแล้ว” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าเล่นได้ก็อยากเล่นต่อ ถ้าเล่นเสียก็อยากถอนทุนคืน ต้องตัด(ไฟ)เป็น เราตัดโกง เจ้าหนี้เป็น หวังในวงการเล่น เราต้องทำ โดยการตัด เล่นแถวบ่อนซัซ ถั่ว เงินเดือนเหลือ เรากินแทบหมด รวยแล้วเรากินเที่ยวหมด หักดิบ ตำราไฟตอนอายุมาก สะท้อนจากที่เห็นลูก” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

18. ปัญหาครอบครัวและการหย่าร้าง

“พี่มาเช่าอยู่ที่นี่นะ พี่ติเมีย 2 ครั้ง อารมณ์มันพาไปหรือใจไม่รู้ บอกไม่ถูก” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกไม่เรียน กลายเป็นเด็กมีปัญหา การศึกษาน้อย วุฒิภาวะ กลายเป็นคนมีอารมณ์รุนแรง ขุนชน ก.ม.11 กลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม หินนอกระบบทำลายสถาบันครอบครัว เอาเปรียบสังคม ผลกระทบต่อสังคมมีมาก” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กินข้าวทุกวัน เห็นหน้ากันทุกวัน แต่ยังไม่ถึงขนาดเลิกกัน คือทุกวันนี้เห็นหน้าแฟน แล้วก็ส่งสารเขา พี่หงุดหงิด เวลาที่มีปากเสียงกัน เราก็ต่อยหน้า แก้มบวมลงไปเลย ต่อยทีเดียว กรามหัก มองเผินๆ จะเป็นจุดลงไปเหมือนรักยิ้มแต่ไม่ใช่ กับแฟนก็ไม่เคยลงไม้ลงมือมาตั้งแต่นั้น” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สงสารลูกหนี้ที่ทำงานถูกหักเงินเดือน เพราะไปค้าเขา ไม่ได้ไปกู้ ไม่ได้ใช้เลย 60,000-70,000 บาท เมียเล็ก” (พี่ยุยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“หย่าแล้ว เพราะเรื่องนี้แหละ” (พี่วลัย, สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

19. ปัญหาการฆ่าตัวตาย

“ปัญหาหนัก หนักมากเลยละ เคยคิดจะฆ่าตัวตาย พี่กับแฟน 2 คนนั่งร้องไห้อยู่หน้าศาล แฟนพี่เคยฆ่าตัวตาย แต่มันไม่ตาย กินพาราเซตามอล ทามา 2 ครั้งแล้วแต่ไม่ตาย กินเป็นกำมือเลย พี่ไม่อยู่บ้าน พอกลับมาเห็นเขานอนอยู่ พี่ก็ไปสะกิด แล้วเขาก็ตื่น แฟนพี่เขาบอกว่ายังงัย มันก็มีเงินฉาบปอกเป็นแสน พี่ก็จะได้รอดตัว (พี่ยุยาเริ่มร้องไห้) ลูกก็พึ่งไม่ได้ เขาก็มีครอบครัวต้องดูแล” (พี่ยุยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ให้กินยาตาย แฟนพี่คงไม่กินแล้ว ทุกคืนพี่นอนหลับก็คิดขอให้อย่าตื่นขึ้นมาเลย” (พี่ยุยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

20. ถูกเพื่อนร่วมงานและสังคมรอบข้างมองว่าเป็นคนไม่ดี เพราะมีหนี้สินมาก มีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบบางคนเท่านั้นที่ประสบปัญหานี้ สังคมมีคนทุกรูปแบบทั้งดีและไม่ดี เพื่อนร่วมงาน หัวหน้าที่ดีและเห็นใจก็มี

“เพื่อนร่วมงานไม่มีปัญหา รับหน้าเสื่อให้ หัวหน้าที่ดี คุยกัน ไปกู้ยืมระบบก็รู้” (พี่สถาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไม่มีใครให้กู้แล้ว เครดิตเราเสีย ขึ้นศาลแสดงว่าเราไม่ใช้หนี้ คงหาไม่ได้อีกแล้ว ใครจะให้ผม” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เพื่อนที่ดูถูกก็มี คนในสังคมมีทุกอย่าง บางคนก็บอกว่า อย่าไปคบมันเลย ไอ้รงค์หนี้สินมันล้นพ้นตัว เดี่ยวตกเย็นมันก็นั่งมาแล้ว แต่พี่ไม่เคยโต้เถียง ไม่เคยยุ่งเรื่องของใคร มึงจะไปนอนกับใคร ไม่เคยเอาไปเล่า” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถ้าคุณรับหมายศาล ไม่มีใครให้กู ไหนๆ มันฟ้องก็ให้มันฟ้องให้หมดเลย ล้มแล้ว”
(พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“หัวหน้ากับเพื่อน สบายๆ ส่วนใหญ่ก็ผ่อนคลายเป็นได้ ช่างมัน แต่ก่อนหมดกำลังใจ
ไม่ทำงาน พี่ลา 150 วัน เงินเดือนไม่ขึ้น ก็ไม่อยากทำ ตอนนี่ขึ้นขั้นหนึ่ง ตอนนี่เงินเดือนเกือบถึง
10,000 บาท” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนี้เจ้าหน้าที่ก็ไปเที่ยวพูดนะว่าพี่เป็นหนี้เขาเป็นแสน แต่ที่ทำงานเขารู้ว่าพี่เป็นยังไง
เขาว่ากูมาทำเรื่องบ้าน ไม่มีใครมองด้านลบเลย พี่ก็ยังม่กังวลใจ ถ้าเจอคนเลวป้านี่ไม่อยู่แล้ว พี่
ยังเป็นคนคิดมากอยู่” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบยังสามารถดำรงสถานภาพพนักงาน
รัฐวิสาหกิจไว้ได้ เนื่องจากต้องพึ่งพาเงินเดือนและค่าตอบแทนอื่นเพื่อนำมาใช้หนี้ในระบบ และ
ใช้จ่ายภายในครอบครัว ดังเช่นกรณีของพี่อุษา เพื่อนเห็นใจว่าเขาไม่ใช่คนฟุ้งเฟ้อ แสดงให้เห็นว่า
ถ้าสถานภาพการเป็นลูกหนี้ในระบบ กับการเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจไม่ขัดแย้งกันก็สามารถที่
จะดำรงสถานภาพทั้งสองอยู่ต่อไปได้

21. ปัญหาลูกหนี้ในระบบถูกเจ้าหนี้กล่าวหาว่ายังไม่ชำระหนี้

“ทำสัญญาไว้ด้วยกัน 6 ฉบับ 2 ฉบับแรกมีหมายศาลมา ป้าก็ไปเซ็นสัญญา
ประนีประนอมว่าเป็นหนี้เขา 600,000 บาท พอใช้หนี้หมดแล้ว เจ้านายป้ามาบอกว่ายังเหลืออีก 2
ฉบับ พอได้ยื่นป้าแทบจะเป็นลม ป้าก็บอกเขาไปว่า ที่ป้าโดนบังคับคดีไปมันก็เยอะแล้วนะ เขา
บอกว่า “ไม่รู้ก็หลักฐานมันมี เราจะให้ป้าทำสัญญาใหม่ทุกปี” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน
พ.ศ. 2549)

“เขาให้ป้าส่งเช็คให้เขา แต่เขายังไม่พอ แล้วยังมาทำกับป้า เขาก็บอกว่าป้ายังคิดหนี้เขา
อีก 600,000 นะ ป้าบอกว่าอะไรส่งให้ไปตั้งเยอะนะ เขาก็บอกว่าไม่รู้สัญญามันมี ทนายป้าบอกว่า
600,000 บาทเป็นดอกเบี้ยทั้งนั้นเลย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

22. เจ้าหนี้ขู่ให้ออกจากงาน หรือต้องออกจากงาน

“เจ้าหน้าที่เออร์ (เกษียณก่อนกำหนด-Early Retirement) จะได้ใช้หนี้ พี่บอกว่า คุณก่อนไม่รู้เต็มหรือยัง ถ้าลาออกพี่ขาดทุน แต่เจ้าหน้าที่ได้กำไร 2-3 เท่าตัว ที่วงศสว่างคงไม่เปิดแล้ว ปปง.ยึดทรัพย์ เจ้าหน้าที่ ส. โคนน้อย มันซื้อเจ้าหน้าที่ศาลไว้หมด กรมบังคับคดียังซื้อ ปีหนึ่งได้หลายร้อยล้าน ดึก 4-5 ชั้น สร้างให้ลูกหลานอยู่ ถนนเจริญรัตน์” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สมัยนั้นมีลูกหนี้ เลีย ต. เมืองนนเยอะ เรื่องเช็คมีแต่คนกลัวกัน จนบางคนต้องออกจากงาน” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คนรถไฟบางคนต้องออกจากงาน รถไฟเกือบจะไม่ได้ออก ขับไปต่างจังหวัดไม่มีเงินติดตัวเลย กรมบังคับคดีเคยคิดบ้างไหม ลูกหนี้ไม่มีเงินจะกิน” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เขาเอาลูกชายป้ามาเป็นคนค้า สงสารลูกเลยออกจากงานมาสู้คดี ตอนที่เขาเอาสัญญาฉบับที่ 6 มาฟ้องป้า ป้าทนไม่ได้แล้ว เลยขออนุญาตไปหาทนาย แล้วออกจากงานเอาเงินกองทุนมาใช้จ่ายเป็นค่าทนาย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ลูกชายก็มาพูดกับป้าว่า เอ (ชื่อลูกชาย) คำให้แม่หลายฉบับ ถ้าเอโดนบังคับคดีอีก เอก็อยู่ไม่ได้แล้ว ต้องออกจากงาน ป้าสงสารลูกชาย ก็เลยตัดสินใจบอกกับลูกว่า ไม่เป็นไร เอไม่ต้องออก เดี๋ยวแม่ออกเอง แล้วก็ Early ออกมา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ป้าออกจากงาน ป้าเอาเงินไปเสียค่าทนาย แต่เจ้านายป้าไปขออายัดเงินกองทุน ป้า ล้วนกว่าบาท อายัดไป 600,000 บาท ป้าแทบจะไม่เหลือเงินติดตัว ทนายคนเดิมที่ศาลพระโขนงขอคดีละ 5,000 บาท 2 คดี ถ้าป้าไม่ออก ลูกชายป้าก็จะหมดอนาคต ป้าก็จะอยู่จนกว่าเกษียณ ไม่เคยคิดจะออกหรอก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า มีลูกหนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่ประสบทั้งหมด 93 คน ปัญหาที่ลูกหนี้ประสบหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ มีดังนี้

ตารางที่ 4.10 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามปัญหาที่เกิดขึ้น

ปัญหาที่ลูกหนี้เงินกู้ยืมประสบ	จำนวน	ร้อยละ
ถูกอายัดเงินเดือน, เบี้ยเลี้ยง, เงินค่าล่วงเวลา, เงินพิเศษ	61	32.3
ถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องร้องต่อศาล	48	25.4
ไม่มีเงินชำระดอกเบี้ยจึงหยุดชำระดอกเบี้ย	18	9.5
ทำสัญญาประนีประนอมแล้วไม่สามารถผ่อนชำระหนี้ได้	11	5.9
เจรจาขอผ่อนชำระคืนเงินต้นแต่เจ้าหนี้ไม่ยอม	7	3.7
ถูกอายัดเงินเดือนทุกเดือนแต่หนี้ไม่ลดลงเลย	6	3.2
เจ้าหนี้ขู่จะฟ้องล้มละลาย	5	2.7
ได้รับความเดือดร้อนจากอัตราดอกเบี้ย	4	2.2
เพื่อนที่ไปกู้ด้วยกันหลบหนีจากบริษัทจึงต้องชำระหนี้แทน	3	1.6
ถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องต่อศาลอาญาคดีเกี่ยวกับเช็ค	3	1.6
สู้คดีแล้วแพ้โดยศาลตัดสินให้ชำระหนี้	2	1.1
ถูกเจ้าหนี้โทรศัพท์มาทวงหนี้หลายครั้ง	2	1.1
เจ้าหนี้เอาดอกเบี้ยค้างชำระทำเป็นเงินต้นแล้วคิดดอกเบี้ยเพิ่ม	2	1.1
ไม่มีค่าทนายในการต่อสู้คดี	2	1.1
ชำระดอกเบี้ยแล้วมีเงินเหลือไม่เพียงพอต่อรายจ่าย	1	0.5
เจ้าหนี้ไม่ทำตามสัญญาหักดอกเบี้ยเกินกว่าที่ตกลงไว้	1	0.5
เจ้าหนี้ไม่ทำหลักฐานการผ่อนชำระหนี้ไว้ให้	1	0.5
กลัวว่าจะถูกเจ้าหนี้หลอก	1	0.5
ฝากเงินให้คนกลางแต่คนกลางไม่ได้นำเงินไปใช้หนี้	1	0.5
ถูกศาลตัดสินให้ชำระหนี้โดยไม่รู้ว่าจะถูกฟ้อง	1	0.5
ถูกอายัดเงินเดือนโดยที่ไม่ได้รับหมายศาล	1	0.5
เงินเดือนน้อยไม่พอให้กรมบังคับคดีหักชำระหนี้	1	0.5
ถูกเจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยซ้ำซ้อน	1	0.5
ทนายจำเวลาผิดทำให้ถูกตัดสินแพ้คดี	1	0.5
ถูกบังคับคดีแล้ว 1 คดีและต้องต่อสู้คดีในศาลอุทธรณ์อีก 1 คดี	1	0.5
ถูกเจ้าหนี้คนเดิมยื่นฟ้องเพิ่มอีก 1 คดีเพราะเซ็นสัญญาหลายฉบับ	1	0.5
เงินเดือนน้อยกรมบังคับคดีจึงไม่สามารถหักเงินเดือนได้ทำให้หนี้เพิ่มขึ้น	1	0.5
เจ้าหนี้บังคับให้ส่งนอกคดีเพิ่ม	1	0.5
ได้รับความเดือดร้อนจากการบังคับคดี	1	0.5
รวม	189	100.0

ข้อสังเกต จากการวิจัยครั้งนี้พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นกลุ่มตัวอย่างไม่มีใครถูกยึดทรัพย์เลย ทั้งนี้เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบยังไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงเพียงพอที่จะถูกยึดทรัพย์เพื่อชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ เช่น บ้านยังคงผ่อนอยู่ เป็นต้น

“บางคนสงสัยว่าทำไมพี่ไม่โดนยึดทรัพย์ ก็เพราะมันยึดไม่ได้ บ้านยังผ่อนอยู่กับธนาคาร และพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าแถมมาพร้อมกับบ้าน เจ้าหนี้เลยยึดไม่ได้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ยึดบ้านไม่ได้เพราะเป็นของธนาคาร ทุนความของไอ้มันเก่ง ตอนฟ้อง ยึดทรัพย์ไม่ได้ เพราะพี่ซื้อบ้านพร้อมเตียง ตู้ ยึดทรัพย์ไม่ได้ ที่พี่มีจริงๆ ก็คอมพิวเตอร์เก่าๆ เครื่องหนึ่ง นอกนั้นของเจ้าของบ้านหมด มันเลยไปอายัดเงินเดือนแทน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“โดนบังคับคดียังไม่จบ ตอนนี้ขอลดคนหนึ่ง ขอลดการอายัดที่กรมบังคับคดี ขอหนี้เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2548 รวม 2 คน เหลือ 1,000,000 บาท คนละ 500,000 กว่า มั่วแต่เออระเหยอยู่ รอปาฏิหาริย์ พี่อยากให้เจ้าหนี้ติดคุก พี่จะได้ไม่ถูกยึดบ้าน ถ้าพี่ไม่ทำอะไร พี่ไม่ได้เงินคืน อาจจะถูกยึดทรัพย์ ต้องไปฟ้องใหม่ว่าพี่เป็นผู้เสียหาย เวลาส่งฟ้องอย่าการทำซื้อพี่หาย ชื่อพี่ตกไป” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“16-17 เดือนถ้าไม่มีปาฏิหาริย์พี่ขาดทุนที่ต้องถูกยึดทรัพย์ ยึดบ้าน พี่ไม่เคยถูกยึดบ้าน เหลือหนี้เท่าไรมันยึดได้เลย อ้างได้ เหลือขายทอดตลาด เหลือเงินเท่าไรเอามาให้เรา” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

โดยสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบ เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจกลายเป็นลูกหนี้ระบบแล้วส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆ ขึ้นตามมา โดยที่ลูกหนี้ไม่ได้คาดคิดมาก่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังต่างๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้ระบบได้ยากยิ่งขึ้น

ปัญหาต่างๆ ที่พนักงานรัฐวิสาหกิจประสบเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยหน่วยงานหลายแห่งให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญห หน่วยงานที่มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าคือ กรมบังคับคดี เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ประสบปัญหาถูกอายัดเงินเดือนโดยกรมบังคับคดีเงิน

ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ บางรายเหลือ 0 บาท จึงเกิดการรวมตัวกันระหว่างพนักงานรัฐวิสาหกิจหลายหน่วยงานที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน โดยใช้ชื่อกลุ่มว่ากลุ่มพิทักษ์ธรรม ซึ่งนายปรีดิ เป็นประธานกลุ่ม กล่าวว่า “ลูกหนี้ซึ่งเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ถูกเจ้าหนี้ฟ้องและศาลตัดสินให้บังคับคดีแล้วหลายคนได้รับความเดือดร้อนมาร้องเรียนต่อกลุ่มพิทักษ์ธรรมว่าการบังคับคดีของเจ้าพนักงานบังคับคดี กรมบังคับคดี มีระเบียบกำหนดให้ทำการอายัดเงินเดือนลูกหนี้ร้อยละ 30 และโบนัสร้อยละ 50 และรายได้อื่นๆ เพื่อชำระให้กับเจ้าหนี้ ในกรณีลูกหนี้มีเจ้าหนี้หลายรายทำให้ลูกหนี้ไม่เหลือเงินเลี้ยงตัวเองและครอบครัว จึงได้เข้าพบนายไกรสร บารมีอวยชัย อธิบดีกรมบังคับคดีเพื่อขอความเห็นใจแก้ไขระเบียบดังกล่าวเพื่อเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการอายัดเงินเดือนและโบนัส นายไกรสรจึงมีคำสั่ง ให้จัดเสวนาปัญหาและการแก้ไขกฎหมายการอายัดทรัพย์ หรือบังคับหักเงินเดือนลูกหนี้ขึ้นในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ที่โรงแรมมิราเคิลแกรนด์”

“หนี้ของลูกหนี้ไม่ใช่หนี้ตามจริง ทั้งหมดนี้ถูกเจ้าหนี้โกงสัญญากู้เงินจริง จึงไม่ใช่ว่าเป็นลูกหนี้แล้วจะไม่ยอมชำระหนี้หรือมาเรียกร้องขอความเห็นใจ แต่เงินเดือนและโบนัสทุกบาทกำลังถูกบังคับอายัดให้กับเจ้าหนี้ที่ใช้เล่ห์เหลี่ยมโกงสัญญาเงินกู้และอาศัยศาลมาพิพากษาบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เมื่อมีคำพิพากษาลูกหนี้ก็ต้องปฏิบัติตามแม้จะถูกโกงก็ตาม กลุ่มพิทักษ์ธรรมจะให้ลูกหนี้แจ้งในการสัมมนาเพื่อกรมบังคับคดีจะเข้าใจยอมแก้ไขระเบียบลดสัดส่วนการอายัดเงินเดือนและโบนัสลง เพื่อให้แต่ละเดือนลูกหนี้พอจะมีเงินเหลือเลี้ยงชีพและครอบครัวบ้าง” (โพสต์ทูเดย์, 2548ค: A3) ในเวลาต่อมาการเรียกร้องดังกล่าวนำมาสู่การแก้ไขกฎหมายหลายมาตรา เช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285 มาตรา 286 และตารางท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ว่าด้วยค่าธรรมเนียมเจ้าพนักงานบังคับคดี เป็นต้น

ข้อวิจารณ์

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 4 ที่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบเป็นปัญหาที่ไม่คาดคิดมาก่อน กล่าวคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบไม่สามารถหาเงินมาชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้คืนให้กับเจ้าหนี้ได้

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบส่วนใหญ่หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบได้ยากเนื่องจากประสบปัญหาต่างๆ ได้แก่

1. ไม่สามารถหาเงินมาชำระดอกเบี้ยได้เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยสูง
2. ถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องดำเนินคดีเนื่องจากไม่ชำระหนี้และดอกเบี้ย
3. ไม่มีเงินในการต่อสู้คดี
4. ถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับคดี ซึ่งเป็นจำนวนเงินตามสัญญาที่เกินจากเงินที่ขอกู้ยืมจริง
5. ไม่สามารถชำระหนี้ตามหมายบังคับคดีได้หมด เพราะมีรายได้น้อยและยอดหนี้มีจำนวนมาก

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบแต่ละคนประสบปัญหามากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระหนี้ของลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ โดยหากพนักงานที่เป็นลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือดอกเบี้ยแล้วก็จะประสบปัญหาคล้ายๆ กันคือถูกฟ้องและถูกบังคับชำระหนี้ตามมา

ผลการวิจัยพบว่าปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเกิดจากพนักงานรัฐวิสาหกิจไม่สามารถชำระดอกเบี้ยหรือไม่สามารถชำระหนี้ในระบบได้ โดยจากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบมีเพียง 1 ใน 7 คนเท่านั้นที่ไม่มีปัญหานี้คือพี่สถาพร ที่เหลือ 6 ใน 7 คนไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ทันตามที่ได้ตกลงกับเจ้าหนี้ไว้ และไม่สามารถชำระหนี้ (เงินต้น) คืนเจ้าหนี้ได้ โดยพนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ให้เหตุผลที่ไม่สามารถชำระดอกเบี้ยเนื่องจากขาดรายได้ที่เคยได้ไปกระตุ้น

“ตอนนั้นเงินพิเศษหายไป สำนักงานตัดเงินพิเศษ แต่เดิมสำนักงานจะมีเงินพิเศษให้พนักงาน 50 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือน เงินเดือน 8,000 บาทได้เพิ่มอีก 4,000 บาท ตอนหลังเขาตัดหมด เงินที่เคยได้ไม่มีมาใช้ หาเงินไม่ได้ เลยหยุดโอนเงินให้เขา” (พี่วิระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจกู้เงินนอกระบบหลายครั้งจนทำให้ไม่สามารถ “หมุน” หรือทยอยใช้หนี้ได้ เช่น พี่นที และป้าสุริยา ให้เหตุผลที่ไม่ชำระหนี้ว่าเมื่อหมุนไม่ทันก็ไม่ชำระดอกเบี้ยโดยไม่ได้คาดคิดมาก่อนและไม่ได้ตั้งใจจะไม่ใช้หนี้

“ตอนที่เขินไม่คิดว่าจะมีปัญหาตามมา คิดว่าเรามีความสามารถส่งดอกได้ ไม่ได้คิดเลย โดยเฉพาะเจ้านายป้า ไม่คิดว่าเขาจะเป็นถึงขนาดนี้ เขาเป็นหัวหน้าระดับแผนกที่ทำงานอยู่ด้วยกัน” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“แรกๆ ก็ส่งดี พอเดือนที่ 8 เริ่มไม่มีส่ง ถ้าให้ไปแล้วเรากินอะไร พอไม่ส่ง มันก็เพิ่มขึ้น ภาระครอบครัว สารพัดค่า หมุนไม่ทัน ที่มีเงินเดือนเหลือแค่ 1,000 บาท” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ต้องดูอย่างนี้ ถ้าเราเริ่มเขามา 1-2 เดือนเบี้ยว อันนี้มีเจตนา แต่ถ้าส่งดอกเบี้ย 2 ปีกว่าใน ขณะนั้นต้องส่งเจ้าหนี้รายอื่นด้วย ปากกัด ดินดิบ เราต้องรักษา “เค” ด้วย หนี้ในระบบมันกิน เฉพาะดอกเบี้ย วันหนึ่งมีปัญหาพังเป็นโดมิโน ต้องดูประกอบด้วย บางคนอาจจะเบี้ยว เอามา เดือนเดียวแล้วเบี้ยวก็มี เขอะด้วย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ก่อนที่จะไม่มีส่ง ป่าส่งดอกเบี้ยเขา 1,000 บาททุกเดือน ส่งได้ 2 ปีจนไม่มีส่ง เขาก็ฟ้อง แล้วบังคับคดี” (ปัสสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลที่พนักงานรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ตามระยะเวลาที่กำหนด เป็นเพราะกู้เงินหลายครั้งจนมากขึ้นและไม่สามารถชำระหนี้ได้ อีกทั้งกู้เงินจากเจ้าหนี้หลายคนจึง ทำให้มีรายจ่ายจากอัตราดอกเบี้ยที่เพิ่มมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของพนักงานที่ว่า

“คนที่เป็หนี้ในระบบ ก็เริ่มจากกู้เงินจากสหกรณ์เต็มแล้ว พอติดขัด อยากได้เงิน ก็กู้ เงินในระบบมาแล้วก็มีปัญหาเรื่องดอกเบี้ย” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอกู้มาก สะสม พอคืนไม่ได้เขาก็ฟ้องเอา” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เมื่อไม่ชำระหนี้และดอกเบี้ยก็เท่ากับเป็นการฝ่าฝืนข้อตกลงที่ตกลงไว้กับเจ้าหนี้ ทำให้ เจ้าหนี้ลงโทษ (Sanction) พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่ชำระดอกเบี้ยและไม่ชำระหนี้ด้วยการฟ้องร้อง ดำเนินคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ โดยจากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงาน รัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบพบว่าหากไม่ผิดกติกาหรือข้อตกลงก็ไม่ถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้อง

“ให้เครดิตเขาชนิดหนึ่ง ถ้าเราส่งดอกเบี้ย และมีเงินก้อนไปให้เขา เขาก็ไม่ฟ้องเรา ถ้ามัน ฟ้องแล้ว มันไม่ยอมเลย เดี่ยวจะหาว่าเขาเลวไปหมดเลย” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“หมายศาลถูกส่งไปบ้านที่ จ.นนทบุรี เพราะซื้อพ้ออยู่ในทะเบียนของพี่ชาย เป็นคดีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 พอพี่ได้รับจดหมาย เปิดซองออกมา เอาละหว่า ถึงว่าไม่เคยมาตามทางเลย” (พี ฌรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับพนักงานรัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบเป็นปัญหาที่ไม่คาดคิดมาก่อน และเกิดขึ้นเนื่องจากไม่สามารถหาเงินมาชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้คืนให้กับเจ้าหนี้ได้ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนบรรทัดฐานแห่งความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน (Norm of ‘Fair Exchange’) คือการไม่ชำระดอกเบี้ยและไม่สามารถชำระหนี้ตามที่กู้มาจริง สอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของ Blau (Turner, 1997: 272) ที่ว่า “ยิ่งการปฏิบัติตามบรรทัดฐานแห่งความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน (Norm of ‘Fair Exchange’) น้อยลงไปเท่าใด คู่สัมพันธ์ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนก็จะยิ่งลงโทษทางลบต่ออีกฝ่ายหนึ่งมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น” ซึ่งการลงโทษของเจ้าหนี้ก็คือการฟ้องร้องพนักงานรัฐวิสาหกิจให้ปฏิบัติตามสัญญา

การที่เจ้าหนี้ยื่นฟ้องร้องต่อศาลนั้นเท่ากับเป็นการฟ้องสัญญาหรือทำหนี้ระบบให้เป็นหนี้ที่ถูกกฎหมาย (คือคิดดอกเบี้ยตามที่กฎหมายกำหนดร้อยละ 15 ต่อปี) โดยการไปโกหกศาลว่าลูกหนี้ระบบได้กู้เงินจากเจ้าหนี้ไปจริงตามสัญญาที่ลูกหนี้เป็นคนเขียนซึ่งเกินกว่าความเป็นจริงเมื่อศาลลงโทษให้ลูกหนี้ชำระหนี้พนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งเดิมเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบ (ผิดกฎหมาย) จึงเปลี่ยนสถานภาพเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษา (ถูกกฎหมาย) ซึ่งเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบก็เปลี่ยนสถานภาพเช่นเดียวกันกลายเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา (ถูกกฎหมาย) สามารถยื่นคำร้องต่อศาลสั่งบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ได้

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบประสบปัญหาถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องต่อศาลและถูกบังคับคดีอายัดเงินเดือน เงินโบนัส และค่าตอบแทนอื่นๆ เป็นจำนวนมากที่สุดโดยคิดเป็นร้อยละ 57.4 ของปัญหาทั้งหมด ทั้งนี้พนักงานจำนวนดังกล่าวเป็นพนักงานที่ไม่สามารถชำระหนี้และดอกเบี้ย (ที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด) ได้ และพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบถูกฟ้องร้องให้ชำระหนี้ประมาณคนละ 172,500 บาท ในแต่ละเดือนพนักงานรัฐวิสาหกิจถูกอายัดเงินเดือนประมาณคนละ 2,500 บาท รวมทั้งถูกอายัดเงินโบนัสร้อยละ 30 ของเงินโบนัสที่ได้รับทั้งหมดเพื่อชำระหนี้

เมื่อเจ้าหนี้ได้รับเงินจากการบังคับคดีไประยะหนึ่งตามหมายบังคับคดี เจ้าหนี้ควรจะยุติการบังคับ หากได้รับเงินครบตามจำนวนเงินที่ให้แกพนักงานรัฐวิสาหกิจ เพราะหนี้ตามหมายบังคับคดีนั้นเกินจากจำนวนหนี้จริงที่ลูกหนี้ขอู้และได้รับไป แต่ผลการวิจัยกลับพบว่าเจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบเมื่อสามารถฟ้องร้องลูกหนี้และบังคับคดีหักอาช้เงินเดือนลูกหนี้ได้แล้ว กลับรับเงินไปตามจำนวนเงินที่ฟ้องร้องลูกหนี้ตามสัญญา เหตุผลที่เจ้าหนี้ไม่ถอนบังคับคดีเมื่อได้รับเงินครบตามจำนวนที่ให้ลูกหนี้กู้ยืมไปจริง ทำให้สัมพันธของป้าสุริยาคงอธิบายได้ดี

“แต่นายทุนเขาไม่คิดอย่างนั้น ผลประโยชน์ของเขา เงินก้อนเขาเอาไปทำอะไรได้ตั้งเยอะ เราผิดกติกาเขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ป้ากู้เขา 20,000 บาทเขาให้ทำสัญญา 160,000 บาท ส่งดอกเบี้ยครบ บางเดือนขาด เขาให้ป้าไปทำขอมที่ศาล ป้าก็ไป 3 คนกับเพื่อนที่ไปกู้ด้วยกัน ป้าไม่ชำนาญเรื่องศาลขอมตามในหนังสือสัญญา เจ้าหนี้เขาบอกกับป้าว่า เขาไม่ได้หักเงินป้าเต็มตามสัญญานี้หรอก ที่ไหนได้ สัญญา 160,000 บาท เขาบังคับคดีจนเกินไปไม่รู้เท่าไร 300,000-400,000 บาทได้” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ที่เราแย่งเพราะมาเจอเจ้าหนี้นอกระบบที่ไม่ทำตามจริง ดอกเบี้ยแพง เจ้าหนี้พวกนี้ เราก็ดูเสียเปรียบ ทำสัญญาเกินไม่ว่า แต่มายังบังคับคดีเกินไปมากหลายเท่าตัว น่าจะหักสัก 1 ปี พอสมน้ำสมเนื้อ มันก็ได้จบ” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้นอกระบบต่อกระทรวงมหาดไทยพบว่า เจ้าหนี้เงินกู้นอกระบบไปรับเงินจากกรมบังคับที่หักอาช้เงินเดือนของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบมาแล้วประมาณ 134,588 บาท (ต่อลูกหนี้ 1 คน)

โดยหากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ก็จะถูกบังคับคดีหักอาช้เงินเดือนเพื่อชำระหนี้ที่เกินกว่าจำนวนเงินที่กู้มาจริงไปจนกว่าจะครบจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้ยื่นฟ้องพร้อมทั้งดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีตามหมายบังคับคดี

การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 5 ที่กำหนดไว้ว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบส่วนใหญ่เป็นการประนีประนอมกับเจ้าหนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากพนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบนำมาสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งลูกหนี้มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน บางรายรู้สึว่าปัญหาที่ตนเองประสบเป็นปัญหาที่ร้ายแรงมาก แต่บางรายเห็นว่าเป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ โดยเหตุที่พนักงานรัฐวิสาหกิจคิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบสามารถแก้ไขได้ เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจเป็นบุคคลที่มีรายได้ที่แน่นอนมั่นคง และมีสวัสดิการรักษายาบาลสามารถเบิกค่ารักษายาบาล ถึงแม้จะต้องประสบปัญหาถูกอายัดเงินเดือนเหลือ 0 บาท ก็ยังคงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยการยืมเงินจากเพื่อน หรือหัวหน้างาน

“เงินเดือนพืไม่เคยเหลือกินนะ ถูกหักสหกรณ์ ค่าบ้าน ค่าใช้จ่าย ค่ารถรับส่งพนักงาน ต่อมาเงินเดือนขึ้น 2 ขั้นถึงเหลือกินนี้ เงินเดือน 16,000 บาทพืจะได้ปรับขึ้น 5 เปอร์เซ็นต์ ไม่ก็เดือนมานี้เอง พืถึงมีเงินเหลือ ก่อนหน้านั้นก็ 0 บาทมาตลอด” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนขึ้นช่วยได้ และยงคืที่มีสวัสดิการ รักษายาบาล” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 มาได้ขึ้น 2 ขั้น เงินเดือนเหลือ 1,000 กว่าบาท” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“โบนัสขึ้นเป็นประจำทุกปี ขึ้นเป็นเปอร์เซ็นต์ขึ้นครั้ง ถึง 2 ขั้น ได้ 37 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือนถ้าเงินเดือน 10,000 บาทได้โบนัส 3,700 บาท โบนัสออกปีละ 2 ครั้ง มีนาคมกับกันยายนจ่ายให้ เจ้าหนี้ ส.” (พืวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจประสบปัญหาต่างๆ ย่อมต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อบรรเทาปัญหานั้นไม่ให้รุนแรง โดยการแก้ปัญหของพนักงานรัฐวิสาหกิจย่อมแตกต่างกันไปตามปัญหาที่ประสบ และการแก้ปัญหของลูกหนี้แต่ละคนไม่ใช่ว่าจะประสบผลสำเร็จเสมอไป เนื่องจากลูกหนี้ไม่ได้ประสบปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพียงปัญหาเดียว และขึ้นอยู่กับว่ามีผู้ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนเพียงพอหรือไม่ ปัญหาบางเรื่องลำพังลูกหนี้คนเดียวไม่สามารถดำเนินการแก้ไขเองได้ จำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่นคอยให้คำแนะนำ ปัญหาต่างๆ จึงจะคลี่คลายไปได้ ดังนั้นในเรื่องการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจึงมีบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาเพิ่มเติมอีก ความพยายามในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบ มีดังนี้

1. การหารายได้พิเศษเพิ่ม

“ร้านเช่ารถอยู่ตรงบึงชี วงศ์สว่าง ให้เช่าตั้งแต่ตี 2 ถึงบ่าย 2 โมง ถ้าควง 2 รอบก็เอารถไปส่งเขาดิ 2 ของวันรุ่งขึ้น ถ้ารอบเดียวคิดค่าเช่า 500 บาท สองรอบ 800 บาท ตอนช่วงปลายเดือนจะไม่ค่อยมีคนเรียกแท็กซี่หรือรถ ต้องสิ้นเดือนไปแล้วคนจะใช้จ่ายกัน พี่เริ่มขับแท็กซี่มาตั้งแต่หมอละโตใหม่ยังไม่เกิด ขับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537” (พินรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รายได้จากขับแท็กซี่ไม่แน่นอน เหลือจากจ่ายค่าเช่าประมาณ 100-200 บาท อาทิตย์ที่แล้วก็ค้างค่าเช่าเขาไว้ 120 บาท เดียวคราวหน้าเรามีเราก็ก็นำไปใช้เขา” (พินรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่จะไปปรับรถตอนตี 2 จากนั้นจะรับคนก่อน 2-3 เทียว แอวรัชดาฯ จะมีพี่บับแอวรัชดาฯ ซอย 4 เลิกตี 2 แลวนั้นพอจอดปั๊บก็ขึ้นปั๊บเลย เทียว-2 เทียว แล้วพี่ก็กลับมานอน พอ 6-7 โมงเช้า พี่ก็ต้องออกไปปรับผู้โดยสารต่อถึงบ่าย 2 โมงส่งรถ” (พินรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขายส่งสลัด พอหลังๆ ของแพงขึ้น แต่เราต้องขายเท่าเดิม ถ้าไรก็น้อยลง วันหนึ่งถ้าไร 400-500 บาท ผักทุกตัวแพง เราขึ้นราคาไม่ได้ ส่งเป็นชุดคนที่รับซื้อเขาเอาไปขายชุดละ 20-25 บาท แต่เราส่ง 15 บาท แฟนพี่จะเป็นตัวหลัก ทำมาหลายปีเข้าปีที่ 9 แล้ว ตั้งแต่พี่อยู่ที่ก.ม. 11” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ซื้อรถปิกอัพออกมาได้ 7 เดือนแล้ว น้องสาวให้ออก เอามาขับรดส่งของได้เที่ยวละ 1,000 บาท แฟนคนที่สองเป็นชื่อเขา เงินที่ได้จากขนของก็เอาไปผ่อน” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนี้พี่ขายหอยบนดิน 2-3 ตัว ในที่ทำงานรับเขามาอีกที ขายให้ในที่ทำงานนี้ ตอนแรกไม่อยากขาย แต่เล่น 100-200 บาท ถ้าเราขาย พอขายได้ก็เอาเงินกำไรไปซื้อ ไม่ต้องใช้ทุนตัวเอง ขายได้ 1,000-2,000 บาท เล่น 600 บาท เหลือค่าขนมลูก ถ้าเราขายก็ไม่ต้องควักตัวเอง แต่ก่อนเล่นได้ ถูกปีหนึ่ง 3-4 ครั้ง เอามาจากเลขทะเบียนรถ ซื้อตามๆ เขา คนซื้อหอยถูก แล้วจะคิดใจ อยากเล่นอีก” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินขายของก็ผันไป ขายของก็ต้องหมุนไป พอได้เงินมาก็ซื้อของเข้าร้านมันก็อยู่อย่างนี้ ป้าให้พวกมอไซค์รับจ้างยืมเงินด้วย คนละ 1,000-2,000 บาท เก็บรายวัน วันนี้เขาป่วยวันพรุ่งนี้เขาก็เอามาให้ นึกว่าป้ามีเงิน 1,000 บาทส่งวันละ 50 บาท คนพวกนี้ถ้าไม่มีเงิน เขาจะไปพึ่งใครเหมือนพวกแขก คนจนเขาจะกู้ที่ไหน ที่โดนเบี้ยวก็มี มันเสี่ยง แต่ก็ต้องช่วย ป้าต้องเลือกคนที่ไว้ใจได้ ป้าไม่เคยไปทวงใคร มีแต่ฝากคนไปตามให้มาพบป้าหน่อย เราไม่มีเวลาไปตามใคร เขาให้เงินต้นป้าด้วย เป็นเงินต้นรวมดอก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่ทำทุกอย่าง ขายดอกไม้วันแม่ เอาไปขายที่ทำงานผิดป้านี้ก็จะขายได้ ขายไม่ได้แต่พอเอาไปขายสวนจตุจักรคนมารุมซื้อ ซ่อละ 30 กว่าบาท กลายเป็นสวนจตุจักรขายดี คนทำเป็นครูอยู่ตอนเมือง พี่ไปเจอ แล้วรับมาขายต่อ ยังคุยกับแฟน 2 คนว่าถ้าเหลือจะทำยังไง ปรากฏว่าขายเกลี้ยงเลย ไม่ได้กินข้าวเลย ได้หลายดั่งอยู่ รอดมาได้” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เนื่องจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอ กับรายจ่าย จึงต้องหาหนทางแก้ไขโดยทำงานล่วงเวลาในหน่วยงานที่ตนทำงานอยู่ เพราะล้าพังเงินเดือนคงไม่พอ และพนักงานยังไปศึกษาต่อเพิ่มเติมเพราะต้องการความก้าวหน้า ถ้าจะเป็นหัวหน้าแผนกต้องใช้วุฒิปริญญาตรีขึ้นไป จึงต้องขวนขวายศึกษาต่อ

“พี่จะไม่หยุดโอที งานขับรดส่งของตอนเย็นให้แฟนทำ” (พีวี่ระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เสียดายโอที ถ้าไม่ทำสำนักงานจะหักเบี้ยเลี้ยง 200 บาท ได้ 7,000 บาทก็เหลือ 6,800 บาท ลูกไม่สบายถึงลา ลาพักร้อนไม่เคยลา ลาได้อีกหลายวัน เราไม่ได้ตั้งต้นลาไปบ่อย มีผลต่อ งาน” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เรียนต่อปริญญาตรีด้วยตอนเย็น 5 โมงครึ่ง เลิก 2 ทุ่ม มหาวิทยาลัยราชภัฏ แฉวกิ่ง เพชร” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่อายุมากแล้วก็ไม่ได้คิดที่จะประกอบอาชีพเสริม เพราะไม่มีคนช่วย และสภาพร่างกายไม่อำนวยให้ประกอบอาชีพเสริม

“ขายของกิน พี่ทำเป็นหมดทุกอย่างนะ ข้าวมันไก่ ข้าวหมูแดง แต่สังขารมันไม่ไหว แล้วขายของทำคนเดียวไม่ได้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

2. กู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานเพื่อมาใช้จ่ายภายในครอบครัว เช่นพี่ณรงค์
“กู้ฉุกเฉินมาก็หมด (6,000 บาทกู้ได้ 3 เดือนต่อครั้ง)” (พี่ณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“สหกรณ์ก็ถูกหักไปเรื่อยๆ ก่อนเกษียณ ถ้าเราไม่กู้เพิ่ม แต่พี่ก็ต้องกู้เพิ่ม ดอกเบี้ยมันสูงกว่าแค่เดือนละ 50 สตางค์ ขอู้สหกรณ์ 300,000 กว่า ซื้ดที่ก็ไปเอามาใหม่ ค่ากินค่าใช้ ไม่ใช่ น้อยๆ เข้างานพี่ก็เริ่มกู้เลย” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกน้อย แต่พอไม่มีเงินใช้ก็ขอู้มากินใช้ สหกรณ์เกือบ 2 ล้าน นอกกระบออีก 700,000 บาท ครั้งแรกกู้สหกรณ์ 50,000 บาทจนปัจจุบันให้กู้ถึงล้าน กู้เพื่อสงเคราะห์อีก 100,000 บาท หักน้อยเดือนละ 400-500 บาท ตอนเกษียณหักหมด จำเป็นต้องเอา” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

3. เจรจาต่อรองกับเจ้านี่เงินกู้นอกระบบขอยืดระยะเวลาการชำระดอกเบี้ย ทั้งก่อนและ หลังจากที่ถูกเจ้านี่ฟ้องดำเนินคดี

“พี่บอกว่าโบนัสจะออกเดือนกุมภาพันธ์ พี่จะส่งคืนให้หมดเลย แต่ขอเลื่อนชำระ ดอกเบี้ยไป 3 เดือน จากเดือนพฤศจิกายน ก็เหลืออีกไม่กี่เดือน มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ

อย่างนั้นคุยกับพี่ชายเขา ไอ้ ว. (ชื่อเจ้าหนี้ในสัญญา) พี่เจ็บใจมาก” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกคิดว่าเขาคงไม่ฟ้อง ให้เครดิตเขาคนเดียว ถ้าเราส่งดอก มีเงินก้อนไปให้เขา เขาก็ไม่ฟ้องเรา ถ้ามันฟ้องแล้ว มันไม่ยอมเลย เดียวจะหาว่าเขาเลวไปหมดเลย แต่ถ้าไม่มีเดือนเดียวขอผลัด เสร็จแล้ว ไม่ใช่เรานิ่งไปเฉยๆ เจ้าหนี้โทรมาถามก่อนว่า ตกลง จะเอายังไง พี่บอกว่าจะเอายังไงก็ตามใจ กลับมาบ้าน แฟนพี่โทรกลับมาหาเขา ต่อรองขอเลื่อนส่งไปอีก 3 เดือน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่พี่องมันบอกว่าให้อาเงินก้อนมาให้มัน 35,000 บาท บวกค่าทนายแล้ว รวมเป็น 50,000 บาทไปให้ แล้วก็ผ่อน 3,500 บาทเป็นดอกเบี้ยไป พี่ไม่มี ถ้ามีแล้วจะหยุดส่งดอกเบี้ยทำไม พี่บอกว่ากฎหมายจะใช้ทีเดียวนะ แต่มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ฟ้องแล้วเคยขอผ่อนแค่ 20,000-30,000 บาท พี่ไม่อยากให้โดนหักเงินเดือน เจ้าหนี้ไม่ยอม เขาต้องการ 400,000-500,000 บาท” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ในการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเจรจากับเจ้าหนี้นี้นี้มักจะไม่ได้ผล เนื่องจากเจ้าหนี้ไม่ต้องการเสียเวลาในการทวงหนี้ และเป็นช่องทางที่เจ้าหนี้ได้วางแผนไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า จะใช้สัญญาที่ลูกหนี้เขียนขึ้นไปฟ้องร้องต่อศาลให้ดำเนินคดีกับลูกหนี้ เพื่อหวังให้ศาลพิพากษาบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เจ้าหนี้จะได้รับเงินจากการอายัดเงินเดือนของลูกหนี้ในอัตราสูงกว่าที่ตกลงกันในสัญญา และภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยที่เจ้าหนี้ไม่ต้องออกแรงทวงหนี้ด้วยตนเอง

4. ขอยืมเงินจากเจ้าหนี้คนเดิมเพิ่มขึ้นอีก

“ขอเดือนหนึ่งเขาก็รับฟัง เจ้าหนี้ จ. เริ่ม “ยืมนอก” ร้อยละ 10 ต่อเดือน เดือนหน้าต้องใช่เลย ดอกเบี้ยร้อยละ 10 เอาได้เรียกว่ายืมนอก กู้เจ้าหนี้ จ. 25,000 บาท ดอกร้อยละ 5 ก็ 1,250 บาท ยืมนอก 1,000 บาท ร้อยละ 10 คิดเป็น 100 บาท รวมเป็น 2,350 บาท” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

5. ไปกู้เจ้าหนี้คนใหม่เพื่อมาชำระหนี้เจ้าหนี้คนเก่า รวมทั้งกู้เงินเพื่อมาใช้จ่ายต่างๆ หลังจากถูกบังคับคดีแล้ว “ไม่พอกก็เอาที่อื่นมาโปะมีแต่หนี้ขึ้นมา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ให้แค่ 30,000 บาท เขาไม่ให้เยอะ ซ้อด เขาไม่ให้มากกว่านี้ ประทังชีวิตหน่อย มันกลายเป็น “พอก” เดือนหน้าก็เริ่มไม่พอ เราก็ต้องเอา หมุน ตา บ. เจ้าหนี้ ร.” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่ต้องคืน ยืมเขามั่ง ไปเรื่อยเรื่อย ตอนที่ถูกหักแรกๆ ต้องหาเงินไปใช้สักรักรักรอีก เพราะที่ไปรษณีย์ต้องหักหนี้ให้ศาลก่อน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เงินพิเศษ 2,200 บาท โปะสักรักรักรเหลือ 500 บาทใช้ไม่พอกก็ยืม 2 วัน 1,000 บาท เพื่อนคนนั้นอีก 1,500 บาท” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“KR บริษัทปล่อยเงินกู้ ยืม 6,000 บาทเป็นบริษัทปล่อยเงินกู้ ส่งเดือนละ 1,300 บาท (ผ่อน 6 เดือน) เสียดอกเบี้ย 1,800 บาท (คิดเป็นร้อยละ 5 ต่อเดือน)” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนเป็น 0 บาท ทยอยมาปี พ.ศ. 2546-2547 รวม 2 ปี หมุนอยู่กับพรรคพวกด้วย ลูกเมียต้องหาไปให้เขา” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอเดือดร้อนก็ไปหาที่อื่นมาใช้จ่าย” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อพิจารณาการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของพนักงานรัฐวิสาหกิจโดยการกู้เงินเจ้าหนี้ นอกกระบบคนอื่นมาชำระหนี้หรือชำระดอกเบี้ยเดิม ไม่ใช่การแก้ไขปัญหาที่ถาวร หากแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้เป็นลูกหนี้เงินกู้ระบบเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลูกหนี้เงินกู้ระบบในอาชีพอื่นๆ เมื่อเป็นหนี้เงินกู้ระบบแล้วจะต้องมีการกู้เพิ่มขึ้น ในงานวิจัยของ ศานิต (2543) พบว่า “โดยส่วนใหญ่ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรรมนั้นเกิดจากการนำเงินไปลงทุนในภาคการเกษตร รองลงมาเพื่อนำมาชำระหนี้สินเดิม และเป็นทุนการศึกษาของบุตรหลาน”

6. เห็นสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาล

“แนวโน้มน้ำศาลจะให้ประนีประนอมมากกว่า เป็นผลงานของศาล ประนีประนอมเป็นนโยบาย ไม่ได้ขึ้นศาล อยู่ด้วยดีทั้ง 2 ฝ่าย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“2 ฉบับแรกมีหมายศาลมา ป่าก็ไปเซ็นสัญญาประนีประนอมว่าเป็นหนี้เขา 600,000 บาท พอใช้หนี้หมดแล้ว เจ้านายป่ามาบอกว่ายังเหลืออีก 2 ฉบับ พอได้ยื่นป่าแทบจะเป็นลม ป่าก็บอกเขาไปว่า ที่ป่าโดนบังคับคดีไปมันก็เยอะแล้วนะ เขาบอกว่า ‘ไม่รู้ก็หลักฐานมันมี’ (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ฟ้องแล้วป่าไปทำยอม เพราะคิดว่าเราผิดที่ไม่มีดอกเบี้ยยให้เขา ป่าไม่เคยคิดจะโกง หากเราไม่ได้เขามาช่วยตอนนั้น เราจะไม่รู้จะคิดห้อยขังไปนานเท่าไร ผลอะไร หมดอนาคตไปด้วย” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

การแก้ไขปัญหาวินัยของลูกหนี้ทำไปโดยไม่คาดคิดว่าจะส่งผลเสียหายต่อตัวลูกหนี้ เมื่อลูกหนี้ได้รับหมายศาลที่ส่งไปให้ถึงที่บ้าน โดยระบุข้อความว่าลูกหนี้ขอกู้เป็นเงินจำนวนมาก นั้น เนื่องจากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามระยะเวลาที่ตกลงกันไว้ในสัญญา ทำให้เจ้าหนี้ฝ่ายโจทก์ยื่นฟ้องร้องต่อศาลให้ดำเนินคดีกับลูกหนี้ให้ชำระหนี้ ลูกหนี้ที่ไม่รู้กฎหมายและไม่ต้องการยุ่งยากในเรื่องการจ้างทนาย จะเดินทางไปยังศาลตามที่ระบุไว้ในหมายเรียก เมื่อพบกับเจ้าหนี้ซึ่งเตรียมทนายพร้อมกับสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อรับชำระหนี้ตามระบุไว้ในสัญญา (ซึ่งเกินกว่าที่ลูกหนี้กู้ยืมมาจริง) สถานการณ์จึงใจจากเจ้าหนี้ในการเจรจากับลูกหนี้ทำให้ลูกหนี้เห็นคล้อยตามว่าการเซ็นสัญญาประนีประนอมยอมชำระหนี้ดังกล่าวเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด เนื่องจากลูกหนี้ขาดส่งดอกเบี้ยเป็นเวลานานติดต่อกัน และหากไม่เซ็นสัญญานี้จะต้องเสียเวลาเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างทนาย และก็ไม่มีความหวังว่าจะชนะคดีเพราะเอกสารหลักฐานสัญญากู้ยืมเงินลูกหนี้ก็เป็นผู้เขียนด้วยลายมือตนเอง จึงยอมรับข้อเสนอของเจ้าหนี้ว่าหากเซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความและให้ศาลรับรู้ด้วย ลูกหนี้จะไม่ต้องขึ้นศาลยุ่งยากเสียเวลา จากนั้นก็ผ่อนชำระหนี้ตามสัญญาที่ระบุต่อไป

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบเซ็นสัญญาประนีประนอมเมื่อถูกเจ้าหนี้ฟ้องร้องเพราะไม่ชำระหนี้ แต่ยังไม่บังคับคดีทันที เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบจะตกลงกับลูกหนี้ว่า จะไม่บังคับคดีถ้าลูกหนี้ผ่อนชำระหนี้ต่อไปจนครบจำนวนหนี้ก็จะเลิกแล้วต่อกัน เช่นกรณีพื้นที่ ในสัญญาระบุว่า ลูกหนี้ยอมรับว่าเป็นหนี้ 120,000 บาท แต่ประนีประนอมกันได้ 50,000 บาท โดยผ่อนชำระเดือนละ 2,500 บาท ถ้าครบก็จะเลิกแล้วต่อกัน แต่ถ้าไม่ทำตามสัญญาถือว่าผิดนัดทั้งหมด ลูกหนี้ต้องยอมถูกบังคับคดีตามยอดหนี้เดิมคือ 120,000 บาท เมื่อเวลาผ่านไป

สักกระยะหนึ่งลูกหนี้ประสบปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้อีก ทำให้ลูกหนี้ยื่นอุทธรณ์ขอประกันตัวชั่วคราว เพราะศาลพิพากษาตามยอมวันเดียวกับที่เซ็นสัญญาประนีประนอมแล้ว เมื่อถึงช่วงนี้ทำให้ลูกหนี้ทราบว่าเจ้าหนี้หลอกให้เซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาล เพื่อจะได้บังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ และที่ลูกหนี้ส่งดอกเบี้ยมาตลอดนั้นไม่มีผลต่อการชำระหนี้ (เงินต้น) เลย

7. ติดต่อทนายเพื่อต่อสู้คดี มีพนักงานรัฐวิสาหกิจจำนวนน้อยที่คิดการแก้ไขปัญหาคำยวิธินี้ ส่วนใหญ่มักจะเซ็นสัญญาประนีประนอมกับเจ้าหนี้ และมีลูกหนี้ส่วนน้อยที่ต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมจนครบแล้วชนะ ในกรณีนี้มี 2 ประเภท คือ

คดีประเภทแรกลูกหนี้ชนะคดีและไม่ต้องชำระหนี้เลยแม้แต่บาทเดียว เช่นกรณีของพิณณรงค์ เนื่องจากลูกหนี้และทนายความสามารถแสดงพยานบุคคลและพยานเอกสารให้ศาลเชื่อได้ว่าสัญญากู้ยืมเงินนั้นลูกหนี้เซ็นชื่อในเอกสารอย่างเดียว ส่วนรายละเอียดในสัญญาทั้งหมดรวมถึงจำนวนเงินกู้เจ้าหนี้เป็นผู้เขียนโดยที่ลูกหนี้ไม่รู้เห็นและไม่ได้รับความยินยอมจากลูกหนี้

คดีประเภทที่ 2 ลูกหนี้ชนะคดีเนื่องจากศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามที่กู้ยืมมาจริง มิใช่ตามเอกสารสัญญากู้ยืมที่ระบุจำนวนเงินเกินจริงตามที่โจทก์หรือเจ้าหนี้ยื่นฟ้อง เนื่องจากทนายความฝ่ายลูกหนี้สามารถเบิกความพยานบุคคลและพยานเอกสารที่มีน้ำหนัก เช่น การนำเจ้าหน้าที่ตำรวจมาเป็นพยานในศาลแสดงให้ศาลเชื่อได้ว่าเจ้าหนี้มีพฤติกรรมปล่อยเงินกู้โดยให้ลูกหนี้เขียนสัญญากู้ยืมเงินที่เกินจำนวนที่กู้จริง ดังกรณีของป้าสุริยาที่ไปเป็นพยานให้กับลูกหนี้คนหนึ่ง และกรณีของพื้นที่ที่ไม่ต้องชำระหนี้เลยถึงแม้จะเขียนสัญญาด้วยตัวเองทุกตัวอักษร เพราะให้การกับศาลว่าเคยจ่ายค่าประกันชีวิตให้แม่ของเจ้าหนี้และมีหลักฐานมาแสดง

“พอเห็นหมายศาลก็โทรไปหาเพื่อน พี่มีเพื่อนเป็นทนาย ปรีक्षाเอาใจดิอะ เลยแวะไปหาแล้วให้เงินเพื่อนไว้ 10,000 บาท พี่ก็ยืมคนอื่นมาอีกที ไว้เป็นค่าน้ำมัน ค่าถ่ายเอกสารให้เพื่อน ให้เพื่อนจัดการ พอขึ้นศาลเราก็พูดความจริง พอศาลนัดก็ไป ปรากฏว่าผลออกมาชนะคดี” (พิณณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เพื่อนพี่ที่เป็นทนายเป็นคนเก่ง เพราะเคยอยู่รตเมล์มาก่อน ชนะคดี เจ้าหนี้พี่ (ฝ่ายโจทก์) กำลังอุทธรณ์อยู่ พี่ก็ฝากให้เพื่อนจัดการให้ เพราะถือว่าเราชนะคดีแล้ว ไม่ต้องไปศาลก็ได้ สืบพยานหมดแล้ว” (พิณณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ถึงพี่ไม่มีเพื่อนเป็นทนายพี่ก็ต้องสู้อยู่ดี พี่กู๋เขามาแค่ 25,000 บาท ทำไมเป็น 260,000 บาทมันไม่ยุติธรรม” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขึ้นศาลแค่ 2-3 ครั้ง ชนะเลย เพื่อนเอาเอกสารมาให้ดู บอกว่าดูให้ดิ้นะ พอเวลาถามจะได้ตอบถูก เพื่อนพี่เป็นทนายอยู่ที่สำนักทนาย แถวประชาอุทิศ พี่ชนะ เจ้าหนี้อุทธรณ์ พี่ก็ต้องไปแก้อุทธรณ์อีก ให้เพื่อนพี่จัดการ เพื่อนคิดค่าทนาย 5,000 บาท พี่ยังไม่มีให้ เลยบอกดิ้นไว้ก่อนมีเดี๋ยวให้ ตอนนี้อย่างไรไม่รู้ว่าผลอุทธรณ์จะเป็นยังไง” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอชนะคดี มีคนมาถามพี่เยอะ ถามว่าทำไมพี่ชนะ พี่สู้ยังไง พี่ก็บอกว่าแต่ละคนมันไม่เหมือนกัน อย่างของพี่มันมีรอยลบในสัญญา เป็นหลักฐาน แล้วศาลเชื่อว่าไม่ได้กู้ม่า 200,000 บาท แต่ของคนอื่นหลักฐานมันไม่เหมือนกัน จริงๆ ยังมีอีกคนที่สู้ชนะ ขับรถอยู่สาย 516 แต่เขาไม่ค่อยพูด ชนะแล้วเจียบ มีคนมาถามพี่เยอะ อย่างนายตรวจด้วยกันมาถามพี่ ทำไมมึงไม่โดนบังคับคดี” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ในกรณีลูกหนี้หนีอกระบบถูกฟ้องดำเนินคดีและไม่เซ็นสัญญาประนีประนอมยอมความกับเจ้าหนี้ผู้ยื่นฟ้อง ลูกหนี้จะจ้างหรือติดต่อกับทนายให้ช่วยว่าความให้ การแก้ปัญหาของลูกหนี้ด้วยวิธีนี้จะมีค่าใช้จ่ายและต้องเตรียมเอกสารหลักฐานต่างๆ รวมทั้งเล่าความจริงให้กับทนายฟัง การแก้ปัญหาดังวิธีนี้จะได้ผลแพ้หรือชนะคดีขึ้นอยู่กับเอกสารหลักฐานที่ยื่นแสดงต่อศาล และความสามารถของทนายแต่ละคนที่จะนำเสนอพยานบุคคลและพยานหลักฐาน ไม่ใช่เรื่องง่ายที่ทนายจะว่าความให้ศาลเห็นคล้อยตามและรับฟังความจริงที่ลูกหนี้ให้การในชั้นศาล เพราะทนายฝ่ายเจ้าหนี้มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและเตรียมการไว้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีประสบการณ์มาก

ข้อสังเกตคือ การที่ลูกหนี้สักคนจะจ้างทนายความต่อสู้คดีนั้นย่อมคิดดีแล้วว่าไม่ยุติธรรมสำหรับเขา สำหรับพีณรงค์คิดว่าเขาเซ็นใบสภกณไปให้แล้วถึง 100 ใบ ใบละ 2,000 บาท คิดเป็นเงิน 200,000 บาท น่าจะจบกันแต่เจ้าหนี้ยื่นฟ้องอีกทำให้ต้องต่อสู้คดี ส่วนป้าสุรียานั้นเคยใช้วิธีเซ็นสัญญาประนีประนอมกับเจ้าหนี้มาก่อน 2 ครั้งแต่เจ้าหนี้ยังไม่พอ ลูกฟ้องอีกถึง 3 ฉบับจนทนไม่ได้เพราะลูกจะต้องออกจากงาน ป้าสุรียาจึงไปติดต่อกับทนายเพื่อต่อสู้คดี

“ตอนที่เขาเอาสัญญาฉบับที่ 6 มาฟ้องป้า ป้าทนไม่ได้แล้ว เลขขนเอกสารไปหาทนาย แล้วออกจากงานเอาเงินกองทุนมาใช้จ่ายเป็นค่าทนาย” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“จนถึงสัญญาที่ 6 ป่าถึงคิดสู้คดี เขารู้ว่าทนายป่าเก่ง เจ้านายก็เลยหันมาพูดดีกับป่า ตก
ลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันว่าให้ป่าส่งเดือนละ 3,500 บาทให้เขาจนกว่าจะครบ
50,000 บาท แล้วเขาจะไปถอนอายัดคดีอื่นที่กรมบังคับคดีให้” (ป่าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน
พ.ศ. 2549)

“เสียค่าเดินทางให้เจ้าหน้าที่ธนาคารมาเป็นพยานอีก 1,000 บาท ค่าทนาย 30,000 บาท
ทนายเก่งป่ายอมรับ เขาเอาใบที่เจ้านายป่าเคยเขียนไว้ให้ป่าส่งดอกเบี้ยเข้าบัญชีเขา ระบุว่าให้โอน
เงินเข้าซื้อบัญชีเจ้านายป่า ที่สาขาสะพานขาวทุกเดือนเป็นดอกเบี้ย ถึงสู้ได้ ป่าเอาสัญญาเก่าๆ มา
หาทนาย ก่อนขึ้นศาลทนายให้ป่าไปซักซ้อมก่อนขึ้นศาลจะได้ตอบถูก เกือบ 100 ข้อ วันนั้นป่า
กลับบ้านมาแทบจะเดินไม่ได้ทำให้เราเครียดมาก ทนายป่าเขาอยู่สำนักทนายที่ซอยเซ็นหลุย” (ป่า
สุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้านายเห็นว่าทนายป่าเก่งเลยขอไต่กลับ 3 ครั้ง กว่าจะตกลงกันได้ ศาลแขวงพระ
โขนงให้เหลือ 50,000 บาท” (ป่าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่กู้เงิน 70,000 บาท โอนดอกเบี้ยเข้าบัญชีเจ้านาย (เจ้านาย) ที่สาขาสะพานขาว
หลักฐานอันนี้ทนายป่าเอาใบที่เป็นลายมือของเจ้านายป่าไปถามในศาลว่า นี่ลายมือคุณใช่ไหม
“ผมไม่รู้” อย่างนั้นคุณลองเขียนให้ดูต่อหน้าศาล เขาก็ยอมรับว่าเป็นลายมือของเขาเอง อะไรที่ไม่
จนมุมจริงๆ เขาจะไม่ยอมรับ แต่ทนายเขาก็มีวิธีสืบ ละเอียดมาก ใบฝากโอนเข้าบัญชี 3,500 บาท
ทนายป่าก็แจ้งต่อศาลว่าคิดเป็นร้อยละ 5 ต่อเดือน เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ทนายป่าสู้ชนะเพราะ
เขาเขียนด้วยลายมือเขาเอง ให้ป่าโอนเงินเข้าซื้อบัญชีเขา ป่าต้องจ้างพยานที่เป็นเจ้าหน้าที่
ธนาคารกรุงไทย สาขาสะพานขาว ป่าเสียค่าพยานไปหลายตั้ง” (ป่าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน
พ.ศ. 2549)

“สัญญาที่ป่าทำกับเจ้านาย เขาให้ป่าเซ็นชื่ออย่างเดียว ทนายเห็นก็เลยคิดว่าสู้ได้ สู้ไปก็
คงถึงชั้นอุทธรณ์ เพราะเจ้านายป่าเขาคงไม่ยอมแน่ แล้วต้องยึดเชื้อ 7-8 ปี ป่าจะไหวหรือ ป่าก็คิด
ว่าอะไรยอมกันได้ก็ควรทำ ก็เลยไปไต่กลับ” (ป่าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

มีลูกหนึ่งรายหนึ่งให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการหาทนายและพยานไว้ว่า “มีลูกหนึ่งคนหนึ่ง
เขาเป็นลูกหนึ่งนาย ส. เหมือนกับป่า พี่ชายของเขาเป็นทหารเรือ ซึ่งพี่เขามีเพื่อนเป็นทนายความ
เขาสืบยังงไม่รู้ เขาโทรมาหาป่าให้ป่าไปเป็นพยานให้เขา เพราะเห็นว่าป่าเคยกู้นาย ส. สู้กันแล้ว

เขาชนะคดีทั้ง 2 คน นาย ส. มันถึงเกลียดป้า ฝากคนมาค่าเพราะทำให้มันแพ้คดี คราวหลังตอนที่คิดจะสู้กับเจ้านาย (เจ้านี่นอกระบบของป้าสุรียาอีกคนหนึ่ง) ป้าเห็นว่าทนายคนที่สู้คดีนี้เก่ง สู้แล้วชนะ ป้าก็เลยไปติดต่อให้เขามาช่วยคดี ป้าไปไม่เจอทนายคนเดิม แต่ไปเจอทนายคนอื่นที่สำนักงานเดียวกัน เขาเห็นว่าคดีป้าสู้ได้ป้าก็เลยตกลง” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทนายของป้าที่เซ็นหลุย รู้จักกันเพราะป้าเคยไปเป็นพยานให้คดีหนึ่ง ป้าเห็นว่าทนายเก่ง ก็เลยไปติดต่อเขา แต่ไม่เจอ ก็เห็นมีทนายที่อยู่สำนักงานเดียวกัน ป้าหอบเอกสารไปให้เขาดูที่ office เขาบอกสู้ได้ป้าก็ตกลง เก่งนะ ประติดปะต่อเรื่อง ป้าเองยังงงเลย ว่าสัญญาเนี่ยมันยังงี้ ทำไปทำไม เจ้านายป้าปิดดอกเบี้ย เอามาตั้งต้นใหม่” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

การหาทนายของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบจะต้องพิจารณาเลือกให้รอบคอบ เพราะจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง พนักงานต้องถามให้แน่ใจก่อนว่าสู้แล้วจะชนะคดีหรือไม่ เพราะเห็นว่าทนายเคยว่าความชนะคดีมาแล้ว ลูกหนี้จึงนำเอกสารไปปรึกษา ส่วนการหาพยานนั้น ลูกหนี้ไปกดดูจากคอมพิวเตอร์ที่ศาลโดยพิมพ์ชื่อเจ้านี่ว่าเคยฟ้องลูกหนี้คนไหนไว้บ้าง เพราะจะต้องมีลูกหนี้ (จำเลย) จำนวนมากที่เจ้านี่ยื่นฟ้องไว้ เนื่องจากเจ้านี่ปล่อยเงินกู้ยืมนอกระบบเป็นอาชีพอันนั้นก็จัดซื้อและหาที่อยู่เบอร์โทรศัพท์ ทนายบางคนก็ใช้วิธีส่งจดหมายให้ช่วยเป็นพยาน บางรายก็ใช้วิธีการโทรศัพท์ เนื่องจากเป็นลูกหนี้ของเจ้านี่คนเดียวกันจึงไปเป็นพยานให้ ถ้าเจ้านี่แพ้คดีก็จะทำให้ศาลโกรธแค้นพยานไปด้วย

พยานที่ทนายจะใช้ในการต่อสู้คดีนั้นมักจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐเช่นตำรวจที่รู้เห็นการปล่อยเงินกู้ของเจ้านี่ เพราะศาลจะรับฟังเจ้าหน้าที่รัฐมากกว่าเพื่อนๆ ของลูกหนี้ที่ไปเป็นพยาน เพราะลูกหนี้ที่เป็นเพื่อนกันย่อมเข้าข้างกัน แต่ตำรวจไม่มีส่วนได้เสีย ทนายจึงมักใช้พยานที่เป็นตำรวจ

มีตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาคดีหนึ่งที่เจ้านี่เงินกู้ยืมนอกระบบ (โจทก์) ฟ้องพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบ (จำเลย) ซึ่งศาลฎีกาพิพากษา ให้ยกฟ้อง หมายความว่าลูกหนี้ชนะคดีและไม่ต้องชำระหนี้ที่เกิดจากจำนวนที่กู้ยืมไปจริง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4674/2543 (นาง พ. โจทก์ นาย จ.กับพวก จำเลย)
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (มาตรา 243)
แพ่ง ชำระหนี้เป็นอย่างอื่น การนำสืบการใช้เงิน (มาตรา 321, 653 วรรคสอง)
วิธีพิจารณาความแพ่ง สืบพยานบุคคลแก้ไขเอกสาร (มาตรา 94)

จำเลยสามารถนำสืบโต้แย้งจำนวนเงินที่กู้ไปจากโจทก์ได้ว่าไม่ได้รับเงินไปครบถ้วนตามจำนวนที่ระบุไว้ในสัญญากู้ยืมเงิน เป็นการนำสืบถึงความไม่สมบูรณ์แห่งหนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ป.วิ.พ.) มาตรา 94 วรรคท้าย

จำเลยนำสืบว่าในปี พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2537 โจทก์นำบัตรถอนเงินอัตโนมัติของจำเลยไปเบิกเงินเดือนของจำเลยเป็นเงินประมาณ 300,000 บาท เป็นการนำสืบการใช้เงินโดยวิธีอื่น ว่าโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันได้

การที่จำเลยอ้างส่งเทพบันทึกเสียงซึ่งบันทึกการสนทนาระหว่างโจทก์และจำเลยพร้อมเอกสารที่ถอดข้อความบันทึกการสนทนาเป็นพยานหลักฐานนั้น นับเป็นพยานหลักฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่จำเลยจะนำสืบในประเด็นเรื่องการใช้เงิน แม้โจทก์จะไม่ทราบว่ามี การบันทึกเสียงไว้ก็ตาม แต่เมื่อเสียงที่ปรากฏเป็นเสียงของโจทก์จริง และการบันทึกเสียงดังกล่าวเกิดจากการกระทำของจำเลยซึ่งเป็นคู่สนทนาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้บันทึกเสียงไว้เอง ซึ่งโดยปกติจำเลยย่อมมีสิทธิที่จะเบิกความอ้างถึงการสนทนาในครั้งนั้นได้อยู่แล้ว จึงไม่ถือว่าเทพบันทึกเสียงและเอกสารที่ถอดข้อความนั้นเป็นการบันทึกถ้อยคำซึ่งเกิดจากการกระทำโดยมิชอบอันจะมีให้รับฟังเป็นพยานหลักฐานตามรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 243 วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 4674/2543 นั้นเป็นตัวอย่างลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่เขียนสัญญากู้ด้วยตนเองทุกตัวอักษรแต่เจ้าหนี้ให้ระบุจำนวนเงินในสัญญาไว้เกินจำนวนเงินที่ขอกู้จริง และลูกหนี้เป็นฝ่ายชนะคดีที่เจ้าหนี้ยื่นฟ้อง ในส่วนลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่เจ้าหนี้ให้เซ็นชื่อในสัญญาอย่างเดียวส่วนรายละเอียดเจ้าหนี้เป็นคนกรอกเอง เมื่อยื่นฟ้องต่อศาลเจ้าหนี้กรอกจำนวนเงินเกินกว่าจำนวนเงินที่ส่งมอบให้ลูกหนี้ มีตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 431/2544 พิพากษากลับ ให้บังคับคดีไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น ซึ่งศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง ลูกหนี้ชนะคดีและไม่ต้องชำระหนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 431/2544 นาย ก. โจทก์ นาย ม.กับพวก จำเลย
แพ่ง กู้ยืมเงิน คำประกัน (มาตรา 653, 680)

การที่โจทก์ (เจ้าหนี้) กรอกข้อความลงในสัญญากู้ยืมเงินและสัญญาคำประกันที่จำเลย (ลูกหนี้) ลงลายมือชื่อ แต่ยังไม่ได้กรอกข้อความอื่นใดว่าได้มีการกู้ยืมเงินและคำประกันในจำนวนเงินถึง 100,000 บาท เกินกว่าจำนวนหนี้ที่เป็นจริง โดยจำเลยทั้งสองมิได้รู้เห็นยินยอมด้วย สัญญา

กู้ยืมเงินและสัญญาค้ำประกันจึงไม่สมบูรณ์ ทำให้เอกสารนั้นเป็นเอกสารปลอม โจทก์จึงอ้างเอกสารนั้นมาเป็นพยานหลักฐานในคดีอย่างใดไม่ได้ ฉะนั้น การกู้ยืมเงินและการค้ำประกันที่ฟ้องจึงถือว่าไม่มีพยานหลักฐานเป็นหนังสือที่จะฟ้องร้องให้บังคับคดีได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 653 และมาตรา 680

ข้อสังเกตคือเจ้าหนี้ในระบบในคดีนี้ประกอบกิจการในห้างขายทองแห่งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้ในระบบเป็นคนมีฐานะและมีรายได้มาจากการปล่อยเงินกู้ในระบบเป็นจำนวนมาก เมื่อพิจารณาจากคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์แล้ว พบว่าศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำเลยที่ 1 (ลูกหนี้เงินกู้ในระบบ) ชำระเงินจำนวน 100,000 บาท ซึ่งศาลฎีกาวินิจฉัยว่าจำเลยที่ 1 ขอกู้ยืมเงินจำนวน 20,000 บาท โดยได้นำโฉนดที่ดินของจำเลยที่ 1 ให้โจทก์ยึดถือไว้เป็นประกัน โจทก์คิดดอกเบี้ยร้อยละห้าต่อเดือน แสดงให้เห็นว่าเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบลงทุนเพียง 20,000 บาท แต่ได้กำไรจากการฟ้องร้องลูกหนี้ถึง 80,000 บาท หากเจ้าหนี้เป็นฝ่ายชนะคดี โดยจากการวิจัยครั้งนี้พบว่าพนักงานองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพประสบปัญหาเช่นนี้หลายราย

8. ต่อผู้คดีอย่างคดีอนาถา พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่มีเงินจ้างทนายความ สามารถขอผู้คดีอย่างคดีอนาถา (หมายถึง คดีแพ่งที่โจทก์หรือจำเลยได้ร้องขอต่อศาลโดยสาบานตนว่าเป็นคนยากจน ไม่มีเงินเสียค่าธรรมเนียมศาลและศาลอนุญาต) ได้ ดังเช่นกรณีของพื้นที่ที่ยื่นขอต่อศาลให้เป็นคดีอนาถาเพราะไม่มีเงินจ้างทนาย

“เจ้าหนี้คนที่ 4 กู้มา 5,000 บาท ต่อผู้คดีกับ นางสาว อ. ให้ทำสัญญา 30,000 ยืมจริง 5,000 บาทปล่อยให้ไม่มาก แค่ 5,000 บาท ดอกร้อยละ 10 ต่อเดือน หลังจากยืมเจ้าหนี้คนอื่นแล้วแต่คดียกฟ้อง เอาลูกหนี้คนอื่นไปเป็นพยาน เกือบแยะ คนอื่นเขาใช้หนี้หมดแล้ว มาเป็นพยานให้พี่ทำได้ ศาลพิพากษายกฟ้อง พี่ขอผู้คดีอย่างคดีอนาถา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้คนที่ 4 กู้ 5,000 บาท ร้อยละ 10 ส่ง 3 ปีจนส่งไม่ไหว ส่งประกันให้แม่เขา (แม่เจ้าหนี้) เป็นหลักฐานว่าพี่เป็นคนชำระหนี้ ในใบเสร็จมีชื่ออยู่ ศาลพิเคราะห์ ศาลบอกเจ้าหนี้ร้อยละ 10 ยังไม่พออีกเหรอ ศาลแขวงพระนครเหนือ ท่าน ส. เป็นผู้พิพากษา ท่านบอกไปหาพยานมา พี่ยังแอบเอาพวงมาลัยไปให้ท่านเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

มีลูกหนี้จำนวนน้อยที่ต่อผู้คดีกับเจ้าหนี้แล้วชนะคดี เนื่องจากวิธีการและขั้นตอนในการกู้ยืมเงินที่เจ้าหนี้ให้ลูกหนี้กรอกข้อความและจำนวนเงินในเอกสารทั้งหมด และเซ็นชื่อในช่อง

ผู้กู้ด้วยตัวเอง ทำให้เอกสารหลักฐานสัญญากู้ยืมเงินที่เจ้าหนี้เอามาแสดงมีน้ำหนักรมากกว่าฝ่ายลูกหนี้ซึ่งตกเป็นจำเลย ที่อาศัยเพียงคำบอกเล่าให้การว่าเจ้าหนี้ให้ลูกหนี้ระบุจำนวนเงินกู้ในสัญญาเกินกว่าจำนวนเงินที่กู้จริง ประกอบกับทนายฝ่ายเจ้าหนี้นอมนำไม่ยอมให้ลูกหนี้ต่อสู้คดีชนะ จึงต้องหาช่องทางต่อสู้ให้ชนะคดีด้วยเทคนิคต่างๆ

อุปสรรคของการต่อสู้คดีที่สำคัญคือพยานที่รู้เห็นในการกู้ยืมเงิน เจ้าหนี้สามารถใช้อำนาจต่อรองในการชุณคนคำประกันให้เป็นพยานว่าลูกหนี้กู้ไปเป็นเงินตามสัญญาจริง “ทำกู้พร้อมกัน กู้คนละ 20,000 บาท ต่างคนต่างคำกัน คนเราจะต้องรักตัวเองก่อน ถ้าคุณไม่เข้าข้างฉัน ฉันเล่น (ฟ้อง) คุณนะ คนที่คำประกันพี่ นาง ป. ก็เลยต้องยอม เจ้าหนี้มีสิทธิจะฟ้องใครก็ได้ ฟ้องคนคำก็ได้ เขาเห็นใครฟ้องง่ายเขาฟ้องคนนั้น ปัจจุบันนาง ป. ก็ไม่ถูกฟ้อง” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อลูกหนี้แพ้คดีจะถูกศาลพิพากษาให้ชำระหนี้ตามจำนวนที่โจทก์ยื่นฟ้อง และศาลจะคำนวณยอดเงินที่ต้องชำระพร้อมดอกเบี้ยให้ จากนั้น เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามคำพิพากษา เพราะเป็นจำนวนเงินที่สูงมาก เจ้าหนี้จะยื่นคำร้องให้ศาลมีคำสั่งแต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีต่อไปยังกรมบังคับคดีเพื่อดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในแต่ละเดือนจนครบตามจำนวนหนี้ที่ลูกหนี้ต้องชำระ

หากลูกหนี้ไม่พอใจในคำตัดสินสามารถยื่นอุทธรณ์และฎีกาจนถึงที่สุด เมื่อลูกหนี้แพ้คดีในศาลชั้นต้น ลูกหนี้มีสิทธิที่จะยื่นอุทธรณ์ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด หากเลยระยะเวลาดังกล่าว จนเจ้าหนี้ยื่นเรื่องกับกรมบังคับคดีให้อายัดเงินเดือนของลูกหนี้ เมื่อลูกหนี้ยินยอมให้กรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนเกินกว่า 6 เดือน จะไม่สิทธิยื่นอุทธรณ์ให้ศาลพิจารณาคดีได้อีกตลอดไป มีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ธนาคารบงเลาถึงประสบการณ์ในการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้ในศาลไว้ดังนี้

“ตัดสินให้ลูกหนี้ชำระหนี้เงินจริงไปอีก การขึ้นศาลมีกฎหมายก็จริง แต่เราต้องเล่นละคร คุณชนะคดีไม่ใช่เพราะคุณรู้หรือไม่รู้กฎหมาย ชนะคือใจท่าน ประสบการณ์ที่ขึ้นศาล ต้องดูบุคลิกของผู้พิพากษาเป็นยังไง ถ้าเป็นคนธรรมดาธรรมดา มีแนวโน้มที่จะเห็นใจลูกหนี้มากกว่าก็ต้องอ่านตาคนให้ได้ ก่อนอื่นเลยผู้พิพากษาเข้ามาท่านก็พูดหลักธรรมก่อนเลยว่าเป็นหนี้ก็ต้องใช้ แต่ถ้าเป็นหนี้ดอกเบี้ยแพงต้องคว่ำพอสมน้ำสมเนื้อหรือยัง เราก็รู้แล้วว่าท่านนี้ทำทางธรรมดาธรรมดา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราสั่งศาลไม่ได้ แต่โน้มได้ เรามีหน้าที่ชี้ให้ท่านเห็นใจ โนม้นำให้ตาชั่งหนักมาทางลูกหนี้ ถ้าเจอผู้พิพากษาบางคนไม่เคยตกทุกข์ได้ยาก พ่อแม่ก็เป็นนายทุนใหญ่ เชื่อลูกหนี้นิสัยไม่ดี ยืมไม่คืน ยืมเงินต้องใช้ ก็จะเข้าข้างนายทุนมากกว่า เชื่อว่าลูกหนี้หนีหนี้ แต่หาว่าไม่ส่งดอกเบี้ยมาหลายปีแล้ว” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ผู้พิพากษา ส. เคยเป็นคนชนบทมาก่อน โตจากรากหญ้า กู้มา 50,000 บาท ชำระดอกเบี้ยมาเกินเงินต้นแล้ว ศาลสั่งให้ยกฟ้อง พี่ยังเอาพวงมาลัยไปให้แกเลย” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่ห้า ฟ้อง 200,000 บาท ในสัญญาที่เซ็นชื่ออย่างเดียว พี่ได้กลับ เชื่อว่าศาลต้องยกแน่นอน พอทนายของเจ้าหนี้มันเห็นท่าไม่ดี ทนายมันขอเลื่อน บอกว่าไม่ได้เอาเอกสารบางอย่างมา พอดีเลื่อนไปตรงกับวันที่ผู้พิพากษาคนเก่าลาถึง ไปเจอผู้พิพากษาอีกอารมณ์หนึ่ง ผู้พิพากษาคนใหม่เข้ามาสั่งให้ประนีประนอมใหม่ คงเคยเห็นแต่เจ้าหนี้ถูกทุกอย่าง ประนีประนอมใหม่ จะขัดแล้วหันมาดู เราต้องยอมจ่ายค่าทนายให้ฝ่ายเจ้าหนี้อีก กู้ในโรงงาน ทำสัญญาต่อเดือน กู้ 50,000 บาท ฟ้อง 200,000 บาท เจ้าหนี้ได้รู้จักในโรงงานนี้ สุดท้ายพี่ต้องใช้ค่าขึ้นศาล 10,000 บาท ดันไปเข้าข้างเจ้าหนี้ ไม่ยอม ยังหันไปบอกทนายฝ่ายเจ้าหนี้ว่า นี่คุณยังไม่ยอมอีกหรือ นี่ศาลช่วยคุณนะ ช่วยเจ้าหนี้ ว่าเจ้าหนี้ทำอย่างนี้ได้ไง เขียนสัญญาเอง ถือว่าฟ้องเท็จนะ (จริงๆ ต้องยกฟ้อง) เลยหันมาทางพี่ คุณก็ช่วยค่าทนายเขาละกัน 10,000 บาท พี่ก็ส่งดอกเบี้ยให้มาากแล้ว 10,000 บาทไม่เป็นไร แทนที่จะไม่ต้องใช้เลย ให้พี่เสียตั้งอีก 10,000 บาท มันพลิก ปีที่แล้วเอง ใช้ทนายอาสาด้วย ทนาย บ. ทนายพี่ก็นั่งแข็งที่อยู่อุ่ ต่ใจผู้พิพากษา” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ไม่บอกว่าเป็นดอก เป็นเพราะความจำเป็น อยู่ในภาวะจำยอม ไปในศาลไปบอกว่าเต็มใจให้ร้อยละ 5 ต่อเดือน ไม่ได้ เงินตัวนี้ที่ให้ไปเพราะความที่เราจำยอม ศาลพิพากษาไปให้ชนะ ชนะกันที่ไ้วิหาร เจ้าหนี้เขาเรียกดอกเบี้ยเกิน เราจำยอมต้องให้ เอาไปหักจากเงินต้น จะมีใครคิดพูดอย่างนี้ เพื่อนพี่ถึงงง ถ้ารู้จักผมมาก่อน ใส่คำว่าจำยอม ศาลก็คิดว่าคุ้มหนี้แล้ว” (พื้นที่, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พี่เคยเรียนนิติศาสตร์ ชอบอ่านคำพิพากษาศาลฎีกา พี่ไปดูฎีกา หาเหตุผลว่า ทำไมเขาถึงยกฟ้อง ไปเห็นที่การแสดงเจตนา อัตราดอกเบี้ยเป็นเท่าไรจ่ายให้เจ้าหนี้ไปพอสมควรสมน้ำสมเนื้อ

แต่เราต้องแสดงเจตนาว่าเจ้าหนี้เรียกเก็บดอกเบี้ยเกินไป ศาลบอกลูกหนี้จำยอม ตามที่ฝ่ายลูกหนี้เสนอ พิกษาขยกฟ้อง” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เนื่องจากเจ้าหนี้ในระบบปล่อยเงินกู้ในระบบกับพนักงานรัฐวิสาหกิจหลายราย เมื่อลูกหนี้ผิดนัดชำระดอกเบี้ย ทำให้เจ้าหนี้ยื่นฟ้องดำเนินคดีกับลูกหนี้ ผลการตัดสินของศาลแต่ละแห่ง แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเอกสารหลักฐานและความสามารถของทนายความ เมื่อมีคดีที่ลูกหนี้ชนะคดี ก็ทำให้ทนายความมีช่องทางในการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบ โดยนำพยานบุคคลที่เป็นลูกหนี้ หรือพยานคนอื่นที่รู้เห็นพฤติกรรมของเจ้าหนี้มาเบิกความให้ศาลเชื่อว่าเจ้าหนี้มีพฤติกรรมปล่อยเงินกู้ในระบบคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด โดยให้ลูกหนี้เขียนสัญญาเกินจำนวนที่กู้จริง ดังที่มีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ชนะคดีมาแล้ว

ทั้งนี้ไม่ว่าลูกหนี้หรือเจ้าหนี้ที่เป็นฝ่ายแพ้คดีมีสิทธิที่จะยื่นอุทธรณ์และฎีกาได้ จากการสัมภาษณ์จึงพบว่าลูกหนี้บางรายกำลังอยู่ในระหว่างอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้น

9. ขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่เนื่องจากไม่ทราบว่าคุณฟ้อง

สำหรับลูกหนี้ที่ไม่ไปศาลเนื่องจากไม่ทราบว่าถูกฟ้อง มาทราบทีหลังเมื่อถูกบังคับคดีแล้ว ในกรณีนี้ลูกหนี้สามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่ได้โดยให้เหตุผลว่าไม่ทราบว่าถูกฟ้อง เช่นเป็นพนักงานขับรถไฟต้องออกเดินทางตลอดไม่ได้กลับบ้าน มาทราบอีกทีเมื่อถูกหักอายัดเงินเดือนแล้ว พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบในกลุ่มนี้สามารถยื่นให้ศาลชั้นต้นพิจารณาคดีใหม่ได้ แต่หากเป็นลูกหนี้ที่เซ็นในมอบอำนาจให้เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบไว้ เจ้าหนี้แต่งตั้งทนายให้ลูกหนี้เพื่อให้ยอมรับใช้หนี้ตามที่ถูกฟ้องและเกินจากความเป็นจริง ไม่สามารถแก้ไขผลการพิจารณาคดีได้ เนื่องจากทนายที่เจ้าหนี้แต่งตั้งให้ลูกหนี้ไปทำสัญญาประนีประนอมยอมความและให้ศาลพิพากษตามยอมแล้วไม่สามารถแก้ไขคำพิพากษาได้ ต้องถูกอายัดเงินเดือนเช่นกรณีพิชญา

“ศาลตัดสินคดีพิไปแล้ว จะมารื้อฟื้นคดีใหม่ไม่ได้” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

การยื่นคำขอให้พิจารณาคดีใหม่ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบนั้นจะต้องเป็นผู้ที่ศาลพิพากษาเนื่องจากขาดนัดยื่นคำให้การและต้องดำเนินการภายใน 15 วันนับ

แต่วันที่ได้ส่งคำบังคับให้จำเลยทราบ หรือไม่เกิน 6 เดือนนับแต่ได้มีการยึดทรัพย์หรืออายัดเงินเดือนลูกหนี้ (คูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 199 ตีและ 199 จัดวาประกอบ)

ส่วนลูกหนี้ที่ไปเซ็นสัญญาประนีประนอมที่ศาลหรือโกหกลูกหนี้ก่อนที่จะได้รับเงินกู้ ลูกหนี้กลุ่มนี้เมื่อผิดนัดชำระดอกเบี้ยแล้ว เจ้าหนี้ยื่นเรื่องบังคับคดีได้เลยเพราะเซ็นยินยอมไปแล้ว เช่นกรณีพิวระ ย่อมมีผลให้ลูกหนี้ถูกอายัดเงินเดือนเพื่อชำระหนี้ เมื่อลูกหนี้ถูกอายัดเงินเดือนแล้ว จะเปลี่ยนแปลงหรือยื่นอุทธรณ์คำตัดสินของศาลไม่ได้อีกต่อไป ต้องชำระหนี้จนกว่าจะครบตามจำนวนที่ศาลพิพากษา

10. ยื่นเรื่องต่อศาลและกรมบังคับคดีให้ลดการอายัดเงินทั้งเงินเดือนและเงินค่าตอบแทนอื่นๆ เช่น โบนัส ให้เหลือเพียงพอต่อการดำรงชีพ หากครบกำหนดระยะเวลายื่นอุทธรณ์ หรือขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่เนื่องจากขาดนัดยื่นคำให้การ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ นอกกระบบจะถูกอายัดเงินเดือนจนกว่าจะครบจำนวนหนี้ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาได้ ทำได้เพียงการขอลดการหักอายัดเงินให้หักน้อยลง หรือไม่ก็สามารถขอไกล่เกลี่ยประนีประนอมกับเจ้าหนี้ให้ลดจำนวนหนี้ไว้ในชั้นบังคับคดี

“ตอนแรกเขาหักพี่เดือนละ 2,500 บาท ตอนหลังไปขอลดเหลือ 2,000 บาท” (พิวระ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนแรกถูกหักโบนัส 80 เปอร์เซ็นต์ ใช้หนี้ พอตอนหลังให้เหลือแค่ 50 เปอร์เซ็นต์ โบนัสผู้กู้ 30 เปอร์เซ็นต์ ผู้ค้า 20 เปอร์เซ็นต์” (พิวระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การยื่นขอลดการหักอายัดเงินเดือนของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ นอกกระบบจะต้องไปยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ศาลพิจารณาคัดสิน โดยที่ศาลจะเรียกทนายฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายเจ้าหนี้มาร่วมพิจารณาด้วยว่าจะลดการหักอายัดเงินของลูกหนี้หรือไม่

“ตอนเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 พี่ไปร้องเรียนที่ศาลแขวงพระนครเหนือ ดิใจ นึกว่าจะได้ไต่สวนคดีใหม่ แต่กลายเป็นว่าพิจารณาว่าจะลดการหักอายัดเงินเดือนลูกหนี้หรือไม่ ศาลพิจารณาว่าลดไม่ได้แล้ว พี่ยื่นขึ้นพูดเลยว่ามันไม่ใช่หนี้ที่เป็นจริง แล้วพี่ไม่รู้อายุการตัดสินคดี เพราะเจ้าหนี้แต่งตั้งทนายไปเซ็นสัญญาประนีประนอมแทนเรา ศาลแนะนำว่า ศาลรู้ว่าเรื่องเป็นอย่างไร

คุณไปเดินเรื่องมา ทนายมันยังอึ้ง ทนายมันหยุดเลย พี่ยังอยากไปปรึกษาท่านเลย เขามีทางขึ้น ไปบนบัลลังก์ ให้แนะนำให้เดินทางแก้ไขให้ถูกต้อง” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

หากยื่นเรื่องขอลดการอายัดเงินเดือนแสดงว่าเป็นการยอมรับจำนวนหนี้ที่เกิดขึ้นจริง และ จะไม่สามารถแก้ไขคำพิพากษาใดๆ ได้

“วิ่งอยู่หลายที่ก่อนที่จะเจอพี่ปริวดี (ประธานกลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ เงินกู้ยืมระบบ) ถ้ารู้จักกันก่อนเขาจะไม่ให้ไปขอลดอายัดเท่ากับเป็นการยอมรับ ตอนนั้นไม่รู้จัก วิ่งไปวิ่งมาจนไปเจอกัน” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

การขอลดการอายัดเงินเดือนนั้นเป็นการแก้ไขปัญหชั่วคราว เพราะยอดหนี้ยังคงค้าง อยู่ และถูกคิดรวมดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีตามกฎหมายไปด้วย จนกว่าจะชำระหนี้หมด ทำให้หนี้ เพิ่มขึ้น

“คุณไปขอลดหย่อนมันก็จะไปบานปลายตอนจบ ตอนที่คุณเกษียณ” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่ไปขอกรมบังคับคดีให้ลดการอายัดลงอีก 500 บาทเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 นี้เอง หลังจากไปประชุมที่ปริมณีย์ เงินเดือนที่เหลือ 0 บาทมาตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 แต่ก็อยู่ มาได้ ยืมเขาบ้าง กู้สหกรณ์มากินมาใช้บ้าง” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

จำนวนหนี้ตามคำพิพากษาทั้งหมดเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบจะได้รับเมื่อพนักงาน รัฐวิสาหกิจออกจากงาน ตอนเกษียณอายุ 60 ปี หรือเกษียณอายุก่อนกำหนด หรือลาออกจากงาน นอกจากนี้เจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบยังตามไปอายัดเงินฝากธนาคารของลูกหนี้ได้ หากทนายความ ของเจ้าหนี้สืบเจอ

“ตอนที่เกษียณจะมีเงินก้อนหนึ่ง เงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ มันไม่สามารถมาหักได้ แต่เงินกองทุนสวัสดิการ อายัดได้ หักใช้ให้สหกรณ์จนหมด และให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา มันจะ ได้คนเดียว ได้เกินคุ้มแล้ว มีคนแนะนำว่าให้พี่เปิดบัญชีไว้หลายๆ บัญชี เจ้าหนี้ไม่มีทางสืบรู้ได้ มันจะได้อายัดเงินพี่ไม่ได้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คิดหลายเรื่อง ลูกคนเล็ก 24 ปีแล้ว เอาตัวรอดได้ ก็เหลือ 2 คนตายาย ผ่อนค่าบ้านนี้จนหมดที่คงอยู่ไม่ถึง ถ้าลูกเขามีปัญหาผ่อนต่อไปก็เรื่องของเขาแล้ว” (พิรุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

โดยสรุป หากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่ถูกหักอายัดเงินเดือนมากกว่าที่กฎหมายกำหนด เช่น หักอายัดเงินเดือนแล้วเงินเดือนเหลือไม่ถึง 10,000 บาท ลูกหนี้สามารถไปยื่นเรื่องต่อกรมบังคับคดีให้ลดการหักอายัดเงินเดือนได้ เนื่องจากมีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้ในระบบซึ่งถูกบังคับให้ชำระหนี้เกินจำนวนที่กู้ยืมมาจริง แล้วยังถูกบังคับหักอายัดเงินเดือนจนไม่เหลือเงินในการดำรงชีวิตหรือเหลือน้อยมาก พนักงานรัฐวิสาหกิจเหล่านี้จะแก้ไขปัญหาโดยการยื่นเรื่องต่อกรมบังคับคดี โดยอธิบายถึงความเป็นมาว่าถูกหักอายัดเงินเดือนจนเหลือไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ขอให้กรมบังคับคดีลดการอายัดเงินเดือนลงให้เหลือตามที่กฎหมายกำหนดคือ 10,000 บาท

ข้อสังเกตถึงแม้กฎหมายจะกำหนดให้กรมบังคับคดีจะต้องเหลือเงินให้กับลูกหนี้ เพื่อดำรงชีวิต 10,000 บาท แต่ก็ยังกลับพบว่ามีลูกหนี้เป็นจำนวนมากที่ไม่เหลือเงินเดือนเลย ทั้งนี้เพราะลูกหนี้มีการกู้เงินจากสหกรณ์ทำให้สหกรณ์ต้องหักเงินเดือน และเป็นค่าผ่อนส่งบ้านด้วย (ตามกฎหมายไม่ได้สนใจว่าลูกหนี้จะมีการกู้เงินจากแหล่งอื่นหรือไม่) แต่ให้เหลือให้ลูกหนี้ 10,000 บาท ก่อนหักไปเพื่อชำระหนี้อื่นๆ เช่นหนี้ของสหกรณ์ออมทรัพย์พนักงาน ฯลฯ

เมื่อขอลดอายัดเงินเดือนในแต่ละเดือนลงย่อมาหมายความว่าระยะเวลาการชำระหนี้ก็ขยายระยะเวลาออกไป เนื่องจากจำนวนหนี้ที่มีอยู่ก็จะลดลงไปด้วย แสดงให้เห็นว่าลูกหนี้ที่ไปขอลดอายัดเงินเดือน เช่นจากที่ถูกหัก 1,000 บาท ขอลดให้หักเพียง 300 บาท ทำให้ยอดหนี้ตามหมายบังคับคดียังไม่ลดลงเลย

พนักงานรัฐวิสาหกิจเล่าว่ามีพนักงานที่เป็นลูกหนี้บางคนแม้จะเกษียณไปแล้วแต่ก็ยังต้องชำระหนี้อยู่ เจ้าหนี้ยังไปยื่นเรื่องขออายัดเงินบำนาญของลูกหนี้อยู่ เรียกได้ว่าเป็นหนี้ไปตลอดชีวิตถึงแม้จะเกษียณแล้วก็ต้องชำระหนี้อยู่ ไม่มีวันได้สบายไปตลอด พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่เป็นหนี้เงินกู้ยืมในระบบจึงควรพิจารณาให้ดีก่อนที่จะกู้หรือไปค้าประกันเงินกู้ให้ใคร

เงินบำนาญที่พนักงานรัฐวิสาหกิจจะได้รับหลังเกษียณ ก็ถูกหักอายัดเงินเพื่อชำระหนี้หมด แต่ถึงอย่างนั้นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบก็เลือกที่จะขอลดอายัดใน

วันนี้ เพื่อให้เพียงพอในการส่งลูกเรียนหนังสือ เพื่อให้ลูกสามารถทำงานหาเลี้ยงพ่อแม่ได้ในวันข้างหน้า

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่กรมบังคับผลการอายัดเงินให้จำนวน 6 คน ให้ข้อมูลว่าจากเดิมถูกกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนคนละประมาณ 4,800 บาท ขอลดการอายัดเงินเดือนลงเหลือเดือนละประมาณ 1,750 บาท

11. ยื่นเรื่องต่อกรมบังคับคดีให้ลดการอายัดเงินเดือนตามคำพิพากษาให้เหลือหมายเดียว พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่ถูกหักอายัดเงินเดือนโดยเจ้าหนี้หลายคน สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยการไปยื่นเรื่องต่อกรมบังคับคดีให้สิทธิการหักอายัดเงินให้กับเจ้าหนี้คนที่ไปยื่นเรื่องขออายัดเงินลำดับแรกก่อน ส่วนเจ้าหนี้คนที่สอง สาม หรือสี่ ให้ไปขอเฉลี่ยเงินจากเจ้าหนี้คนแรก

“ส่งดอกเบี้ย 2 ปี ฟ้องทำสัญญาประนีประนอม 50,000 บาท ตกลงกัน 50,000 บาทส่งเดือนละ 2,500 บาทส่งได้ 10,000 บาท เขาบังคับตามฟ้อง ฟ้องถูกบังคับคดี และไปถอนคดีนี้ออกให้เหลือหนี้ของเจ้าหนี้คนที่สองคนเดียว” (พินิจ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“บังคับคดีขอลดไปคนหนึ่ง เจ้าหนี้ ส. ฟ้อง 2 คดี ขอลดให้เหลือคดีเดียว แต่ไม่ขอลดเจ้าหนี้จริงใจกับเรา” (พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ขอศาลลดก่อน คดีเจ้าหนี้ ส. มา 2 คดี โดน 2,500 บาท 2 คดี รวมเป็น 5,000 บาท เงินเดือนไม่ถึง 10,000 บาท ศาลลดให้ ทำเรื่องขอกรมบังคับคดี เหลือไม่เกิน 1 คดี ทุกวันนี้หัก 2,500 บาท เงินเดือนเรามาก ขยันทำไว้” (พีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เนื่องจากเป็นทั้งผู้กู้ยืมเงินและเป็นผู้ค้ำประกันให้ผู้อื่นด้วย เมื่อผู้กู้ไม่ชำระหนี้ ผู้ค้ำประกันก็ต้องรับชำระหนี้แทน นอกจากนี้ลูกหนี้ยังขอผู้ยืมเงินมากกว่า 1 ครั้ง ทำให้ถูกฟ้องและถูกบังคับคดีให้ชำระหนี้หลายคดี ดังนั้นเมื่อเจ้าหนี้ที่บังคับคดีได้รับคำพิพากษาศาล ก็ดำเนินการหักอายัดเงินเดือนลูกหนี้เพื่อชำระหนี้ตามหมายศาลที่ได้รับมากกว่า 1 หมาย จนลูกหนี้บางรายไม่เหลือเงินเดือนเลย

จากการถูกหักภาษีเงินเดือนจนเหลือ 0 บาทนี้ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจรวมตัวกันโดยบังเอิญ เนื่องจากไปเจอกันที่กรมบังคับคดี แล้วปรึกษากันเพื่อไปร้องเรียนต่อหน่วยงานต่างๆ ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2547 นั้นพนักงานรัฐวิสาหกิจไปยื่นเรื่องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ แต่เรื่องกลับเงียบหาย จนถึงวันที่รัฐบาลจัดงานมหกรรมคลายทุกข์ที่ทำเนียบรัฐบาล ในงานนี้มีหน่วยงานเช่น สำนักงานอัยการสูงสุด เข้าร่วมงานด้วย กลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้นอกระบบจึงไปร้องทุกข์ในงานครั้งนั้น ซึ่งเป็นที่มาของการแก้ไขปัญหาลูกหนี้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและมีความชัดเจนในการแก้ไขปัญหามาเป็นลำดับ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูกหนี้นอกระบบยังไม่หมดไปในระยะเวลาอันใกล้ เพราะเป็นปัญหาที่สะสมมานานและต้องอาศัยหน่วยงานหลายฝ่ายเข้าร่วมช่วยกันแก้ไข อย่างน้อยก็ช่วยบรรเทาปัญหาได้ถึงแม้การเป็นลูกหนี้ นอกกรอบของพนักงานรัฐวิสาหกิจจะไม่หมดไปก็ตาม พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ นอกกรอบแล้วถึงจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญในการให้ความช่วยเหลือลูกหนี้เงินกู้ นอกกรอบที่ได้รับความเดือดร้อนว่า

“ดูๆ มีหลายปัจจัย กระทรวงยุติธรรม มีกฎหมายสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 เป็นสิ่งที่ศาลต้องหันมามอง ผู้พิพากษา ส. พืพบท่านเมื่อปี พ.ศ. 2546 และช่วงหลังๆ ก็มีอาจารย์จรูญ กระทรวงยุติธรรมจัดสัมมนาโดยต้องไปคุยกับแวดวงศาลปกครอง คำพิพากษาศาลฎีกาช่วงหลังๆ จึงมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงมากขึ้น เจ้าหนี้เงินกู้ นอกกรอบอาศัยการประนีประนอมมาเป็นช่องทางทำมาหากิน ทางศาลเริ่มตรวจสอบ” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“อีกอย่างหนึ่งกระบวนการแก้ไขปัญหามา เริ่มที่สำนักงานอัยการสูงสุดจัดงาน อัยการคลายทุกข์ การจัดงานทำให้ศาลเปลี่ยนทัศนคติกลับมาฟังข้อเท็จจริง ทำให้ลูกหนี้ใช้หนี้ตามความเป็นจริง เพราะฎีกาเก่าๆ ก็เปรียบเสมือนรางที่ให้ผู้พิพากษาเดินตาม แต่ตอนนี้เริ่มเปลี่ยน แต่ก่อนดูตามตัวบทกฎหมาย” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เงินแสนเดียวกลายเป็นตั้ง 1 ล้าน ดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ขาดทุน แต่ตอนนี้ศาลเริ่มเข้าใจ บางครั้งก็ฟังพยานบุคคล ผู้พิพากษาที่ดูแลพยานเอกสารมีเฉพาะคนรุ่นเก่าแล้ว” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

12. ไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ

“ต้องแก้ไขปัญหาคด้วยตัวเอง รัฐบาลบอกจะช่วยยังไม่มีอะไรเลย ถ้ามไปก็เจียบ หนีนอกกระบวนแล้วคุณเอามาข้างใจ พี่ไม่อยากมีเรื่องกับเจ้าหนี้ จัดการกับเจ้าหนี้ไม่ได้เพราะลูกหนี้ที่ไปกู้เงิน เต็มใจทั้งนั้น” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กรรมการมาไกล่เกลี่ยจากหนี้มากเหลือน้อย เงินต้นกับดอกเบี้ยก็ยังอยู่ กำจัดยังงี้ก็ไม่หมด” (พีศธพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“มีพี่คนหนึ่งเขาโดนนาง ณ. (เจ้าหนี้) ฟ้อง พี่ไปเป็นพยานให้ แล้วเขาแนะนำให้เขียนจดหมายไปแจ้งกรมสอบสวนคดีพิเศษ เขียนจดหมายไป 2 เดือนมีนายตำรวจคนหนึ่งโทรมาหาพี่ พี่ก็ดีใจนึกว่าเขาจะช่วยพี่ได้ เมื่อตอนปี พ.ศ. 2546 ตอนที่พี่ถูกฟ้องแล้ว” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ไปปรึกษาที่สภานายความก่อน 2 เทียวๆ แรกให้ไปยื่นเรื่องที่กรมบังคับคดี เทียวที่สองไปยื่นเรื่องต่อศาลให้ลดหย่อนการหักอาช้เงิน ไม่ได้แนะนำให้ไปยื่นเรื่องขอไต่สวนคดีใหม่ ศาลบอกว่าทำไม 2,500 บาทไม่มีเงินจ่ายเธอ เรียกทนายฝ่ายโน้น เจ้าตัว (เจ้าหนี้) มันไม่มาให้ทนายมาแทน ประมาณพฤษภาคม พ.ศ. 2546 ไปศาล ขอลดหย่อนไม่ได้ ถูกหักเดือนละ 2,500 บาท” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่ไม่ได้หมายศาล เพราะเจ้าหนี้ให้พี่ไปเซ็นมอบฉันทะให้คนค้าไปไกล่เกลี่ยคดี เช่น ตุมเตียว สู้เขาไม่ได้ คุณไปตายตรงนี้ ไปสภานายความ บอกว่าคุณสู้ไม่ได้ คุณไปขอลดหย่อน ซึ่งเท่ากับคุณไปยอมรับสภาพ คุณต้องแย่งออกไปคุณจะได้สู้ สภานายความบอกว่าคุณจนไม่จริง มีลูกมีคนรู้จัก พี่บอกเลยอย่าไปสภานายความ พี่งี้ไม่ได้ พี่งั้นรู้ข้อกฎหมาย” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ลงทะเบียนคนจนที่อำเภอบางบัวทอง วิ่งไปศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย เขาออนไลน์ถึงกัน ทำอะไรเจ้าหนี้ไม่ได้” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เจ้าหนี้มีบ้านเป็นบ้านทรงไทยด้วยอยู่คลองประปา DSI (กรมสอบสวนคดีพิเศษ) มีแฟ้มประวัติเขาด้วย ตอนที่เขาเรียกพี่ไป ยังเอาแฟ้มมาให้ดูว่าคนนี้หรือเปล่า พอตอนหลังเขาโทรมาคุยกับนาง ณ. มันไม่กลัว เพราะทนายของมันบอกว่าให้อยู่เฉยๆ แล้วมันบอกว่าพี่กู้มา 200,000 บาทจริง พี่ก็เลยกลายเป็นคนโกหก พยานก็ไม่มี” (พีอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“พี่วิ่งไปที่สหภาพความก่อน ถ้าไม่ไปที่สหภาพความก่อน เราอาจจะขึ้นศาลไปสู่กับเจ้าหนี้ที่ศาล” (พ็ูซา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่ DSI เรียกพี่ไปคุย คุยไปคุยมา เขาบอกว่าจะรวบรวมประวัติส่งไปที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเราไปมาแล้ว เราไปลงทะเบียนคนจนก่อน แล้วไปที่สำนักเลขาธิการนายก เขียนจดหมายไปแล้วเขาก็โทรเรียกไปพบ เขาโทรไปหาเจ้าหนี้ แต่มันไม่กลัว เดี่ยวคุยกับทนาย ทนายมันเก่ง มันให้เลยไว้ โทรไปขู่แต่มันไม่เคียดร้อน อยู่ทีคนค้า สำนักเลขาธิการนายกให้หาคนค้าไปเป็นพยาน ซึ่งนาง ป. ก็จะไม่ด้วย ถ้าเป็นพยานให้พี่มันก็จะถูกฟ้องด้วย นาง ป. (คนค้าประกัน) ก็กลัว เลขาธิการนายกถามคนค้าว่าพี่เป็นหนี้เท่าไร คนค้านั้นก็ตอบไปว่าพี่เป็นหนี้เป็นแสน กลายเป็นพี่ช่วย เจ้าหนี้เที่ยวไปพูดที่ทำงานว่าพี่เป็นหนี้เขาเป็นแสน” (พ็ูซา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ไปที่กรมบังคับคดีแล้วก็ไปที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักเลขาโทรไปจิกมัน มันก็เลยแค้นให้อยู่เฉยๆ แต่พี่อยู่เฉยๆ ไม่ได้ ให้เขาทำเราอยู่ข้างเดียวได้ไง พี่ไม่ได้เป็นหนี้ 200,000 บาท ถ้าเอามา 200,000 บาท ป่านนี้ผ่อนบ้านก็เกือบจะหมดแล้ว นี่บ้านก็ยังเหลืออยู่ตั้งหลายแสน” (พ็ูซา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เขียนจดหมายร้องทุกข์ ลงทะเบียนคนจน สำนักเลขาธิการนายกฯ ก็สอบถาม โทรหานาง ณ. (เจ้าหนี้) ครั้งที่ 2 จัดการไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้อยู่ดี ครั้งที่ 3 ชวนพี่ปริวดีนัดชุมนุมใหญ่ นายกฯ มา แล้วเจออัยการดำริครั้งแรก มีรองนายกพงษ์เทพ เทพกาญจนา อาจารย์ดำริให้ไปงานอัยการคลายทุกข์ พี่ก็ไป ไปยื่นเรื่องให้อัยการอีกคนหนึ่ง คนอ้วนๆ บอกจะรื้อฟื้นคดีให้ สุดท้ายบอกสู้ไม่ได้ เสร็จตรงหนังสือมอบฉันทะ แล้วคุณไม่ควรไปขอลดหย่อน เท่ากับเป็นการยอมรับสภาพหนี้ ต้นหมดและพลิกไปหมด ถ้ารู้กฎหมายก็จะได้วิ่งไปขอยื่นเรื่องให้พิจารณาคดีใหม่ หรืออุทธรณ์คดีใหม่ แต่นี่ไม่รู้กฎหมาย ถ้ารู้ก็ไม่วิ่งไปสหภาพความหรือ” (พ็ูซา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ให้ลูกหนี้รวมตัวกันให้ได้ 10 คน แต่เจ้าหนี้ใช้วิธีให้คนอื่นฟ้อง เราไม่เคยรู้จักนาย ว. (ที่ระบุในสัญญาเงินกู้มาก่อน) แล้วเราจะไปหาลูกหนี้ที่เป็นหนี้นาย ว. นี่จากที่ไหน รู้จักแต่ลูกหนี้ นาง ณ.” (พ็ูซา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“หาลูกหนี้ของนาย ว. ไม่ได้ แต่หาลูกหนี้ของนาง ณ. ได้ รู้ด้วยว่าคนกู้นาง ณ. เขอะมันไปบอกลูกหนี้คนอื่นว่าอย่าไปหาอัยการ อย่าไปศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย อย่าไปนะ นี่สินเดียวเรามาเคลียกัน” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทนายมันบอกว่าถ้าพูดมากๆ เดี่ยวจะฟ้องหมิ่นประมาท ทนายเขาไม่ยอมเจรจา เขาร้องเรียนมาตั้งปีอะไร บอกว่าจะเล่นภาษี อยากเห็นมากๆ” (พิชญา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เราโดนหักอาช้เงินเดือน อยากให้หยุดหัก หน้าก ปัญหาหน้าก สำนักงานอัยการสูงสุด เขามอบบรรยายอธิบายสิทธิบังคับคดี เขาก็มาแล้ว ทำจดหมายเปิดผนึกยื่นอธิบายสิทธิบังคับคดีหายต่อม” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

13. ขอประนีประนอมหนี้กับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมในระบบโดยผ่านหน่วยงานราชการ เช่น สำนักงานอัยการสูงสุด หรือศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย

“เจ้าหนี้คนแรก ได้ปลดหนี้เมื่อวันจันทร์ กู้มาจริง 30,000 บาท เซ็นสัญญา 80,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อเดือน ฟ้องคดีหลังจากวันกู้ 9 ปี 10 เดือนเป็นเงิน 187,000 บาท ส่งดอกเบี้ย 6 ปีกว่าเกือบ 7 ปี เดือนละ 2,100 บาท เขาฟ้องปีที่ 9 เพราะพี่ไม่ส่งดอกเขา ตอนนีเขาปลดอาช้แล้ว” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่สอง ได้ปลดแล้ว เจ้าหนี้ ร. เอามา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท เขาฟ้องมาแล้ว หักบังคับคดีเกือบ 70,000-80,000 บาท ส่งดอกเขา 4 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ไม่ได้จ่ายดอก 3 เดือนเขาฟ้องบังคับคดี เขาเห็นว่าเราส่งเขามาบ้างแล้วเขาก็ปลดให้” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เวลาประนีประนอมขอเดือนละ 1,000 บาท คุณต้องไหว ถ้าไม่ไหวเป็นเรื่อง บางคนมาไกล่เกลี่ยที่มหาดไทยขอหนี้ 100,000 บาทขอส่งเดือนละ 500 บาทนายทุนยังเอาเลย” (พินทิ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

ลูกหนี้ที่ขอประนีประนอมกับเจ้าหนี้ผ่านกระทรวงมหาดไทยแจ้งจำนวนเงินที่ขอชดใช้กับเจ้าหนี้คนอื่นคนละประมาณ 30,000 บาท แล้วขอให้เจ้าหนี้เลิกคดีกัน ค่าต่ำสุดคือ 0 บาท และ

ค่าสูงสุดคือ 100,000 บาท (จากจำนวนลูกหนี้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด 25 คน) โดยลูกหนี้ที่ตอบ 0 บาท เนื่องจากเห็นว่าได้ชดใช้หนี้กับเจ้าหนี้ไปจนคุ้มค่าแล้ว

จากการสังเกตการณ์การประนีประนอมหนี้ระหว่างเจ้าหนี้เงินกู้ยืมระบบกับพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบพบว่า เจ้าหนี้มักบอกลูกหนี้ว่ามีอะไรก็ไปคุยที่บ้าน ทำไมต้องทำให้เป็นเรื่องใหญ่ สะท้อนว่าเจ้าหนี้ก็มีความเกรงกลัวกฎหมายอยู่บ้าง กลัวว่าตนเองจะถูกยึดทรัพย์ ดิดคุกเนื่องจากคิดดอกเบี้ยเกินอัตรา

“ที่สำนักงานอัยการสูงสุดจัดงานมหกรรมคลายทุกข์ครั้งแรก ป้าก็ไปหาอัยการคุยเรื่องทั้งหมดให้ฟัง เขาก็มีหนังสือให้ไปพบที่สำนักงานอัยการสูงสุด นัดเจ้านายป้า (เจ้าหนี้) ไปด้วย จากที่ป้าส่งเขาเดือนละ 3,500 บาท ขอลดเป็นเดือนละ 2,000 บาท อัยการผู้หญิงบอกป้าว่า หนูก็ไม่คิดว่าเจ้านายป้าจะมา เจ้านายเขาโกรธป้ามาก บอกว่าป้าทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ ป้าก็บอกเขาไปว่า ก็ฉันไม่มีเงิน ก็ต้องไปให้อัยการช่วยไกล่เกลี่ยลดเหลือ 2,000 บาทได้ไหม ป้ายังเหลือยอดหนี้ที่ถูกบังคับคดีกับเจ้านายป้าอีก 100,000 กว่า อัยการน้องผู้หญิงช่วยพูดให้เหลือเดือนละ 1,500 บาท เจ้านายป้าไม่ยอมบอกว่าต้อง 1,800 บาท ต่อไปนี้ป้าจะขาดส่งเขาไม่ได้เลย” (ป้าสุรียา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เจ้าหนี้ที่ไม่ยอมไปประนีประนอมก็มี ถึงแม้ศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทยจะทำหนังสือเชิญ และโทรศัพท์ไปติดต่อ แต่เจ้าหนี้ไม่ยอมมาไกล่เกลี่ยประนีประนอมกับลูกหนี้ ดังเช่นกรณีของลุงภูวดล

“เพื่อนก็โดนบังคับคดีอายัดเงินเดือน เจ้าหนี้คุยยาก นาย พ. (เจ้าหนี้) ไม่ยอมอยู่แล้ว เจ้าหนี้เป็นหัวหน้าทนายความ ลุงโดนบังคับคดีหักไป 170,000 บาท ไปขอคุยยอดที่กรมบังคับคดีมาแล้ว ถ่ายเอกสารมาแล้ว ลุงยังค้างหนี้อยู่ 3 แสนกว่า (รวมดอกเบี้ย) ถ้าลุงเกษียณแล้วยังแก้ไขต่อรองกับเขาไม่ได้ เงินบำเหน็จก็จะไม่เหลือ ก็ไม่มีเงินเหลือตอนเกษียณ อีก 18 เดือน ไม่ใช่แน่นอน เป๊ปเดียว ถ้าเขายอมลดให้เหลือ 30,000 บาท ลุงยอมผ่อนชำระให้ แล้วถอนอายัดให้ลุงก็โอเค” (ลุงภูวดล, สัมภาษณ์, 17 เมษายน พ.ศ. 2549)

14. รวมกลุ่มกับเพื่อนพนักงานรัฐวิสาหกิจฟ้องกลับเจ้าหนี้ในข้อหาเบียดความเท็จ ฟ้องเท็จ และปลอมแปลงเอกสาร รวมถึงไปเป็นพยานให้อัยการฟ้องเจ้าหนี้ในข้อหาเรียกเก็บดอกเบี้ยเกินอัตรา และฉ้อโกงประชาชน

ในกรณีที่เจ้าหนี้ไม่ยอมเจรจากับลูกหนี้ ลูกหนี้มีมาตรการให้การฟ้องร้องดำเนินคดีต่อเจ้าหนี้ โดยตัวอย่างการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของลูกหนี้ในระบบในรูปแบบของการฟ้องเจ้าหนี้ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ (โพสต์ทูเดย์, 2548ข) รายงานว่าศาลอาญามีคำพิพากษาจำคุก 3 เดือน เจ้าหนี้ดอกโหลคดีที่ พ.จ.อ.ภักดี เป็นโจทก์ฟ้องนายสุพจน์ เจ้าหนี้เงินกู้ฐานกระทำความผิดต่อเจ้าพนักงานในการยุติธรรม

คดีดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่ พ.จ.อ.ภักดีไปลงทุนซื้อแท็กซี่มาขับส่งผู้โดยสารเพื่อหารายได้พิเศษแต่เกิดปัญหาด้านการเงินจึงได้ขอกู้ยืมเงินจากนายสุพจน์หลายครั้ง โดยครั้งแรกกู้ไป 20,000 บาท แต่มีการเขียนสัญญา 160,000 บาท จากนั้นไปกู้อีก 30,000 บาท แต่ทำสัญญาไป 240,000 บาท นายสุพจน์อ้างว่ากลัวจะถูกโกงและหากไม่มีการผิณฑ์ให้ชำระหนี้ตามความเป็นจริง พ.จ.อ.ภักดีจึงขอมกรอกข้อความตามนั้น เงินกู้ทั้งหมดนายสุพจน์ไม่ได้เป็นผู้ลงนามให้กู้ยืม แต่ให้ลูกชายและลูกสาวเป็นผู้ทำสัญญา แต่ต่อมา พ.จ.อ.ภักดี กลับถูกนายสุพจน์ยื่นฟ้องต่อศาลแขวงพระนครเหนือเรียกให้ชำระหนี้จากต้นเงิน 240,000 บาท โดยหลังจากพิจารณาหลักฐานแล้ว ศาลพิพากษาให้ชำระหนี้ตามจริงเพียง 30,000 บาท ดังนั้น พ.จ.อ.ภักดีจึงนำเรื่องมาฟ้องศาลอาญา

เมื่อคดีขึ้นถึงศาลอาญา หลังจากพิจารณาข้อเท็จจริงต่างๆ ถึงพฤติการณ์การกู้แต่ละครั้งเป็นเงินจำนวนมากโดยไม่มีหลักประกันและจำเลยไม่มีความสนิทสนมกับโจทก์เป็นพิเศษ หากจำเลยไม่รับรู้ถึงการกู้ยืมเงินนี้ก็จะทักท้วงบุคคลในครอบครัวที่โจทก์กู้เงิน 2 ครั้ง และเป็นเรื่องผิดปกติวิสัยที่จะให้กู้ยืมเงินเป็นจำนวนมากโดยที่ยังไม่มีการชำระหนี้ครั้งก่อนๆ การที่จำเลยเบิกความว่าโจทก์กู้ยืมเงินจากบุตรเป็นเงิน 240,000 บาทและรับเงินจำนวนดังกล่าวไปครบถ้วนจึงเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงอันเป็นความเท็จ

การกู้ยืมเงินรายนี้จำเลยได้ถ่ายภาพโจทก์ขณะเขียนสัญญากู้ยืมเงินแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนเชี่ยวชาญ มีความรอบคอบในการจัดทำและแสวงหาพยานหลักฐานต่างๆ ไว้ล่วงหน้าเพื่อนำเสนอต่อศาลเมื่อมีการผิณฑ์และมีการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ อย่างไรก็ตามเหตุใดถึงไม่มีการถ่ายภาพเงิน 240,000 บาท ขณะส่งมอบเงินจำนวนดังกล่าวให้โจทก์รับไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่าโจทก์ได้รับเงินไว้จริง พฤติการณ์ต่างๆ ดังกล่าวจึงมีข้อพิรุธ พยานหลักฐานของจำเลยเท่าที่นำเสนอมา ยังไม่น่าหนักเพียงพอที่จะหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้ พิพากษาว่าจำเลยมีความผิดให้จำคุก 3 ปี

ปรีวุฒิ (โพศัญญะ, 2548ข) กล่าวว่า “คดีนี้สืบเนื่องมาจากนายสุพจน์ฟ้อง พ.จ.อ.ภักดี ให้ชำระหนี้ 240,000 บาทต่อศาลแขวงพระนครเหนือ และทางกลุ่มพิทักษ์ธรรมได้ปรึกษาหารือกันให้ พ.จ.อ. ภักดีผู้คดีให้กลายเป็นคดีตัวอย่างที่ลูกหนี้จะต่อสู้กับเจ้าหนี้เงินกู้ จากนั้นเมื่อศาลในคดีแพ่งพิพากษาให้ พ.จ.อ.ภักดีชำระหนี้ตามจริงเพียง 3 หมื่นบาท ทางกลุ่มจึงสนับสนุนให้ พ.จ.อ. ภักดีนำมาเป็นหลักฐานฟ้องกลับนายสุพจน์ ในคดีอาญาฐานเบิกความเท็จต่อศาลในคดีแพ่ง”

จากคดีดังกล่าวมีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบของเจ้าหนี้รายนี้ไปเป็นพยานให้ พ.จ.อ.ภักดีเป็นจำนวนมาก โดยเหตุผลที่ไปเป็นพยานในคดีนี้พนักงานรัฐวิสาหกิจมีเหตุผลแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่ไปเป็นพยานเพราะหวังว่าคดีที่ตนถูกหักอายัดเงินโดยเจ้าหนี้คนนี้อยู่จะถูกยกเลิกหรือถอนการอายัดเงินคืนให้ เพราะเจ้าหนี้ดำเนินธุรกิจโดยผิดกฎหมาย แต่ก็มีพนักงานรัฐวิสาหกิจบางคนต่อสู้คดีนี้เพื่อให้คดีที่ตนถูกเจ้าหนี้รายนี้ฟ้องร้องอยู่ในชั้นศาลมีโอกาสชนะคดีมากยิ่งขึ้น

“สัญญาละ 400,000 บาท 2 สัญญารวมเป็น 800,000 บาท โฉนดหักแล้ว 400,000 บาท ถ้าเขาแพ้คดีเขาต้องคืนเรา 300,000 บาท ถ้าไม่ให้เงินเราคืน ก็ไม่เป็นไร แต่ขอยุติการบังคับคดี ถ้ามีหมายศาล ขอกู้ซื้อบ้านก็ไม่ได้ ตอนเกษียณอยากมีเงินสักก้อน เพื่อเอาไปซื้อบ้าน ที่อยู่ตอนนี้ เป็นของพ่อแม่ พี่น้องอยู่ร่วมกัน อยู่ในห้องมันแคบ” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รอเขาขึ้นศาล ถ้าเจ้าหนี้แพ้คดี พวกที่ฟ้องอาจจะหมดหนี้เลย อาจจะได้คืนด้วย ครั้งล่าสุด 2 เดือนที่แล้ว คุณปรีวุฒิผู้ สุพจน์ก็แพ้ พวกนิสิตนักศึกษาไปกันเยอะ สุพจน์เป็นเคสทำเอกสารเท็จตบตาศาล ขึ้นศาลไปเป็นพยานอีกที รออุทธรณ์อยู่ ตอนศาลชั้นต้นตัดสินใส่กุญแจมือรอประทับ ลูกหนี้ดีใจกันใหญ่” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“อัยการ ทนายทำเรื่องให้หยุดหักอายัดเงินเดือนคดีสุพจน์ ทนายที่อัยการสูงสุดทำให้ตอนนั้นไป ถ้าทำได้พียอมเสียค่าใช้จ่ายยังงี้ก็ได้ ขอให้หยุดหักอายัดเงิน ก็เลยให้เงินไปคนละ 1,000 บาท 57 คน รวม 57,000 บาทให้คุณปรีวุฒิจัดการยื่นเรื่องต่อศาล” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ลูกหนี้ฟ้องกลับ เดิมคดีแพ่ง คดีอาญาแจ้งความเท็จต่อศาลครั้งแรกจำคุก 3 ปี อุทธรณ์หนที่สอง โฉนดอีก 3 ปี 4 เดือน รวม 6 ปี (2 คดี) นายสุพจน์ พนักงานที่อยู่การทำเป็นคนฟ้อง หน

หลังอัยการเป็นคนฟ้อง แต่ทำข้อพิพาทไป เวลาที่น้อยลง โคนบังคับคดีไม่จบ” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

เมื่อพนักงานรัฐวิสาหกิจไปเป็นพยานฟ้องเจ้าหน้าที่เงินกู้ยืมระบบแล้ว แต่ยังถูกหักอายัดเงินเดือนอยู่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่อุทธรณ์ซึ่งศาลยังไม่ตัดสินถึงที่สุด ต้องรอนจนกว่าเจ้าหน้าที่จะแพ้คดีในชั้นศาลฎีกา หรือจนกว่าพนักงานอัยการจะต่อสู้คดีชนะ

“ตอนนี้ศาลสั่งให้จำคุก คดีที่ลูกหนี้ถูกอายัดเงินน่าจะให้ระงับไปก่อนจนกว่าจะสิ้นสุดคดี ทนายเพื่อนปริวุฒิ ทำไม่ได้ คุณถูกหักก่อนน่าจะให้ระงับไปก่อน” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“แล้วป้าก็โดนนายทุนอีกคนหนึ่งอายัดเงินเดือน ช่วงนั้นลูกเรียนอยู่โรงเรียนเซนต์จันทน์ เทอมสุดท้าย เลยต้องเข้าไปกู้ นาย ส. ตอนนั้นก็รวมตัวสู้กันอยู่ ลูกหนี้รวมตัวกันแจ้งความเป็นคดีอาญา ศาลชั้นต้นตัดสินแล้ว โทษฐานเบิกความเท็จจำคุก 3 ปี กำลังอยู่ในช่วงอุทธรณ์ เจ้าหน้าที่ขอประกันตัว มันมีตั้ง ก็คงสู้ถึงฎีกา หลายคดียังเป็นความอยู่ในศาล เจ้าหน้าที่ ส. เนียนะ ที่ออกรายการถึงลูกถึงคน หลายคนยังสู้กันอยู่ คงอีกนานจนกว่าลูกหนี้จะตายไปก่อน เกษียณไปแล้วก็มีเยอะมาก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“นุชบาเพื่อนป้าก็โดนบังคับคดีไปจนครบ 240,000 บาท คิดแล้วมันก็ไม่คุ้มหรอก ถึงรวมตัวกันต่อสู้กันอยู่เนี่ย เดือนที่ป้าก็พึ่งไปศาลมาหนึ่ คนเยอะ รู้สึกว่าทนายฝ่ายเราจะขาดหลักฐานไปชั้นหรือ 2 ชั้น ศาลเลื่อนนัดไปเป็นเดือนกรกฎาคม นาย ส. จ้างทนาย 10 คน ทนายเก่าเขาไปหมดแล้ว กลัวมีความผิดช่วยนาย ส. ป้าโดนบังคับคดีรวมดอกเบี้ยไม่ตก 300,000 บาท เหมอ ไม่รู้คุณปริวุฒิจะเรียกกลับคืนมาได้ไหม ตอนที่ป้าดูข่าวในทีวีหลายเดือนมาแล้ว มีข่าวออกมีคนโทรมาบอกป้า ป้าก็เปิดโทรศัพท์ดูใกล้จะจบแล้ว ยึดทรัพย์ นาย ส. มันนั่งสูบบุหรี่อยู่” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

15. แจ้งความดำเนินคดีกับกองปราบปราม สำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อเอาผิดกับเจ้าหน้าที่ในข้อหาฉ้อโกงและเรียกเก็บดอกเบี้ยเกินอัตรา

“ของตัวเองต้องรีบทำ แจ้งกองปราบตอนตี 1 ตี 2 เมื่อ 8 เดือนที่ผ่านมา ปี พ.ศ. 2548” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“เราไปฟ้องกองปราบ 57 คน กองปราบ (ถ.พหลโยธิน) ส่งให้อัยการอีกทีหนึ่ง ปลายปี พ.ศ. 2547 ถึง ปี พ.ศ. 2548 นาย ป. (ลูกหนี้) บังคับให้พี่ไป มารับไปทีละ 2-3 คน วันอาทิตย์ให้การ เกือบ 5 ทุ้ม เขานัดทนายรวมอัยการและกองปราบ แล้วส่งฟ้องศาล พี่ขอให้มิชชั่น เพราะไม่มีชื่อพี่ ในคำฟ้อง รวมตัวที่กองปราบก่อน แจ้งความฐานฉ้อโกงประชาชน เพื่อจะได้ยึดทรัพย์เจ้าหนี้ ถ้า ยึดมาพี่หมดสิทธิ์ได้เงิน เพราะไม่มีชื่อพี่ในคำฟ้อง” (พี่พินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นายทุนโหด พอตอนหลังป่าไปเคมเงินกลับมาได้ 20,000 บาท คิดตั้งแต่ 20 ปีมาแล้ว พวกภัยสังคม ดำรวจจับได้ ลูกหนี้แห่ไปเต็มโรงพักเลย ป่าเสียไป 40,000 บาทได้คืนมา 20,000 บาท เพื่อนออกจากการงานเลยจับป่า ป่าติดห้องขังเรื่องเช็ค 2 ครั้ง ที่ปากน้ำ 3 คืน คอนเมือง 3 คืน ป่ามีพักร้อนเยอะ หลานเอาเงินมาประกันตัวก็ค่อยยังชั่วหน่อย” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ลูกหนี้จ่ายดอกเบี้ยทุกวันที่ 27 ของเดือน ไม่เกินเที่ยงคืน ถ้าเกินเที่ยงคืนคิดเป็นวันที่ 28 จากเดือนละ 2,000 บาทกลายเป็น 4,000 บาทเพราะเลยกำหนด ถ้าลูกหนี้เอามาให้แค่ 2,000 บาท อีก 2,000 บาทที่เหลือจะต้องเอาไปรวมกับต้นกลายเป็นหนี้ 22,000 บาท คนที่ไม่มิให้เลยเดือนนี้ไป บอกว่าไม่มี นาง ท. ก็จะดำ ‘มึงอย่านะ อีสันดิน (นี่ยังน้อยไปนะ) มึงจะทำต่อไปไหมงาน มึง ออกไปเล่นนะ’ ทุกคนกลัวไม่มีก็ต้องหาที่อื่นมาให้ แจ้งตำรวจแล้ว พอนาง ท. ไป เรื่องก็จบ มันมี เงินทำอะไรก็ได้ ป่าก็บอกว่าตราใบที่เราถั่วเขา เราก็จะเป็นจ้ข้าเขาไปอย่างนี้ตลอด ตอนนี้องง ปราบจัดการแล้ว ลูกหนี้ 31 คน เป็นพยาน นาง ท. โดนจำคุก 31 เดือน จำเลย (นาง ท.) ให้การเป็น ประโยชน์ ศาลลดให้ 7 เดือน เป็นจำคุก 2 ปี ตอนนี้อยู่ที่อุทธรณ์” (ป่าเฉลียว, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

มีพนักงานรัฐวิสาหกิจบางคนใช้การไปเป็นพยานของตนเองเป็นเครื่องต่อรองกับ เจ้าหนี้ว่าไม่อยากไปเป็นพยานให้ตำรวจกับอัยการ แต่เจ้าหนี้ต้องถอนการบังคับคดีให้ แสดงให้ เห็นว่าลูกหนี้ไม่อยากมีเรื่องกับเจ้าหนี้ แต่ที่ทำเพราะถูกกระทำจากเจ้าหนี้อย่างไม่ยุติธรรมก่อน พนักงานที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบส่วนใหญ่ต้องการที่จะประนีประนอมมากกว่า

16. ใช้การไปเป็นพยานให้คนอื่นไปเป็นเครื่องต่อรองให้เจ้าหนี้ถอนบังคับคดี

“มันว่าจริงๆ มันไปบอกว่าใครไปเป็นพยานมันจะฟ้อง เขาไม่กล้าขู่พี่หรอก ให้เป็น พยานพี่จะไป พี่ไม่มีอะไรจะเสียแล้ว เขาฟ้องพี่แล้ว เขาบอกว่าเขาจะฟ้องหมิ่นประมาท โทรมมา

หา พี่เลยบอกไปว่า ถ้าพี่ไม่ไปเป็นพยาน แล้วจะยกหนี้ให้ฉันหรือเปล่า” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการให้สัมภาษณ์ของพี่อุษาแสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบนั้นไม่ได้ประสบความสำเร็จเสมอไป ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อลูกหนี้ถูกบังคับคดีแล้วอำนาจบังคับอยู่ที่เจ้าหนี้ว่าจะปลดอาัยด์หรือลดหนี้ให้กับลูกหนี้หรือไม่ และทนายของเจ้าหนี้คอยแนะนำเทคนิคทางกฎหมายต่างๆ เพื่อให้ได้รับเงินจากลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบอย่างครบถ้วนตามจำนวนที่ฟ้อง และลำพังกำลังเจ้าหน้าที่แฉะงบประมาณของรัฐไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหานี้โดยลำพังได้

“เหมือนมันจับเรามาแล้วซ่อมเรา มันมีอำนาจเงินอยู่ ไม่มีใครมาเป็นพยาน แต่ถ้าใครต้องการเราเป็นพยาน ไม่กลัว ไม่มีอะไรที่จะเสียอยู่แล้ว ช่วยเหลือคนอื่นให้เจ้าหนี้แพ้” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

17. แก้ไขปัญหาด้วยการผ่อนชำระหนี้ ไม่ว่าจะเป็นลูกหนี้ที่ถูกฟ้องแล้ว ลูกหนี้ที่ถูกหักอาัยด์เงินเดือนแล้ว หรือลูกหนี้ที่เจ้าหนี้ถอนอาัยด์ให้แล้วให้ส่งนอกคดี สามารถแก้ไขปัญหาลให้หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบได้ด้วยการชำระหนี้

“ป่าเซ็นเช็คนต้องติดห้องขังแทนคนกู้หลายวันเหมือนกัน นานแล้ว สมัยนั้นคดีเช็คต้องมีหลักทรัพย์ประกันตัว ใช้ตำแหน่งประกันไม่ได้ ต้องอยู่ห้องขัง พอหลานรู้จักเอาเงินไปจ่ายให้ 20,000 บาท พอโบน์สออกก็จ่ายให้อีก 20,000 ก็จบ” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนนี้ก็อยู่ที่ป่าว่าส่งเขาตรงไหม ทุกวันที่ 5 ของเดือนป่าจะพลาดไม่ได้เด็ดขาด” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มันก็ไม่หมด นอกจากจะส่งเขา 3,500 บาทเต็ม ดายก่อนก็ยังใช้หนี้ไม่หมด เท่ากับผ่อนบ้านเลข 400,000 กว่าบาท มีทางเดียวหาเงินก้อนหนึ่ง 100,000 กว่าบาทเอาไปใช้ มันจะยอมหรือเปล่า มันจะได้ต่ำลงมา คิดทางด้านดี มันถือว่าเหนือกว่าหมด” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

18. หนี่ ลาออกโดยไม่ใช้หนี่ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี่เงินกู้ยืมระบบบางคนให้สัมภาษณ์ว่ามีพนักงานที่ลาออกไปโดยไม่ใช้หนี่ โดยปล่อยให้เป็นที่ของคนที่ล่ำประกัน ซึ่งคนล่ำประกันเมื่อชำระหนี่แทนให้หมดแล้ว สามารถที่จะไปเรียกหนี่คืนจากผู้กู้ได้ แต่ส่วนใหญ่ผู้ล่ำประกันจะไม่ได้หนี่กลับคืน อย่างไรก็ตามการหนี่ไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหที่พนักงานรัฐวิสาหกิจต้องการจะเลือก นอกจากไม่มีทางเลือกจริงๆ

“ของเงินเดือนเหลือตลอด ตั้งใจ เรายินยอมเอาเอง หมุนไม่ทัน ที่จะโกงก็มี อย่างสมุดกับบัตรเอทีเอ็ม ส่งเดือนเดียว แจ้งสมุดหาย ย้ายไปอีกที่หนึ่ง ฟ้องไปชี้ส่งเป็นรายเดือน ไม่นึกถึงคนล่ำประกัน” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“นอกจากเราจะหนี่ แล้วเราจะหนี่ไปไหน” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

ที่สำคัญพนักงานรัฐวิสาหกิจเมื่อเป็นลูกหนี่เงินกู้ยืมระบบแล้วควรประหยัด พออยู่พอกิน แต่จากการวิจัยพบว่าพนักงานส่วนใหญ่ไม่ประหยัด ยังคงใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย และเที่ยวเตร่ โดยบางคนหวังรวยด้วยการเล่นหวย ทำให้มีแนวโน้มที่จะกู้เงินนอกระบบอีก

“เดินๆ อยู่เหนื่อยก็ซื้อเบียร์กระป๋องหนึ่ง มั่นก็เหมือนยา ช่วยให้อนหลับ กินแล้วสบายใจ กินข้าวได้ ดูหนัง ดูทีวี ถ้าพรุ่งนี้คิดแล้วว่ามีเงินให้ลูกไปเรียน ก็ซื้อเบียร์สักหน่อย ถ้าไม่เหลือก็คิดว่าเบียร์ไม่เอาก็ได้วะ กลับไปกินข้าวบ้าน” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“800 บาทเก็บไว้ให้ลูกเรียนพิเศษ ซอยลาซาน เสาร์ละ 200 บาท เรียนโรงเรียนแพง เอานอกระบบมาจ่าย ค่าไฟก็ต้องหมูน ค่าโทรศัพท์ต้องจ่ายที่สำนักงาน จ่ายล่าช้าได้” (พีพิณิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“อยากได้บ้าน แต่หาเงินมาโละหนี่ไม่ได้ พี่ไปดูบ้านที่คลอง 6 ลำลูกกา ราคา 700,000 บาท พี่กู้ได้ 900,000 บาทตามเรตเงินเดือน ถ้าหาเงินมาโละหนี่สหกรณ์ได้ให้มันเหลือแต่สหกรณ์ 05 อย่างเดียว ถ้าเงินเดือนพี่ถูกหัก 10,000 บาท เหลือใช้ 10,000 บาท พี่ก็ขอกู้สหกรณ์ได้ พี่จะคุยกับเจ้าของโครงการพวกนี้เขาต้องมีพวก ช่วยลดตัวที่พี่โดน Blacklist ถ้าเขาเรียกเงิน 5,000 บาทค่าเดินเรื่อง พี่ยอมจ่ายขอให้ซื้อบ้านได้ ใส่ซองให้คนประเมิน 3,000 บาท ประเมินให้ 1,200,000 บาท หักเดือนละ 4,000-5,000 บาทเอง ถ้ากู้ได้ก็ใช้หนี่นอกระบบได้” (พีธรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“หอยโดน 200-300 บาท ต้องวัด หอยรัฐบาล 1 ใบ หอยบนดินแทงเบอร์ 500 กลับไป กลับมา 16-17 เดือนถ้าไม่มีปาฏิหาริย์ที่ขาดทุนที่ต้องถูกยึดทรัพย์” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“รอเวลาสักหน่อย เล่นหอยถ้าถูก 4 ล้าน พอเคลียได้ บ้านอยู่ที่เก่า ลูกก็อยู่สบาย” (พีพินิจ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

นอกจากนี้ยังมีพนักงานรัฐวิสาหกิจอีกจำนวนหนึ่งเห็นว่า ควรให้กรมสรรพากรและสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (หรือ สำนักงาน ปปง.) เข้ามาแก้ไข โดยใช้มาตรการทางภาษี และดำเนินการยึดทรัพย์เจ้าหนี้

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาของพนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งมีความหลากหลายนั้น สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจที่แก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอมกับเจ้าหนี้ ลูกหนี้กลุ่มนี้ยังสามารถคุยกับเจ้าหนี้ได้ ยังไม่ถึงขนาดที่จะต้องฟ้องร้องต่อศาลเนื่องจากเห็นว่า “การประนีประนอมเป็นการรักษาน้ำใจกันทั้งสองฝ่าย” และไม่อยากขึ้นศาลเพราะต้องใช้เวลานาน และ (2) กลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจที่แก้ไขปัญหาโดยการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้ โดยใช้มาตรการทางกฎหมาย หากเจ้าหนี้ไม่ยอมประนีประนอม ลูกหนี้รวมตัวกันฟ้องเจ้าหนี้ในข้อหาเบียดความเท็จ ทั้งนี้ ไม่ใช่ว่าลูกหนี้เงินกู้ในระบบทุกคนจะสามารถฟ้องร้องต่อเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบ ผู้ที่จะสามารถฟ้องร้องเจ้าหนี้ในคดีอาญาได้จะต้องเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ต่อสู้คดีแพ่งกับเจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้เป็นฝ่ายแพ้คดี แสดงว่าเจ้าหนี้เบียดความเท็จต่อศาล นอกจากนี้แล้วอัยการจะเป็นผู้ฟ้องร้องดำเนินคดีกับเจ้าหนี้หากพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจมีพยานหลักฐานชัดเจนว่าเจ้าหนี้ปล่อยเงินกู้เรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ดังนั้นจึงจำเป็นที่หน่วยงานรัฐจะต้องอาศัยความร่วมมือจากลูกหนี้เงินกู้ในระบบ

“ไปเป็นพยานให้คดีของนาย ก. ขึ้นฟ้องเจ้าหนี้ ส. คดีอาญา ไปศาลก็ไปเอง ไปให้ข้อมูลกับปปง. ก็ไปเอง ขอให้หยุดหักภาษีเงินของเรา จะได้ไปทำอะไรได้ ตอนนี้อยากซื้อบ้าน” (พีวลัย, สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

โดยสรุปพนักงานรัฐวิสาหกิจประสบปัญหาต่างๆ หลังจากกลายเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ ส่งผลทำให้ต้องหาทางแก้ไข โดยการแก้ไขปัญหาต่างๆ มีวิธีการแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัญหา และการช่วยเหลือของหน่วยงานราชการ ดำริ (พิมพ์ข่าวการเงิน, 2548: B13) อัยการ

ผู้เชี่ยวชาญ สำนักงานอัยการสูงสุด ระบุว่าเจ้าหนี้แสวงหาผลประโยชน์โดยอาศัยเล่ห์เหลี่ยม
เทคนิคทางกฎหมาย โดยมีรูปแบบ 2 กรณี คือ

1. ให้ลูกหนี้เป็นผู้เขียนสัญญาด้วยตนเองทุกตัวอักษร โดยมีลายเซ็นของลูกหนี้กำกับด้วย
แต่ลูกหนี้ได้รับเงินน้อยกว่าตัวเลขที่ระบุไว้ในสัญญา

ประเด็นข้อต่อสู้ของกรณีที่ 1 ต่อสู้โดยอาศัยหลักกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ มาตรา 650 วรรค 2 เรื่องยืมใช้สิ่งเปลือง ซึ่งมีหลักว่าสัญญายืมใช้สิ่งเปลืองย่อม
สมบูรณ์เมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืม กล่าวคือ ส่งมอบเท่าใดสมบูรณ์เท่านั้น ซึ่งต้องพิสูจน์ให้ศาล
เชื่อว่า ในวันส่งมอบลูกหนี้ได้รับเงินไปจำนวนเท่าใด โดยเมื่อนำสืบด้วยพยานหลักฐานจนศาล
เชื่อและพิพากษาให้ลูกหนี้ชนะคดีแล้ว ลูกหนี้ก็จะไปฟ้องกลับเจ้าหนี้ว่าเบิกความเท็จต่อ
ศาล

2. ให้ลูกหนี้ลงลายมือชื่อในช่องผู้กู้ยืมอย่างเดียว ส่วนข้อความอื่นเจ้าหนี้เป็นผู้กรอกเอง

กรณีที่ 2 ต่อสู้โดยอาศัยข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา
94 วรรค 2 ที่มีหลักว่า ห้ามมิให้นำสืบหักล้าง เพิ่มเติม แก้ไขพยานเอกสาร เว้นแต่เป็นการนำสืบ
เพื่อแสดงถึงความสมบูรณ์ของหนี้ ซึ่งเป็นการนำสืบเพื่อแสดงว่าเอกสารนั้นเป็นเอกสารปลอม
การที่จะนำสืบให้ศาลเชื่อว่าเป็นเอกสารปลอมมีแนวทาง คือ

2.1 ลายมือชื่อที่เขียนข้อความไม่ใช่ลายมือลูกหนี้

2.2 ลูกหนี้ลงลายมือชื่อโดยให้ความยินยอมให้เจ้าหนี้ไปกรอกข้อความเองตามความ
เป็นจริง ซึ่งหากเจ้าหนี้ไปกรอกข้อความเกินความเป็นจริงโดยที่ไม่ได้รับความยินยอมจากลูกหนี้
เอกสารนั้นเป็นเอกสารปลอม ผลในทางกฎหมายคือ เอกสารนั้นเป็นโมฆะทั้งฉบับ เมื่อศาลเชื่อว่า
เอกสารดังกล่าวเป็นเอกสารปลอม เจ้าหนี้อาจมีความผิดอาญาฐานปลอมแปลงเอกสาร ใช้เอกสาร
ปลอม และฟ้องเท็จ

ในส่วนของนโยบายรัฐบาลมีวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ 2 วิธี (ศูนย์ดำรงธรรม
กระทรวงมหาดไทย, 2549: 1-2) คือ

1. วิธีการเจรจาประนีประนอม โดยเจ้าหนี้ให้ความร่วมมือกับศูนย์ดำรงธรรมและรับว่าจะเลิกอาชีพนี้ และแสดงบัญชีรายชื่อลูกหนี้ทั้งหมด พร้อมกับแสดงยอดหนี้ที่จะลดหย่อนให้แก่ลูกหนี้แต่ละราย

2. วิธีการใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาด เป็นการใช้ข้อมูลจากลูกหนี้และคำพิพากษาหรือหลักฐานหมายบังคับคดีจากสำนักงานบังคับคดีทุกแห่งทั่วประเทศมาคำนวณภาษีสรรพากรว่าในรอบปีแต่ละปี (ย้อนหลัง 10 ปี) เจ้าหนี้แต่ละรายได้ยื่นแสดงรายรับไว้ถูกต้องหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องก็จะเรียกเก็บภาษีเพิ่มหรือภาษีธุรกิจเฉพาะ ซึ่งมาตรการทางกฎหมายแบ่งเป็น 2 ประการคือ

2.1 เจ้าหนี้รายใดที่มีคำพิพากษาให้ชนะคดี ให้กรมบังคับคดีส่งข้อมูลย้อนหลัง 10 ปีของเจ้าหนี้รายนั้นๆ ว่ามีการชนะคดีกี่ชิ้นจำนวนเท่าใด มีการขอบังคับคดีแล้วจำนวนกี่คดี มีรายรับจากดอกเบี้ยทั้งหมดเป็นจำนวนเท่าใด โดยใช้ประมวลรัษฎากร มาตรา 91/2 (5) ซึ่งมีหลักว่าการประกอบกิจการโดยปกติเยี่ยงธนาคารพาณิชย์ต้องเสียภาษีธุรกิจ ต้องขออนุญาตในการประกอบการ ถ้าพบไม่ได้มีการขออนุญาตและเสียภาษีอย่างถูกต้อง ต้องถูกเรียกเก็บภาษีจากกรมสรรพากรในส่วนที่ขาดเพิ่ม 1 เท่า และเสียเบี้ยปรับร้อยละ 1.5 ต่อเดือน

2.2 การปล่อยกู้ที่มีลักษณะของการฉ้อโกงประชาชน เช่น ให้ลูกหนี้ลงลายมือชื่อในช่องผู้กู้ และเจ้าหนี้กรอกข้อความอื่นเกินความเป็นจริงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากลูกหนี้ หรือการทวงหนี้โดยใช้ความรุนแรงในลักษณะของการกรรโชกตามประมวลกฎหมายอาญา ให้สำนักงาน ปปง. เข้าไปดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สิน

จากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่ามีลูกหนี้ในระบบที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทั้งหมด 75 คน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีดังนี้

ตารางที่ 4.11 จำนวนและร้อยละของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำแนกตามวิธีการแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาของลูกหนี้เงินกู้ในระบบ	จำนวน	ร้อยละ
ขอประนีประนอมกับเจ้าหนี้ผ่านกระทรวงมหาดไทย	28	21.9
ทำสัญญาประนีประนอมยอมความที่ศาล	21	16.4
ขอเจรจากับเจ้าหนี้ให้ถอนการบังคับคดี	12	9.4
ขอลดการหักอาชัณเงินเดือน,เงิน โบนัสกับกรมบังคับคดี	12	9.4
ขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและลงโทษเจ้าหนี้ในระบบ	11	8.6
ผ่อนชำระหนี้คืนเจ้าหนี้	7	5.4
ประนีประนอมกับเจ้าหนี้โดยเจ้าหนี้ลดหนี้ให้	7	5.4
เจรจาด้วยตนเองขอผ่อนชำระหนี้กับเจ้าหนี้แต่เจ้าหนี้ไม่ยอม	6	4.7
ต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้	6	4.7
ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐต่างๆ	3	2.3
ชำระหนี้ภายนอกให้กับเจ้าหนี้	2	1.5
ประนีประนอมกับเจ้าหนี้โดยเจ้านี้ยกหนี้ให้ทั้งหมด	2	1.5
ร้องขอให้ศาลพิจารณาคดีใหม่เพราะไม่ได้รับหมายศาล	1	0.8
ขอความเป็นธรรมเรื่องอัตราดอกเบี้ยที่สูงจนรับภาวะไม่ไหว	1	0.8
ปรึกษาเพื่อนที่ทำงาน	1	0.8
หยุดส่งดอกเบี้ยเนื่องจากจ่ายดอกเบี้ยมากแล้ว	1	0.8
ขอความช่วยเหลือทางกฎหมายจากสำนักงานอัยการสูงสุด	1	0.8
เจ้าหนี้กลัวมีปัญหากิจโทรมาบอกให้ผ่อนชำระเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย	1	0.8
กู้เงินสหกรณ์ออมทรัพย์มาเพื่อชำระหนี้ในระบบ	1	0.8
ขอให้รัฐแก้ไขกฎหมายเรื่องค่าธรรมเนียมของกรมบังคับคดีและการอายัดเงิน	1	0.8
ประนีประนอมกับเจ้าหนี้และขอเงินส่วนที่เกินคืน	1	0.8
ยื่นอุทธรณ์คำสั่งศาลเรื่องการลดการหักอาชัณเงิน โบนัส	1	0.8
สอบถามขอคืนหนี้คงเหลือจากกรมบังคับคดี	1	0.8
รวม	128	100.0

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบได้ และกำลังถูกบังคับคดีชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้และสามารถดำรงสถานภาพเป็น

พนักงานรัฐวิสาหกิจ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือและกำลังใจจากเพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงานด้วยกัน คนรู้จัก และญาติพี่น้อง ฯลฯ ช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาที่พนักงานประสบ

“ลูกพี่ได้รางวัลเขียนหนังสือสวยด้วย เขาเอาเกียรติบัตรมาโชว์ให้พี่ดู พี่ก็มีกำลังใจจากลูกนี่แหละ ทำให้พี่มีกำลังใจทำงาน” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ดีที่ได้ร้านขายของชำฝั่งตรงข้าม ช่วยเลี้ยงลูก อยากกินอะไรก็ยกมากินได้ เพราะเมียเราช่วยงานเขาเยอะ แต่เงินทองไม่ยุ่ง ไม่มีค่าแรงให้ แต่กินอยู่กับเขา ถ้าขอยืมเงิน ก็ยืม ไม่ถือว่าให้ค่าแรง นี่ก็ยืมเงินเขามา 1,000 กว่า” (พีณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ตอนหลังหมอ น. เป็นแพทย์ที่ไปรษณีย์ อยู่กองแพทย์ ไม่ใช่ญาติพี่น้อง เขาเซ็นเช็คให้เลย 45,000 บาท ให้เอาไปใช้หนี้ ยังดีกว่าพี่น้อง ปีใหม่ก็ยังซื้อของไปให้ แต่เจ้าหนี้มันไม่ยอมแล้วฝากหมอ น. มาบอกว่า จะคืนน้ำหนัมน” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“เงินเดือนเหลือ 0 บาท หารายได้พิเศษ อาศัยเงินพรรคพวกเพื่อนฝูง ปาฏิหาริย์ ไม่คิดว่าเขาจะช่วยก็ช่วย เพื่อนคนหนึ่งคุยไปคุยมาก็ให้เอาไป 500 บาท ช่วยต่อชีวิตเรา ฟิ้นขึ้นมาใหม่ ว่าจะหยิ่ง ไม่เอา คิดถึงบ้านแล้วเอาก็เอา” (พือุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ทำหนังสือถึงผู้ใหญ่ ขอผ่อนผันค่าเทอมลูกต่อผู้อำนวยการโรงเรียน ดิฉภาะระหนี้ในระบบ ลูก 3-4 คนที่เรียนตอนแรก” (พีวีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ที่ทำงานถึงเงินเดือนป้าจะไม่เหลือและถูกบังคับคดีหมด ป้าก็ไม่ยืมใคร บางวันป้ามีเงินติดตัว 20 บาท ไม่รบกวนเพื่อน ไม่ให้เขาถูก มีน้องผู้หญิงคนหนึ่งเขาเป็นเลขานุการหัวหน้ากอง เขายังเคยซื้อขนมมาให้ป้าเลย เขาเห็นว่าป้าเงินโบนัสออกมา 60,000-70,000 บาท ไม่เหลือเลยหมดเกลี้ยง เขาย้ายไปทำงานที่ชุมสายอื่น เขายังเนบสตาจค์มาให้ป้า 100 บาท มาให้ป้ากินขนม มี-ไม่มีอยู่ในใจ ตอนนี้ป้าก็ขายของเล็กๆ น้อยๆ แฟนใหม่ป้าเขาก็ช่วย มีรายได้จากเขา” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เมื่อสุดท้ายพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาใดๆ ได้ก็ต้องทำใจ

“พยายามไม่คิดถึงมัน อยู่มันไปอย่างนี้ ยังโทรไปบอกพีปรีวุฒิว่าหนูจะเกษียณแล้วนะอีก 8 ปี พีปรีวุฒิยังบอกว่า ยังไม่ตายต้องสู้กันต่อไป” (พิอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คำพระท่านบอกอย่าคิดถึงอดีต อนาคตก็อย่าคิด อยู่กับปัจจุบัน เราว่าวามเกินไปเรื่องถึง เป็นแบบนี้ ถ้าตอนนั้นเรามีสติ คงไม่เป็นแบบนี้ เราสติแตก คิดว่าตายแน่ ตอนนั้น แต่ก็อยู่มาทุกวันนี้ยังไม่ตายเลย มันไม่ตาย” (พิอุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“สาธุ เอาไปเหอะ จะส่งให้ เอาไปรักษาตัวมันเอง เจ้านายป่าสูบนุหรีจัด ป่ารู้ว่าเขาเป็น โรคถุงลมโป่งพอง แกสูบนุหรีเก่ง เอาไปใช้รักษาตัว” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีความเห็นว่า แหล่งเงินกู้ในระบบจะยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ต่อไป

“เงินในระบบมันต้องมี แล้วคนจนเมื่อต้องการใช้เงิน 1,000 บาทจะไปเอาจากไหน ธนาคารประชาชนก็ไม่ง่าย ต้องมีคนค้ำ มีระเบียบ แต่เงินกู้ในระบบมันง่าย ประชาชนอย่างเราจะไปเอาจากตรงไหน” (ป่าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“มันเป็นอาชีพของเขา ไม่ให้เขาปล่อยกู้แล้วจะให้เขาไปทำอะไร คนเคยทำแล้วอดไม่ได้ หรอก แล้วอีกอย่างความต้องการของลูกหนี้ก็ยังมียู่ ตราบใดที่แหล่งเงินกู้ในระบบยังไม่เพียงพอ กับความต้องการ” (พีธภาพร, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

สรุปผลการวิจัยพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจมีวิธีการแก้ไขปัญหามากมาย และไม่ใช่ว่า การแก้ไขปัญหาก็ประสบความสำเร็จเสมอไป ส่วนใหญ่พนักงานรัฐวิสาหกิจใช้การ ประนีประนอมกับเจ้าหนี้มากกว่า ซึ่งหากใช้การประนีประนอมไม่สำเร็จ พนักงานรัฐวิสาหกิจก็ ต้องหาหนทางแก้ไขปัญหาโดยขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานของรัฐ

ข้อวิจารณ์

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 5 ที่ว่าการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของพนักงาน รัฐวิสาหกิจหลังจากเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบส่วนใหญ่เป็นการประนีประนอมกับเจ้าหนี้

โดยสรุป การแก้ไขปัญหของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบเมื่อประสบปัญหาต่างๆ ได้แก่

1. เจริญต่อรองเพื่อขอผ่อนชำระหนี้กับเจ้าหนี้หรือต่อรองขอเลื่อนการชำระดอกเบี้ย
2. ติดต่อทนายต่อสู้คดีเมื่อถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้อง
3. เชื้อสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อรับชำระหนี้
4. ขอลดการอายัดเงินเดือนเพื่อให้กรมบังคับคดีอายัดเงินเดือนน้อยลง
5. เจริญต่อรองกับเจ้าหนี้เพื่อขอให้ลดหนี้ที่กำลังถูกกรมบังคับคดีอายัดเงินเดือน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบพบว่าส่วนใหญ่เมื่อประสบปัญหาไม่สามารถชำระหนี้และถูกยื่นฟ้องร้องต่อศาลหรือถูกบังคับคดีแล้ว ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเจรจาทอรองกับเจ้าหนี้มากกว่าที่จะติดต่อสู้คดี เมื่อใช้วิธีการเจรจาทอรองไม่ได้แล้วถึงใช้วิธีการติดต่อทนายเพื่อต่อสู้คดี จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพบว่ามิลูกหนี้ที่ไม่สามารถชำระหนี้และดอกเบี้ยได้ 6 คน จากทั้งหมด 7 คน ทุกคนเคยขอเจรจาทอรองประนีประนอมกับเจ้าหนี้ และมีลูกหนี้ 3 ใน 6 คนต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เมื่อไม่สามารถประนีประนอมกับเจ้าหนี้ได้

“ตอนที่ฟ้องมันบอกว่าให้อาเงินก้อนมาให้มัน 35,000 บาท บวกค่าทนายแล้ว รวมเป็น 50,000 บาทไปให้ แล้วก็ผ่อน 3,500 บาทเป็นดอกเบี้ยไป ฟังบอกว่าพี่ไม่มีถ้ามีแล้วจะขาดส่งดอกเบี้ยทำไม พี่เจรจาทอรองว่าเดือนกุมภาพันธ์ใช้ทีเดียว มันบอกไม่ได้ ธุรกิจต้องเป็นธุรกิจ” (พี่อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ฟ้องแล้วเคยขอผ่อนเดือนละ 2,000 บาท จนครบ 20,000-30,000 บาท เขาไม่ยอม เขาจะเอาตามหมาย 400,000-500,000 บาท” (พี่วีระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“2 ฉบับแรกมีหมายศาลมา ป้าก็ไปเซ็นสัญญาประนีประนอมว่าเป็นหนี้เขา 600,000 บาท พอใช้หนี้หมดแล้ว เจ้าหนี้ที่เป็นเจ้านายป้ามาบอกว่ายังเหลืออีก 2 ฉบับ พอได้ยื่นป้าแทบจะเป็นลม ป้าก็บอกเขาไปว่า ที่ป้าโดนบังคับคดีไปมันก็เยอะแล้วนะ เขาบอกว่า “ไม่รู้ก็หลักฐานมันมี” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

“ตอนที่เจ้าหนี้เอาสัญญาฉบับที่ 6 มาฟ้องป้า ป้าทนไม่ได้แล้ว เลขชเนเอกสารไปหาทนาย แล้วออกจากงานเอาเงินกองทุนมาใช้จ่ายเป็นค่าทนาย” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

เหตุผลในการต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้เงินกู้ยืมของพนักงานรัฐวิสาหกิจนั้นไม่ใช่เพราะเป็นหนี้แล้วไม่ต้องการชำระหนี้แต่เกิดจากพนักงานเห็นว่าไม่ยุติธรรมหากตนเองต้องชำระเงินเกินจากที่ได้รับมาจากเจ้าหนี้จริง

“ถึงพี่ไม่มีเพื่อนเป็นทนายพี่ก็ต้องสู้อยู่ดี พี่กู้เขามาแค่ 25,000 บาท ทำไมเป็น 260,000 บาทมันไม่ยุติธรรม” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“ผู้ขึ้นศาลแค่ 2-3 ครั้ง ชนะเลย เพื่อนเอาเอกสารมาให้ดู บอกว่าดูให้ดีๆ พอเวลาถามจะได้ตอบถูก เพื่อนพี่เป็นทนายอยู่ที่สำนักงาน แถวประชาอุทิศ พี่ชนะ เจ้าหนี้อุทธรณ์ พี่ก็ต้องไปแก้อุทธรณ์อีก ให้เพื่อนพี่จัดการ เพื่อนคิดค่าทนาย 5,000 บาท พี่ยังไม่มีให้ เลยบอกติดไว้ก่อน มีเดี๋ยวให้ ตอนนี้นั่งไม่รู้ว่าจะผลอุทธรณ์จะเป็นยังไง” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“พอพี่ชนะคดี มีคนมาถามพี่เยอะ ถามว่าทำไมพี่ชนะ พี่สู้ยังไง พี่ก็บอกว่าแต่ละคนมันไม่เหมือนกัน อย่างของพี่มันมีรอยลบในสัญญา เป็นหลักฐาน แล้วศาลเชื่อว่าไม่ได้กู้มา 200,000 บาทจริง แต่ของคนอื่นหลักฐานมันไม่เหมือนกัน มีคนมาถามพี่เยอะ อย่างนายตรวจด้วยกันมาถามพี่ทำไมถึงไม่โดนบังคับคดี” (พิณรงค์, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจสิ้นสุดการเป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมของระบบ นอกเหนือจากการชำระหนี้ เมื่อศาลพิพากษาให้ลูกหนี้ชนะคดีเนื่องจากศาลเห็นว่าเจ้าหนี้ระบุจำนวนเงินในสัญญาเกินจากที่ส่งมอบเงินกู้ให้กับพนักงาน หรือศาลเห็นว่าถึงแม้สัญญาลูกหนี้จะเป็นคนระบุจำนวนเงินเอง แต่ลูกหนี้ได้รับเงินจากเจ้าหนี้ไม่ครบตามจำนวนเงินที่ระบุในสัญญา ซึ่งตามหลักกฎหมายแล้วหนี้ย่อมสมบูรณ์เมื่อมีการส่งมอบทรัพย์สินหมายความว่าส่งมอบเท่าใดสมบูรณ์เท่านั้น ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า

“มาตรา 650 อันว่ายืมใช้สิ่งเปลี่ยนแปลงนั้น คือสัญญาซึ่งผู้ให้ยืมโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินชนิดใช้ไปสิ้นไปนั้นเป็นปริมาณมีกำหนดให้ไปแก่ผู้ยืม และผู้ยืมตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินเป็นประเภท ชนิดและปริมาณเช่นเดียวกันให้แก่ทรัพย์สินซึ่งให้ยืมนั้น

สัญญาที่ย่อมบริบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืม” (พิชัย, 2547: 236-237)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4674/2543 เป็นตัวอย่างฎีกาหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของ พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบรายหนึ่ง ซึ่งเจ้าหนี้ต่อสู้คดีถึงชั้นฎีกา และเจ้าหนี้ เป็นฝ่ายแพ้คดีเพราะลูกหนี้ใช้พยานหลักฐานเป็นเทปบันทึกเสียงที่แอบอัดคำพูดที่เจ้าหนี้เงินกู้ นอก ระบบพูดกับลูกหนี้ ฎีกานี้เป็นอุทธรณ์ให้กับคนที่คิดจะเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบว่าจะต้องมี หลักฐานที่รัดกุมเพียงพอที่จะต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้ เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายที่เจ้าหนี้จะยอมรับความจริง ต่อศาลว่าตนปล่อยเงินกู้โดยคิดดอกเบี้ยมากกว่าที่กฎหมายกำหนด และหากไม่มีหลักฐานที่รัดกุม เพียงพอแล้วจะไม่มีโอกาสชนะคดีได้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาแต่ละคนตัดสินคดี แตกต่างกัน สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของป้าสุริยา

“ตอนที่กู้เงิน 70,000 บาท โอนดอกเบี้ยเข้าบัญชีเจ้านาย (เจ้าหนี้) ให้บัญชีที่สะพานขาว หลักฐานอันนี้ทนายป้าเอาไปที่เป็นลายมือของเจ้านายป้าไปถามในศาลว่า นี่ลายมือคุณใช่ไหม? ‘ผมไม่รู้’ (เจ้านายตอบ) อย่างนั้นคุณลองเขียนให้ดูต่อหน้าศาล เขาก็ยอมรับว่าเป็นลายมือของเขาเอง อะไรที่ไม่จริงจริงๆ เขาจะไม่ยอมรับ” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่ต่อสู้คดีในชั้นศาลไม่ใช่ว่าทุกคนจะ ชนะคดี ยังมีอุปสรรคต่างๆ มากมายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานและพยานบุคคลที่ทั้งสองฝ่ายคือ เจ้าหนี้และลูกหนี้ใช้ในการต่อสู้คดีในชั้นศาล หากเจ้าหนี้มีหลักฐานที่รัดกุมและไม่ยอมรับความ จริงง่ายๆ ก็มีโอกาที่ศาลจะพิพากษาให้เจ้าหนี้เป็นฝ่ายชนะคดี เพราะเจ้าหนี้มีอำนาจที่เกิดจากเงิน ย่อมมีเงินจ้างทนายและทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองชนะ แต่ก็มีเจ้าหนี้บางรายที่ไม่มีความรัดกุมใน เรื่องนี้จึงต้องเป็นฝ่ายแพ้คดี คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4674/2543 แสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาแต่ละคน ตัดสินคดีแตกต่างกัน ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง (ลูกหนี้ในระบบชนะคดี) แต่ศาลอุทธรณ์ พิพากษากลับให้จำเลยทั้งสองร่วมกันชำระหนี้เกินจากที่กู้ยืมจริง สุดท้ายศาลฎีกาพิพากษากลับให้ ยกฟ้อง ฎีกาดังกล่าวจึงเป็นเสมือนเครื่องยืนยันความจริงว่าเจ้าหนี้ในระบบใช้ศาลเป็นเครื่องมือ ในการฟ้องสัญญาทำหนี้ในระบบให้กลายเป็นหนี้ในระบบและบิดเบือนความเป็นจริง หาก ลูกหนี้มีฐานะยากจนไม่สามารถต่อสู้คดีในชั้นศาลฎีกา ก็ต้องชำระหนี้ที่ตนเองไม่ได้ก่อและ ส่งเสริมผู้กระทำผิดให้ได้รับรางวัล ดังกรณีของนาง ภ. (ลูกหนี้ในระบบรายหนึ่ง) ซึ่งร้องเรียนต่อ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่า

“ต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้รายที่ 2 ถึงชั้นศาลอุทธรณ์แต่ฎีกาไม่ทันเพราะไม่มีค่าทนาย ในชั้น อุทธรณ์ต้องขอให้หนี้เป็นจำนวนเงิน 80,000 บาท จากการกู้ยืมจำนวนเงินต้น 50,000 บาท เขียน ในสัญญาเงินกู้ 70,000 บาท และได้ส่งดอกเบี้ยมาตลอดร้อยละ 5 ต่อเดือน”

เมื่อพิจารณาถึงพยานหลักฐานและพยานบุคคลของเจ้าหนี้แล้วพบว่าเหนือกว่าของลูกหนี้มาก อีกทั้งวิธีการนำสืบของนายฝ่ายเจ้าหนี้ก็มีความชำนาญและนายให้คำปรึกษากับเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบไว้ตั้งแต่การตกลงทำสัญญากับลูกหนี้ สังเกตได้จากเจ้าหนี้บางคนมีการถ่ายรูปตอนที่ลูกหนี้เขียนสัญญาด้วยตนเอง และเทคนิคที่แยบยลที่สุดคือการให้ลูกหนี้ไปทำสัญญาประนีประนอมที่ศาลก่อนรับเงิน หากเป็นเช่นนั้นลูกหนี้ก็ไม่สามารถที่จะได้รับความยุติธรรมหากไปโกหกศาลเองว่าเป็นหนี้เกินกว่าที่ขอกู้จริง ซึ่งเทคนิคนี้เกิดขึ้นจากเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบที่เป็นนายความเสียเอง

คำถามที่เกิดขึ้นคือว่าแล้วอะไรที่ทำให้ลูกหนี้เงินกู้ในระบบถึงยอมปฏิบัติตามวิธีการของเจ้าหนี้ คำตอบก็คืออำนาจ (Power) อำนาจที่กล่าวถึงนี้เป็นโอกาสที่เจ้าหนี้มีซึ่งเกิดจากเงิน ทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบต้องยอมตาม (Compliance) ซึ่งการยอมตามนี้เป็น การยอมตามเพราะต้องการได้รับประโยชน์ซึ่งก็คือเงินกู้

การแก้ไขปัญหาของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบหลังจากถูกเจ้าหนี้ยื่นฟ้องหรือหลังจากถูกเจ้าหนี้บังคับคดีแล้วนั้นจะประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับอำนาจที่เจ้าหนี้มีอยู่ หากพิจารณาความแตกต่างระหว่างอำนาจที่เจ้าหนี้มีกับที่ลูกหนี้มีแล้วจะพบว่าเจ้าหนี้มีอำนาจมากกว่า เนื่องจากวิธีการที่เจ้าหนี้ใช้ให้ลูกหนี้เขียนจำนวนเงินในสัญญาตามที่ตนต้องการนั้นช่วยเสริมสร้างอำนาจให้กับเจ้าหนี้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาของลูกหนี้ส่วนใหญ่จึงใช้การประนีประนอมมากกว่าที่จะใช้การต่อสู้คดี เพราะหากต่อสู้คดีแล้วลูกหนี้มีทางชนะคดีน้อย เพราะพยานหลักฐานเข้าข้างเจ้าหนี้มากกว่า ประกอบกับลูกหนี้ไม่มีเงินพอที่จะจ้างทนายเพื่อต่อสู้คดีหากเปรียบกับเจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้มีเงินมากกว่า ซึ่งเป็นเงินที่ได้จากการทำธุรกิจปล่อยเงินกู้ในระบบ

การแก้ไขปัญหาที่มีอุปสรรคมากประกอบกับเงินที่ลูกหนี้เงินกู้ในระบบมีอยู่อย่างจำกัด บางรายถึงขนาดต้องลาออกจากงานเพื่อเอาเงินมาต่อสู้คดีดังกรณีของป้าสุริยา ดังนั้นพนักงานที่เป็นลูกหนี้จึงหันมาใช้ในการเจรจากับเจ้าหนี้ หรือไม่ก็ใช้วิธีการเซ็นสัญญาประนีประนอมกับเจ้าหนี้มากกว่าที่จะต่อสู้คดี สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณที่พบว่า พนักงานส่วนใหญ่ใช้วิธีการเจรจาโดยผ่านทางกระทรวงมหาดไทยและการทำสัญญาประนีประนอมที่ศาล รวมทั้งการขอลดการอายัดเงินเดือนให้อายัดลดลงคิดเป็นร้อยละ 57.1 ของการแก้ไขปัญหาทั้งหมด

มีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ไม่มีโอกาสต่อสู้คดีโดยยอมให้ถูกบังคับคดี และหวังให้เจ้าหนี้บังคับคดีไปพอสมควรแล้วไปถอนการบังคับคดีออก แต่กลับพบว่าเจ้าหนี้ยังคงให้กรมบังคับคดี

หักอายัดเงินของลูกหนี้เงินกว่าจะครบตามจำนวนเงินในสัญญาซึ่งเกินจำนวนที่ลูกหนี้กู้ไปจริงอย่างมาก โดยหากลูกหนี้เห็นว่าไม่ยุติธรรมลูกหนี้ก็จะไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย หรือสำนักงานอัยการสูงสุด ฯลฯ เพื่อให้ช่วยเจรจากับเจ้าหนี้ให้ถอนการบังคับคดีหรือปลดการอายัดเงินเดือนจากกรมบังคับคดี ซึ่งผลการเจรจามีทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ

“เจ้าหนี้คนแรก ได้ปลดหนี้เมื่อวันที่วันจันทร์ กู้มาจริง 30,000 บาท เซ็นสัญญา 80,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อเดือน ส่งดอกเบี้ย 6 ปีกว่าเกือบ 7 ปี เดือนละ 2,100 บาท ฟ้องคดีหลังจากวันกู้ 9 ปี 10 เดือนเป็นเงิน 187,000 บาท เขาฟ้องปีที่ 9 เพราะพี่ไม่ส่งดอกเบี้ย ตอนนี้เขาปลดอายัดแล้ว” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“คนที่สอง ได้ปลดแล้ว เอามา 25,000 บาท เขียนสัญญา 120,000 บาท เขาฟ้องมาแล้ว หักบังคับคดีเกือบ 70,000-80,000 บาท ส่งดอกเบี้ย 4 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ไม่ได้จ่ายดอกเบี้ยเขาฟ้องบังคับคดี” (พินิติ, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“กรมสอบสวนคดีพิเศษ DSI มีประวัติเพิ่มเขาด้วย ตอนที่เขาเรียกพี่ไป ยังเอาเพิ่มมาให้ดูว่าคนนี้หรือเปล่า พอตอนหลังเขาโทรมาคุยกับนาง ณ. (เจ้าหนี้) มันไม่กลัว เพราะทนายของมันบอกว่าให้อยู่เฉยๆ แล้วมันบอกว่าพี่กู้มา 200,000 บาทจริง พี่ก็เลยกลายเป็นคนโกหก พยานก็ไม่มี” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบที่แก้ไขปัญหาไม่ได้ เนื่องจากเจ้าหนี้ไม่ยอมมาเจรจาประนีประนอม ก็จะแก้ไขปัญหาต่อไปจนกว่าจะแก้ไขปัญหาได้

“ตอนที่ DSI เรียกพี่ไปคุยคุ้ยไปคุ้ยมา เขาบอกว่าจะรวบรวมประวัติส่งไปที่กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเราไปมาแล้ว เราไปลงทะเบียนคนจนก่อน แล้วไปที่สำนักเลขาธิการนายก เขียนจดหมายไปแล้วเขาก็โทรเรียกไปพบ พี่ก็ไป เจ้าหนี้ที่สำนักเลขาธิการนายกโทรไปหาเจ้าหนี้ แต่มันไม่กลัว มันบอกว่า ‘เดี๋ยวคุยกับทนาย’ ทนายมันเก่ง มันให้เฉยไว้ อยู่ที่คนค้าสำนักเลขาธิการนายกให้พี่หาคนค้าประกันไปเป็นพยาน ซึ่งถ้าคนค้ามาเป็นพยานให้พี่มันก็จะถูกฟ้องด้วย (ชื่อคนค้า) มันก็กลัว เลขาธิการนายกถามคนค้าว่าพี่เป็นหนี้เท่าไร คนค้านั้นก็ตอบไปว่าพี่เป็นหนี้เป็นแสน ซึ่งมันไม่ใช่ แล้วเจ้าหนี้ก็เลยไปพูดที่ทำงานว่าพี่เป็นหนี้เขาเป็นแสน” (พ็อุษา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมระบบที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาโดยการ ประนีประนอมกับเจ้าหนี้ได้แล้ว ก็สามารถแก้ไขปัญหาล้างเพียงขอลดการอายัดเงินเดือน และถูก อายัดเงินไปจนกว่าจะครบจำนวนหนี้ตามหมายบังคับคดี

“ตอนแรกเขาหักพี่เดือนละ 2,500 บาท ตอนหลังไปขอลดเหลือ 2,000 บาท อัยการบอกว่า คุณจะทำบาคตอนเกษียณ แต่ถ้าพี่ไม่ได้ลดพี่ตายตอนนี้ พี่ฟังไปขอลด 500 เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 นี่เอง หลังจากไปประชุมที่ปริมณีย์ เงินเดือนพี่เหลือ 0 บาทมาตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546” (พู่ยา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน พ.ศ. 2549)

“คดีนาย ส. มา 2 คดี โคน 2,500 บาท 2 คดี รวมเป็น 5,000 บาท เงินเดือนไม่ถึง 10,000 บาท ศาลคดีให้ ทำเรื่องขอกรมบังคับคดี เหลือไม่เกิน 1 คดี ทุกวันนี้หัก 2,500 บาท” (พีวระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

“โบนัส 80 เปอร์เซนต์ ถูกหักใช้หนี้ พอดตอนหลังขอให้เหลือแค่ 50 เปอร์เซนต์” (พีวระ, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การแก้ไขปัญหของพนักงานรัฐวิสาหกิจไม่ว่าจะประสบความสำเร็จเสมอไป หาก ลูกหนี้ที่ไม่สามารถประนีประนอมกับเจ้าหนี้ได้แล้วก็หันมาใช้มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไข ปัญหา สังเกตได้จากมีพนักงานรัฐวิสาหกิจที่รวมตัวกันต่อสู้ดำเนินคดีอาญากับเจ้าหนี้เงินกู้ยืม ระบบ

“แล้วก็โดนนายทุนอีกคนหนึ่งอายัดเงินเดือน ช่วงนั้นลูกเรียนอยู่โรงเรียนเซนต์จอห์นเทอม สุดท้าย เลยต้องเข้าไปกู้ นาย ส. ตอนนั้นก็รวมตัวสู้กันอยู่ กู้ 10,000 บาท ทำสัญญา 80,000 บาท ลูกหนี้รวมตัวกันแจ้งความเป็นคดีอาญา ศาลชั้นต้นตัดสินแล้ว โทษฐานเบิกความเท็จจำคุก 3 ปี กำลังอยู่ในช่วงอุทธรณ์ เจ้าหนี้ขอประกันตัว มันมีดั่ง ก็คงสู้ถึงฎีกา หลายคดียังเป็นความอยู่ใน ศาล เจ้าหนี้ ส. ที่ออกรายการถึงลูกถึงคน หลายคนยังสู้กันอยู่ คงอีกนานจนกว่าลูกหนี้จะตายไป ก่อน เกษียณไปแล้วก็มี เยอะมาก” (ป้าสุริยา, สัมภาษณ์, 28 เมษายน พ.ศ. 2549)

การแก้ไขปัญหของพนักงานรัฐวิสาหกิจจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าหนี้ เงินกู้ยืมระบบซึ่งก็มีเจ้าหนี้บางคนเกรงกลัวต่อกฎหมายเมื่อกระทรวงมหาดไทยเชิญมาไกล่เกลี่ย ประนีประนอมกับลูกหนี้ก็ให้ความร่วมมืออย่างดี

“เวลาประนีประนอมขอผ่อนชำระเดือนละ 1,000 บาท คุณต้องไหว ถ้าไม่ไหวเป็นเรื่อง
บางคนมาใกล้เกลี้ยกั้มหาคนไทยยอดหนี้ 100,000 บาทขอส่งเดือนละ 500 บาทนายทุนยังเอาเลย” (พี
นที, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน พ.ศ. 2549)

การแก้ไขปัญหาของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบก็เพื่อต้องการความ
ยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน กล่าวคือขอกู้เท่าไรก็ควรที่จะชำระหนี้เท่านั้นบวกดอกเบี้ยตามกฎหมาย
การที่เจ้าหนี้จะฟ้องร้องต่อศาลและบังคับคดีเกินกว่าจำนวนหนี้ที่ขอกู้มาจริงจึงไม่เป็นการยุติธรรม
ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของพนักงานรัฐวิสาหกิจ
หลังจากเป็นลูกหนี้ในระบบเป็นการประนีประนอมกับเจ้าหนี้

แต่หากเจ้าหนี้เห็นว่าตนเองมีอำนาจเหนือกว่าหน่วยงานรัฐก็จะไม่ปฏิบัติตามการ
ประนีประนอมและปัญหาของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบก็ยังคงดำรงอยู่
ต่อไป เหตุผลที่ทำให้เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบไม่ยอมมาประนีประนอมกับลูกหนี้เพราะเจ้าหนี้เงิน
กู้ในระบบทำธุรกิจปล่อยเงินกู้ให้กับพนักงานรัฐวิสาหกิจจนเป็นอาชีพ มีรายได้เป็นจำนวน
มหาศาล และมีนายความให้คำปรึกษาข้อกฎหมายและเทคนิคทางกฎหมายต่างๆ ในการทำธุรกิจ

ความรู้ที่เกิดจากการศึกษากฎหมายจึงเป็นเสมือนฐานที่มำอำนาจ เพราะอำนาจที่เจ้าหนี้มี
หลังจากที่ต่อสู้คดีชนะและกลายเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเป็นอำนาจที่เกิดจากกฎหมาย ซึ่ง
สามารถทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบต้องปฏิบัติตามโดยการถูกอายัด
เงินเดือนเพื่อชำระหนี้ ด้วยเหตุที่เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบมีอำนาจนี้อยู่จึงทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจ
หลุดพ้นจากการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบได้ยาก และผลการวิจัยจึงพบว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจ
ส่วนใหญ่ (คิดเป็นร้อยละ 67.9) เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบที่กำลังถูกบังคับชำระหนี้โดยกรมบังคับ
คดี

เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการผสมผสานอำนาจที่เกิดจากความมั่ง
คั่ง คือมีเงินในการจ้างทนายหรือเป็นทนายเอง และนำอำนาจที่เกิดจากความรู้กฎหมาย มาใช้ในการ
การสร้างความมั่งคั่งในตนเอง ดังที่ Toffler (ขุนทอง, 2543: 9-11) กล่าวว่า “ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดคือ
ผู้ที่รู้จักผสมผสานอำนาจทั้งสามอย่างนี้เข้าด้วยกัน และเลือกใช้อย่างถูกต้องในแต่ละสถานการณ์
ทั้งกำลัง ความมั่งคั่ง และความรู้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน”

นอกจากนี้ความแตกต่างระหว่างอำนาจระหว่างเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบกับพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบทำให้ลูกหนี้ต่อสู้คดีกับเจ้าหนี้ได้ยาก ลูกหนี้มีเงินเดือนเหลือในการดำรงชีวิตไม่มาก บางคนเงินเดือนเป็น 0 บาท ย่อมไม่อาจต่อสู้กับเจ้าหนี้ที่มีรายได้จากการปล่อยเงินกู้ในระบบเดือนละประมาณ 100,000 บาท หรือมากกว่า ได้อย่างเท่าเทียม ดังที่ จาตุรนต์ (ประเวศ และ จาตุรนต์, 2545: 9-10) ตั้งข้อสังเกตว่า “กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องของการมีทนายหรือไม่ทนายที่กำลังจะปรับปรุงแก้ไขในขณะนี้ คือ ในคดีความผิดบางระดับควรต้องมีการจัดหาทนายความให้ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งก็เท่าเทียมกันในแง่ที่กระบวนการยุติธรรมไม่หาทนายความให้ใคร แต่ว่าขณะเดียวกันก็เป็นความไม่เท่าเทียมกันที่คนมีเงินสามารถจ้างทนายความได้ ส่วนคนจนหาทนายความไม่ได้ ...ดังนั้นจึงเป็นเรื่องน่าคิดว่ากฎหมายที่เขียนขึ้นไว้เช่นนี้ได้สร้างให้เกิดความเท่าเทียมกันจริงหรือไม่”

อำนาจที่เกิดจากกฎหมายหรือคำพิพากษาที่เจ้าหนี้เงินกู้ในระบบมีเหนือกว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ ยังส่งผลต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือลูกหนี้เงินกู้ในระบบ ทำให้ช่วยเหลือกลุ่มลูกหนี้ในระบบได้ยาก ดังนั้นการแก้ไขปัญหาของลูกหนี้เงินกู้ในระบบจึงนิยมใช้การประนีประนอมกับเจ้าหนี้มากกว่าการใช้การลงโทษด้วยกฎหมายอย่างเด็ดขาด เพราะต้องอาศัยพยานและหลักฐานที่เพียงพอที่จะเอาผิดกับเจ้าหนี้เงินกู้ในระบบได้

การแก้ไขปัญหาการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่ดีที่สุดก็คือการไม่เป็นหนี้ และสำหรับพนักงานที่กำลังเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่ายให้ความช่วยเหลือ ที่สำคัญคือตัวลูกหนี้เองก็ต้องไม่ก่อหนี้เพิ่มโดยไม่จำเป็น